

MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ

kadın

KOLLARI DERGİSİ

MUTLU KADIN MUTLU TÜRKİYE

**MHP GENEL MERKEZ
KADIN KOLLARI**

**MUTLU
KADIN
MUTLU
TÜRKİYE**

KADINSIZ ASLA!

Ruhsar DEMİREL Sayfa - 6

TÜRKİYE'DE KADIN VE MHP SORUNLAR, ARAYIŞLAR, ÇÖZÜMLER

Nevin TAŞLIÇAY Sayfa - 8

TÜRK DÜNYASI KADINLARINA

Prof. Dr. Naciye YILDIZ Sayfa - 14

TÜRK KADINI VE SANAT

Prof. Dr. Alev ÇAKMAKOĞLU KURU Sayfa - 18

ORTAÇAĞDA KADIN OLMAK

Prof. Dr. Altan ÇETİN Sayfa - 24

TÜRK KADINININ SİYASİ HAKLARINI ALMASI

Çağhan SARI Sayfa - 32

SİYASET YARIŞMASI: CİNSİYET

Burçin ÖNER Sayfa - 38

KADINA ŞİDDETE "FARKINDALIK"

Av. Serdar HAN Sayfa - 46

KADIN SORUNLARI İÇİNDE 'ÇOCUK GELİN' MESELESİ

Av. Fatma Gökçen ÖZMENLİ Sayfa - 52

GELİNCİK (HİKÂYE)

N. Emre KUM Sayfa - 56

KADINA İSLAM'DAN BAKMANIN İMKÂNI

Av. Atakan KORKMAZ Sayfa - 64

KADININ ÖNEMİ VE KIRIM TATAR ŞAİRİ ŞAKİR SELİM'İN ŞİİRLERİNDEKİ YANSIMALARI

Dr. Işıl IŞIKTAŞ SAVA Sayfa - 76

MİLLİ MÜCADELEDE TÜRK KADINI

Zeynep TÜRKYILMAZ Sayfa - 82

MİLLİ MÜCADELEDE KAHRAMAN TÜRK KADINLARI

Duygu KELEŞ • Merve ERSARI • Feyza Nur ERDOĞAN • Rabia GÜNDOĞDU Sayfa - 84

TOPLUMSAL CİNSİYET, YEREL SİYASET VE KADIN

Uğur ATMACA Sayfa - 92

TÜRKİYE'DE EKONOMİ VE KADIN: TARİHÇE VE SORUNLAR

Yusuf Emre KOÇ Sayfa - 100

ÇALIŞAN KADININ HAKLARI VE POZİTİF AYRIMCILIK

Av. Gizem BOZKURT İREN Sayfa - 102

TÜRK CEZA KANUNU ÇERÇEVESİNDE TACİZ VE TECAVÜZ

Zeynep Ülkü AVCU Sayfa - 108

TÜRK DÜNYASINDA KADIN HAREKETLERİ: ŞEFİKA GASPIRALI ÖRNEĞİ

Arş. Gör. Meryem BAŞKURT Sayfa - 110

KIRIM TATAR MİLLİ HAREKETİNDE KADINLAR

Safiye OLGUN Sayfa - 114

GEÇMİŞTEN GELECEĞE TÜRK KADINI

Fatma Özge ÖZDEMİR Sayfa - 118

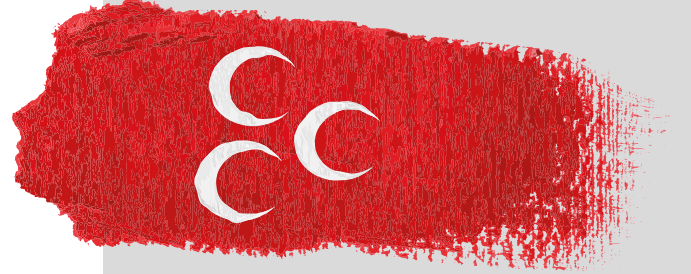
KADIN VE AİLE

Dilek AKILLIOĞLU Sayfa - 124

İLK'LERİN TÜRK KADINLARI

Arş. Gör. Doğan ÇOLAK Sayfa - 128

MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ kadın KOLLARI DERGİSİ

MUTLU KADIN MUTLU TÜRKİYE

KÜNYE

Genel Yayın Yönetmeni
Nevin TAŞLIÇAY

Editör
Doğan ÇOLAK

Yazı İşleri Müdürü
Salih KALYON
Redakte
İhtimal Redakte

Tasarım
Fatih ÇETİN

Yayın Türü
Her sene 8 Martta yayınlanır.

İletişim
Ceyhun Atf Kansu Cad. No:128 06520 Balgat/
ANKARA
+90.312.472.55.55 / 3203

Baskı
Net Ofset & Dijital Matbaacılık Ltd. Şti.
Necatibey Caddesi Lale Sokak 21/1-27
ÇANKAYA / ANKARA

Para ile satılmaz.

Dergide yayınlanmış olan yazılar yazarların kendi fikridir. Yazıların bütün sorumlulukları sahiplerine aittir. Derginin adı, yazının adı ve yazarı, sayfa numarası, dergi sayısı belirtilmeden dergide yayınlanan yazılar iktibas edilemez. Dergide yayınlanan resimler kaynak gösterilse dahi kullanılamaz.

Kadın toplumsal hayatın vazgeçilmez, insanlığın ve ailenin temel direğidir. Kadının pasif, atıl, geriye itildiği ya da layık olduğu ilgiyi görmediği toplumların madden çoraklaşmaları bir yana, manevi ve insani kalkınmaları bile imkânsızdır. En başta ve her şeyden önce kadın insandır. Elbette insan olmaktan kaynaklanan tüm hak ve mükâfata da sahip olacaktır. Bir ülkenin gelişmişlik ölçüsü, bir çağın medeniyet seviyesi ilk önce insanlık onuruna duyulan samimi hürmet ve sadakate bağlıdır. Kadınlık onurunu insanlık onurundan ayrı tutmak, ayrı düşünmek, apayrı bir kategoride ele almak söz konusu değildir.

Kadının güçlü ve eğitilmiş bir seviyede bulunduğu, ekonomik yeterliliğe ulaştığı; dahası eşit bir şekilde sosyal, siyasal ve ekonomik faaliyetlere katıldığı bir ülkede huzur pekişmiş, beraberlik ruhu perçinleşmiş demektir. Ancak kadınların kronik nitelikli pek çok sorun ve sıkıntısı da bulunmaktadır. Nitekim kadının karşılaştığı insani ve vicdani problemler çözülmeden, alttan alta sürdürülen cinsiyet ayrımcılığının sığılığiderilmeden sağlıklı ve umut ettiğimiz gelişmişlik ufkuna varmamız mümkün olmayacaktır. İnanıyorum ki kadınların, haklı ve meşru mücadelesi Türkiye'ye dinamizm kazandıracak, önünü açacaktır. Yüksek standartta bir demokrasinin

inşa ve idamesi için kadınların aktif şekilde siyasette, yoğun biçimde sosyal ve ekonomik hayatın merkezinde bulunmaları şarttır. Geleceğin Türkiye'si kadınların desteği ile inşa edilecek, yargılanan milli birlik ve kardeşliğin ayağa kalkması bu sayede gerçekleşecektir.

Türk ailesinin ağırlık merkezi olan kadın, huzura ve güvenceye kavuşmadan, kimden gelirse gelsin, gelişme ve ilerleme iddialarının hiçbir karşılığı ve inandırıcılığı da olmayacaktır. Milli ve manevi değerlerin korunmasında, yaşatılıp gelecek kuşaklara aktarılmasında milli bütünlüğün ve dayanışma ruhunun ilerletilmesinde aile kurumunun vazgeçilmezliği tartışılmaz bir gerçektir.

Bu nedenle, aziz millet varlığının gözbebeği olan ailenin, çağın hastalık ve hasarlarından korunması için kadınların hak ettiği seviyelere gelmeleri mecburiyettir. 8 Mart Dünya Kadınlar Günü'nde gönüllerdeki katılıkların sonlanmasını, kadın cinayetlerinin, aile içi şiddetin ve kısaca kadını hedefine alan insanlık dışı saldırıların son bulmasını dilerim. Milletimizin her güzide evladına; zarafetin, içtenliğin, fedakârlığın ve gerçek sevginin gönüllü elçisi olan muhterem hanımefendilere en iyi dilek ve hürmetlerimi sunuyorum.

DEVLET BAHÇELİ

MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ

GENEL BAŞKANI

Milletçe içinde bulunduğumuz dehliz ne kadar derinlerde olursa olsun; kadını hak ettiği yere taşıyacak olan tarih, şuur ve birikim yine milliyetçi-ölkücü kadınlardadır.

Kadın hak ettiği yere kavuşursa millet de hak ettiği yere ulaşacaktır. Ekonomide, siyasette, sosyal bünyede yaşanan sorunların çözümü ancak inanmış Türk kadınındadır;

En basitinden çocukların karakter gelişimlerinin neredeyse %75'inin 0-2 yaş arasında tamamlandığını düşündüğümüzde, kadınlarımızın toplumun mimarları olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Ülke refahının artışı için kadınlarımızın ekonomiye katılımının kaçınılmazlığı ise kadının önemini zihinlerimizde bir kez daha perçinlemektedir.

Kadının dünü, bugünü ve yarınına dair 8 Mart Dünya Kadınlar Günü vesilesi ile hazırladığımız Kadın Dergisinin değindiği başlıklar açısından önemli konuların işlediğini düşünüyorum. Başta Kadın Kollarımızın tüm çalışmalarıyla bizzat ilgilenen, bilgi, birikim ve tecrübeleriyle yol göstericimiz, MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli olmak üzere, dergimiz için aylardır hummalı bir çalışma yapan Arş. Gör. Doğan Çolak ve genç arkadaşlarına, yazıları ile bizleri yalnız bırakmayan kıymetli yazarlarımıza teşekkürü bir borç bilirim.

"Mutlu Kadın Mutlu Türkiye" için hep birlikte nice 8 Martlara...

Nevin TAŞLIÇAY

MHP GENEL MERKEZ

KADIN KOLLARI KOORDİNATÖRÜ

KADINSIZ AŞI LAH

Demokrasi cinsiyet ayırmaz. Bir ülkenin ekonomik göstergeleri ne olursa olsun, Kadın okuryazarlığı düşük olan, Kadının ekonomik yaşamın ve karar verici mekanizmaların dışında kaldığı, hiçbir toplum kalkınmış, hiçbir ülke ilerlemiş, hiçbir millet gelişmiş sayılmaz.

Türkiye, Dünya Ekonomik Forumu'nun (DEF) 2015 Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Raporu'nda 145 ülke arasında 130. sırada.

Eğitimde cinsiyet eşitliği açısından 105. • Kadınların işgücüne katılımında 131. Ekonomik katılım ve fırsatlar açısından 131. • Ücret eşitliğinde 82. Siyasi güçlenmede 105. sırada yer alıyoruz.

Ülkelerin kalkınmasında, milletlerin gelişmesinde, toplumların yükselmesinde kadın en önemli unsurdur. Türk milleti; insana saygı, eşit yurttaşlık, kadın-erkek eşitliği kavramlarını yüzyıllardır kültürünün zenginliği olarak yaşamıştır. Bir kısmımız kendi kültürümüzün gerçeklerini bilmeden batıya öykünürüz. Tıpkı Bacıyan-ı Rum'u yok sayanlar gibi.

Batılı toplumlar yaklaşık iki yüz yıl önce insan hakkını dile getirmiş, bunun yetmediğini görünce 1970'lerle birlikte kadın hakkını konuşmaya başlamışlardır. Sosyal meselelerde sorunlar evrensel olsa da çözümler kültürel yapıdan ayrı tanımlanamaz. O nedenle ki uluslararası metinler yol gösterici olmakla beraber kendi cevaplarımızı kendimiz oluşturmalıyız. İnsan kaynağı kalkınmanın temel kaynağıdır. Hiçbir karar verici, hiçbir siyasi düşünce bu kaynağı millet menfaatinin dışında tutamaz.

İnsanın kalkınmanın temel kaynağı olduğunu kabul ederken erkeğin ve kadının temel insan hakkı olan sağlık hizmetine erişimini temin etmeden, hukuki haklarını teslim etmeden, eğitmeden, okutmadan, istihdamın içine almadan, bu kaynağı kullanabilmek mümkün olamayacağından karar vericiler içinde yer bulabilmesi de o oranda az olacaktır. Ekonomik durumu, eğitimi, iş hayatı, yaşadığı coğrafya, sağlık ya

da engellilik gibi durumları kadının yaşadığı cinsiyet temelli ayrımcılığı/eşitsizliği derinleştirmektedir.

Demokratikleşme, kalkınma, sosyal adalet, özgürleşme ve toplumsal cinsiyet eşitliği sağlanmadan mümkün olamaz. Toplumsal cinsiyet eşitliği, erkek değerlerine uyum göstermekle ilgili bir durum değildir.

Cinsiyet eşitliği, kadınlar ve erkekler için eşit haklara, eşit yükümlülüklerle ve eşit fırsatlara dayanan yeni ve eşit ilişkiler kurulması anlamına gelir. Eşit ilişkiler kurulması yolundaki çabaların ve kadınların hayatın her alanına etkin katılımının, bir ülkedeki demokrasi kültürünün derinleşmesini getireceği açıktır. Demokratik toplumlarda cinsiyet ayrımı değil eşitlik vardır, eşit vatandaşlık vardır. Günümüzde kadınların karar alma süreçlerine katılımı, sürdürülebilir kalkınmanın önemli bir unsuru olarak kabul edilmektedir.

Kadinsız demokrasi, kadinsız siyaset, kadinsız yönetim bütün toplumlar için bir eksiklik. Bu eksikliği gidermek için erkeklerin karar vermelerini beklemek kolaycılık olur. Kadın olarak insan hakları ve vatandaşlık sorumluluğu ile harekete geçmeliyiz. Durursak pas tutar, çalışırsak parlarız. Günümüz kutlu olsun.

m.menekeşe

Nevin TAŞLIÇAY

MHP Genel Merkez Kadın Kolları Koordinatörü

TÜRKİYE'DE KADIN ve MHP

Sorunlar, Arayışlar, Çözümler

Kadın sorunları ile baş edebilmek için alanında liyakat sahibi kişilerle yüzeysel olmayan raporlar hazırlanmalı ve çözüm yolları aranmalıdır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1923'ten sonra çok kısa bir zaman zarfında kadının vatandaşlık haklarına sahip olması; kadınlarla erkeklere eşit eğitim imkânı, medeni kanunla kadının aile içinde erkekle eşit konuma gelmesi, seçme ve seçilme hakkını elde etmeleri birçok Batı ülkesinden bile önce tanınmıştır.

Türkiye'de kadını merkeze alarak toplumsal cinsiyet eşitliği, kadın istihdamı, kadına şiddet, kadınların eğitimi, kadın sağlığı ve aile başlıklarında var olan sorunları belirlemek ve bu sorunları aşmak için çalışmalar yapmak kendimize edindiğimiz en büyük görev. Ülkenin yangın yeri olduğu dönemde bir de kadın tecavüz ve cinayetlerinin ayyuka ulaşması ise bu manada ne kadar çok çalışmamız gerektiğinin göstergesi. Gün geçmiyor ki kadın taciz ve tecavüz haberleri ile güne uyanmayalım. Her ne kadar bu kaotik ortam sebebiyle, söylem bazında "kadın sorunlarına" savaş açılmış olsa da bunun meselelere hiçbir çözüm getirmedeği ortadadır. Özellikle kimi siyasiler ve çeşitli sivil toplum örgütleri mangalda kül bırakmazcasına söylemler geliştirerek kadın sorunlarını oya tahvil etme yarışına girseler de sonuç göstermektedir ki samimiyetsizlik ayan beyan ortadır.

Ülkemizdeki akıl tutulmasının gündelik söylemlere kurban edilemeyeceği gerçeğiyle, özellikle Genel Başkanımız Devlet Bahçeli'nin de gösterdiği hedef üzere kadın sorunlarında derinlemesine çalışmalar yapılması elzemdir. Kadın sorunları ile baş edebilmek için alanında liyakat sahibi kişilerle yüzeysel olmayan raporlar hazırlanmalı ve çözüm yolları aranmalıdır. Yoksa bu meseleler çok daha uzun yıllar oy avcılığına kurban edilecek ve bir arpa boyu yol alınamayacaktır.

Toplumsal cinsiyet eşitliği, kadın istihdamı, kadına şiddet, kadınların eğitimi, kadın sağlığı ve aile gibi kadınların başlıca meselelerinde hazırladığımız raporlar da göstermektedir ki Türkiye ciddi sıkıntılarla karşı karşıyadır. Bu çerçevede Türkiye'de kadınların serüveninden ve istatistiksel durumlarından kısaca bahsedip ana başlıklarıyla kadın sorunlarına değineceğim. Sonuç kısmında ise Milliyetçi Hareket Partisi'nin bu sorunlar karşısındaki bakış açısını genel hatlarıyla anlatacağım.

Türk Kadınının Kısa Tarihi Serüveni

Türkiye Cumhuriyeti kadın konusunda dünyada çok önemli ve istisnai bir tarihi sürece sahiptir. Kadınların haklarını elde etmeleri adına bugün gelinen noktaya, başta Gazi Mustafa Kemal olmak üzere tarihten süregelen karar ve uygulamaların ürünüdür. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1923'ten sonra çok kısa bir zaman zarfında kadının vatandaşlık haklarına sahip olması; kadınlarla erkeklere eşit eğitim imkânı, medeni kanunla kadının aile içinde erkekle eşit konuma gelmesi, seçme ve seçilme hakkını elde etmeleri birçok Batı ülkesinden bile önce tanınmıştır. Bu manada, kadının yeri ve önemi Türkiye için oldukça kadim bir tarihe sahiptir. Demokrasimiz adına milat olan 5 Aralık kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi tarihi, bu ölçüde milletimizin en bü-

yük gurur kaynağıdır. Batı'da kadının adının olmadığı bir dönemde sırasıyla kadınlarımıza önce seçme sonra seçilme hakkının verildiği 1930, 1933 ve 1934 yılları ile öncesinde gelişen olaylar iyi irdelenmelidir. Tanzimat'ın ilanı ile birlikte Osmanlı Devletindeki idari, siyasi, eğitim ve mali alanlardaki düzenlemelerin getirdiği değişimler; 1859 yılında açılan Kız Rüştüleri, 1870 yılında açılan Kız Sanayi Mektebi ve yine aynı yıl açılan Öğretmen Okulu gibi yenilikler 5 Aralık 1934'ün gelişinde büyük katkılar sağlamıştır. O dönem aydınlarının çabalarını görmek ve haklarını teslim etmek gerekir. Dönemin aydınlarının, Osmanlı Devletinin Avrupa karşısında geri kalması üzerine yazdıkları yazılarda, nüfusun büyük bir kısmını oluşturan kadınların eğitimsizliğinden dem vurmaları tüm dikkatleri bu alana çekmiştir. Görülür ki, o dönem kız çocuklarının okutulması, iyi terbiye görmesi, kültür seviyelerinin yükseltilmesi gibi meseleler köşe yazıları, makaleler ve romanlarda bolca işlenmiştir. Namık Kemal'in kadın haklarını savunan yazıları, 1893'te "Kadınlara Mahsus Gazete" çıkartılması, çok kadınlı evlenmenin eleştirilmesi ve nihayet 1917'de Aile Hukuku Kararnamesi ile kadına evlenme sırasında mukavele ile tek eşliliği şart koşma hakkının tanınması azımsanamaz bir mücadelenin ürünüdür.

Halide Edip'in romanlarında da çok net görülür ki, kız çocuklarının eğitimi ve kadın erkek eşitsizliği o dönemin kanayan yaralarındandır. Kız çocuklarının eğitimi neredeyse pek çok aydının diline pelesenk olmuştur. Cumhuriyetin kurucu fikrini taşıyan Türk milliyetçisi aydınardan Ziya Gökalp'in Malta sürgününde kızına yazdığı mektupta "Yeni hayat ne zaman başlayacak? Ne zaman ki, kadınlar da erkekler kadar tahsil görerek, cemiyetin idaresindeki rolleri icraya başlarsa." sözleriyle bu sorunlara ne denli önem verdiği görülmektedir. Rahatlıkla diyebiliriz ki, ilk dönem Türk Milliyetçilerindeki bu hassasiyet 5 Aralık sürecini hazırlamakta müthiş bir etki yaratmıştır. Bu mücadeleyi ve kazanımları iyi okumak Türk milleti adına önemlidir. Toplum hayatında elde edilen kazanımlar kolay elde edilmemektedir. Büyük bir azim ve kararlılık gerektirmektedir.

İstatistiklerde Türk Kadını

Türkiye'nin toplam nüfusu 2014 yılı sonu itibariyle 77.695.904'dür. Türkiye nüfusunun % 49,8'i kadındır, yani ülkemizde 38.711.602 kadın vardır.

2014 yılında toplam kadın nüfusun %71,3'ü 18 ve daha yukarı yaşta'dır.

Okuryazar olmayan kadınların oranı % 9,4 iken lise ve dengi mezun kadın oranı % 14,4'tür. Yüksekokul veya fakülte mezunu kadın oranı % 10,7'dir. Kadınlarda ilk evlenme yaşı 23,6 iken % 13,8'inde gelinin yaşı damattan büyük.

Hane halkı İşgücü Araştırması sonuçlarına göre, 2014'te Türkiye'de 15 ve daha yukarı yaşta ki nüfus içerisinde kadın istihdamı % 26,5'tir. İşgücüne katılma oranı ise % 30,5'tir.

Eğitim durumuna göre okuryazar olmayan kadınların işgücüne katılım oranı % 17,4; lise altı eğitimli kadınların %26,3; lise mezunu kadınların %32,1; mesleki veya teknik lise mezunu kadınların %39,3 iken yükseköğretim mezunu kadınların işgücüne katılım oranı %72,2 oldu.

Türkiye'de 2014 yılında kamusal alanda üst düzey kadın yönetici oranı % 9,4 oldu.

Türkiye'de kadın hâkim oranı %36,9 iken kadın profesör oranı %28,7 oldu.

TUİK 2014 verilerine göre Türkiye'de mutlu olduğunu beyan eden bireylerin oranı %60,4'tür. Kendi geleceklerinden umutlu olan kadınların oranı ise %74,7'dir.

Kadın ve İstihdam

İstatistiklerden de göreceğiniz gibi Türkiye'de kadınlar çalışma yaşamına yeterince katılmamaktadırlar. Katılsalar da kayıt dışı çalışma oranı çok yüksek oranlarda seyretmektedir. Bu durumun nedenleri arasında ise Türkiye'deki refah rejiminin aile merkezli bir refah rejimi olması en başat sebep olarak sunulabilir. Öyle ki, toplumda yaşlılara ve çocuklara bakımın aile içinde ve kadın tarafından gerçekleştirilmesi beklenir. Bu yüzden de 12 milyon civarında kadın tüm zamanını herhangi bir ücret almaksızın ev içindeki işleri yaparak geçirmekte, herhangi bir ücret karşılığında çalışmamaktadır. Kadınların çalışma koşulları, aldıkları düşük ücretler, güvencesiz çalışmaların yaygınlığı, bakım hizmetlerinin yüksek ücretlerle sunulması gibi nedenler de kadınları daha çok çalışma hayatının dışına itmektedir.

Türkiye'de kadınların istihdama katılım oranı sadece düşük değildir, aynı zamanda düzensiz ve adaletsizdir. Düşük eğitilmiş ve mesleksiz kadınlar tarımda ücretsiz aile işçisi, ev hizmetlerinde sosyal güvencesiz ev hizmetlisi, imalatta kaçak işçi olarak Türkiye'de karşımıza çıkmaktadır. Bu sonuçlar pek tabii sosyal güvenlik sisteminin kadını dışlayan yapısından kaynaklanmaktadır. Mesela prim tutarlarının yüksekliği, prim ödeme sürelerinin uzunluğu bu dışlamanın temel nedenlerindedir.

Batılı ülkelerde kadının emek piyasasına girişi Sanayi Devrimine dayanırken Türkiye'de bu süreci 1915 Balkan Savaşlarıyla birlikte erkek işgücündeki azalmanın işgücü talebini kadınlara yöneltmesine dayandırabiliriz. Bu durumla birlikte artık kadınlar emek piyasasında aktif olarak yer almaya başlamışlardır. Ancak Türkiye'de kadının gerçek manada

”

Kadının evde oturmasını isteyenlerin yine kadının hane gelirine katkı sağlama-larını istemeleri arasındaki çelişki sosyolojik bir olgudur. Çok net görülmektedir ki kadının geleneksel yapı içerisinde kalmasını isteyen toplum, geçim derdiyle de kadının para kazanmasını kaçınılmaz bulmaktadır.

ekonominin bir parçası olması 1950'li yılların sonlarına rastlamaktadır.

İstatistiklerde Kadın İstihdamı

Türkiye, 1970'lerden beri kadın istihdamında dünya çapında gözlenen artışa nazaran bir istisnayı oluşturmaktadır. Tarım dışı sektörlerde kadın istihdamı çok küçük bir artışa sahne olsa da genel olarak ekonomik faaliyetlerdeki kadın istihdamı giderek düşmüştür. 1990 yılında %34 civarında olan kadınların işgücüne katılma oranı, 1995 yılında %30,6'ya, 2000 yılında %26,6'ya, 2004 yılında ise %25,4'e kadar gerilemiştir. 2004 yılından sonra ise özellikle evde bakım hizmetleri kapsamında kadının işgücüne katılım oranı artış göstermiştir.

Kadın istihdamı ise 2014 yılında %26,5 oranında olarak OECD ülkelerindeki %60 ortalamaya en uzak ülke olmaktan kurtulamamıştır Türkiye. Yani Türkiye kadın istihdam oranında 31 OECD ülkesi arasında sonuncu olmuştur. İşgücü içinde istihdam edilen kadınların oranının en yüksek olduğu ülke %72,5 ile İsveç iken en düşük olduğu ülke %39,9 ile Yunanistan'dır. AB üye ülkelerinin ortalama kadın istihdamı oranı ise %69,4'tür. Türkiye'de kadınların işsizlik oranı ise % 13'tür.

Eğitim durumuna göre işgücüne katılım oranı incelendiğinde, kadınların eğitim seviyesi yükseldikçe işgücüne daha fazla katıldıkları görülmektedir. Okuryazar olmayan kadınların işgücüne katılım oranı %17,4 iken yükseköğretim mezunu kadınların işgücüne katılım oranı %72,2 seviyesindedir.

Türkiye'de kadın istihdamı ile ilgili dikkat çeken bir diğer husus ise kamusal alanda üst düzey kadın yönetici oranının %9,4 gibi acınacak seviyelerde olmasıdır.

İş dünyasında kadınlarla erkekler arasındaki en belirgin farklardan birisi de ücret eşitsizliği. Kadınlar aynı işi yaptıkları erkeklerin aldığı ücretin %60'ını alabiliyor Türkiye'de. Bu oran Almanya'da %76,3, ABD'de %73,3 seviyelerinde bulunuyor.

Kadınlarda kayıt dışı istihdam oranı ise SGK verilerine göre % 48.44 oranında. Yani neredeyse 2 çalışan kadınımdan 1'i sigortasız çalıştırılıyor. Kayıt dışının en fazla görüldüğü sektör ise tarım sektörü olarak karşımıza çıkıyor.

Türkiye'de kadınların istihdama katılım oranının düşüklüğünü birkaç başlığa sıkıştırmak doğru olmayacaktır. Geleneksel algılar da kadın istihdamı önünde ciddi engeller oluşturmaktadır.

"Çalışan bir anne, en az çalışmayan bir anne kadar çocuğuyla yakın ve güven dolu ilişki kuramaz." diyenlerin oranı Türkiye'de %48 iken bu oran Alman-

ya'da %3,8'dir.

"Okul öncesi yaşta bir çocuğun, annesinin çalışmasından kötü etkileneceğini" düşünenlerin oranı Türkiye'de %58'dir.

Türkiye'de "kadın çalıştığı vakit tüm ailenin zarar göreceğini" düşünenlerin oranı %43,2'dir. Ancak "kadının iş sahibi olması iyi olabilir, ancak çoğu kadın aslında öncelikle yuva ve çocuk sahibi olmak ister." diyenlerin oranı %63,4'tür.

"Ev kadını olmak, bir işte çalışmak kadar tatmin edicidir." diyenlerin oranı ise Türkiye'de %45 oranındadır. "Erkeğin işi para kazanmak; kadının işi de eve ve çocuklara bakmaktır" diyenler ise %42.

Yukarıdaki verilerin aksine Türkiye'de kadının evin gelirine katkıda bulunması gerektiğini düşünenlerin oranı %67'dir.

Kadının evde oturmasını isteyenlerin yine kadının hane gelirine katkı sağlamalarını istemeleri arasındaki çelişki ise sosyolojik bir olgudur. Çok net görülmektedir ki kadının geleneksel yapı içerisinde kalmasını isteyen toplum, geçim derdiyle de kadının para kazanmasını kaçınılmaz bulmaktadır.

Kadına Şiddet

Türkiye'de pek tabii kadın sorunları istihdamla sınırlı değildir. Dünyanın dört bir yanında olduğu gibi Türkiye'de de kadınların insan hakları her an ihlal edilmektedir. Öyle ki, mesele kadına şiddet olduğunda diğer sorunları dahi mumla arar oluyoruz. 2015 yılında kadın olduğu için 303 kardeşimiz öldürüldü. Ve dahi ülkemiz öyle bir akıl tutulması yaşıyor ki, kadın tecavüz ve cinayetleri için insanlarımız geçerli sebepler bulmaya çalışıyor. Gece 3'te dışarıda olduğu için tecavüze uğramak normalleştiriliyor. İnsanlık dışı bir olay dahi böyle sradanlaştırılırken ise meselenin ne denli ağır olduğu ortaya çıkıyor. Türkiye'de 1970'lerden sonra önem kazanan şiddet sorunu 1987'deki "Dayağa Hayır!" yürüyüşü ile kadınların ilk toplu tepkisine sebep olmuştur. Ancak, Türkiye'de kadına şiddet çok yaygın olmakla birlikte çok değişik parametrelere sahiptir. Mesela 2003'te yapılan bir araştırmada kadınların %55'i kadının dövülmesi hak edebileceği durumlar olduğunu belirtmiştir.

İstatistiklerde Kadına Şiddet

2014 yılı araştırmalarına göre Türkiye'de her 4 saatte 1 kadın tecavüze uğruyor veya erkek şiddetine maruz kalıyor.

2014 yılında en az 294 kadın erkek şiddetiyle hayatını kaybederken bunlardan 5'te 4'ü silah ve kesici aletle öldürülmüş. Öldürülen 5 kadından 1'i ise ayrılmak istediği için kocası tarafından öldürülmüş.

Ailenin şekillendiricisi, temel direği ise şüphesiz kadındır. Kadın erkeği, çocukları çekip çevirindir. Bu tarihten bugüne böyle olmuştur.

2014'te öldürülen 100 kadından 9'u koruma talebinde bulunmasına rağmen öldürüldü. Kadın ölümleri 2013'e göre 2014 yılında %31 arttı.

2014 yılındaki Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın raporuna göre evli kadınların % 36'sı eşinden şiddet görmüş, kadınların %38'i yaşamının bir döneminde fiziksel ya da cinsel şiddete maruz kalmış.

Her 10 kadından 3'ü ise hayatında en az 1 kez telefonla, mesajla, sosyal medya ile tacize uğramış.

Tecavüze uğrayan 3 kadından 1'i 12-17 yaş aralığında, % 4,5'u ise engelli.

Kadın ve Eğitim

Türkiye'de kadınlarla erkekler arasındaki eşitsizliklerin toplumsal algının sonucu olduğu ve eğitimle ilgili eşitsizliklerin de ancak bu algının dönüştürülmesi ile giderilebileceği malumdur. Toplumsal algı ise yine ancak eğitimle dönüştürülebilecektir. Bu çerçevede toplumsal cinsiyet önyargılarının yok edilmesi, erken yaşlardan başlayarak mücadele edilerek, öğrencilere ve öğretmenlere farkındalık eğitimi verilerek elde edilebilecektir.

Eğitimin temel sorunlarından biri olan okullaşma oranlarındaki yetersizlik ise halen çözülemedi. Bazı kampanyalardan sonuç alınmış gibi görünse de ilkokula başlama oranı yüksek olmasına rağmen ortaokula ve liseye başlama oranı ilkokula başlama oranına göre oldukça düşüktür. Tabii ilkokula başlama oranındaki yükseklikte bir aldatmacanın ürünü. Okula devam ile okula başlama oranlarını karşılaştığımızda da aldatmacanın ciddiyeti ortaya çıkıyor.

İstatistiklerde Kadın ve Eğitim

Türkiye'de yetişkin okuryazarlık oranlarındaki toplumsal cinsiyet eşitsizliğine göre 152 ülke içinde 111. sıradadır. 2013 yılında 25 yaş ve üzerinde okuma yazma bilmeyen kadın oranı %9,4'tür. Bu oran okuma yazma bilmeyen erkeklerin 5 katıdır. Bu oranlarla Türkiye, AB üyesi ülkelerin altında yer almaktadır.

Eğitime erişimde ise Türkiye, toplumsal cinsiyet uçurumu endeksinde 128 ülke arasından yine 111. sırada kalmıştır.

2013-2014 eğitim öğretim yılında ilkokullarda %99,30 olan okullaşma oranı ortaokullarda %94,52 seviyesinde kalmıştır. Çocukların okula devam edip etmediğini ölçemediğimiz için de bu oran aslında özellikle kız çocuklarının ilkokul eğitimindeki sorunu da göstermektedir. Zaten 2014-2015 eğitim öğretim yılında ilkokullardaki okullaşma oranının %96,3'e düşmesi de var olan soruna işaret etmektedir. Yani siyasi kaygılı kampanyalarla kız çocukları okula yazdırılmış olsa da verim alınamamıştır.

Liselerde kız çocuklarının okullaşma oranı %79,26'dır.

Yükseköğretimde kız çocuklarının okullaşma oranı % 41,1'dir. Ancak bu oranın yanında yükseköğrenim mezunu kız çocuklarının işsizlik oranına bakıldığında kız çocuklarına üniversite okuttuğumuzu ancak çalıştırmadığımızı görüyoruz.

Okul öncesi okullaşma ise özellikle 4+4+4 değişikliğinden sonra çok daha büyük bir gerileme yaşadı.

”

Kamu kurumlarından sokağa, hastaneden pazara, meclisten tarlaya kadının tacize, şiddete uğramadığı bir yerin kalmadığı ülkemizde, kadınların yaşadığı sorunlar pek tabii Türk milliyetçilerinin de sorunlarıdır. Milliyetçi Hareket Partisi de bu sorunlara en güzide kadroları ile kafa yormakta ve çözüm aramaktadır.

2011-2012 eğitim öğretim yılında 5 yaş grubunda % 65,16 olan kız çocuklarının okullaşma oranı 2014-2015 eğitim öğretim yılında %52,21'e geriledi. Bu oran 3-5 yaş grubunda ise %32,2 seviyesindedir.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnemiz

Dünya Ekonomik Forumu'nun 2014 raporuna göre, toplumsal cinsiyet eşitliğinde Türkiye 142 ülke arasında 125. sırada yer almakta. Ekonomik katılım ve fırsat eşitliği, eğitim, sağlık ve siyasi güçlenme konularında toplumsal cinsiyet eşitliğinin incelendiği raporda, ekonomik katılım ve fırsat eşitliğinde 132, eğitimde 105, siyasi güçlenmede 113. sırada yer alıyor Türkiye. OECD ülkeleri arasında ise son sırada yer almaya devam ediyor.

Türkiye'nin bu raporda 142 ülke arasındaki detaylı karnesi ise şu şekilde;

Eşit işe eşit ücret kategorisinde 87
Gelir eşitliğinde 120
Kanun yapıcılar ve yöneticilerde eşit temsilyette 111
Okuryazarlıkta 102
İlköğretimde okullaşma 103
Orta öğretimde okullaşma 96
Parlamentoda kadın temsili 98
Bakanlar kurulunda kadın temsili 133

Kadın Sağlığına Genel Bir Bakış

Kadın sağlığı, pek çok ülke gibi Türkiye'de de çok önemli bir sorun olarak karşımızdadır. Ve bu sorunun ortadan kaldırılabilmesi için kadın ve kız çocuklarının sağlığının, genel sağlık kavramı içerisinde ayrı bir yeri ve öneminin olması gerekmektedir.

Kadınlar ve erkeklerin üreme problemleri karşılaştırıldığında, kadınların üreme sorunlarını erkeklerden çok daha fazla yaşadıkları ve bu durumun özellikle üreme çağında daha da arttığı görülmektedir. Yani, artık kadın sağlığı veya hastalık durumlarının erkeklerden farklı olarak cinsiyet faktöründen etkilendiği ortadadır. Bunun yanı sıra eğitim, bireyin genetik özellikleri, sosyal ortam, çalışma ortamı, aile ilişkileri, doğurganlık davranışları ve sağlık hizmetlerinin kalitesi gibi pek çok parametreden de doğrudan veya dolaylı olarak etkilenmektedir.

Kötü koşullarda çalışma ve psikolojik şiddete maruz kalma gibi toplumda kadınların çok daha fazla maruz kaldıkları hallerin yanında sağlıksız yaşam şekli de belirli sağlık sorunlarını beraberinde getirmektedir. Böylece kadın sağlığı hususunda psiko-sosyal süreç oldukça öne çıkmakta ve toplumsal cinsiyet kavramını önemli kılmaktadır.

Kadın sağlığını üreme sistemi işlevleri ve hastalıkları, gebelik ve doğum konularında sınırlamak yanlış

olacaktır. Kadının tüm hayatı boyunca sağlığını koruyucu önlemlerin alınması, çocukluk dönemlerinde kızların erkeklerle eşit eğitim alması, beslenmelerinin belirli bir standartta olması, adölesan dönemde erken evliliklerin engellenmesi, erken gebelik ve cinsel deneyimin önlenmesi gibi konularda da çalışma yapılması gerekmektedir. Cinsel yolla bulaşan hastalıklar, meme kanseri, jinekolojik kanserler, madde ve sigara bağımlılığı, postpartum depresyon, annelik hüznü, istenmeyen gebelikler, isteyerek düşüklük ve şiddet, kadın sağlığı açısından yaşanan sorunlardır. Bunların yanında halen ülkemizde gebelik ve doğumla ilgili komplikasyonlar önemli bir sağlık sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine menopoz döneminde kadınlarda kardiyak ve dolaşım sistemi hastalıkları, osteoporoz, hipotiroidi, hipertiroidi gibi hastalıklar önemli sorunlar teşkil etmektedir.

Aile ve Kadın

Aileyi toplumun temeli olarak tanımlayan Anayasamız, bu tanımlamayla ailenin millet hayatındaki önemini ortaya koymaktadır. Aile kültürünün devamlılığını sağlamakta ana etken rolü üstlenmektedir. Milletin kültür kodlarını kuşaklara aktarmakta, tüm değer yargılarının korunmasını ve düşünce yapısının sürdürülmesini sağlamaktadır. Toplumsal yapının temelini oluşturan bu kurum değerlerin yaşatılması ve aktarılmasının yanı sıra toplumun birlik ve beraberliğini de sağlamaktadır. Bunun yanı sıra eğitimin ailede başladığı göz önünde bulundurulduğunda ailenin bir başka önemi daha ortaya çıkacaktır. Ailenin şekillendiricisi, temel direği ise şüphesiz kadındır. Kadın erkeği, çocukları çekip çevirir. Bu tarihten bugüne böyle olmuştur.

"Ailemin iyiliği için her türlü sıkıntıya katlanabilirim." görüşü % 90,3 oranında destek görmektedir.

"Maddi ve manevi sorunlar olduğunda başvurulması gereken ilk yer ailedir" ifadesine katılım oranı % 83,7'dir.

Yukarıdaki verilere rağmen günümüzde aile ile ilgili sorunlar baş göstermeye başlamış ve aile kavramı değişimle karşı karşıya kalmıştır. Çözülme baş göstermiş ve aile kavramındaki çöküşler tüm toplumu etkisini altına almaya başlamıştır. Bu çözülmeye ailenin kendisini ve aile fertlerini sürecin dışında tutmak mümkün olmamaktadır. Haz ve özgürlük eksenli kurgulanan varoluş ailenin direncini kırmakta ve aileyi hızla önemsizleştirmektedir.

Sonuç

Kamu kurumlarından sokağa, hastaneden pazara, meclisten tarlaya kadının tacize, şiddete uğramadığı bir yerin kalmadığı ülkemizde, kadınların yaşadığı sorunlar pek tabii Türk milliyetçilerinin de sorunlarıdır. Milliyetçi Hareket Partisi de bu sorunlara en

Ülkemiz öyle bir akıl tutulması yaşıyor ki, kadın tecavüz ve cinayetleri için insanlarımız geçerli sebepler bulmaya çalışıyor.

güzide kadroları ile kafa yormakta ve çözüm aramaktadır.

Milletçe içinde bulunduğumuz karanlık günler; evinde anne, iş yerinde çalışan, toplumda saygın bir fert olan kadını 2. sınıf insan konumuna düşürmekte ve her geçen gün tarihten günümüze kalan Türk Kadını imajını yok etmektedir. Tarihte Bacıyan-ı Rum ile dünyada ilk defa teşkilatlanan iş kadınlarımız, İnebolu'dan Ankara'ya kağınlarla mermi sandıklarını getirme iradesini de sergilemekten geri kalmamışlardır. Dünyanın en nadide eserlerinden Tac Mahal'e ilham olurken Gevher Nesibe ile de dünyanın ilk tıp medresesinde vücut bulmuştur. Hanlar Hanı Cengiz Han'dan "Han'ım" kavramını alırken yalnızca evinin mahkûmu olmamış aynı zamanda toplumun bir parçası olarak pek çok vazifeyi üstlenmiştir. Dün ata binen, kılıç kuşanan, keçisini sağan, çocuğunu besleyen Türk Kadını bugün de özüne dönük olarak hem iş hayatında hem de toplumda aktif olarak var olmak zorundadır. Yoksa ünlü sosyolog Ziya Gökalp'in Türkçülüğün Esasları adlı eserindeki Aile bahsinde de geçtiği gibi kadının geri kalması durumunda milletin ilerlemesi duracak ve dahi millet gerileyecektir.

Bu bilinçle, ekonomiden aileye, şiddetten toplumsal cinsiyet eşitliğine kadar geniş yelpazede kadın çalışmalarımız devam etmektedir. Kadınlara karşı uygulanan her türlü fiili ve hukuki ayrımcılığa son vermek de başlıca hedefimizdir. Başta aile içinden gelenler olmak üzere kadına yönelik şiddet konusunda toplumsal farkındalığı güçlendirmek için geliştirdiğimiz projelerimizi önemsiyoruz. Bunların dışında, şiddet ortaya çıktıktan veya risk oluştuktan sonra mağdurlar için koruyucu hizmetler, kadınların şiddete maruz kalmasına yol açan kültürel, sosyal, psikolojik ve ekonomik nedenler, sivil toplum kuruluşları ve medyanın yaklaşım ve yöntemleri üzerine derinlemesine yapılan çalışmalar da kadına şiddette önem verdiğimiz diğer başlıklardır.

Kadınların saygınlıklarına gölge düşüren, temel hak

ve özgürlüklerini kısıtlayan, istismarlarına yol açarak toplumda geri planda kalmalarına sebep olan her türlü çağ dışı uygulamalarla mücadele edilmesi de öncelik verdiğimiz son derece önemli bir konudur. Şiddete, tacize ve istismara uğrayan kadınlara, yasal yollardan hak araması sırasında adli yardım desteği sağlamak, davaların zaman aşımından ve mahkeme harç ve masraflarından muaf tutulması da yine gündemimizde olan diğer çalışmalar. Kadın sığınma evlerinin fiziki şartlarının yükseltilmesi, personel sayılarının artırılması ise gördüğümüz eksiklikler sebebiyle vardığımız bir netice.

Kadınların işgücüne katılımını desteklemek, istihdam edilebilirlikleri geliştirmek, iş hayatında ve karar alma mekanizmalarında daha fazla rol almalarını sağlamak adına da çalışmalarımız devam ediyor. Çalışmayan ev hanımlarının mesleki beceri kazanmalarını ve kadınların aile bütçesine ve ülke ekonomisine katkıda bulunmalarını önemsiyoruz. Girişimci kadınlara %50'si hibe olmak üzere finans desteği vermek üzerine yaptığımız çalışmalar ise bu çalışmaların ön ayağı niteliğindedir.

Çalışmalarımız doğrultusunda, kız çocuklarının okullaşma oranını arttırmaya yönelik teşvik politikaları yaygınlaştırılacak, kadınların eğitim düzeyleri yükseltilecek; kalkınma sürecinde, iş hayatında ve karar alma mekanizmalarında daha fazla rol almaları sağlanacaktır. Eğitimin tüm kademelerindeki yönetici, öğretmen ve öğreticiler toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda bilinçlendirilecek, ders kitapları ve eğitim materyallerinde toplumsal cinsiyet eşitsizliğini pekiştiren ifadeler yer almayacaktır. Kadınlara karşı uygulanan her türlü fiili ve hukuki ayrımcılığa son verilecektir. Kadınların temel hak ve özgürlüklerini kısıtlayan her türlü çağ dışı uygulamalara son verilecektir.

Sağlık hususunda ise kadınların yoğun olarak karşılaştıkları hastalıklara yönelik olarak sağlık kuruluşlarında özel teşhis ve tedavi birimleri yaygınlaştırılacaktır.

Türk toplumunun temel taşı olan aile, ekonomik ve sosyal gelişmelerin yol açtığı olumsuz gelişmelere karşı korunacaktır. Başta kadınlarımızın aile içindeki konumu olmak üzere aile kurumu güçlendirilecek, aile bireyleri arasındaki bağlılığı ve aile bütünlüğünü koruyucu politikalar geliştirilecektir. Aileyi ve sosyal fonksiyonlarını zayıflatıcı unsurlar ortadan kaldırılacaktır. İstihdam imkânı geliştirilerek her ailenin yeterli ve sürekli bir gelire sahip olması sağlanacaktır. Asgari hayat standardının altında gelir elde eden aileler muhtaçlık düzeyi esas alınarak sosyal koruma programı kapsamına alınacak ve bu çerçevede düzenli sosyal destek sağlanacaktır. Aile birliğinin korunması amacıyla çalışan eşlerin aynı il içinde görev yapmaları sağlanacaktır.

”

Kadın sorunları ile baş edebilmek için alanında liyakat sahibi kişilerle yüzeysel olmayan raporlar hazırlanmalı ve çözüm yolları aranmalıdır.

Prof. Dr. Naciye YILDIZ

Gazi Ünv. Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk
Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü Öğretim Üyesi

TÜRK DÜNYASI KADINLARINA

"Türk Dünyası" denildiğinde, Adriyatik'ten Çin Denizine; Ural ve Altaylardan Çin ortalarına ve Akdeniz'e kadar uzanan yedi milyon kilometrekareden fazla bir alan akla gelmektedir. Bu alanda yaşayan ve kendisini bir "Türk boyu" olarak tanımlayanların sayısı da iki yüz milyondan fazladır.

Dünyada hiçbir millet yoktur ki bu kadar geniş bir alana yayılmış olsun. Elbette bunun tarihî, coğrafi ve siyasi sebepleri vardır; ancak, bu alanın bir Türk coğrafyası hâline gelmesini, kadını ve erkeğiyle ata-analarımızın verdiği mücadeleye borçluyuz. Eski dönemlere baktığımızda, toplumun ayakta kalabilmesi, destan kahramanı diyebileceğimiz nitelikte kadın ve erkeğin birlikte, yan yana, omuz omuza mücadele etmesiyle gerçekleşmiştir. Boşuna değildir "Yaratılış" efsanemizde Tanrı "Kayra Han"a kâinatı yaratma ilhamını "Ak Ana"nın vermesi. Boşuna değildir ilk yazılı kitabelerimizde "İlbilge Hatun"un da adının geçmesi. Boşuna değildir Dede Korkut kahramanlarının kendisi yerinden kalkmadan kalkan, kendisi atına binmeden binen ve düşman üzerine varıp baş getiren eşler aramaları... Bu kadın en az erkek kadar toplumda söz sahibi olan kadındır; evin direğidir. Bir erkeğin korumasına muhtaç olmadığı gibi, o da evleneceği eşi Banı Çiçekler, Gülbarçınlar gibi ok atmada, at yarıştırmada ve güreş tutmada dener, en az kendisine denk olmasını ister. Şecere-i Terâkime'de Oğuz diyarında hüküm süren kadınlar olarak adları tarihe geçenler bu kahramanlardan sadece birkaçıdır. Eski Türklerde ataerkil dönemde bile, kağanın yanında hatun olmadan kurultay toplanmaz. Bu zihniyet kadınları haremlik denen mekânlara saklayan, hatta hapseden zihniyetten çok uzaktır.

Türk kadınının fitratı, dar çerçeveler içinde kalmaya değil, büyük işler başarmaya yatkındır. Günümüzün Türk Dünyası coğrafyasına baktığımızda, her şeye rağmen Türk varlığından söz edilebiliyorsa, bu kadınların sayesinde.

Geçmişe dönüp baktığımızda, Batı'ya doğru başlayan göçler sırasında Kazak bozkırlarında kalan Kıpçak kızkardeşim, batıya göçen Oğuz delikanlısının arkasından şöyle seslenmişti:

"Yüzümde güneş gülse de gece ağlayıp,
Ben yurdunda kalmıştım sessiz.
Oğuz yiğit, arkana bakmadan gitmiştin,
Göç ettin, gittin çok uzak."

Ata binip dolaşan yiğidim,
Yaban kaleyi viran eden yiğidim,
Başka toprakta kurt tasvirli bayrak kaldırıp,
Türk şanını siper eden yiğidim!

Göç etti zaman, pençesinde külüğün,
Ata yurdunu, güzel kızı unuttun.
(Canat Askarbekızı)

Bizler sizi unutmadık Canat! Sizler mankurtlaştırılan evlatlarınızı Nayman Analar olup korumaya, kurtarmaya çalışırken; sizler ürkünlerde¹ gece gündüz demeden bir menzile ulaşmaya çalışıp yokluktan, yoksulluktan, elindeki her şeyi kaybedip tükenmişlikten, açlıktan, yorgunluktan her gün bir evladınızı, eşinizi, babanızı, ananızı, kardeşinizi toprağa verirken; sizler haybatlarda² hangi evladınızın hayatta kalmasının

”

Eski Türklerde, ataerkil dönemde bile, kağanın yanında hatun olmadan kurultay toplanmaz.

ihimal dâhilinde olabileceğinin acı kararını verip değerini feda ederken hangi duyguları hissettiyseniz biz de hissettik ve Mağcan'ın³ şiirindeki gibi "Alistaki bavrılarımızı/Uzaktaki kardeşlerimizi" hiç unutmadık. Unutmadık ama demir perdelerin ardına ellerimizi de uzatamadık... "Üzümcü" hikâyesinde dile getirildiği gibi, Yemen'de, Huş'ta, Balkan'da, Çanak-kale'de, Sakarya'da, Kars'ta ya öldük ya da ölenlerimize yandık, sanma ki sizler yokluk içindeyken bizler varlık içindeydik...

Kırım'ın işgalinden sonra öz vatanında ötekileştirilen, topraklarını kaybeden, öz vatanında yaşama imkânı kalmayınca Türk'ün ortak kaderine ayak uydurup istemese de vatanından göçen, bu göçte kimi zaman hedefe ulaşmayı başaran, kimi zaman da Karadeniz'in soğuk sularında hayatını kaybeden Kırım Kadınları, senin kaderini bugün Türkmen kız kardeşlerin bir başka denizde yaşamıyor mu? Daha sonra, bilmedikleri ve işlemedikleri suçlarıyla öz vatanından hayvan vagonlarına doldurularak aylar süren yolculuklarla, hiç bilmedikleri diyarlara sürülen Kırım'ın Ayşesi, Zerası, Zeynep'i, Safınar'ı... bizler de sizler gibi Ayı Dağı'nı, Aluşta'yı, Akmescit'i, Gurzuf'u "aytıp da ağladık" yıllar yılı. Sürüldüğün yerde aile fertlerinden ayrı düşüp yoklukla mücadele etsen de Kırım Türk'ü senin sayende yok olmaktan kurtuldu. En zor şartlarda verdiği vatana dönüş mücadelesine, "Vatan Kırım" diye haykırarak gurur duyduk derken, kaderin seni tekrar yeni bir mücadeleye attı günümüzde. İşini, evladını, evini, barkını kaybetme tehlikesi altındayken, insanlığın buna sessiz kalması neden?

Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk'ün "Dünyada hiçbir milletin kadını, ben, Anadolu kadınından daha fazla çalıştım, milletimi kurtuluşa ve zafere götürmekte, Anadolu kadını kadar gayret gösterdim diyemez" şeklindeki sözleri ve bu sözlerin samimiyesini ispatlayan kadınlara sosyal ve siyasi haklarının verilmesi yolundaki düzenlemeleri sayesinde, her alandaki başarılarımızla, Anadolu kadınının sadece ana ve eş olarak değil, Anadolu'yu vatanlaştıran Hayme Anaların, taşıdığı mermilere zarar gelmesin diye canını feda eden Şerife Bacıların, İstiklal Madalyalı Nezahat Onbaşlıların, Nene Hatun gibi kahraman analarımızın torunları olduğumuzu gösterdik. Her şeyin üstesinden geldik; akademisyen, doktor, savcı, hâkim, öğretmen, mühendis, pilot, asker olduk ancak günümüzde dahi kadınlara yönelik şiddetin, cinayetlerin, çocuk evliliklerinin üstesinden gelemedik. Ailenin mutluluğunu ve huzurunu kadının bökerek açmasında arayan bazı hemcinslerimizin zihniyetini

değiştiremedik. Üzerinde yaşadığımız kendi vatanımızda şehit analarının gözyaşlarını dindiremedik. Daha mücadele edeceğimiz ne çok şey var!

Azerbaycan Şehitler Hıyabanında yatan, Karabağ'da, Kara Ocak Katliamında can veren Türk Dünyasının şehit kadınları... Sizlerle de, sizlerin büyük anaları Aga Begim Agalarla, Agabacı Gencebeyimlerle, Hurşid Banu Natevan Hanımlarla, Hamide Hanım Cavanşir Memmedguluzadelerle, İzzet Oruçovalarla, destan kahramanı Hacer hanımlarla da gurur duyuyoruz. Onlar Türk kadının ayrı birer sembolü. Azerbaycanlı kadınlarımız... Topraklarınızın bir kısmının Ermeniler tarafından işgalinden sonra, "kaçgın/kaçak" oldunuz, "köçkün/göçmen" oldunuz; yılmadınız, yılmayacaksınız. Bugün, Türkiye için gözünü bile kırpmadan savaşaçağını söyleyen Yüzbaşı Roza Aligızı kızkardeşimiz... İçimizden çıkan hanımların sözlerinin yanında senin sözlerin kardeşliğin en içten ifadesi, senin gibilerin varlığı, Türk kadınının varlığının da teminatı...

Türk Dünyasının bize göre en uzak ama diğer kardeşlerimizle birlikte gönül dünyamızın en nadide köşelerinde sakladığımız Uygur kadınlarımız; destanlarda yer alan Naziğim, Gülendem... Sosyal hayatta Dilşad Hatun, Rabia Hanım... Sizler bayrak oldunuz, inmediniz, inmeyeceksiniz. Milletiniz adına verdiğiniz büyük mücadeleye, sizden sonrakiler için tükenmez bir güç pınarı olacak; Doğu Türkistan kadını, sizleri örnek olarak varlık mücadelesini her türlü baskıya, zulme rağmen sürdüreceksiniz.

İdil-Ural'ın fazilet timsali Süyünbike Hatunları... Hakas, Çuvaş, Şor, Tiva ve Altay Kişi kardeşlerimiz... Destanlaşan Altın-Arığlar, Bayan-Toolaylar, Ak-Cibekler... Yaşadığınız coğrafyada ana dilinizin yaşaması, geleneklerinizin sürmesi sizin sayenizde gerçekleşecek. Altay Dağlarının en heybetli tepesine "Kadın Dağı" denmesi boşuna değil. "Umay Ana"nın "kut"u sizinle.

Türkülerle aşık olan Cemile, fedakarlığın timsali Toprak Ana, aydın Kırgız kadın sembolü Zarife, Kırgız'ın her bakımdan yücelmesini uğruna savaşan Kurmancan Datka, Canıl Mirza... her biriniz ayrı birer renksiniz, çiçeksiniz, kokusunuz. Nereye götürüldüğünü bilmediğiniz eşleriniz, babalarınız, kardeşleriniz bir gün geri gelirler ümidiyle şafak sancıları çektiniz. Kimi zaman uzak diyarlardan gelen ümitsiz bir sürgün mektubu, yıllar yıllar sonra tuğla fırınlarından çıkmış bir aziz hatıra, onların akibetini beyan etti. Gidenlerden hiç haber alamadın ama yine de yetim çocuklarınla ayakta kaldın, yıkılmadın; çünkü sen

”

Keşke aksini söylemek mümkün olsaydı ama maalesef hangi coğrafyada olursa olsun, Türk kadınları asırlardır her yönden zor bir hayat yaşadılar ancak her şeye rağmen bugün dimdik ayakta duruyoruz.

Manas'ın Eşi Kanıkeylerin, Ay Çöreklerin torunusun.

Cihan Atın Üveysi, Zebunnisa Begim, Mahler Ayim Nadire, Mahzune, Muazzam Han, Nazime Hanım, Hanı, Leyli, Kanbernisa Banu... Sizler de Özbek kızlarının ve kadınlarının sessiz çığlıklarını, ezilmişliklerini şiirlerinizde dile getirdiniz, haykırdınız; bunun için kimi zaman suçlandınız. Çinni Bibiler, sizler Özbek kızlarını okutup aydınlattınız. Demir perdeler ardında da olsa Özbek kadının varlığını günümüze taşıdınız.

Anadolu'nun Bacıyan-ı Rumlarının, Kadıncık Analarının kız kardeşleri olan; Türkistan'da Horasan'da kalan Türkmen kadınınım... Göçebelikten yerleşik hayata geçiş senin de düzenini ve aile içindeki yerini değiştirdi. Arap seyyahların kendi ülkesinde görmediği için hayretle karşıladığı saygınlığını kaybetmedin ama yerleşik düzenle birlikte, aile içinde söz hakkın ikinci plana itildi. Küçük yaşlarda nişanlandın, evlendin... Ataerkil aile yapısı içinde geleneğini sürdürdün ancak geçmiş asırların aksine söz hakkını kaybettin; tireler arası mücadelelerde, bunu bahane edip toprağını işgal eden Rus baskısı altında en çok sen kaybettiklerin için üzüldün. Çünkü onlar senin eşin, evladın, kardeşin veya babandı.

Balkanların, Makadonya'nın, Batı Trakya'nın çilekeş kadınları... Anadolu'ya göç eden akrabalarının ardında kimsesizliğin, yalnızlığın acısını senden fazla kim bilebilir? Asırlardan beri vatan bildiğin topraklarda başkasının idaresinde yaşamak, yabancılaşma tehlikesini göze almak mı yoksa bütün varlığını geride bırakma pahasına suyun öte yakasına göçüp kardeş topraklara sığınma mı tercihin oldu? Gitmenin ya da kalmanın zor ve yürek yakan kararı senin omuzlarına da yüklenmedi mi? Toprağını, suyunu, evini, barkını ardında bırakmanın ne olduğunu ancak senin gibi bunu yaşayan bilir.

Keşke aksini söylemek mümkün olsaydı ama maalesef hangi coğrafyada olursa olsun, Türk kadınları asırlardır her yönden zor bir hayat yaşadı ancak her şeye rağmen bugün dimdik ayağtayız. Bundan sonra da her zorluğun altından kalkacak gücü, Ata'mın dediği gibi, damarlarımızdaki asil kan bize verecektir. Gelecek asrın Türk asrı olması, varlığımızla, başarılarımızla gerçekleşecek.

Türk-Turan soylu alp kadınlar, asenalar; Dünya Kadınlar Günü kutlu; gelecek günlerimiz bugünden daha mutlu ve huzurlu olsun...

1. Kazak ve Kırgızların Rus baskıları nedeniyle Doğu Türkistan'a zorunlu göçleri.
2. Ruslar tarafından yaratılan ve Türkistan'da binlerce Türk soylu kişinin öldüğü suni açlık.
3. Mağcan Cumabayev: Kazak şairi; Kurtuluş Savaşı sırasında Anadolu'daki Türkler için "Alistaki Bavırım/ Uzaktaki Kardeşim" başlıklı şiiri yazmıştır.

”

Dünyada hiçbir millet yoktur ki bu kadar geniş bir alana yayılmış olsun. Elbette bunun tarihi, coğrafi ve siyasi sebepleri vardır; ancak, bu alanın bir Türk coğrafyası hâline gelmesini, kadını ve erkeğiyle ata-analarımızın verdiği mücadeleye borçluyuz.

Prof. Dr. Alev ÇAKMAKOĞLU KURU

Gazi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi
Resim-İş Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi

TÜRK KADINI VE SANAT

”

Türk kadını elde edeceği, hayata geçireceği umutlarına, çözeceği sorunlarına rağmen pek çok alanda olduğu gibi sanatta da sanat tarihçi, sanat eğitimcisi ve sanatçı olarak önemli başarılarla imza atmıştır.

İç Asya'nın kuzeyinde sert bir iklimin hüküm sürdüğü zorlu bir coğrafyada başladı Türklerin hikâyesi... Gökteki tanrıya inanan, atalarına saygılı Türkler kadın-erkek hayatı paylaştılar. Doğudan batıya yurt tuttukları, vatanlaştırdıkları tüm topraklarda Türk erkeği, tarihi kadını ile birlikte yazdı, destanı birlikte yarattı. Şehirler de kurdular ama genelde göçebe olarak doğada at sırtında, çadırda bozkırı kucaklayan göğün altında avlanarak, savaşarak, üreterek tarih sahnesine çıktıkları bilinen ilk dönemlerinden itibaren Türkler, dünya uygarlığına meydana getirdikleri kültürel değerlerle önemli katkı sağladılar. Türk tarihinin İslamiyet'in kabulünden önceki bu döneminde; Hun, Göktürk ve Uygur zamanında kadın-erkek sosyal ve siyasal hayatın içinde birlikte yer aldılar. Türk kadını ata binmede, ok-yay, kılıç kullanmada, avlanmada erkeği gibi ustaydı. Eşinin yetemediği durumlarda, onun yokluğunda çocuklarını, obasını korumak, yaşatmak onun görevidi. Erkeğin yaptığı hemen her işte var olan savaşçı Türk kadını analık özeliği ile de hayatın merkezini oluşturuyor, ahlakı ve erdemi ile birlikte toplum içerisinde saygın bir yere sahip olurken aynı zamanda yaşadığı çevreyi daha güzel hale dönüştürüyordu.

Türk kadını içinde yaratıcılığı, hayal gücünü ve güzelliği barındıran bir kavram olan sanatın kimi zaman uygulayıcısı kimi zaman yaptıranı bazen de ilham kaynağını teşkil etti. Ve kadın ya da erkek, isimlerini bilemediğimiz sanatçıların bozkır kültüründe şekillendirdiği Türk sanatı da Orta Asya'nın kuzeyinde sert bir iklimin hüküm sürdüğü bu zorlu coğrafyada kaynak buldu, gelişti. Hun kurganlarından çıkan keçe yaygılar, halı, kilim, kumaş dokuma-

larda, seramik kapların yapımında Türk kadınının da eli, emeği tasarım gücü olduğu şüphesizdir.

Orhun Vadisi'nde Göktürk Mezar Külliyesi'nin bir parçası niteliğinde, üzerinde ilk Türkçe metinlere sahip Anıtlarda "Devleti idare eden Han ve devleti bilen Hatun" yazılı olması, devletin önemli kararlarında "Hakan ve Hatun buyuruyor ki" başlığı hakanın, devleti hatun ile birlikte temsil ettiğini göstermektedir. Bu birliktelik Göktürk mezarlarının çevresinde gördüğümüz "kişi taş" denilen kadın ve erkek heykellerine de yansımış, bu kadın formundaki kütleli taş heykeller kadeh ya da kılıç, hançer tutan erkek heykellerle benzer duruş özellikleri ile mezar koruyucusu belki de mezarda yatını temsil edecek şekilde yer almışlardır. (Foto.:1)

Foto.1 Kıpçak Türklerine Ait Kadın ve Erkek Heykelleri

Gök tanrı inancının yanı sıra Budizm, Maniheizm inançlarını da benimseyen Uygur Türklerinde mabetlerine çeşitli ihsanlarda bulunan vakıfçı kadınlar tapınakların duvarlarında yer alan resimleriyle ya da

alçıdan boyalı heykellerle kendilerini ölümsüzleştirmişlerdir. (Foto.:2)

Foto.2 Uygur Duvar Resminde Kadın

Oğuzların Müslümanlığı kabul ettikleri dönemin kahramanlıklarını anlatan Dede Korkut Destanı'nda erkek kahramanlar, kahraman kadınlara değer vermekte ve Türk kadını, Dede Korkut Destanı'nda "savaşçı-alp" özelliğinin yanı sıra güzelliği, ahlaki ve konukseverliği ile de ön plana çıkmaktadır. Türkler için doğacak çocuğun kız ya da erkek olması sorun olmaz iken, destanlarda zaman zaman kız çocuk sahibi olmak için dua da edilmektedir.

"Pay Biçen Bey dahi yerinde durdu. 'Beyler benim dahi hakkımda bir dua eyleyin. Allahu teala bana bir kız vere' dedi. Kalın Oğuz Beyleri el kaldırdılar, dua eylediler. 'Allah sana bir kız vere dediler.' "

Oysa aynı dönemin Arap, İran, Bizans toplumunda kadının toplumdaki yeri için aynı değerlerden bahsetmek mümkün değildir. Farslarda ve Arapların Cahiliye dönemlerinde kız çocuklarının gömüldüğü, kadının erkeğin malı olarak görüldüğü, sosyal hayatta bir yer, söz ve hakka sahip olmadığı görülmektedir. İslamiyet'in kabulü bu toplumlarda kadınlara önemli haklar kazandırmakla birlikte, toplumlar geleneklerinden, eski alışkanlıklarından çok da uzaklaşamayarak kimi alışkanlıklarını İslam'ın bir gereği imiş gibi devam ettireceklerdir.

Samimi olarak İslamiyet'i kabul eden Türklerin Hz. Muhammed'e duydukları sevgi ve bağlılıkları, onun mensubu olduğu Arap kavmini de gözlerinde daha değerli kılacak; ilerleyen zamanla birlikte İslamlaşmak ve Araplaşmak birbirine karışarak Türk kadını tam merkezinde bulunduğu, erkeklerle paylaştığı sosyal hayatı giderek terk etmek zorunda kalarak, eve daha doğru ifade ile Türk dünyasının bilmediği bir kavram olarak kaç-göç dünyasının haremine kapanacaktır.

Özellikle Selçuklu Dönemi Alpaslan ve Melikşah Devirlerinin Fars kökenli güçlü veziri, "Siyasetname" isimli kitabın yazarı Nizamülmülk'ün (1063-1092) Türk kadınının, hayatın içindeki özgür durumuna karşı telkinleri, söylemleri gibi sultanları ve yöneticileri etkileyenler de olacaktır. Yine de eski Türk inançlarının İslamiyet'le yoğrulduğu dinî anlamda bir taassubun, tutuculuğun yaşanmadığı Selçuklu zamanı, Türk kadınının varlığını hissettirdiği dönemdir. Batı dünyası için karanlık Ortaçağ'da Türkler, kadın ya da erkek, sadece savaşlarda güçleri ile değil müzik, edebiyat ve görsel sanat alanlarında ince zevkleri ve yaratıcılıkları ile meydana getirdikleri eserleri ile de aydınlığı yaşamışlardır. Selçuklu ve sonrasında Beylikler Devrinin sanat eserleri; Orta Asya'dan getirdikleri gelenek, görenek ve kültürel değerlerini, İslam inancı ile kaynaştırarak, bu topraklarda buldukları ile de zenginleştiren Türklerin kadın-erkek birlikte meydana getirdikleri Türk uygarlığına ait güzelliğin ifadesidir.

Foto.3 Selçuklu Dönemi Kadın Heykeli

13.yüzyıl Selçuklu zamanında Osmanlı Devrine kadar varlık gösteren "Bacıyan-ı Rum" yani "Anadolu Bacıları" Ahilerin bir kolu gibi görünmekle beraber aslında İslamiyet'in kabulü öncesi Türklerin Orta Asya'da var olan savaşçı-alp Türk kadınının Anadolu'daki devamı niteliği ile dikkat çekmektedir. (Foto.:3) Evhadüddin Kirmanî'nin kızı, Ahilerin lideri Ahi Evren'in eşi Fatma Bacı'nın lideri olduğu bu teşkilatın kadınları örücülük ve dokumacılık, çadircılık, keçecilik, boyacılık, halı, kilim, oya, dantel, nakış işlemeciliği, kumaş imali ve bunlardan giysi yapımı ile uğraşarak ülkenin iktisadi hayatına hem de sanat alanına değerli katkılar sunmuşlardır. Eski Türk yurtlarından Anadolu'ya gelenleri Ahilere ait tekke ve zaviyelerde ağırlamak, onlara yol göstermek ve

”

Osmanlı'nın hâkim olduğu geniş coğrafyada çok sayıda Türk kadını inceliğini, zarafetini, yardımsever ruhunu; şifahane, aşevi, zaviye, cami, mescit, medrese, çeşme gibi yaptırdığı çok sayıda vakif esere yansıtmıştır.

yeri geldiğinde savaşmak onların, savaşçı-alp kadınların işiydi. Buldukları tekke ve zaviyelerde belli bir düzen içerisinde sohbet ve sema toplantılarına katılıyor, kadın ve erkek bir arada olmaları yüzünden eleştirildikleri de oluyordu. Bu doğrultudaki sözlerle Fatma Bac'ın babası Evhadüddin Kirmani'nin cevabı "Ben insanla oturup kalkıyorum, kadın ve erkek ayrımı sizin seçiminiz, kadınlarla bir arada olduğum aklımdan bile geçmiyor" olmuştur. Daha sonraki dönemlerde sosyal alandaki varlıkları daraldığından Anadolu Bacıları savaşçı kimliklerini bir tarafa bırakarak, üstlendikleri çoğu görevleri terk etmek durumunda kalacaklar, Türk El Sanatlarındaki birikimlerini ise büyük ölçüde devam ettireceklerdir.

Foto.4 Selçuklu Dönemi Seramik, Kadın ve Çocuğu

Bir taraftan, evrensel olmakla birlikte yaşanan her dönem için üretilen sanat eserlerinde inancı ile kültürü ile bir milletin ve içinde yaşadığı milletin temsilcisi olarak da sanatçının hayata bakışı bulunur. Prof.Dr. Gönül Öney de bu açıdan ele aldığı "Tarihten Yansımalar Büyük Selçuklu Seramiklerinde Kadın" makalesinde tarihî bilgilerin, belgelerin ışığında dönemin seramiklerine yansıyan kadın figürlerini

Foto.5 Selçuklu Dönemi "Varka ile Gülşah" isimli El Yazma Kitaptan Sayfa

değerlendirmiş, Orta Asya kökenli geleneklerin örf ve adetlerin canlandırıldığı Büyük Selçuklu Seramikleri aracılığıyla Türk toplum hayatında kadına verilen önemi eserler üzerinden ifade etmiştir (Foto.:4,5). Selçuklu seramiklerinde kadın ve erkek figürlerine gerçek hayattaki konumları gibi eşit olarak yer verildiği, Orta Asya Türk sanatında var olan biçim, duruş ve motif özelliklerinin devamı şeklinde görüldüğü, çoğu zaman hangi figürün kadın ya da erkek olduğunun küçük detaylarda kendini gösterdiği anlatılmıştır. Genellikle bağdaş kurmuş figürler yüzleri birbirine dönük sohbet eder şekilde, müzik ya da aşk sahnesi içerisinde ya da bir av esnasında bir at üzerinde kadın figürleri eşleri ile veya arkadaş grupları içinde cinsiyet ayrımı yapılmadan bazen de tek başına yer almaktadır (Foto.:6,7,8). Doç. Dr. Başak Burcu

Foto.7,8,9,10 Selçuklu Dönemi Seramik Kap.

Tekin ise aynı anlatım yolu ile "Selçuklu Kültüründe Kadının Konumu; Sanat Eserlerinden Hareketle Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme" başlıklı makalesinde aynı şekilde Selçuklu kültürünün kadını nasıl algıladığını anlatmaktadır. Aslında bu makalede de anne, eş, kardeş ve kız çocuk olarak Türk kadının Türk toplumundaki değeri heykel, seramik eserler üzerindeki izdüşümü ile görselliğe dönüşmektedir (Foto.:9,10).

Türkler kılıçla, ok ve yayla savaşarak fethettikleri Anadolu'yu farklı inançlara mensup, farklı dillere sahip insanları hoşgörü ile kucaklayarak, kaynağı Orta Asya olan Türk kültürü ile imar etmiş, vatanlaştırmıştır. 11.yüzyıldan itibaren Batı dünyasında da

”

Batı dünyası için karanlık Ortaçağ'da Türkler, kadın ya da erkek, sadece savaşlarda güçleri ile değil müzik, edebiyat ve görsel sanat alanlarında ince zevkleri ve yaratıcılıkları ile meydana getirdikleri eserleri ile de aydınlığı yaşamışlardır.

Anadolu coğrafyasının adı Türkiye'dir.

Türk yurdu Anadolu'nun veya Türklerin hâkimiyetindeki bütün bölgelerin cami, medrese, zaviye, kervansaray, han, hamam, türbe, köşk, saray, çeşme gibi vakıf eserlerle adeta yeniden Türk sanatı, Türk mimarisi ile imarında sultanların ve ileri gelenlerin yanında sultan eşlerinin ve kızlarının, kimi zaman da hanedandan olmayan kadınların önemli katkısı vardır. Prof. Dr. Aynur Durukan "Anadolu Selçuklu Sanatında Kadın Baniler" başlıklı makalesinde bu konuya geniş yer vermiştir. Bu makalede kadınlar tarafından yapılan Selçuklu ve Beylikler devri mimarî eserlerinin plan tipi olarak dönem özelliklerini taşıdığı, buna karşılık süslemelerde daha yoğun ve zengin bir görünüme sahip oldukları ile ilgili farklılıkları dile getirilmektedir.

İstanbul'un fethi ile başlayan, Osmanlı Devleti'nin klasikleştiği süreçte 15. yüzyıldan itibaren özellikle şehirlerde kadının toplum hayatındaki yeri Türk dünyasının hiç tanımadığı "harem"le sınırlanacak, yüzlere peçeler takılarak Türk kadını Osmanlı devrinin nerede ise son yüzyılına kadar sessizliğe bürünerek, görünmez hale gelecektir. Toplumun yarısını oluşturan kadınlar "şeriat" adı altında büyük ölçüde Türk geleneklerine olduğu kadar aslında Müslümanlığa da uymayan bir hayatı yaşamak zorunda bırakılacaklardır. Köylerde daha farklı olmakla birlikte şehirlerde evin duvarları arkasında kafes ardında eş olarak, anne olarak, kız çocuk olarak uzak, kısıtlanmış bir hayat tarzının içinde bulunacaktır. Buna rağmen kadınların sosyal hayat içerisindeki hayırsaver davranışları Osmanlı toplumunda da padişahların anneleri, kızları, kız kardeşleri başta olmak üzere hâli vakti yerinde kadınların inşa ettirdikleri vakıf eserlere devam edecektir.

Osmanlı'nın hâkim olduğu geniş coğrafyada çok sayıda Türk kadını inceliğini, zarafetini, yardımsever ruhunu, şifahane, aşevi, zaviye, cami, mescit, medrese, çeşme gibi yaptırdığı çok sayıda vakıf esere yansımıştır. Kadınlar yaptırdıkları bu eserlerle, içinde yaşadıkları toplumun kültür ve sanat hayatına da önemli katkı sağlamışlardır. Şehirlerdeki ve kırsal bölgelerdeki kadınların halı, kilim, kumaş gibi dokuma, nakış, dantel örücülüğü gibi el sanatlarındaki varlığı Osmanlı döneminde de devam etmiş, ancak Osmanlı toplumunda sanat eserlerine yansıyan kadın algısı özellikle minyatürlerde Selçuklu zamanından daha farklı bir dünyanın kapılarını aralamıştır. Değişen, farklılaşan hayat görüşleri Türk sanatında başlangıcından itibaren yer bulan özellikle insan fi-

gürlü heykel, kabartma ve seramiklerden uzaklaşmaya neden olmuştur. Böyle bir ortamda kadın figürleri 15,16,hatta 17. yüzyıl minyatürlerinde baş rol oyuncusu olarak erkeği ile aynı mekanı paylaşmanın dışında, hiyerarşik bir sıralanma içerisinde erkeğin üstünlüğü veya kapı pencere ardında ya da geriplanda yerini almıştır (Foto.:11). Ya da kadın figürle-

Foto.11 Osmanlı Minyatürü

ri, toplumdaki ayrımcı cinsiyetçi bakış açısına uygun olarak 17. yüzyıldan başlayarak özellikle Osmanlı'da batılılaşma hareketlerinin belirginleştiği 18. yüzyılda eğlenceli ortamların başrol oyuncusu zevk ve sefa aracı olarak minyatürlerdeki varlığını sürdürmüştür.

19. yüzyıl, Osmanlı Devleti'nin "batılılaşma hareketi" adı altında siyasal, ekonomik ve sosyal alanlarda yeniden eski gücüne kavuşabilme arayışına sahne olacaktır. Osmanlı'nın bu son yüzyılı pek çok kurumsal yeniliğin beraberinde Türk kadınının da yeniden sosyal kazanımlar elde etmesine başlangıç teşkil edecektir.

Tanzimat'la (1839-1876) başlayan I. ve II. Meşrutiyet'le devam eden süreçte Namık Kemal, Şinasi, Abdülhak Hamit, Tevfik Fikret, Peyami Safa ve özellikle Ziya Gökalp, Ahmet Ağaoğlu, Mehmet Emin, Hamdullah Suphi, Yusuf Akçura, Halide Edip, Ahmet Hikmet Müftüoğlu gibi çoğunluğu Türkçü düşünür ve yazarlar Osmanlı toplumunda kadının eğitimi ve konumu ile ilgili görüşlerini ifade ederler. Bu dönemde yayına giren kadınlarla ilgili dergilerde ve gazetelerde kadın yazarlara da yer verilir.

I.Meşrutiyet'in (1876-1878) hemen ardından 1879'da her ilde bir kız öğretmen okulu açılmasının kararlaştırılması, Osmanlı devri içinde kız çocuklarının eğitiminde önemli bir adım olmuş, çağdaşlaşma hareketinin hız kazandığı II. Meşrutiyet yıllarında (1908-1920) ise kadınlar bazı haklar elde etmeye başlamıştır.

”

Türkçülük akımından beslenen İttihat ve Terakki mensupları, toplumun ilerlemesi ve refahı için kadının eğitilmesi gerekliliğini ve bu durumun milliyetçi nesillerin yetişmesi açısından da ülkenin geleceği bakımından da önemini vurgulamışlardır.

”

Erkeği cephelerdeki Türk kadını, geride kalan aile fertlerinin geçimini üstlenmenin yanında silah yaparak, taşıyarak, düşmanla mücadelede geçmişteki yerini almış; kahraman Türk kadını, erkeği ile birlikte yine destanlar yazmıştır.

Aynı dönemde ortaya çıkan Batıcılar,İslamcılar ve Türkçüler Osmanlı Devleti'nin geri kalmışlığını ve çözüm önerilerini farklı bakış açıları ile dile getirmişlerdir. Bunlar arasında kadın konusunda doğru bir yaklaşım sergileyen Türkçüler, kadını devletin temeli, ailenin de merkezi olarak görmüş, eski Türk kültüründe olduğu gibi kadın-erkek eşitliği üzerinde durmuşlardır. Türkçülüğün önde gelen isimlerinden Ziya Gökalp "demokrat" ve "kadın haklarına saygılı" bir toplum yapısı oluşturmanın gereğini Türklerin eski hayat tarzlarını hatırlatarak ifade etmiştir.

Türkçülük akımından beslenen İttihat ve Terakki mensupları, toplumun ilerlemesi ve refahı için kadının eğitilmesi gerekliliğini ve bu durumun milliyetçi nesillerin yetişmesi açısından da ülkenin geleceği bakımından da önemini vurgulamışlardır. Bu yüzden İttihat ve Terakki hükümetinin kadınların eğitim görmesi ile ilgili olarak getirdikleri yenilikler arasında 1913'de ilk defa Kız Lisesi açılması, 1917'de kızlar için Güzel Sanatlar Okulu ve Konservatuvar, Behire Hakkı Hanım tarafından kurulan Biçki Yurdu, hemşirelik ve ticari dersler veren meslek okulları açılması oldu. Edebiyat, Riyaziyat ve Tabiiyyat Şubeleri de bulunan İnas Darülfünun'un yani "Kız Üniversitesi"nin en fazla öğrencisi Sanayi-i Nefise Şubesi yani Güzel Sanatlar Bölümü'nde bulunmaktaydı. Bu okullarda yetişen Türk kadını, Cumhuriyet döneminin öğretmeni, sanat eğitimcisi, sanatçısı olarak çalışmaları ile çağdaş Türk sanatının meydana gelmesine büyük katkı sağlayacaktır. Bu, 1914'te açılan İnas Dârülfünunu ile Türk kadının yükseköğretim imkânına kavuşması ve 1918 yılından itibaren yükseköğretimde karma eğitime geçilmesi, gelişmesini Cumhuriyetin ilanı ile tamamlayacak önemli bir adım olarak kabul edilmektedir.

Bu yenilikler Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı yıllarında yoklukların gölgesinde gerçekleşmiştir. Erkeği cephelerdeki Türk kadını, geride kalan aile fertlerinin geçimini üstlenmenin yanında silah yaparak, taşıyarak, düşmanla mücadelede geçmişteki yerini almış; kahraman Türk kadını, erkeği ile birlikte yine destanlar yazmıştır.

Enver Paşa'nın eşi Naciye Sultan tarafından 1915'te kurulan "Kadınları Çalıştırma Cemiyeti İslamiyesi" eşleri cephelerde bulunan kadınlara iş bularak namuslu şekilde çalışarak geçimlerini sağlamlarına yardımcı olmak amaçındaydı. Böylece savaş yıllarının getirdiği mecburiyetler de Türk kadının Osmanlı toplumunda yeniden erkeklerin çalıştığı iş alanlarında varlık göstermelerinde etkili oldu.

Bu arada Sanayi-i Nefise Mektebi tarafından düzenlenen sınavla yurt dışına sanat eğitimi amacı ile gönderilen sanatçılar, I. Dünya Savaşı'nın başlaması ile geri dönmüşler; 1917 yılında Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın isteği ile Viyana ve Berlin Sergileri için kurulan ve konusu savaş ve kahramanlık olan resimleri üreten Şişli Atölyesi'nde çalışmışlardır. 1914 kuşağı olarak tanınan bu grubun 1918 yılında Viyana'da

açtığı serginin sanatçıları arasında Harika Hanım,- Ruşen Zamir Hanım da bulunmaktaydı.

Savaş yılları, 1919 yılı başlarında İstanbul Yıldız'da Naciye Hanım'ın"Hanımlar Fotoğrafçısı Naciye" tabelası ile bir fotoğrafhane açmasına sebep ola-

Foto.12 Mihri Müşfik Hanım

caktır. Naciye Hanım Çanakale gazisi eşinin çalışamayacak durumda olması nedeni ile evi geçindirmek için evinin alt katını bu işe ayırmış, ilerleyen zamanlarda başta Sultan V. Reşat'ın kızları olmak üzere hanımlara fotoğrafçılık dersleri de vermiştir. "Seyyar Fotoğraf Muzaffer Hanım" ise 1923 yılından başlayarak evlere gidecek, kadınların fotoğraflarını çekecektir.

Her ne kadar konumuz dışı olmakla birlikte yine I. Dünya Savaşı'nın sonunda, o zamana kadar Ermeni kadınlarının çıktığı tiyatro sahnesinde ilk kez bir Türk kadınının görünecek olması önemlidir. Jale takma adıyla Afife Hanım'ın oyunculuk girişimi engellenmiş olsa da Cumhuriyet dönemine kadar Darülbeydi'de hiçbir Müslüman kadına rol verilmesi de Türklerin unuttuğu geçmiş dönemlerinin sanat değerlerini hatırlatacak kadar önemlidir.

Erkeklerin devam ettiği Sanayi-i Nefise Mektebi 1883'e kurulmuş olmasına karşılık İnas Sanayi-i Nefise Mektebi (Kız Güzel Sanatlar Mektebi) 1 Kasım 1914'te öğretime Zeynep Hanım Konağı'nda başlamıştır. İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'ne ilk sene 33 öğrenci kayıt olmuştur. Önceleri sadece Resim ve Heykel bölümlerinden oluşan mektebin iki atölyesinin öğretmenleri Ali Sami Boyar Bey ve Mihri Müşfik Hanım'dır. 1915 yılında Ali Sami Boyar ayrılınca yerine Aznif Hanım öğretmen olmuş, yurt dışında eğitim almış ilk kadın sanatçı Mihri Müşfik Hanım bu mektepte aynı zamanda müdürlük de yapmıştır. Mihri Müşfik Hanım (1886-1954), Kurtuluş Savaşı sonrası Atatürk'ü mareşal üniformasıyla ayakta canlandıran yaklaşık 3m yüksekliğinde bir portresini yapacak ve Çankaya Köşkü'ne götürerek kendisine sunacaktır.Cumhuriyetin ilanı sonrasında bir Türk ressam tarafından yapılan ilk Atatürk portesi Mihri Müşfik Hanım'a ait olacaktır. İlk kadın ressamlar

arasında Celile Hanım (1880-1956) portre çalışmalarıyla, Müfide Kadri (1890-1912) ilk kadın resim öğretmeni kimliğiyle, Belkıs Mustafa manzara resimleriyle, Melek (Ziya) Celal Sofu (1896 - 1976) resim ve heykel sanatı dışında, işleme, hat ve tezhip gibi el sanatları ilgileri ile öne çıkmışlardır. Fahrünnisa Zeyd (1901-1991) 1933 yılında altı resim sanatçısı tarafından kurulan D Grubu'na katılmış, soyut çalışmaları ile tanınmıştır. Aliye Berger (1903-1974) Türkiye'nin ilk kazıma ve oyma gravür sanatçılarından. Türkiye'nin ilk kadın heykeltıraşı Nermin Faruki (1904-1991) aynı zamanda Türkiye'de ilk heykel sergisini açan kadın sanatçı olmuştur. Sabiha Bengütaş (1904-1992) da ilk heykel sanatçıları arasındadır. Ressam olan teyzesi Mihri Müşfik Hanım'dan ve Namık İsmail'den ders alan Hale Asaf (1905-1938) 1929 yılında kurulan Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği'ne katılmıştır. Kuvvetli bir desen yeteneğine sahip olan sanatçı, portre ve figür ağırlıklı olarak çalışmıştır. Bedia Güleriyüz (1908 - 1991) eserlerinde doğayı konu almış, bir süre açık hava ressamlığı yapmıştır. Fahrünnisa Zeyd ile aynı aileden olan Füreya Koral (1910-1997) seramik alanı ile ilgilidir. Nevide Gökaydın (1918-) sanat eğitimcisi, ressam, grafiker olarak, Leyla Gamsız (1921 - 2010) resimleri, Alev Ebüzziya (1938-) ve Jale Yılmazbaşar (1939-) seramik sanatçısı olarak değerli eserler üretirken, Mürşide İçmeli (1930-2014) özgün baskı ve grafik sanatçısı ve eğitimci olarak çağdaş Türk sanatında önemli bir yere sahip olmuşlardır.

Bu isimler ve sonra yetişen niceleri çağdaş Türk sanatında özellikle görsel sanat alanlarındaki kadın varlığı için başlangıçtır sadece...

Foto.13 Mihri Müşfik, Mustafa Kemal Atatürk Portresi

Türk kadını Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan hiç de kolay olmayan bir yolda yürümüş, savaşlardan yokluklardan çıkarak sosyal, siyasal haklarına adım adım kavuşmuştur. Türk kadını elde edeceği, hayata geçireceği umutlarına, çözeceği sorunlarına rağmen pek çok alanda olduğu gibi sanatta da sanat tarihçi, sanat eğitimcisi ve sanatçı olarak önemli başarılarla imza atmıştır. Bugün gelinen noktada kadınların çağdaş Türk sanatındaki varlığı gurur vermektedir. Bu onurlu gururun temelinde Atatürk gibi bir Türk milliyetçisinin önderliğinde kadın ve erkek birlikte

kazanılan bir Kurtuluş Savaşı sonunda ilan edilen Cumhuriyet ve onun değerleri vardır. Atatürk'ün Türk kadınına armağanı niteliğindeki 1924 yılında eğitimin birleştirilmesini sağlayan Tevhid-i Tedrisat Kanunu, 1926 yılında kabul edilen Türk Medeni Kanunu ve 1930, 1934 yıllarında Türk kadınına siyasal hakların verilmesini sağlayan kanunların gücü ve O'nun sözleri vardır yol gösteren.

"Kadınlarımız için asıl mücadele alanı, asıl zafer kazanılması gereken alan biçim ve kıfta başarıdan çok; ışıkla, bilgi ve kültürle, gerçek faziletle süslenip donanmaktır!"

"Sanatçı, esaslı kültür sahibi olmalı ve tarihi iyi bilmelidir."

KAYNAKLAR:

- ARIK, R., *Kubad Abad Selçuklu Saray ve Çinileri*, İstanbul, 2001.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I – III, Ankara, 1997.
- BAYRAM M., *Fatma Bacı ve Bacıyan-ı Rûm*, İstanbul, 2008.
- CANTAY, G., *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifaları*, Ankara, 1992.
- CEZAR, M., *Güzel Sanatlar Eğitiminde 100 yıl, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul*, 1983.
- CUNBUR, M., "Atatürk Döneminde Kadın Eğitimi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt. 8, Sayı. 23, Ankara, 1992
- ÇAM, N., "Türk Sanatında Sultanların İşveren Olarak Estetik Rollerini", *Vakıflar Dergisi*, XXVII. Sayı Ankara, s.5-14, 1998.
- DURUKAN, A., "Anadolu Selçuklu Sanatında Kadın Baniler", *Vakıflar Dergisi*, 27, Ankara, ss.15-36, 1998.
- ERGİN, M., *Dede Korkut Kitabı*, Ankara, 1997.
- ESİN, E., *Türk Sanatında İkonografik Motifler*, İstanbul, 2004.
- GÖKALP, Z., *Türk Medeniyeti Tarihi*, Haz: İsmail Aka, Kazım Yaşar Koprıman, İstanbul, 1976.
- GÖKALP, Z., *Türkçülüğün Esasları*, Sad. Cengiz Han, İstanbul, 1996.
- GÜLTEPE, N., *Türk Kadın Tarihine Giriş, Amazonlardan Bacıyan-ı Rum'a*, İstanbul, 2008.
- GÜNGÖR, E., *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, 15.bs., İstanbul, 2004.
- HALİLOVA, H., *Tarihten Bu Güne Türk Kadını*, Ankara, 2004.
- İNAN, A., *Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri*, 3.bs., İstanbul, 1975.
- KARAMAĞARALI, B., *Muhammed Siyah Kalem'e Atfedilen Minyatürler*, Ankara, 1984.
- KURNAZ, Ş., *II. Mesrutiyet Döneminde Türk Kadını*, İstanbul, 1996.
- ORTAYLI, İ., *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, 18.bs., İstanbul, 2004.
- ÖGEL, B., *İslamiyet'ten Önceki Türk Kültür Tarihi (Orta Asya Kaynak ve Buluntularına Göre)*, Ankara, 1962.
- ÖNEY, G., "Tarihten Yansımalarla Büyük Selçuklu Seramiklerinde Kadın", *Anadolu Selçuklu Şehirleri ve Uygarlığı Sempozyumu 07-08 Ekim 2008*, (Ed. Adem Esen, Haşım Karpuz, Osman Eravşar), Konya, s. 239-257, 2009.
- SÜMER, F., *Selçuklu Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri*, Ankara, 1990.
- TEKİN, B. B., *Selçuklu Kültüründe Kadın'ın Konumu: Sanat Eserlerinden Hareketle Karşılaştırmalı bir Değerlendirme- Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 9/10 Fall*, p. 991-1008, Ankara, 2014.
- TURAN, O., *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, İstanbul, 1993
- TÜRKMEN, K., "Selçuklu Döneminde Kayseri'nin İmar Faaliyetine Katkıda Bulunan Hanımlar", *II. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri*, Kayseri, s.437-449, 1998.

Prof. Dr. Altan ÇETİN

Gazi Üniv. Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
Öğretim Üyesi

ORTAÇAĞDA KADIN OLMAK

”

Ortaçağda, özellikle Türk-İslam dünyasında, dine yapılan eleştiriler dinin kadına verdiği statüye dairdir.

Ortaçağ kavramı, Mevlâna'nın fil hikâyesindeki ironik hâl ile E. H Carr'ın "Tablomuz rastlantıyla olmaktan çok, bilerek ya da bilmeyerek belirli bir dünya görüşüne sahip ve bu görüşünü destekleyen olguların saklanılmaya değer olduğu düşüncesindeki kişilerce bizim için önceden seçilmiş ve belirlenmiştir"² tespitine uyan bir muhtevayla gündeme taşınmaktadır. Erol Güngör'ün "Tarih şuuru, tarihin akışı hakkında belli bir görüş sahibi olmak demektir. İnsan tarih olaylarını manalı bir bütün içindeki parçalar hâlinde gördüğü anda "tarih şuuru" kazanmış olur" şeklindeki yaklaşımı Ortaçağ kavramına bakışlardaki esas ruhu aksettirir gibidir. Ortaçağa dair verilen her tanım bu kavrama bakan kişinin ya da file dokunanların farklı bakışı gibidir. Aydınlanan bir dünyanın karabasanıdır Ortaçağ. Ve küreselleşen bilgi oluşturacağı tarih şuurunda aydınlığını meşrulaştırmak adına bu karabasana dair bütün lambaları söndürmek ve seçtiği kavramlar ve manzaralarla bir Ortaçağ şuuru oluşturmak gayesindedir. Ama bütün bu bakışlar tutarlı, uygun ve kapsamlı olmak rasyonelliğinden uzak kalmaktadır. Ortaçağa dair bilgimiz seçilmiş ve belirlenmiş şablonlara sıkışıp kalmaktadır. Ortaçağ dünyası din ve toprak olarak belirlenebilecek iki esas umdesini farklı medeni bölgelerde farklı şekillendirmiştir. Ortaçağın ontolojisini oluşturduğunu düşündüğümüz bu unsur içinde coğrafya, insan ve tarih şekillenmiştir. Ortaçağda mücerred maddeye şekil veren esas unsur din olmuş ve medeni

hayat ise toprak ve ona bağlı teşekküllerle gerçekleştirmiştir. Biz burada din kavramını hakikat olarak değerlendiriyoruz. İslâm, Hıristiyanlık ise bunun tarihî gerçeklikleridir. Bunların yargılanmasında doğruların alanını oluşturmaktadır. Ama dinin Ortaçağ kavramı içindeki yeri inkâr edilemez bir hakikattir. Cemil Meriç'in tabiriyle bir istiğrak devri. Toprak ise servetin ve gücün esasını teşkil eder. Devlet ve hayat buna bağlı teşekküller etrafında oluşur. Batının Feodalitesi Doğunun iktâ düzeni hep bunun birer tarihî gerçekliğidir. Tarihî süreçler doğu ve batı için farklı gelişmiş olabilir. İki büyük göçün ürünüdür aslında ikisi de. Biri Kavimler göçünün, diğeri ise Orta Asya'dan vuku bulan göçlerin. Ortaçağ çok geniş bir zaman dilimi olup Ortaçağ'ın nerede başlayıp nerede bittiği tartışma konusudur. Bu zaman diliminde aynı ve farklı toplumlarda kadınlar çeşitli statü ve roller yüklenmişlerdir.

Ortaçağda, özellikle Türk-İslam dünyasında, dine yapılan eleştiriler dinin kadına verdiği statüye dairdir. Hâlbuki dinin esas kaynağı olan Kur'an'ın inanç konularında erkek ve kadınları eşit statüde kabul ettiği ve insan olarak muhatap aldığı göz önüne alınırsa, dinî sorumluluk ve yükümlülük açısından herhangi bir ayırım söz konusu değildir. Sorun, bireysel ve sosyal hukuk kurallarında (fıkhi yaklaşımlar) ortaya çıkmaktadır. Bu ise zaman ve zeminin değişmesiyle değişebilecek bir statüde-

RESSAM ZEYNEP GÖNÜLAY ÇALIMLI

dir.³ Kur'an, kendisine kadar gelen tarihsel kesitte yer tuttuğu biçimiyle, kadına biçilen rollerin, kadın yapısından kaynaklanan ve ahlaki bir kaygı yaratmayacak olanlarını muhafaza etmekte, erkeklerin tahakkümüne konu olan rollerini ise onları ontolojik bir eşitlik statüsüne çekerek reddetmektedir.⁴ Bu çerçevede eleştirel bir gözle bakıldığında gerek İslam'dan önceki Türk kültürünün demokratik karakteri gerekse İslam dininin kadın ve erkeği "insan" olma paydasında birey kabul etmesi gibi iki avantajlı durumu dikkate alırsak Türk kadınının kendi potansiyelinin iyi değerlendirilemediği ve her geçen gün, erkeğin gerisinde kalmaya başladığı, sosyolojik bir tahlille, söylenebilir.⁵ Kadın ile erkeğin rakip iki var olan görülmesinden müsterek bir paylaşımın vazgeçilmez iki parçası olduğu noktasından bakılır ve modernitenin doğurduğu anomalileri din ve kültürümüz üzerinden değil de kendi bağlamları ile analiz etmek en akılsel yol olacaktır.

Bu umumi girişten sonra, kadınların Ortaçağlarda kaynaklara yansıyan bazı olaylar çerçevesindeki manzarasına bir atfı nazar yapabiliriz. Bu umumi manzara içinde Türk kadınlarına da yeri geldikçe temas edilecektir.

1. YÖNETİCİ KADINLAR

Ortaçağda çeşitli zaman dilimlerinde bazı toplumlarda kadın hükümdarlar görülmektedir. İbn Battu-

ta'nın zaviyesinden kadın hükümdarlardan bahsederek umuma dair bir fikir edinmek mümkündür. Zira kendisi Ortaçağın umumi çerçevesindeki umrana dair bilgi verirken onun arasında kadınları da bize resmeder. Bu bakımdan verilecek misaller dışında Selçuklu Sarayındaki Türkan Hatun, Memlükler devrindeki Şecerüddür bu cümleden zikredilebilecek kadınlardır.

1.1. RADIYE

Hindistan'daki Türk sultanlığının tarihe geçen önemli bir kadın sultanıdır. Delhi hükümdarı Rükneddin öldürülünce yerine kız kardeşi Radiye hükümdar olup ülkeyi dört sene yönetmiştir. Radiye devlet erkânıyla yola çıktığında oku ve sadâğını yanına aldığı, erkek gibi ata bindiği ve yüzünü örtmediği görülür. Radiye bir süre sonra erkek kölesi ile birlikte olduğu gerekçesiyle tahttan indirilip kendi sülalesinden biriyle evlendirilir. Yerine kardeşi Nasreddin geçse de o pes etmez ve kardeşine isyan eder fakat kardeşiyle yaptığı savaşta yenilir ve kaçmak zorunda kalır. Kaçtığı sırada türlü sıkıntı çeken Radiye bir çiftçiden ekmek ister. Üzerinde erkek kıyafetleri olan Radiye bir müddet sonra uyuya kalır. Elbise içindeki mücevherleri fark eden çiftçi onu öldürür. Bu adam çarşıya Radiye'nin elbiselerini satmak için geldiğinde yakayı ele verir ve her şeyi şihneye anlatmak zorunda kalır. Radiye'nin mezarı Cun nehri kıyısında bulunmaktadır⁶.

”

Halayık da denilen cariyeler, dünya tarihinde bir dönem görülmüş olan kadın kölelerdir.

1.2. URDUCA

İbn Battuta gezileri sırasında diğer bir kadın yöneticiyi daha aktarır. Keylukeri şehrinin prensesi Urduca adında bir kadın olup onun nice kadın hizmetçi ve cariyeleri erkek gibi savaşıyor. Urduca, kadın ve erkeklerden oluşan ordusuyla akına çıkıp baskın yapıyor, çarpişmanın kalbinde yer alır ve nice yiğitlere

Bu cariyeler konaklarda bulunabilmekte, birinden diğerine hediye edilebilmekte, hatta bazı toplumlarda efendisiyle yakılabilmektedir.

Rus toplumunda Ruslardan biri öldüğünde cariyeye de efendisi ile yakılır. İbn Fazlan buna şahit olmakla birlikte bu merasimle ilgili bize bilgiler verir. Adam öldüğünde cariyelerine kimin onunla yakılmak is-

RESSAM ZEYNEP GÖNÜLAY ÇALIMLI

Battuta, Türklerin yaşadığı yer olarak belirttiği ve Rum ülkesi dediği Anadolu'da erkeklerin kadınlara gösterdiği saygıya şaşmaktadır. Burada erkeklerin kadınlardan üstün olduğunu söyler.

meydan okur. Nice asilzade onunla evlenmek istemiş; o ise verdiği cevapta kendine meydan okuyacak ve yenecek kişiyle evleneceğini belirtmiştir. Bu asilzadeler ise eğer Urduca yenersen şanlarına leke sürüleceğinden buna cesaret edememişlerdir⁷.

1.3. HATİCE

Maldiv Adaları hükümdarı Hatice adlı bir kadındır. Hatice daha önceleri hatip Celaleddin ile nikâhlıydı. Cemaleddin baş vezirliğe yükselince devlet işlerini ele almaya çalışmış fakat bu ülkede tüm fermanlar Hatice adına çıkmakta ve hatip Cuma günleri hutbede devlet başkanı olarak Hatice'nin adını anmaktadır. Buraya gelen yolcu dar adı verilen büyük kabul dairesine çıkıp Hatice'ye ve eşinin ayağının önüne kumaş atmalıdır. Kumaş atmak bu toplumda saygı göstergesidir. Ordu her gün dar adı verilen daireye gelip hükümdara bağlılığını gösterir. Bu hükümdar kadının bin civarında askeri vardır⁸.

2. CARİYELİK

Halayık da denilen cariyeler, dünya tarihinde bir dönem görülmüş olan kadın kölelerdir. Bu noktada, İbn Battuta ve İbn Fazlan seyahatnameleri cariyelerle ilgili dikkat çekici bilgiler vermektedirler.

tendiği sorulur. Yakılacak cariyeye bu törene kadar eğlenir, yer, içer. Tören günü geldiğinde cariyeye yakılacak kayığın etrafında kurulmuş çadırlarda bulunanlarla cinsi münasebette bulunur. Daha sonra ölüm meleği denilen kadın onu kayığa çıkarır. Arkasından gemiye çıkan erkeklerle de cinsi münasebette bulunur. Hepsini efendini sevdiğimiz için bunu yapıyoruz, derler ve daha sonra cariyeye ölüm meleği tarafından feci şekilde hançerlenerek öldürülür⁹.

Bazı toplumlarda, istisnai olmakla birlikte Afrika Tekadda toplumunda eğitim almış ders verebilecek nitelikteki cariyeler satılmaz, eğer satılacak olursa bu cariyeler için çok yüksek fiyatlar istenir¹⁰.

3. SOSYAL HAYATTA KADIN

3.1. TÜRK KADINLARI

Oğuz memleketine giden İbn Fazlan, onlar hakkında şahit olduğu bilgiler vermektedir. "Bu kadınlar diğer erkeklerden kaçmıyorlar fakat zina diye bir şeyde bilmiyorlar." İbn Fazlan, Oğuz yurdunda bir eve misafir olmuş. Kadın edep yerini açarak kaşımış. İbn Fazlan bu işe hayret etse de "bu onlarda ayıp değildir fakat zinayı bilmemekle birlikte bu ortaya çıkarsa onların adetlerince zina yapan kişiyi iki

parçaya bölerek cezalandırılırlar" şeklinde durumu açıklamıştır¹¹.

Türk Boylarından olan ve 766-1215 yılları arasında yaşayan Karluk toplumunda Zina yasak değildir. Bu toplum kumarbaz olup kumarda kız kardeşi, kızı ya da anası için kumar oynayabilir. Bunu kazanan kişi, bu kadınları tüccarlara satabilir. Karluk Kadınları güzel ve iffetsiz olup kocaları da kadınlarını pek kıskanmazlar. Kadın bir kafile yavaştağında beğendiği erkeği eve götürebilir. Bu misafir evde oldukça kocası karısına yanaşmaz. Ancak kocası kadının isteklerini karşılar¹².

Battuta'nın Türklerin yaşadığı yer olarak belirttiği Rum ülkesi dediği Anadolu'da erkeklerin kadınlara gösterdiği saygıya şaşmaktadır. Burada erkeklerin kadınlardan üstün olduğunu söyler. Burada Emir hanımları pahalı mavi kumaşlarla donatılır. Bu hanım beyin konağına geldiğinde en az 30 cariyeye ona eşlik edip eteğini tutuklarını ve yemeklerini beraber yediklerini söyler.

Rum Ülkesinde esnaf ve pazarıcıların eşlerinin de pek farklı olmadığı görülür. Başlarında mücevherlerle kaplı hotoz bulunur. Bu kadınları kocalarıyla gören Battuta ihtişam içerisindeki kadına kocasını yakıştıramamakta ve "bu adam kadının hizmetkârı olmalı" fikrini uyandırdığını belirtmektedir¹³.

3.2. RUS KADINLARI

Rus kadınlarının 10. yüzyıllarda memesi üzerinde kocasının zenginliğine ve mevkisine göre demir, gümüş, bakır ya da altın bir hukka takıldır. Cinsi münasebetlerini açıkta yapmalarının bir sakıncası yoktur¹⁴. Bu toplumdaki kızları ve oğulları olan biri ölürse malını kızlarına verirken oğullara kılıç verirler¹⁵.

3.3. BULGAR KADINLARI

10. yüzyıllarda, Bulgarlar, kadınlı erkekli beraber nehre girip çınlıplak yıkanır ve birbirinden kaçırmazlar. Fakat onlar zina da etmezler. Zina bu toplumda çok büyük suç olarak karşılanır. Biri zina ettiğinde dört kazık çakılarak zina edenin el ve ayakları buna bağlanır. Sonra o iki parçaya ayrılır. Zina eden kadın ya da erkek fark etmez vücudlarının parçaları ağaca asılır.

3.4. AVRUPADA KADIN

Ortaçağ'ın ilk dönemlerinde evlerinde oturan kadınlar daha sonra köyde ya da kentte kocasının yanında çalışmaya başlamış; daha sonraki süreç içerisinde ticarete atılıp Ortaçağ'ın sonlarına doğru loncalar kursalar da erkeklerin baskılarından dolayı bu uzun ömürlü olamamıştır. Ortaçağ Avrupa'sında

kadın nadiren yasa yoluyla ekonomik bağımsızlığını elde etmiştir. Kentlerde yaşayan soylu kadınlar iyi bir eğitim almışlar. Bunların en büyük rollerinden biri de geniş coğrafi bağlantıları evlilik yoluyla gerçekleştirmişlerdir. Ayrıca bu soylu kadınlar bir lorda hizmet etmeye ya da savaşa gittiğinde kocalarının yerine geçerek halkı idare etmişlerdir. Soylu, kentli ya da köylü kadınlar Ortaçağ Avrupa'sında ikinci sınıf bir hayat yaşamışlardır.

Ortaçağ Avrupa'sında özgür bir kadınla özgür olmayan erkeğin birlikteliği gayri meşru sayılmış ve bu toplumlarda ayıplanmıştır. Kadın eğer her şeye göze alıp bu erkekle evlenmek isterse malını mülkünü kaybeder; çocukları köle statüsüne düşer ve çocukları mirastan yasa yoluyla men edilir. Erkekler gelince köle ile istediği münasebette bulunabilir ve çocukları varis statüsündedir. Bu toplumda, toplumlararası bir hiyerarşi olup evlenme yoluyla kadının kocasının üst tabakaya geçmesi engellenmiştir. Bunların tanıklıklarına gelince bu kadınların tanıklıkları kabul edilmemiş, yalnız bir ikiz bebek doğduğunda hangisinin önce doğduğuna tanıklık etmesi kabul edilirdi. Kadınların giyinişine gelince bu toplumun kadınlarının süslenmesi hoş karşılanmadığı için bu konuda çıkarılmış yasalar vardır. Ayrıca koca, evden ayrılan karısını zorla eve getirme gücüne ve karısının mirasını yönetme hakkına sahiptir¹⁶.

Kadınların bu dönemde manastıra katılmasına izin verilir. Ayrıca bu toplumlarda fahişelik dinen hoş karşılanmasa da kabul görmüş bir durumdur. Çünkü İmparator karşısında güçlenen kilise bu kurumlardan vergi alarak kendine bir kazanç kapısı olmasına izin vermiştir. Ayrıca evli olmayan papaz ve keşişler, kapatma olarak tabir edilen kadınlarla beraber olup onları ellerinde tutabilmek için kiliseden izin almak zorundadırlar¹⁷.

Ortaçağ Avrupa'sında önemli hususlardan biri de kadınların cadılıkla suçlanmış olmalarıdır. Çünkü kadın bu toplumda her türlü kötülüğün kaynağı sayılır. Hıristiyan Avrupa ahalisinde ilk doktorlar bitkileri kullanarak tedavi yöntemi öğreniyorlardı fakat daha sonra bunu yapan kadınların cadı olduğu ve acı içinde ölmesi gerektiğine karar verilmiştir. Onların inançlarına göre cadı kadının vücudunda dışarıdan bakıldığında görülmeyecek bir işaret olduğuna ve bu işaretin bulunduğu yerin acıya duyarsız olduğuna inanılırdı. Kadının cadı olduğunu ispat etmek için bir iğne, o acı bulunmayan yer bulunana kadar kadının vücuduna batırılırdı. Bir süre sonra kadın acıdan dolayı bağırarak keser, kan çekildiği için de vücuttan kan gelmezdi. Böylece kadının cadı olduğuna karar verilirdi. Cadılığı, bu esaslarda kanıtlanmış kadınlar, ferdi ya da toplu şekillerde ibret olsun diye meydanlarda yakılırdı¹⁸.

”

Hindistan'da, Müslüman kadınların kulağı delinmez. Bu, iki cemaati birbirinden ayıran bir özelliktir.

3.5. İBN BATUTA'NIN SEYAHATI SIRASINDA BAZI ÜLKELERDEKİ KADINLAR

Mekke halkı temiz ve beyaz elbiseler giymekle birlikte güzel kokular sürünüp dişlerini misvakla fırçalarlar. Bura kadınları özellikle Cuma günleri en güzel giysileri giyer, en güzel takılarını takar, güzel kokular sürünürler. Bıraktığı kokudan oradan bir kadın geçtiği anlaşılır, onlar bu hal üzere Allah'ın (c.c) evini ziyaret ederler¹⁹.

Şiraz bölgesinde kadınlar namuslarına düşkün olup hiçbir yeri gözükmeyecek şekilde giyinirler. Ayaklarına mest geçirip çarşaf giyip peçe takarak çarşıya çıkmaktadırlar. Bol sadaka vermeyi severler. Büyük camide her pazartesi, perşembe ve cumaları iki binden fazla kadın toplanır²⁰.

Hindistan'da, Müslüman kadınların kulağı delinmez. Bu, iki cemaati birbirinden ayıran bir özelliktir²¹. Hind ülkesinin kadınları çok güzeldir. Bu ülkede Marhata şehrinin kadınları hiçbir toplumda bulunmayacak kadar halvet bilgisine sahiptir²². Hint ülkesinde kocası ölen kadının kendini yakması gayet doğal olmakla birlikte bu kesin bir kural değildir. Kocası ölen kadın kendisini yakarsa vefalı kadın olarak anılır. Fakat kadın kendini yakmaya zorlanamaz. Kendini yakmaya cesaret edemeyen kadına kötü elbiseler giydirilerek toplum içerisinde aşağılanır. Hint ülkesinde Amcarî şehrinin emiri haydutlarla çarpışırken kendine destek veren ahalden yedi kişi öldü. Bunların üçü evliydi. Bu adamların eşleri kendini ateşe atmaya kara verdi. Bu kadınlar 3 gün boyunca zevk ettiler, dördüncü gün sabah her birine bir at getirildi. Bu kadınlar süslenip, güzel kokular sürüp ata bindirildiler. Sağ ellerine Hindistan cevizi, sol ellerine de neşe içinde oynasınlar diye ayna verildi. Brahman ve akrabaları orada toplandılar, önlerinde borular ve zurnalar çalıyordu. Bu üç kadın yakılacakları yere gelince havuza daldılar. Üzerlerindeki elbiseleri çıkartıp yoksullara verdiler. Onlara, pamuktan dikişsiz elbise getirildi. Onlar bunu vücutlarına sardılar. Kadınlar kendini ateşe atınca feryatları yükseldi. Diğerleri de kadınlar ateşten çıkamasınlar diye odun atıyorlardı²³.

Hint halkının tamamı beyaz elbise giyer. Ayrıca buranın sultanı mazlum insanların ve şikâyetçilerin renkli elbise giymelerini emretmiştir²⁴. Tavalis kadınları ata biner, iyi ok atar ve erkek gibi dövüşürler. Hinavr şehrinin kadınları dikişsiz elbise giyer; giysinin bir ucunu eliyle tutup diğer kısmı ile baş ve göğüs kısımlarını kapatırlar. Maldiv Adaları'nın kadınları sabah namazından sonra kocası ve oğluna sürme, gülsuyu ve galiye kremi getirir²⁵. Bu bölgenin kadınları başlarını örtmez, sadece saçlarını tarayıp bir tarafa toplarlar. Çoğu, vücudunun

alt kısmını kapatıp diğer yerlerini açıkta bırakır. Bu halde çarşı ve diğer gideceği yerlere gider. Burada süs eşyası olarak bilezik takarlar. Bilezikten neredeyse tenleri gözükmeyiz. Bilezikleri gümüşten dir. Hükümdar eşleri ise altın bilezik takar. Bu kadınlar halhal da kullanmakla birlikte göğüslerine altın gerdanlık takarlar. Bu bölge kadını belirli bir ücret karşılığı evlere hizmetçiliğe de gider. Bu kadınların en ilginç adetlerinden biri de yemeklerini kocalarıyla yemezler. Kocaları onların ne yediğini bilmez ve onları yemek yerken de görmez²⁶. Berdame kadınları güzel ve uzun boyludurlar. Tenleri beyaz ve hafif dolguludur. Bu kadınlarla evlenmek isteyenlerin onların diyarında oturmak zorundadır²⁷.

İbn Battuta, Anadolu seyahatinde buraya Rum Diyarı demiş ve böyle de bilindiğini söylemektedir. Burada Türklere dair önemli bilgiler vermiştir. Buranın halkı en güzel ve temiz kıyafetli ve Allah'ın yarattığı en şefkatli insanlardır. Burada sevgi ve merhamet vardır. Buranın kadınları yüzlerini örtmez, misafiri ev halkından biriymiş gibi yolcu eder²⁸.

4. TEŞRİFATTA KADIN

İbn Battuta eserinde, Türk ve Tatar kadınlarının bu toplumlarda çok itibar gördüğünü ve buna çok şaşırıldığını bildirir. Türk toplumunda sultan hatunları sultan nezdinde de itibarlıdır. O bir buyrultu yayınladığında "Sultan ve Hatunlarının Emriyle" ifadesi kullanılır. Sultan kadınlarının her biri bir eyaletin idaresini üstlenmekle birlikte eyaletin bütçesinin de ortağıdır. Sultan hanımları, hükümdarlarla sefere çıkmakla birlikte kendi başlarına bir karargâhta beklerler²⁹.

Irak hükümdarı yola çıktığı zaman konaklama sırasında kadınlarının her birinin karargâhi, imami, müezzini, hafızları hatta pazarcıbaşısı mevcuttur. Bu konaklama esnasında vezir, kâtip ve diğer işlerle uğraşanların çadırları ayırılır. Bunlar ikindi vakti sultanın huzuruna çıkıp yatsıdan sonra dönerler. Türk tarihinde birçok Türk hükümdarın Çinli prenseslerle evlenmesi meşhurdur. Aynı şekilde Türk hatunları da Çinli imparator ve yöneticilerle evlenmişlerdir. Bu Türk hatunlarının hayatları incelendiğinde dönemin siyasi ve kültürel durumları hakkında bilgi verirken onlar, Çin sarayını Türk kültürüyle de buluşturmuşlardır³⁰.

5. EVLENME GELENEKLERİ

5.1. TÜRKLERDE EVLENME GELENEKLERİ

Sosyal hayat içerisinde kadınların en önemli rollerinden biri tarih boyunca eş olmalarıdır. Bu süreçte eş ve anne olarak kadın önemli bir fonksiyona sahiptir. Evlenmeye dair gelenekler de değişik kültür hayatları içinde şekillenmiştir. Ortaçağlar içerisinde

”

Türk tarihinde birçok Türk hükümdarın Çinli prenseslerle evlenmesi meşhurdur. Aynı şekilde Türk hatunları da Çinli imparator ve yöneticilerle evlenmişlerdir.

”

Volga Bulgarları arasında Türk kızlarının başı açıktır; onunla evlenmek isteyen erkek kızın başına bir örtü atar ve bundan sonra o kız onun olur derlerdi.

de de bu durum tabiatıyla devam etmiştir.

Eski Türklerde evlenme gelenekleri boy ve kabilelere göre farklılık göstermekteydi. Kaynaklara göre Türkler, genel olarak kız kardeşleri ve kızları hariç her kadınla evlenebilirlerdi. Asya'nın kuzeyindeki putperestler öz anneleri haricinde evlilik yapmakla birlikte Kalmuk ve Moğallar'da bir adamın kızıyla evlenmesi o toplumda gayet normaldir. Eski Türklerde en çok dikkati çeken husus ölen adamın dul karısıyla adamın oğlunun evlenmesidir. Eski Türk kabilelerinin bazılarında dul kadınlara rastlanmaz. Çünkü bu dul kadınlar diğer akrabalarla da evlendirilirler. Onlara göre evlenmeyen dul perişan olmaktadır. Dulun evlenmemesi geleneğinin yalnız Kutluklar'da olduğunu görmekteyiz. Kocasını öldükten sonra dul kadınlar evlilik yapsa da toplum tarafından öbür dünyada ilk kocasıyla beraber olacağına inanılırdı. Ayrıca bir dulla evlenenin başka bir bakire ile de evlenmesi gerektiğine inanılırdı. Hiç evlenmeden ölenlerin ise ebedi bir bekârlığa mahkûm kaldığına inanılmakta idi. Onlarda bu inancın önüne geçebilmek için ölü düşünlerini icat etmişler. Bu düşünler Türkler'den başka İskit, Moğol, Rus ve Cermenler arasında da görülürdü. Evlendirilme şekli ise bir kabileden diğerine farklılık arz edebilirdi. Yakut Türklerinde kızlar buluğa erdikten sonra kocalarını kendi seçer. Volga Bulgarları arasında ise Türk kızlarının başı açıktır; onunla evlenmek isteyen erkek kızın başına bir örtü atar ve bundan sonra o kız onun olur derlerdi³¹.

Oğuz toplumunda birinin kızı, kız kardeşi ya da velayetindeki biri istenecek olursa onu Harezmi kumaşı karşılığı ister. Bunun haricinde başlık (mihr) deve, hayvan ya da başka bir şey olabilir. Evlenecek erkek mihr ödenmeden kadınla evlenemez. Mihr ödedikten sonra çadıra gelerek kadını, ailesinin yanından alarak eve götürür ve kimse buna mani olamaz. Evli adam ölürse kadın öz oğlu olmamak şartıyla evin oğluyla evlenir³².

Türk kavimlerinden biri olan Çiğil kabilesinde erkeklerden biri kız kardeşi ya da diğer mahremiyle evlenmesinde sakınca yoktur. Onlar Mecusi değildir³³. Zira bu daha çok Mecusi geleneğinde var olan bir evlenme şeklidir. Yine Türk Kavimlerinden olan Kutluklar kız kardeşi ile evlenir. Bununla birlikte kadın ömründe bir kere evlenebilir. Kocasını ölen kadın bir daha evlenmez. Bu toplumda boşanma diye bir şey yoktur. Evlenen erkek bütün malını mihr olarak kadına verir ve kadının velisine bir sene kadar hizmette bulunur. Zina edenler ise yakılarak öldürülür³⁴.

İbn Battuta, Cava denilen yerde Malik Zahir'in gelin alması sırasında gelinin yüzünün açık olduğunu ve yanında buluna 40 kadar kişi eteğinden tutmakta olduğunu belirtir. Bu kadınların düşün esnasında

yüzleri açık olup orada bulunan kadın ve erkekler tarafından seyredilmektedirler. Yüzü açık olma durumu, buranın her zaman ki âdeti değildir. Yalnız gelin alma gününde bunu yaparlar.

5.2. DİĞER TOPLUMLARDA EVLENME GELENEKLERİ

Şam köylerinde ev sahibini evlenme yaşına gelen kızı var ise kızın çeyizini babası temin eder. Burada çeyizde bakır kapların olması oldukça önemli bir adettir. Sumatra şehrinde ise evlenecek çağa gelmiş kızını, ister halktan biriyle isterse emir ile evlendirmek isteyen baba kızını evlendirmek için sultandan izin olmak zorundadır. Fakat sultan kız görmeye bir heyet yollar. Kız beğenilirse sultan, kızı kendine nikâhlar. Hindistan'ın güneyinde bulunan Maldiv Adalarında damat eşinin evinin önüne geldiğinde dış kapıdan odasına kadar tüm zemini kumaşlarla kaplar. Bu sırada gelin damadı izlemektedir. Damat odaya vardığında saygı ibaresi olarak gelin damadın ayağının altına kumaş fırlatır. Bu kumaş damadın hizmetçileri tarafından alınır. Bu adaya gelen misafir, ahali arasından bir kadınla evlenebilir fakat adadan ayrılacağı vakit kadını boşamak zorundadır. Çünkü bu ahalinin kadınları ülkelerinden katiyen dışarı çıkmaz³⁵.

Avrupa'ya baktığımızda kızların genellikle 12 yaşında nişanlandıklarını ve 15 yaşlarında evlendiklerini görmekteyiz. Avrupa'da kızlar ya dinsel gruplara girerek manastırda yaşamayı seçmek ya da soyun devamını sağlamak için evlenmek mecburiyetindedir. Başka bir açıdan bakıldığında 11 ve 12. yüzyıllarda kadın, genellikle düşman aileler arasında kurulacak bir uzlaşma ya da bir ittifak aracı olarak kullanılır, evlilikler de bu yönde yapılır. Zamanla sayıları artan evli kadınlar kale komutanı ya da toprak sahibi olan kocalarının ölmesiyle miras alabilmekte ve kocasının iktidarını kullanabilmektedir. Bir kadının konumu serveti, oğul ve akrabalarının kudreti tarafından belirlenmekte idi. Boşanma meselesi ise; kilise bunu hoş karşılamasa dahi erkekler boşanacağı vakit bir sıkıntı yaşamazken kadınları ise birçok güçlük beklemektedir. Bu toplumlarda birkaç kez evlenmek neredeyse kural haline gelmiştir. Koca ölürse bu kadın için çok tehlikeli görülmüş hatta köylerde dul kalan kadınlar evlenmeye zorlanmıştır. Bunun altında yatan gerçek ise ailenin yükümlü olduğu angarya işlerin yarım kalmaması yani bir takım işlerin yaptırılması gerçeği vardır³⁶.

Bekâr kızlar can güvenliği nedeniyle kendilerini ya manastıra kapatmışlar ya da evlenme yoluna gitmişlerdir. Ancak bu defa da onları daha farklı tehlikeler bekliyordu. Çünkü Avrupa'da doğum yapan kadınların 7/1'i ölmekte idi. Avrupa'da doğumda ölen kadın sayısının fazla olması ve bu kadınlar ölmeseler dahi ağır hastalıklara yakalanması nede-

”

Türk toplumunda sultan hatunları sultan nezdinde de itibarlıdır. O bir buyurltu yayınladığında "Sultan ve Hatunlarının Emriyle" ifadesi kullanılır.

niyle düşük yapma yoluna başvurmuşlardır. Bunun için birtakım bileşimler ve ilaçlar kullanmaktadırlar. Ancak bu bileşimler de ileri gebeliklerde cenin ile birlikte annenin ölmesine sebebiyet verebilmektedir.

Ortaçağ'da kadın, genelde dünya ve özelde Türklerde modernist okumanın etkisiyle bir cinsiyet ötekileştirmesi kapsamında sunulur. Oryantalizmin de etkisiyle bu söylem hiyerarşisi derinleşerek negatif bir imaj modernizmi beraat adına yaygınlaştırmıştır. İslamiyet bu konudaki ötekileştirmelerin hatta şeytanlaştırmaların temel imgesi haline almıştır. Doğuyu, özellikle Müslümanları, daha özelde Türk Osmanlı kadını bu mânâda mahkûm ve meyas bir tip olarak erotik, egzotik ve ekonomik bir kavram çerçevesi içine sıkıştırma alışkanlığı caridir. Anakronik bir bakışla güncelin değer hükümleri ile geçmişteki vakıyı kendi bağlamından koparıp bugünün sonuçları ve cevapları ile mahkûm etmek fikri bir sapma ve zamanın şartlarına haksızlıktır. Aynı şekilde dünün bazı gelişmelerini de sanki bugünü kuran esas gibi göstermek diğer bir ön yargı türüdür. Bu bakımdan kadın mefhumunu bahsedilen düşünce inhirafının masun kalarak okumak gerekir. Aztek, Ortaçağ Avrupası, İslam, Çin veya Japon dünyası her biri kendisine dair içerikleri olan zaman dilimleridir. Geçmiş müşterek bir çağ ruhu ile olsa da muhtelif kültür yorumları içinde teşekkül etmiştir. Bu bakımdan Ortaçağ gibi önyargılara malzeme bir çağda kadına bakarken daha açık ve aydın bir kafa ile bakmak elzemdir. Kadını ideolojik bir savaşın merkezine oturtmadan hayata katacağı değerler yelpazesinde bir şahsiyet, toplumda bir birey, olursa eş, anne ve kız kardeş gibi muhtelif rolleri içerisinde görmek gerekir. Vatan bizim zihnimizde ana gibidir. Yani kendisiyle var olunan, sebebi hayatımız olan kutsal bir şahsiyet. Türk kadını bu cümleden olarak eski dönemlerden günümüze kadar hayatın içerisinde üzerine düşen mesuliyeti ifa etmiştir. Türk milletinin geleceği de kadınların ifa edeceği müspet rolle doğrudan alakalıdır. 21. Asırda Türk kadını yerel ve küresel bazda rolünü ifa ile Türk milletinin beşeriyet âleminde hak ettiği yeri almasını sağlayacağı umudu ise mahfuzdur.

1. "Hintliler karanlık bir ahıra bir fil getirip hâlka göstermek istediler. İlk defa fil görecek olan insanlar hayvanı görmek için o kapkaranlık yere toplandılar. Fakat ahır o kadar karanlıktı ki gözle görmenin imkânı yoktu. O, göz gözü görmeyecek kadar karanlık yerde file ellerini sürmeğe başladılar. Birisi eline hortumu geçirdi, "Fil bir boruya benzer" dedi. Başka birinin eline kulağı geçti, "Fil bir yelpazeye benziyor", dedi. Bir başkasının eline ayağı geçmişti, dedi ki: "Fil bir direğe benzer." Bir başkası da sırtını ellemişti, "Fil bir taht gibidir", dedi. Herkes neresini elledi, nasıl sandıysa fili ona göre anlatmaya koyuldu. Onların sözleri, görüşleri yüzünden, birbirine

- aykırı oldu uzun süre tartıştılar.", Mevlâna'dan Altın Öğütler, (Haz. Hakan Büyükdere-Ali Dündar), İstanbul, 2005, s. 48; Altan Çetin, "Ortaçağ; Batı'nın Karabasını Doğu'nun Ütopyası", Ortaçağda Kadın, (Ed. Altan Çetin), Ankara, 2011, s. 11-12.
2. E.H. Carr, Tarih Nedir, İstanbul, 1987, s.20.
 3. Ramazan Biçer, "Ortaçağ İslam Teolojisinde Kadın İmgesi", Ortaçağda Kadın, (Ed. Altan Çetin), Ankara, 2011, s. 44.
 4. Şaban Ali Düzgün, "Kadın Rollerine Kur'an Değerler Sisteminin Kaynaklığı", Ortaçağda Kadın, (Ed. Altan Çetin), Ankara, 2011, s. 58.
 5. Huriye Tekin Önür, "Ortaçağda Türk Kadının Sosyal Konumunu Etkileyen Bazı Faktörler", Ortaçağda Kadın, (Ed. Altan Çetin), Ankara, 2011, s. 74.
 6. İbn Battuta, İbn Battuta Seyahatnamesi, (Çeviren: A. Sait Aykut), İstanbul, 2013, s.406-407; Bkz. Bahriye Üçok, "Delhi Müslüman-Türk Sultanlığının Kuruluşu ve Sultan Raziye'nin Saltanatı", <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/1695/18076.pdf>
 7. İbn Battuta, a.g.e., s.611.
 8. İbn Battuta, a.g.e., s.563.
 9. İbn Fazlan, Seyahatname, (Haz. Prof. Dr. Ramazan Şeşen), İstanbul, 1995, s.75-78.
 10. İbn Fazlan, a.g.e., s.632.
 11. İbn Fazlan, a.g.e., s.35.
 12. İbn Fazlan, a.g.e., s.94.
 13. İbn Battuta, a.g.e., s. 318.
 14. İbn Fazlan, a.g.e., s.69-70.
 15. İbn Fazlan, a.g.e., s.109.
 16. Özlem Genç, "Ortaçağ Avrupa'sında Kadın" Ortaçağda Kadın, (Ed. Altan Çetin), 2011, Ankara, s.243-252.
 17. Özlem Genç, a.g.e., s.266-267.
 18. Genç, a.g.e., s.270-272.
 19. İbn Battuta a.g.e., s.150.
 20. İbn Battuta, a.g.e., s.200.
 21. İbn Battuta, a.g.e., s.370.
 22. İbn Battuta, a.g.e., s.531.
 23. İbn Battuta, a.g.e., s.394-395.
 24. İbn Battuta, a.g.e., s.405.
 25. İbn Battuta, a.g.e., 537.
 26. İbn Battuta, a.g.e., s.560-561..
 27. İbn Battuta, a.g.e., s.682.
 - 28.
 29. İbn Battuta, a.g.e., s.224.
 30. Tilla Deniz Baykuzu, "Çin Saraylarında Türk İmparatoriçeler" Ortaçağda Kadın (Editör Altan Çetin), Ankara, 2011, s.357.
 31. İbn Fazlan, a.g.e., s.119-121.
 32. İbn Fazlan, a.g.e., s.36.
 33. İbn Fazlan, a.g.e., s.119.
 34. İbn Fazlan, a.g.e., s.95.
 35. İbn Battuta, a.g.e., s.558.
 36. Genç, a.g.e., s.255-262

Avrupa'ya baktığımızda kızların genellikle 12 yaşında nişanlandıklarını ve 15 yaşlarında evlendiklerini görmekteyiz. Avrupa'da kızlar ya dinsel gruplara girerek manastırda yaşamayı seçmek ya da soyun devamını sağlamak için evlenmek mecburiyetindedir.

Çağhan SARI

Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü,
Yüksek Lisans Öğrencisi.

TÜRK KADINININ SİYASİ HAKLARI ALMASI

”

Ayrıca şunun da altını çizmek gerekir ki Türk kadını, Fransa'dan (1944), İtalya'dan (1946), Japonya'dan (1947), Çin'den (1947) ve muasır medeniyet seviyesinde daima örnek olarak gösterilen İsviçre'den (7 Şubat 1971) seneler önce seçme ve seçilme hakkına sahip olmuştur.

Türk kadını, tarihi boyunca erkeğin arkasında değil erkeğin yanında, onunla beraber meşgaleleri aşan ve hayat çizgisini birlikte yürüyen bir fert olmuştur. Orta Asya Türk tarihine uzandığımızda kadının, sosyal ve siyasal yaşamda etkin konumunu görmekteyiz.¹ Dünyada XIX. yüzyıldan itibaren eğitimde, hukukta ve sosyal yaşamda kadın hakları tartışmaları yapılırken Osmanlı Devleti'nde de kadınların bu alanlardaki haklarında düzenlemelere gidilmiştir. Bu geç kalınmış düzenlemeler, Türk kadınının emeğini karşılamasa da bir başlangıç olmuştur.² Fedakârlıkta bulunma ile sorumluluk alma hususlarında Türk kadını bilhassa Milli Mücadele'de cephede ve cephe arkasındaki icraatıyla adını tarih sayfalarına onur ve şerefle yazdırmıştır.³ Gazi Mustafa Kemal Atatürk, 21 Mart 1923 tarihinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından düzenlenen bir toplantıda Milli Mücadele'deki Türk kadınının emeğini şöyle vurgular: *"Dünyada hiç bir milletin kadını 'Ben Anadolu kadınından daha fazla çalıştım, milletimi halâsa ve zafere götürmekte Anadolu kadınından daha fazla çalıştım, milletimi halâsa ve zafere götürmekte Anadolu kadını kadar himmet gösterdim' diyemez".*⁴

Milli Mücadele sonrası yeni Türk devletinde kadın haklarının bir sonraki safhası olan seçme ve seçilmenin gündeme geldiği ilk gelişme, Nisan 1923'te meclisteki seçim kanunu görüşmelerinde oldu. Uzun yıllar süren savaşlar sonunda ülkede erkek nüfusunun ciddi oranda azalması, Kanun-i Esasi'de yer alan "50.000 erkek seçmenin oyuyla bir erkek mebus seçilir" ifadesinin yeniden düzenlen-

mesini gerektirdi. Meclisteki müzakereler sırasında başta Bolu milletvekili Tunalı Hilmi Bey olmak üzere kadınların da seçme ve seçilme haklarını alarak seçimlere katılması yönünde görüş bildirenler olsa da meclisin çoğunluğu böyle bir demokratik adımı atmaya yanaşmadı.⁵ Bu görüşmelerden iki ay öncesinde Ocak 1923'te Gazi Mustafa Kemal'in İzmit'te basın mensupları ile yaptığı mülakatta, gazeteci Ahmet Emin Yalman'ın, *"Paşam, Halide Edip Hanım'ı da mebus görececek miyiz?"* sorusu karşısında, seçim kanununda erkek seçmen ibaresi yerine sadece seçmen ibaresi olursa bunun mümkün olacağını söylemiştir.⁶ Ancak meclis ve kamuoyundan yeterli desteği görmedi.

Aynı yılın 15 Haziran'ında ise daha sonraları Türk kadın haklarının savunuculuğu noktasında ismine sıkça rastlayacağımız Nezihe Muhittin Hanım⁷ tarafından Kadınlar Halk Fırkası kuruldu.⁸ Fırkanın programının ana prensibi kadın haklarının ekonomi, sosyal ve siyasal alanlardaki haklarının tesis edilmesiydi.⁹ Ancak kadınların siyasal haklarının henüz olmadığı gerekçesiyle, fırka resmen kurulamadı ve Dâhiliye Nezareti¹⁰ tarafından mani olundu. Nezihe Muhittin, fırkasının kapatılması üzerine 7 Şubat 1924'de Türk Kadınlar Birliği'ni kurdu.¹¹ Türk Kadınlar Birliği, kadın hakları için çalışmalarını sürdürdü. İlk kadın hâkim ve ilk kadın doktor gibi önemli kilometre taşlarının aşılmasıyla, Türk Ocaklı kadınların girişimleri sonucunda kadınların seçme ve seçilme haklarına sahip olması için kamuoyu da hazırlanıyordu.¹²

A) Belediye ve Muhtar Seçimlerinde Kadınların Seçim Haklarını Almaları

1927 yılında Mecliste askerlik yükümlülüğü görüşülürken kadınların siyasi hak talepleri de gündeme geldi. Talepler yine destek görmedi ancak karşı görüşte olanların ifadelerinde ılımlılaşıma görülmüyordu. Taleplerin verilmesinin henüz mümkün olmadığı ancak ilerleyen yıllarda verilebileceği ifade ediliyordu.¹³

Musiki Muallim Mektebi'nde Tarih ve Yurt Bilgisi derslerini veren Afet İnan'ın yaşadığı bir hadise, sürecin hızlanmasıyla sonuçlandı. Tarihçi Prof. Dr. Afet İnan, 1929-1930 eğitim yılında Musiki Muallim Mektebi'nde öğretmendi. Derste işlediği konu seçim kanunu olunca, sınıfta uygulamalı öğretim yapmak isteyen İnan, sınıf başkanlığı tertip etmiştir. Seçimi bir kız öğrencisi kazanmış ve erkek öğrencilerinden, kadınların oy verme hakkı olmadığı için itiraz edilmiştir. Afet İnan öğretmen olarak, kadınların oy haklarına sahip olmasının yakın bir gelecekte olduğunu söyleyerek meseleyi kapatmıştır.¹⁴

Derste yaşanan bu hadise üzerine müteessir olan Afet İnan, Gazi Orman Çiftliği'ne gitti. Burada Atatürk ve İç İşleri Bakanı Şükrü Kaya'ya hadiseyi anlattı. Şükrü Kaya, Afet İnan'ı teskin ve teselli etme gayretinde bulunarak Belediye kanununda ele alınabileceğini belirtti. Afet İnan, teskin olmayarak bu mesele halledilmeden hadisenin yaşandığı sınıfa girmek istemediğini söyledi. Atatürk, Afet İnan'dan diğer memleketlerde kadınların siyasi haklarını incelemesini ve bu konuda bir konferans vermesini istedi. Aynı akşam Atatürk, Hukuk Mektebi'nden öğretim üyelerini toplayarak kadınların oy hakkı hususunu görüştü.

Atatürk'ün isteği üzerine konferansa hazırlanan Afet İnan, 3 Nisan 1930 tarihinde Türk Ocağı Genel Merkezinin salonunda kadınların siyasi haklarına yönelik konferansını verdi.¹⁵ Konferansa saat 16.30'da başladı. Cumhuriyet idaresinin halk idaresi olduğunu, halkın yalnızca erkeklerden teşkil olamayacağını belirtti. Konferansta Finlandiya'nın 1906, Norveç'te 1907, Danimarka'da 1915, İsveç'te 1919, Almanya¹⁶ ve Avusturya'da 1918, Çekoslovakya'da 1920, Polonya'da 1921, Amerika Birleşik Devletleri'nde 1920 yıllarında kadınların seçme ve seçilme hakkına sahip olduklarını vurguladı.¹⁷

Konferansın verildiği 3 Nisan günü, 20 Mart'tan beri görüşmeleri süren Belediye seçimlerinde kadınların seçme ve seçilme hakkını da içeren kanun değişikliği 316 vekilden 198'nin oyuyla kabul edildi.¹⁸ Kanun değişikliğine ret oyu vermektense oylamaya girmeyen vekillerin sayısı dikkat çekicidir. Nihayetinde 1580 sayılı kanun uyarınca belediye seçimlerinde kadınlar seçme ve seçilme haklarını

aldılar. Kadınların siyasi haklarındaki birinci büyük adım atılmış oldu. 11 Nisan'da bir teşekkür mitingi tertip edildi.¹⁹ Türk Kadınlar Birliği üyelerinin önemli bir kısmı, Cumhuriyet Halk Partisi'ne üye olmak için başvurular. 1930 yılındaki belediye seçimlerinde birçok belediyenin meclis üyeliği için yarışan kadın adaylardan seçilenler oldu. Bu seçimlerin Türk demokrasisi için ayrıca önemi vardı. Cumhuriyet Halk Partisi ile beraber Serbest Cumhuriyet Fırkası da seçimlere girmişti. Cumhuriyetin ilk çok partili seçimi, kadınların da ilk kez oy kullandığı seçim olan 1930 belediye seçimleridir. Bu seçimlerde Artvin'in Yusufeli ilçesine bağlı Kılıçkaya beldesinde Sadiye Hanım (Kılıçkaya) belediye başkanı seçilerek Türkiye'nin ilk kadın belediye başkanı oldu. Sadiye Hanım'ın görevi iki yıl sürdü.

Kadınların siyasi hakları için atılan ikinci büyük adım, muhtar seçimlerinde oldu. 26 Ekim 1933 tarihinde, 1924 tarihli ve 442 sayılı Köy Kanunu'nun 20. ve 30. maddelerinde yapılan değişiklikle Türk kadınlarına köyde muhtar ve ihtiyar heyeti seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı verildi.²⁰ 1933'teki muhtar seçimlerinde, Aydın'ın Çine ilçesine bağlı Karpuzlu beldesi Demircidere Köyü'nde yedi aday geride bırakarak seçimi kazanan Gül Esin (Gülüz Ürbül) Hanım, Türkiye'nin ilk kadın muhtarı oldu.²¹ Belediye ve muhtarlık seçimlerinin ardından geriye son adım olan milletvekilliği seçimleri kaldı. 10-17 Mayıs 1931 tarihleri arası toplanan CHP, III. Büyük Kurultayında hazırlanan sekiz bölümden oluşan programda tek dereceli seçimlerin yapılması ve kadınların milletvekili seçme seçilmeleri hakkının verilmesi de yer alıyordu.²²

B) Kadınların Milletvekili Seçme ve Seçilme Hakkını Alması

Kadınların milletvekili seçimlerinde oy kullanıp milletvekili seçilmeleri, Cumhuriyetin ilk günlerinde dahi Atatürk'ün gerçekleştirmek istediği inkılaplar arasındaydı. Koşulların uygun düşmemesi nedeniyle o vakit gerçekleştirmediği bu inkılâbın gerçekleşmesi için, Cumhuriyet'in onuncu yılını kutlama törenleriyle çalışmalarına hız verdi. 1934 senesinin Aralık ayı başında Başbakan İsmet İnönü hazırlıkları tamamladı. 5 Aralık günü Meclis Genel Kurulu'na getirilen teklifle Anayasanın 10. ve 11. maddelerinin değiştirilmesi konusu görüşülmeye başlandı. İnönü konuşmasına şu sözlerle başladı: " *Yüce Saygınlıklar²³, kadınların sayılab seçmek ve sayılab seçilmek hakkına sahip olmaları için yüce katınıza teklif sunuyoruz. Kadınlarımızın Türk tarihindeki haklı yerleri, erkeklerle beraber daima, memleketin ve milletin mukadderatı üzerinde söz ve etki sahibi olmalarıdır. Türk kadını tarihte ne vakit haklı ve itibarlı yerini bulmuşsa, bununun geleceği üzerinde etkisini gösterebilmişse, erkeklerle beraber karışık ve güç yurt işlerinde el ele*

”

Türk kadını, tarihi boyunca erkeğin arkasında değil erkeğin yanında, onunla beraber meşgaleleri aşan ve hayat çizgisini birlikte yürüten bir fert olmuştur.

çalışabilmişse, işte o zaman, Büyük Türk Ulusu, gücü ve uygarlığı ile bütün dünyayı kaplamıştır. (Evet sesleri, alkışlar) Arkadaşlar, Türk kadınının, hakkı olduğu yerden ayrılıp bir süs gibi, memleket işine karışmaz bir varlık olarak bir köşeye konması Türk geleneği değildir. Türk geleneğinin ve anlayışının karşıtı olan bir usuldür ki, Türk ülkelerinde yerleşmesi, yüzyıllardan beri geçirmekte olduğumuz felaketlerin başlıcalarından ve temelilerinden biridir.”²⁴

İsmet İnönü'nün teklifin gayesini açıklayan konuşmasından sonra sırayla meclis kürsüsüne Konya Milletvekili Refik Bey, Sivas Milletvekili İsmail Mehmet Bey, Manisa Milletvekili Refik Şevket Bey gelerek kadınların erkeklerle eşit siyasi haklara sahip olmaları gerektiğine değinen konuşmalar yaptılar. Şebinkarahisar Milletvekili Prof. Dr. Sadri Maksudi Arsal, kadın erkek eşitliğini Türk tarihinden örnekler vererek pekiştirdi.²⁵ Teklif edilen Anayasa değişikliği şöyleydi: 10. Madde: 22 yaşını bitiren kadın, erkek her Türk mebus seçmek hakkına haizdir. 11. Madde: 30 yaşını bitiren kadın erkek her Türk mebus seçilebilir.²⁶ Görüşmelerin ardından oylamaya sunulan değişiklik 258 oy ve ittifakla kabul edildi.²⁷

Türk kadınının siyasi haklarını alması böylelikle tamamlanmış oldu. Gazi Mustafa Kemal Atatürk, 5 Aralık 1934'teki kanun değişikliğinin kabulü ardından şu açıklamayı yapmıştır: *“Bu karar, Türk kadınına sosyal ve siyasal yaşamda bütün milletlerin üstünde yer vermiştir. Çarşaf içinde, peçe altında ve kafes arkasındaki Türk kadını, artık tarihlerde aramak gerekecektir. Türk kadını evdeki uygar yerini yetkiyle almış, iş yaşamının her aşamasında başarılar göstermiştir. Siyasal yaşamda belediye seçimlerinde deneyimini yapan Türk kadını, bu kere de milletvekili seçme ve seçilme suretiyle haklarının en büyüğünü elde etmiş bulunuyor. Uygar memleketlerin bir çoğunda kadından esirgenen bu hak, bugün Türk kadınının elindedir ve onu yetki ve başarıyla kullanacaktır.”²⁸* 10 Aralık 1934 tarihli Ulus gazetesinde de Atatürk'ün yayınlanan mesajı şöyledir; *“Türk kadınılığının yeni girdiği siyasal alanda da değerli işler başarmasını dilerim.”²⁹*

8 Şubat 1935'te yapılan milletvekili seçimleri ile TBMM'nin beşinci döneminde 18 kadın milletvekili yer aldı. Meclisin %5'ine denk gelen bu oranın sonraki yıllarda giderek düşmesi esef verirken meclis kürsüsünde ilk konuşan kadın milletvekimiz Erzurum Milletvekili Nakiye Elgün'dür. Nakiye Elgün konuşmasında kadınların siyasal haklarını alması karşısında duyulan memnuniyeti şöyle ifade etmiştir: *“ Hükümete güvenoyu verenler arasında bizim de bulunmamızdan ve bulunma onuru bize vermiş olmanızdan ötürü duyduğumuz heyeca-*

nı anlatmak için buraya gelmiş bulunuyorum. Bugüne kadar Türk, bir bütün olarak her alanda yan yana, el ele çalışmıştı. Fakat, Türk milletinin en yüksek yeri olan burada ilk kez yer almış bir kadın saylav olduğumdan, bunu bize verenlere karşı duyduğumuz memnunluğu anlatırken ve hükümete güvenoyumuzu açıklamak şerefinin bize verilmiş olmasından duyduğumuz sevinci belirtmeye çalışırken yeterince söz bulamıyorum. Fakat dünya bilsin ki, Türk milleti dün olduğu gibi bugün de, bundan sonra da, hiç eksiksiz bir bütün olarak çalışacaktır. Ve bütün dünyaya bu yolla başarısını, eserini, iyi niyetini göstermiş olacaktır.”³⁰

Sonuç

Türk kadını siyasi haklarını, cumhuriyetin bir in-kılâbı, demokrasinin bir aşaması olarak elde etmiştir. Tabii olarak değinilmesi gereken husus, Afet İnan ve Nezihe Muhittin'in şahsında ismini zikretme fırsatı bulamadığımız diğer bütün kadın hakları savunucularının emekleri göz ardı edilemez. Ancak, kadınların siyasi haklarını almasında cumhuriyetin kurucu kadrosunun temel felsefesinin payanda olduğunu da kaçırmamak gerekir. Nitekim söz konusu yıllarda Amerika'da ve Kuzey Avrupa ülkelerinde kadınlar, siyasi haklarını kazanmak için ciddi siyasi tartışmalar ve mücadelelere girmişlerdir. Elbette, Türkiye'de bu şekilde cereyan etmemişse de kadınların Tanzimat'tan beri süregelen hak davasındaki çalışmalarını, gerek akademik gerek popüler yayınlarda ortaya konulmuştur.

Ayrıca şunun da altını çizmek gerekir ki Türk kadını, Fransa'dan (1944), İtalya'dan (1946), Japonya'dan (1947), Çin'den (1947) ve muasır medeniyet seviyesinde daima örnek olarak gösterilen İsviçre'den (7 Şubat 1971) seneler önce seçme ve seçilme hakkına sahip olmuştur. Türk kadın erkek eşitliği siyasal alanda sağlanmıştır. Bugün bu eşitliğin pratikte de sağlanması için daha çok kadın milletvekilinin mecliste yer bulması, üniversitelerden adliyelere daha çok Türk kadınının sosyal yaşamda vazife alması gerekmektedir. Türk kadınının mahareti ve kabiliyeti tarih sahnesinde defalarca kanıtlanmışken, onun geri planda bırakılması, topluma yapılacak en büyük ihanetlerin başında gelmektedir. Kadının hak ettiği yer, erkeğe ilk nasihatı veren ve onu yetiştiren ana olarak toplumun sinesinde en kutsal köşedir.

”

İlk kadın hâkim ve ilk kadın doktor gibi önemli kilometre taşlarının aşılmasıyla, Türk Ocaklı kadınların girişimleri sonucunda kadınların seçme ve seçilme haklarına sahip olması için kamuoyu da hazırlanıyordu.

Ek-1

DEVLET ARŞİVLERİ VE KÜTÜPHANELERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET HALK PARTİSİ
Cümhuriyet Halk Partisi
Kâtibiumumiliği
Sayı
I/417

Mebus intihap

Ankara: 18/12/934

125192

Kadınlara sayılav seçme ve seçilme hakkının verilmesi ile buna ait yasada yapılan değişikliği bilgi olsun diye gönderiyorum.

Saygılar.

C.H.F.,Halkevi Reisliklerine yazılmıştır .

C.H.F. Kâtibiumumisi
Kütahya Mebusu

R. Peker

A.G.

490	01			2	9	15
-----	----	--	--	---	---	----

(CHP Genel Sekreteri Recep Peker'in CHP İl ve İlçe başkanlıkları ile Halkevlerine, kadınların siyasal haklarını alması üzerine gönderdiği bilgilendirmenin üst yazısı)

Ek-2

DEVLET ANKİTLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ASKİVİ

İNTİHABİ MEB'USAN KANUNUNUN BAZI MADDELERİNİN DEĞİŞTİRİLMESİNE
VE KANUNBİR MADDE İLAVESİNE DAİR KANUN

Kanun № : 2598

Kabul tarihi : 5/12/934

Madde 1.- İntihabı meb'usan kanununun maddel ikinci maddesi aşağıda olduğu gibi değiştirilmiştir :

Türkiye Büyük Millet Meclisinin Üyeleri Türkiye devleti halkından her kırk bin nüfusta bir kişi olmak üzere seçilir . Bir intihap dairesinin nüfusu kırk binden aşağı olsa dahi her halde bir MEB'us seçmeğe hakkı olacağı gibi nüfusun kırk binden yukarısı için aşağıdaki gibi muamele yapılır :

Elli beş bine kadar bir , elli beş bin birden doksan beş bine kadar iki , doksan beş bin birden yüz otuz beş bine kadar üç , yüz otuz beş bin birden yüz yetmiş beş bine kadar dört meb'us seçilecek ve bu miktardan ziyadesi bu yolda artırılabacaktır .

Madde 2.- İntihabı MEB'usan kanununun 5, 11, 16, 23, 58 inci maddelerindeki 18 yaşını bitirenler kaydı 22 yaşını bitirenler şeklinde değiştirilmiş ve bu maddelerdeki (Zükür) kaydı kaldırılarak yerine kadın , erkek konulmuştur .

Madde 3.- Rey verenlerden , rey verirken hüviyet ve şahsiyetleri belli olmayanların reyi kabul olunmaz .

Madde 4.- Bu kanun hükümleri neşri tarihinden başlar .

Madde 5.- Bu kanunun icrasına İcra Vekilleri heyeti memurdur .

TEŞKİLATI ESASİYE KANUNUNUN 10 VE 11 İNCİ
MADDELERİNİN DEĞİŞTİRİLMESİ HAKKINDA
KANUN

Kanun № : 2599

Kabul tarihi : 5.12.934

Madde 1.- Teşkilatı esasıye kanununun onuncu ve onbirinci maddeleri aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir :

Madde 10.- Yirmi iki yaşını bitiren kadın, erkek her türk MEB'us seçmek hakkını haizdir .

Madde 11.- Otuz yaşını bitiren kadın , erkek her türk MEB'us seçilebilir .

Madde 2.- Bu kanun neşri tarihinden muteberdir .

490	01			2815
-----	----	--	--	------

2

1. Orta Asya Türk tarihinde sosyal ve siyasal yaşamda kadın için bkz: Bahaeddin Ögel, İslamiyet Öncesi Türk Kültürü, TTK Yayınları, Ankara 2014; Bahaeddin Ögel, Türk Kültürüne Giriş, c.7, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000; İbrahim Kafesoğlu, Türk Milli Kültürü, Ötügen Neşriyat, İstanbul 1997; Ekrem Memiş, Türk Kültür Tarihi, Ekin Basım Yayın, İstanbul 2015.
2. Osmanlı Devleti'nde kadın hakları için bkz: Şefika Kurnaz, Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923), MEB Yayınları, İstanbul 1997.
3. Milli Mücadele'de Türk kadınlarının katılımı için bkz: Ferhat Uyaniker, Milli Mücadele'de Türk Kadını, ATASE Yayınları, Ankara 2009; Zeki Sarıhan, Kurtuluş Savaşı Kadınları, Ulusal Eğitim Derneği, Ankara 2010.
4. Ferhat Uyaniker, Milli Mücadele'de Türk Kadını, ATASE Yayınları, Ankara 2009, s.97; Enver Ziya Karal, "Kadın Hakları Sorunu ve Atatürk", Türk Dili Dergisi, Sayı:290, Kasım 1975, s.609.
5. Ayşegül Yaraman, Türkiye'de Kadınların Siyasal Temsili, Bağlam Yayıncılık, İstanbul 2015, s.65.
6. Ayşen İçke, Türkiye'de Kadın Milletvekilleri ve Siyasal Faaliyetleri (1935-1991), ATAM Yayınları, Ankara 2014, s.30.
7. Nezihe Muhittin için bkz: Ayşegül Barkan & Belma Ötüş-Baskett, Nezihe Muhittin ve Türk Kadını 1931, İletişim Yayınları, İstanbul 1999.
8. İçke, a.g.e. s.30.
9. Zübeyde Terzioğlu, Türk Kadını Siyaset Sahnesinde 1930-1935, Giza Yayıncılık İstanbul 2010, s.10.
10. İç İşleri Bakanlığı
11. Terzioğlu, a.g.e. s.10.
12. Cumhuriyetin ilk yıllarında kadın haklarının gelişim süreci için bkz: Şirin Tekeli, "Kadın", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, c.5, İletişim Yayınları, İstanbul 1993.
13. Leyla Kaplan, Cemiyetlerde ve Siyasal Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960), ATAM Yayınları, Ankara 1998, s.191.
14. Terzioğlu, a.g.e. 25-26; Prof.Dr. Afet İnan, Medeni Bilgiler ve M.Kemal Atatürk'ün El Yazıları isimli eserinin giriş kısmında hadiseyi nakletmiştir.
15. Konferans tam metni için bkz: Afet İnan, Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri, MEB Yayınları, İstanbul 1982, s.199-208.
16. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından kurulan Avusturya Cumhuriyeti 12 Kasım 1918'de, Alman Weimar Cumhuriyeti de 30 Kasım 1918'de kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmiştir.
17. İnan, a.g.e. s.205-206.
18. Kaplan, a.g.e. s.192
19. Yaraman, a.g.e. s.67.
20. İçke, a.g.e. s.34.
21. Terzioğlu, a.g.e. s.78; <http://www.sessiztarih.net/2014/06/turkiyenin-ilk-kadn-muhtar-kimdir.html>, (son erişim:08.02.2016); <http://www.baharkumbetli.com/turkiyenin-ilk-kadin-muhtari-gul-esin/>, (son erişim:08.02.2016); <http://www.reitix.com/Makaleler/Turkiye-nin-ilk-Kadin-Muhtari-Kimdir/ID=671>, (son erişim: 08.02.2016)
22. Şerafettin Turan, Türk Devrim Tarihi, c.III/2, Bilgi Yayınevi, Ankara 1996, s.16.
23. Milletvekilleri
24. Mahmut Goloğlu, Tek Partili Cumhuriyet, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009, s.159
25. Goloğlu, a.g.e. s. 161.
26. Terzioğlu, a.g.e. s.80
27. Goloğlu, a.g.e. s.161; Terzioğlu, a.g.e. s.89; Şirin Tekeli, "Cumhuriyet Dönemi Seçimler", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, c.7, İletişim Yayınları, İstanbul 1993, s.1803.
28. Utkan Kocatürk, Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, ATAM Yayınları, Ankara 2007, s. 231.
29. Kocatürk, a.g.e. s.232.
30. Goloğlu, a.g.e. s. 162.

Burçin ÖNER

Gazi Üniv. Fen Bilimleri Enstitüsü İstatistik Bölümü
Doktora Öğrencisi

SİYASET YARIŞMASI: CİNSİYET

”

Erkek egemenliğin en yoğun olduğu alan ise siyaset sahnesidir. Çünkü siyaset, iktidarın, gücün en yoğun olarak temsil edildiği alandır ve erkek de kendini bu alanda ispatlamak ihtiyacı içindedir.

Modernitenin ve çağdaşlaşmanın bir tezahürü olarak kadın ve erkek eşitliği hem demokratik kurallar hem de insan hakları çerçevesinde biricik kural olarak göze çarpmaktadır. "Ancak görünen o ki yalnızca ülkemiz açısından yapılan bir değerlendirmede değil sosyal eşitlik, demokrasi ve insan hakları temelinde gelişmişliğin zirve hâlini gözlemleyebildiğimiz ülkelerde dahi kadının belli mekanizmalarda erkek ile eşit olarak temsil edilmediğini gözlemlemekteyiz."¹ Bunun bir sonucu olarak söylenebilir ki bu temsil edilememenin sebebi, toplumların kadın ve erkeğe yükledikleri cinsiyet kalıplarının yanında toplumda kadının erkekten daha düşük bir statüye sahip olması ile erkek lehine siyasal iktidar ilişkilerinin benimsenmiş olmasıdır.

"Kadın erkek arasındaki eşitsiz ilişki, ilkel toplumlardan günümüze dek toplumsal olaylar içerisinde farklı formlar alarak bugüne kadar ulaşmıştır. Kadın erkek ilişkisinin kökenleri ile ilgili düşüncelerden birincisi, özel mülkiyet, tarım, hayvanlarının evcilleştirilmesi ve yerleşik hayata geçmeden önceki ilkel toplumlarda anasoylu bir toplum yapısı olduğu ve bu gelişmelerin ardından kadınların toplumsal statülerinin gerileyip anasoylu yapının ataerkilliğe doğru evrildiği şeklindedir. İkinci görüş ise, anasoylu toplum yapısının bile ataerkil olduğu ve kadın hâkimiyetinin hiçbir zaman var olmadığı yönündedir. Bu tartışmalar kadın ve erkek arasındaki ilişkinin kökenlerini aydınlatmak konusunda faydalı olmakla birlikte, kadın ve erkek eşitsizliği ve kadın ezilimi, zamana ve mekâna göre değişiklik göstererek varlığını sürdürmüştür."²

Kadın veya erkek olmanın biyolojik özellikler dışında toplumsal özellikleri de bulunmaktadır. Her toplum, kadına ve erkeğe belli toplumsal cinsiyet rolleri yüklemiş ve onlardan bu rollere uygun davranışlarda bulunmalarını beklemiştir. Bu noktada çoğu kez kadın, özel/mahrem alana ait bir varlık olarak nitelendirilirken erkeğe bağımsız, yöneten bir nitelik yüklenmiştir. Bu da kadının kamu alanlarında erkekten daha geride olmasına sebep olmuştur.

Erkek egemenliğin en yoğun olduğu alan ise siyaset sahnesidir. Çünkü siyaset, iktidarın, gücün en yoğun olarak temsil edildiği alandır ve erkek de kendini bu alanda ispatlamak ihtiyacı içindedir.

Bu yazıda, genel mânâda siyasetteki varlığına değinilecekse de özeldir Türk tarihi boyunca kadının siyasetteki yeri ve günümüz Türkiye'sinde kadın ve siyaset algısı incelenecektir.

KADININ SİYASİ YAŞAMDAKİ YERİ:

"Dünyayı kadınlar yönetiyor olsaydı hiç savaş yaşanmazdı ancak 28 günde bir derin müzakereler yaşanırdı." Robin Williams

Çağlar ötesinden itibaren kadın, uygarlıktan uygarlığa farklı konumlarda değerlendirilmiştir. Bu konumlama gerek inanç gerek kültür ve gerekse yaşam tarzı gibi konuların etrafında şekillenerek değişkenlik göstermiştir. Bu da kadının aile ve kamusal alandaki sınırlarında belirleyici olmuştur.

Bütün bunlarla birlikte temelde, genel mânâda aynı olan bir şey var ki o da kadının hemen hemen tüm toplumlarda geçmişten günümüze hep ikinci planda olması ve daha da kötüsü ona bir meta olarak bakılıp herhangi bir değer verilmemesi olmuştur. Örneğin; tarihî kökleri çok çok eskilere dayanan ve Türkler'in de en eski komşularından biri olan Çin, önceleri ana egemen bir toplum olsa da bu algı sonraları ataerkilleşmiştir. Bu da kadını ötelemiş, hatta ve hatta paspasın altına sürüklenen toz parçası haline getirmiştir. "Öyle ki kız çocuklarına isim verilmez; "bir, iki, üç..." gibi lakaplar takılır olmuştur. Kadın, kocasının kölesi haline getirilmiş, çocuklarının ve kocasının hizmetçisi konumundan yukarı bir statüye kavuşamamıştır."³

Aynı şekilde İran medeniyeti incelenecek olursa benzer durumları orada da görmek mümkündür. "Med ve Persler döneminde bu aşağılama psikolojisi ensest ilişkilere kadar varabilmektedir."⁴ Yine Hint kültüründe, Yunan uygarlığında, İslam öncesi Arap toplumunda ve Roma Devleti'nde de aynı sıkıntılar gözlemlenebilmektedir. Kadının bırakın politik hayatta söz sahibi olmasını, mahremiyet çerçevesinde bile ona değer verilmemiştir. Nispeten Moğol Devleti'nin anne merkezli bir karaktere sahip olması, siyasi işlerde kadınların öğüt vermesi gibi sebeplerle ve ekseriyetle de Türk Devletleri'nde kadına verilen değer in varlığından ve öneminden bahsedilebilir.

Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ve Fransız İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde geçen "aydınlanma felsefesi"nin tezahürü olan "insan ve insan akli her şeyin üzerindedir" görüşü, her ne kadar insan ifadesini kullanmış olsa da temelinde insanı erkek ve erkek akli ile eşdeğer tutmaktadır. Çünkü kadın ancak aile içinde kendisine bir yer bulabiliyorken; erkek kamusal alanda varlığını ispatlamıştır. Bu sebeplerden dolayı kadınlar, siyasal hayatta söz sahibi olma ile ilgili hak arayışları içine girmişlerdir. Bu konuda belli zaman noktalarında çeşitli mücadeleler vermişlerdir. Özellikle Fransız İhtilali'nin bir sonucu olarak kadınlar bu sahada büyük mücadeleler vermiştir. "18, 19 ve 20. yüzyıllarda bu mücadeleler oy hakkı mücadelesi boyutuna kadar taşınmıştır. Hatta bu arayışlar çerçevesinde çeşitli sebeplerle Olympe de Gouges, Susan Anthony ve Mary Wollstonecraft gibi kadın hareketi temsilcileri suçlamalara, tutuklamalara hatta idamlara maruz kalmışlardır."⁵

Fransız Devrimi ile başlayan kadın mücadelesi bir başlangıç olmuş ve zamanla bütün bir Avrupa'ya yayılmıştır. Örneğin; İngiltere'de Mary Wollstonecraft, Harriet Taylor, John Stuart Mill, Emmeline Pankhurst ve kızları, Amerika'da Elizabeth Cady Stanton, Frederick Douglass, Susan Anthony, Sarah Grimke kadın hakları savunucularının önde ge-

lenlerindedir. "Vindication of the Rights of Women", "The Enfranchisement of Women" ve "The Subjection of Women" gibi belgeler, Toplumsal ve Siyasal Kadınlar Birliği'nin kurulması, düzenlenen mitingler gibi girişimler verilen "feminist" mücadelenin belli başlı örneklerindedir.

Toparlayacak olursak; tarihî süreç açısından bakıldığında kadın hareketlerini "birinci dalga kadın hareketleri" ve "ikinci dalga kadın hareketleri" olarak ayırabiliriz. 19.ve 20. yüzyılı kapsayan birinci dalga feminist akımda daha ziyade kadının sosyal ve siyasal hak arayışlarına yönelik mücadelelerde bulunduğunu görürüz. İkinci dalga feminist akımı temel alan 1960'lardan sonrası dönemde artık kadın kendini özel ve genel tüm alanlarda ispatlama çabasına girmiştir ve ekseriyetle ataerkillik ve özel (çalışma) alanlar(ın)da bir mücadele içine girmiştir.

TÜRK TARİHİNDE KADININ SİYASİ YAŞAMDAKİ YERİ:

İslam Öncesi Dönemde Kadın:

*"Türk kadınlarının en büyük süsü, Türk olmalarıdır."
Lady Mary Wortley Montagu*

Tarih boyunca devlet kurma noktasında ilahi bir yeteneği olan Türkler'de kadına verilen değer, çağdaşları ile birlikte değerlendirildiğinde karşılaştırılmayacak kadar farklıdır. Türk kadınının siyasi, hukuki ve ailevi açıdan sahip olduğu haklara diğer toplumlarda neredeyse hiç rastlanılmamaktadır. Bunun sebeplerinden biri olarak Türk mitolojisinde ve tarihinde kadına ilahi bir konum verilmesi gösterilebilir. Yaradılış Destanı'nda⁶ kadının kâinatın varlık sebebi olarak gösterilmesi, erkeğin insanî; kadının ruhanî bir varlık olarak tasvir edilmesi gibi örnekler yukarıdaki tezi destekler niteliktedir. "Benzer şekilde kadının İslam öncesi Türk tarihi için önemi Dede Korkut hikâyelerinde de görülmektedir."⁷ Aileye önem atfeden Türkler'in kadını konumlandırması da Dede Korkut hikâyelerinde gördüğümüz gibi evin direği, eş, anne, kahraman savaşçı gibi şekillenmektedir. Çok sağlam bir durumda bulunan ailede, "Ana hakkı Tanrı Hakkıdır". Bunu, "Bamsı Beyrek" hikâyesindeki "Banı Çiçek"⁸, Manas Destanı'ndaki "Kanıkey"⁹ ile ispatlayabilmekteyiz. Dolayısıyla ataerkill bir yapıya sahip olunmasına rağmen Türkler'de kadına, her zaman erkeğin yanında olması hatta erkeğin ilham kaynağı olarak görülmesi nedeniyle ayrıca önem verilmiştir.

Türk toplumunda hukuki ve ailevi açıdan kadının bulunduğu konumun göz ardı edilemez bir statüde olması, onu siyaset sahnesinde de erkek ile hemen hemen eşdeğer pozisyona getirmiştir. Hükümdarlık vekâletine sahip olmaları, yönetici olmaları, buyruk verme hakkına sahip olmaları, devlet meclisine katılabilme yetkisine sahip olmaları, diplomatik gö-

Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ve Fransız İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde geçen "aydınlanma felsefesi"nin tezahürü olan "insan ve insan akli her şeyin üzerindedir" görüşü, her ne kadar insan ifadesini kullanmış olsa da temelinde insanı erkek ve erkek akli ile eşdeğer tutmaktadır.

revler üstlenmeleri, emirnamelerde hakanla beraber "hatun" sıfatının da kullanılma mecburiyetinin oluşu, elçileri kabul yetkisi olması, savaş meclislerine dâhil olma yetkisi bu savı destekleyen örneklerdir.

Türk Milleti, geniş coğrafyalara yayılmasının bir sonucu olarak farklı kültürel ve dinî inançlara sahip olan toplumlarla kaynaşması sayesinde belli etkileşimler yaşamış ve geleneksel kadın tavrında bazı değişimler olması da kaçınılmaz hâle gelmiştir. Ancak, eski Türk devletlerinde gördüğümüz "hatun" sıfatı ve siyasi hakları büyük oranda korunmuştur.

İslam Sonrası Dönemde Kadın:

*"Kadın; bilmeyene 'nefs', bilene 'nefes'tir."
Şems-i Tebrizi*

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Türkler'in çeşitli toplumlarla etkileşimi olmuş olmasına rağmen Türk kadınına verdiği değer ve haklar büyük oranda korunmuştur. "Yine İslamiyet'in kabulü ile birlikte kadınların haklarında bir takım değişiklikler olmakla beraber bazı Türk-İslam devletlerinde kadınların en yüksek mevki olan hükümdarlık makamına kadar yükselbildiklerini de görmekteyiz."¹⁰

Harzemşâh Muhammed'in annesi Türkân (Terken)¹¹ Hatun'u Divân-ı Mezâlim¹² Başkanlığında, Hindistan'da Ekber Şah'ın sünnesi Mahım Enege'yi başvezir'in yerine yönetimde görmekteyiz.¹³ Ayrıca Delhi Müslüman Türk Devleti'nde Sultan Râziyye, Mısır'da Sultan Şecerüddür, Kirman Kutluk Devleti'nde Türkân Hâtun'u ve daha başka örnekleri hükümdarlık makamında görebiliyoruz.¹⁴

Büyük Selçuklu Devletinde Kadınların Siyasî Alanındaki Rollerini:

*"Bir uygarlığın seviyesini ölçmek isterseniz, derhal kadının hayat şartlarına bakın."
Stuart Mill*

"Büyük Selçuklu Devleti'nde de kadın; siyasi, idari ve askeri yaşamda karakteristik özelliklerindeki baskınlığın var olup olmamasına göre değişkenlik gösteren seviyelerde kendilerine aktif olarak yer bulmuşlardır. Kadının sarayda ve devlet işlerinde önemli rollerde olduğu Nizamülmülk'ün Siyasetname'sinde de açıkça görülmektedir. Örneğin; Selçuklu Hâtunları'nın emirlerinde bir divan bulunmaktadır."¹⁵ Sadece İslam öncesi Türk devletlerinden farklı olarak hatunların kendi idarelerine verilen iktâ bölgelelerine sahip olmalarına rağmen devlet toplantılarına katılmadığı görülmektedir. Bu anlayış Türk devletlerinde kadının siyasal haklarının çeşitli sebeplerle gerileme gösterdiğine kanıt olarak sunulabilmektedir.

Bunun haricinde hatunların siyasi ve yönetim alanındaki rollerini şöyle bölmüşürebiliriz:

DEVLETİN İÇ İŞLERİNE ETKİLERİ

- Selçuklu Veliâht Seçiminde
- Vezir Tayininde ve Sultan-Vezir İlişkilerinde
- Emirname ve Fermân Çıkartma Yetkilerinde
- İdarî Tasarruflarda
- İç İsyanlarda

DEVLETİN DIŞ İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ

- Halife Seçiminde
- Diğer Hanedanlarla Siyasî Evliliklerde
- Halifelerle Evliliklerinde veya Halifelerin Kızlarıyla Sultanların Evliliğinde
- Diğer Komşu Hanedanlarla Evliliklerde
- Hanedan Dışı Evliliklerde Kendi Soyları ile İlişkilerde
- Vassal Devletlerle İlişkilerde
- Elçilik Konumunda

Sonuç itibarıyla Büyük Selçuklu Devleti'nde devletin belli noktalarında kültürün ve devlet yapısının kendilerine sunmuş olduğu yetki ve imkânlardan güç alarak Türk kadınının siyaset sahnesinde varlık göstermiş olduğunu görülmektedir.

Osmanlı Devleti'nde Kadınların Siyasî Alanındaki Rollerini:

*"Kadınların siyasal güçleri yoktur sözde; oysa akıllı kadınlar, aptal kocalarını hiç güçlük çekmeden parlamentoya sokar, hatta bakan koltuklarına oturturlar."
Bernard Shaw*

Yukarıda bahsi geçen geleneğin Anadolu Selçuklu Devleti ve Osmanlı İmparatorluğu'nda da devam ettiğini yer yer görmekteyiz.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş aşamasında tıpkı geleneğinde olduğu gibi kadını her alanda görmek mümkündür. Ancak şu bir gerçektir ki devlet, imparatorluk seviyesine çıkarken; kadın da haklar bakımından gerileme göstermiştir. Bunu üç kıta ve yedi denize hâkim olan bir imparatorluğun farklı kültürlerle etkileşiminin bir sonucu olarak betimleyebiliriz. Giderek zayıflayan kadın-erkek eşitliği, önceleri kadının toplum içinde üstlendiği sosyal rollerin elinden alınmasına, sonraları da kadının iyice ayrı bir grup haline gelmesine kadar varmıştır. Arap ve Bizans kültürünün etkisi ile "harem" algısı saraya dâhil olmuştur. Bunun yanında "haremlik"- "selamlık" ikiliği baş göstermiştir.

"Avrupa'da Fransız Devrimi ile ortaya çıkan "kadın" mücadelesinin etkileri Osmanlı'da Tanzimat Dönemi'ne doğru kendini hissettirmeye başlamıştır.

"Avrupa'da Fransız Devrimi ile ortaya çıkan "kadın" mücadelesinin etkileri Osmanlı'da Tanzimat Dönemi'ne doğru kendini hissettirmeye başlamıştır.

Böyle olduğu halde Tanzimat Fermanı'nın metni incelenirse "kadınlar" için özel bir kayıt yoktur. Fakat Tanzimat'ın ülkede yaşanlara getirdiği yenilik ve 'batılılaşma' anlayışından dolayı kadınların yaşayış statüsüne etki yaptığı görülmektedir.¹⁶ Devamında kurulan cemiyetler, milli mücadele döneminde üstlendiği roller de göz önüne alınırsa kadının kaybettiği haklar yavaş yavaş geri kazanılmaya başlanmıştır.

Bütün bunlara rağmen Osmanlı Devleti'nde Hürrem Sultan, Kösem Valide Sultan ve Turhan Valide Sultan gibi yetkin ve güçlü kadınlar siyaset sahnesinde ön plana çıkmıştır. Özellikle bunlar içinde Osmanlı'nın zirve yıllarını yaşadığı Kanunî Sultan Süleyman devrine tesir eden Hürrem Sultan'ın sadece kendisi değil, bu hâtinin vefatından sonra Kanunî'nin, Hürrem'den olan kızı Mihrimah Sultan'a yaptığı birçok işte fikir danıştığı bilinmektedir. Osmanlı tarih araştırmacılarının birçoğu kadınların devlet işlerine karıştığı ve "Kadınlar Saltanatı" olarak değerlendirilen bu dönemleri, devletin duraklama ve gerileme nedenlerinden biri olarak göstermiş ve kabul etmişlerdir.

Osmanlı Dönemi, Türk tarihinde 6 asırdan fazla yer tutan ve sayısız olumlu/olumsuz gelişmeye sahip bir dönem olması hasebiyle kadının siyasetteki rolünü de derinlemesine incelemek gerekir. Kaldı ki böyle bir incelemede her ne kadar kadının özellikle de eğitim ve sosyal hayat bakımından değer kaybına şahit olursa da esasen örnek incelemeye başladığında siyaset sahnesinde hatırı sayılır rol üstlendiğini gözlemek mümkün olacaktır kanaatini taşımaktayız. Lakin satırlarımızın sınırlı olması nedeniyle bunu başka bir mütalaanın konusu olarak görmekte ve konuyu uzmanlarına bırakmak hadindeyiz.

Cumhuriyet Döneminde Kadınların Siyasi Alandaki Rollerini:

"Kadınlar bütün dünyada ikinci sınıf yaratık olarak görülürler ama dünyayı bir arada tutanlar da onlardır."

PAM BROWN

Türk kadınının sosyal ve siyasi manada kendisine yer bulma ve eşitlik mücadelesi Mustafa Kemal Atatürk'ün bu konuya verdiği önemle eş değer olarak Türkiye Cumhuriyeti'nde de devam etmiştir. "Özellikle Milli Mücadele Dönemi'ndeki işgal kuvvetlerine karşı düzenledikleri protestolar, mitingler vs. ile kadınlar politik anlamda da kendilerine kitlesel bir varlık sahası bulabilmişlerdir."¹⁷ Bu tür tavır hareketleri ve batı merkezli kadın hak arayışları, Türk kadınında da politik bilincin gelişmesine yol açarak yeni kurulan Cumhuriyet'te de benzer arayışlara sebep olmuştur.

Kadın haklarına yönelik ilk önemli gelişmenin 1926 yılında medeni kanunun kabul edilmesiyle birlikte toplumsal hayatta kadının önünü açmaya yönelik büyük bir adım atılmış olsa da kadınlar siyasal haklardan yoksun konumda olmaya devam etmişlerdir. Bununla birlikte Cumhuriyet Dönemi'nde, Kadınlar Halk Fırkası ve Türk Kadınlar Birliği, Türkiye'de kadınların siyasal hak mücadelesinde önemli rollerine sahip kuruluşlar olmuştur. Ancak çeşitli sebepler öne sürülerek Kadınlar Halk Fırkası'nın kuruluşuna izin verilmemiştir. Bunun üzerine fırkanın mensubu bayanlar, Türk Kadınlar Birliği çatısı altında toplanmayı kabul etmişlerdir.

1927 yılına kadar kadın hak arayışındaki çeşitli faaliyetlerini bazı iç çatışmalarına rağmen sürdüren birlik, 1927 ve 1931 seçimlerinde kadınların siyasal hakları ile ilgili çalışmalarda, girişimlerde bulunsa da tam anlamıyla başarı elde edememiştir. Bu konuda Atatürk'ün tek parti diktatörlüğü suçlamasının önüne geçip demokratik tavır sergileme isteği olması ve gelecekte de benzer bir anlayışa ihtiyaç duyulması durumları göz önüne alınması gibi çeşitli spekülasyon yorumlamalar olmakla birlikte nihayet, Türk kadını 1930'da yerel, 1934'te ise genel seçimlerde seçme ve seçilme hakkını elde etmiştir. 1935 seçimlerinde meclise %4,5'lik kadın oranıyla on sekiz kadın milletvekilinin girmesiyle kadınlar siyasal haklarına yasal anlamda kavuşmuş oldu. Bunlara rağmen gerek siyasi partilerin içindeki kadın varlığının, erkek varlığının olma prosedürüne göre farklılık göstermesinden gerekse kadın vekil sayısına kısıtlama getirilmesinden dolayı esasen kazanılan hakkın tam bir entegrasyon içinde olmadığı da anlaşılmaktadır.

Burada tek eleştirinin mevcut erkek egemen siyasal düzene yapılması da yeterli görülmemektedir. Çünkü birinci dalga feminist hareketi denilen sosyal hak arayışından elde edilen başarılarından sonra batılı devletlerde de Türk kadınlarında da bir rahatlama evresine geçildiği, siyasal hak arayışlarının uzun zaman sonra gündeme getirildiği görüşleri mevcuttur.

"1960-1980 yılları arasında kadın hareketlerinin yönlendiricisinin sol mekanizmalar olduğunu gözlemekteyiz. Kadınların, yasalarda var olduğu iddia edilen eşitliğe karşın eşitsiz bir cins olduğu bilinci ilk olarak bu dönemde "gelir ve fırsat eşitsizliği" ve "sömürü" kavramları üzerinden dile getirilmeye başlanmıştır. Kadınlar bu dönemde Marksist feminist bir yaklaşımla sol, sosyalist yayın ve derneklerde faaliyet göstermeye başlamış, toplumsal adaletsizliğe karşı sesini duyurmaya çalışmıştır."¹⁸

"Dünyada 1960'lardan sonra ortaya çıkan ikinci dalga feminist hareket, Türkiye'de ancak 1980'lerden sonra görülmeye başlanmıştır. İlk defa bu

”

Türk kadınının sosyal ve siyasi manada kendisine yer bulma ve eşitlik mücadelesi Mustafa Kemal Atatürk'ün bu konuya verdiği önemle eş değer olarak Türkiye Cumhuriyeti'nde de devam etmiştir.

dönemde kadının, kadın olmaktan kaynaklanan sorunları olduğu, bunları aşabilmek için var olan siyasi ideolojilerden ayrı, bağımsız bir kadın hareketinin gerekliliği, toplumsal cinsiyete ilişkin varoluş problemleri, farklılıkların ve feminizmin toplumsal bir proje olarak tartışılmaya başlandığı görülmektedir. Özetle, "kişisel olan politiktir" sloganıyla kadınlar yeni bir hareketin başlangıcını oluşturmaya başlamışlardır."¹⁹ Bu noktada Arat'ın 1980 sonrası kadın hareketi ve Kemalizm'in feminist eleştirisi önemli bir örnek niteliği taşımaktadır.

90'lı yıllarda siyasetin kutuplaşmış uçlarının tartışmalı olması durumu saklı kalmak koşuluyla törpülenmiş(!) olması, kadın hareketlerinde de kendini gösterdi. 80 döneminin militarist duruşundan sıyrılan kadın hareketleri daha aktivist bir duruşa doğru evrildiler. Ayrıca kadın hareketleri üç büyük şehir sınırından taşıyıp tüm Türkiye'de farkındalık kazanarak örgütlenmiş ve kurumsal kimlikler kazanmıştır. Üniversitelerde kadın kürsülerinin kurulması, devlet kurumlarında kadın komisyonlarının, danışma kurullarının oluşturulması, Medeni Kanun'daki iyileştirmeler, dernek/vakıf/siyasi partilerde kadın duyarlılığının nispeten artırılması bu teşkilatlanmaların çalışmalarının sonuçlarından birkaçı olarak ele alınabilir.

"Temsil sorunu ve kadın-siyaset ilişkisi düşünüldüğünde Ka-Der (Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği), bu konuya dikkati çeken en önemli sivil toplum kuruluşlarından birisi olmuştur. Ka-Der'e göre (<http://www.ka-der.org.tr> Erişim: Haziran 2010) toplumun yarısı karar alma organlarından dışlanıyorsa, o ülkedeki demokrasi erkek ve eksik bir demokrasidir. Erkekler siyasi karar organlarında kadınları temsil edemez, çünkü sorunları, çıkarları ve öncelikleri farklıdır. Kadınların eşit temsili, kadın sorunlarına karşı kadın bakış açısını da beraberinde getirmektedir. Bu durum hem kadın sorunlarının çözümü için gereklidir hem de doğru ve sağlıklı politikalar üretebilmeyi sağlamaktadır. Bu sebeple Ka-Der, misyonunu, kadınların seçimle ve atamayla gelinen tüm karar verme mekanizmalarında eşit temsili sağlamak olarak belirlemiştir. Bu misyon doğrultusunda kadınların politikaya katılımını engelleyen ekonomik, sosyal, kültürel ve yasal engellerin ortadan kaldırılması için lobi, savunma, kampanya, örgütlenme, eğitim çalışmaları yapmaktadır. Faaliyetler, politik yaşamda yer alan tüm partili ve partisiz kadınları kapsamakta, onların adaylığı teşvik edilmektedir. Ayrıca, siyasi partilerde yer alan kadınlarla kadın sorunları ve politikaları konusunda iş ve güç birliğinin geliştirilmeye çalışılıp onların kadın hareketine eklenmeleri amaçlanmaktadır."²⁰

SONUÇ:

"Yeryüzünde gördüğümüz her şey, kadının eseridir."

Mustafa Kemal Atatürk

İnsan hakları ve demokrasi açısından düşünüldüğünde kadın ve erkek arasındaki biyolojik fark tarihten bu yana hayatın her alanına yansıtılmış, bu da erkeğin doğasından kaynaklanan "güçlü" oluşu, onun kendisini sosyal, hukuki ve siyasi değerler bakımından kadından üstün görmesine sebep olmuştur. Bu eşitsizliğin en net görüldüğü alanlardan birisi de siyaset sahnesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Günümüzde bu tür konularda yapılan araştırmalar göstermektedir ki kadının temsil edilememesi ve siyasi haklarını yeterince elde edememesi sorunun temelinde; toplumun ataerkil yapısındaki kırıltıyan tabular, siyasetin 'erkek işi/alanı' olduğu algısı olduğu kadar; kadının bu konudaki ilgisizlikleri ve (kişisel) yetersizlikleri de etkenler arasında yerini almaktadır.

Bir ülkenin siyasi sistemi, siyasi partileri ve partilerin içyapıları demokratik ve çağdaş toplumlarda çoğunluğu temsil ediyor olmaları ve bir anlamda toplumun elit yansıması olmaları hasebiyle büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla kadının toplumun yarısını teşkil ettiği varsayımı üzerinden bakıldığında siyasi partilerin kadın temsilcilerinin nitelik ve nicelikleri de önemli başka bir gündem olarak ele alınması gerektiği görülmektedir.

Türkiye'de ister sağ cemahtan ister sol cemahtan olsun siyasi partiler için kadınlar ya hak arayışlarını teorik olarak desteklediklerini belirten soyut ifadelerin yer aldığı propaganda aracı olarak görülmekte ya da partinin üst kademelerine alınan yönetici kadınlar ile "ağızlara birer parmak bal çalma" metoduna maruz bırakılmıştır. Kadın kolları denilen olgu ise seçim zamanlarında broşür dağıtmanın, kermes düzenlemenin ve mitinglerde ön saflarda yer tutmanın ötesine geçmemiştir ne yazık ki...

Bu anlamda siyasi katılımı sağlamak için tabiri caizse gaz alıcı teorik yaklaşımlarla bu konuya sahte bir eğilim göstermektense somut çözüm önerileri sunmakta fayda vardır.

Bunlar;

Kadını mecliste ve siyasi partilerde temsil etme konusunun kadının günlük yaşamından ayrı düşünmemek gerektiği gerçektir. Bu anlamda en büyük görev yine kadınlara düşmektedir. Kadının haklarının en canlı savunucusu yine kadınlar olmalıdır. Bu arayış tam bir eşitlik sağlanana ve bu eşitlik tarihin ilerleyişiyle birlikte doğal bir eş-evrimleşme

Türk kadının siyasi, hukuki ve ailevi açıdan sahip olduğu haklara diğer toplumlarda neredeyse hiç rastlanılmamaktadır.

oluşana kadar, tabii ki yetiler ve yetkinlikler göz ardı edilmeden, devam etmelidir.

Kadınların haklarını söz yerindeyse "göze sokar gibi" değil yaşamın doğal dengesine uygun hale getirerek yapmaları gerekmektedir. Örneğin kadın milletvekilleri mecliste sadece kadınların hak arayışları, ezilmişlikleri vs. konularda değil; kendi uzmanlıklarında (ekonomi, uluslararası ilişkiler, sosyoloji, bilim, kültür, sanat vb.) da çalışmalar yürütmelidirler.

Anayasa, siyasi partiler ve yerel yönetimler yasalarında kadının siyasetteki yerini arttırmak için ciddi çalışmalar yapılmalıdır.

Kadın dayanışması siyaset için de önemli olduğu gerçeği göz ardı edilmemekle birlikte eski-yeni sentezlemesi yapılarak tecrübeler, arkadan gelen yeni nesle bahsi geçen konu üzerinden aktarılmalıdır. Bu noktada Cumhuriyet'in temellerini sarsmamak kaydıyla parti ayrımı yapmadan bir dayanışma felsefesi oluşturulmalıdır.

Şeklinde bir özet sıralama yapılabilir.

Bütün bunlarla birlikte bazı kadın derneklerinin bu konu üzerindeki çalışmalarından elde ettikleri sonuçlara göre yaptıkları yorumlar arasında, YSK'nın kadınların seçilebilecekleri yerden aday gösterilmelerini sağlayacak yasal düzenlemeler yapması ve "kadına yönelik pozitif ayrımcılık" mantığı ile cinsiyet kotası getirilmesi gibi yaklaşımlar, kadınların hak arayışlarını bizce sekteye uğratacak türdendir. Kadının yetenekleri, eğitim düzeyi, siyasi tecrübeleri göz önüne alınmadan tepeden inme olarak yapılacak bir düzenleme zaten sorunlu olan parlamento düzenini olumsuz mânâda bir kat daha etkileyebilir. Ayrıca "kadına pozitif ayrımcılık" istemek, aslında kadının erkek egemenliğini kabul etmesi bakımından manidardır. Eşitlikçi değerler üzerinden savunma yaparken fiili boyutla eşitlik içermeyen bir yöntem önerisinde bulunmak, asırlardır verilen mücadelenin genetiğine de hakaret etmek demektir ve hiçbir kadın tarafından kabul edilmemelidir.

KAYNAKÇA

1. Koray, M. (1998). *Türkiye'nin siyasetinde ve geleceğinde "kadın damgası" olabilir mi? Der. Z. Göğüş. Kadınlar Olmadan Asla. (s.209-221). İstanbul: Sabah Kitapçılık.*
2. Türk, P. (2010). *Kadın ve Siyaset İlişkisi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Bursa'da AKP ve CHP Kadın Kolları, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.*
3. SOYKAN, T. Tankut. (1999). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Gayrimüslimler, Ütopya Kitabevi, İstanbul.*
4. *Konya Şer'iye Sicilleri 24 / 43-2 (Gurre-i Muharrem*

- 1089)
5. Tekeli, Ş. (1982). *Kadınlar ve siyasal toplumsal hayat. İstanbul: Birikim Yayınları.*
6. *Yaradılış destanları Altay Türkleri'ne ait efsanelerdir. Bu destanlar Maniheizm, Budizm, Lamaizm hatta Hristiyanlık gibi dinlerin tesirleri altında kalmışlardır. Dünyanın ve insanın yaratılışına dair efsaneleri içermektedir. (Daha geniş bilgi için bkz. Bahaeddin Ögel, Türk Mitolojisi I, TTK, Ankara 1993, s. 419-493.)*
7. ÇANDARLIOĞLU, G. (1966). "Türk Toplumunda Kadın", *Hayat Tarih Mecmuası*, sa. IV, Mayıs, s.21-28.
8. GÜNDÜZ, A. (2012). "Tarihî Süreç İçerisinde Türk Toplumunda ve Devletlerinde Kadının Yeri ve Önemi", *The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science, Volume 5 Issue 5*, s. 129-148.
9. SEVİNÇ, N. (1980). "Eski Türklerde Kadın ve Aile Hukuku", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, sa. 8, s. 17-74.
10. ÇANDARLIOĞLU, G. s.27.
11. *Terken ünvanı kelimenin arap harfleriyle Türk adının çoğul hali olan Türkân'a benzemesi dolayısı ile İran kaynaklarında Türkân şeklini almıştır. Eski Türkçe bir unvan olarak Türk kelimesine Farsça çoğul eki (-ân) getirilerek "Türkler" anlamında bir kelimenin türetilmesi mümkün görülmektedir. (Daha fazla bilgi için bkz. Osman Turan "Terken Ünvanı", *Türk Hukuk Tarihi Dergisi*, I, 1944; Gülay Öğün Bezer, "Terken", *DİA*, XL, s. 509.*
12. *Dîvân-ı Mezâlim: Ağır siyasî suçlara bakan mahkemedir. (Bkz: İbrahim Kafesoğlu, *Türk Millî*, s. 354).*
13. ÜÇOK, B. (2011). *İslam Devletlerinde Türk Naibeler ve Kadın Hükümdarlar, Bilge Kültür Sanat.*
14. Üçok, s. 53, 77, 113; Çandarlıoğlu, s. 27.
15. SEVİM, A., MERÇİL, E. (1995). *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilat ve Kültür*, TTK.
16. Kurnaz, Ş. (1996). *II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını*, M.E.B. Yayınları, İstanbul.
17. Tekeli, s. 203.
18. Çakır, S. (1995). *Türkiye'de feminizmin dünü ve bugünü. Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, cilt: 13. (s.750-756). İstanbul: İletişim Yayınları.
19. Timisi N. ve Gevrek, M. A. (2009). *1980'ler Türkiye'sinde feminist hareket: Ankara Çevresi*, Der. A. Bora ve A. Günal, 90'larda Türkiye'de feminizm, (3. baskı). (s.13-39). İstanbul: İletişim Yayınları
20. Türk, s.47-48.

Türkiye'de ister sağ cenahtan ister sol cenahtan olsun siyasi partiler için kadınlar ya hak arayışlarını teorik olarak desteklediklerini belirten soyut ifadelerin yer aldığı propaganda aracı olarak görülmekte ya da partinin üst kademelerine alınan yönetici kadınlar ile "ağızlara birer parmak bal çalma" metoduna maruz bırakılmıştır.

Av. Serdar HAN

KADINA ŞİDDETE “FARKINDALIK”

”

Öncelikle kadına şiddetin bir toplumsal sorun olduğunu ve bu konuyla mücadelede toplumsal farkındalık yaratılarak mücadele edilebileceğini belirtmek gerekir. Kadına şiddeti anlatan anahtar kelime “farkındalık”tır.

Aile içi şiddet ya da kadına şiddet olayları ülkemizde sürekli artış göstermekte ve gün geçmeden yeni vahim sonuçlar doğurmaktadır. Bu artış sadece bizim ülkemizde yaşanmamakta, her toplumun kültürüne, zaman içerisindeki durumuna göre değişkenlik göstermektedir. Aile içi şiddetin sebepleri göç, sosyal çevre ve özellikle de şiddeti olağan sayma durumlarına göre değişmektedir.

Birleşmiş Milletler kadına şiddet konusunu, “Cinsiyete dayalı ve kadınlarda fiziksel, cinsel, psikolojik herhangi bir zarar ve üzüntü sonucu doğuran veya bu sonucu doğurmaya yönelik özel yaşamda ya da kamu yaşamında gerçekleşebilen her türlü davranış, tehdit, baskı veya özgürlüğün keyfi biçimde engellenmesidir” şeklinde; Dünya Sağlık Örgütü ise eşler arası şiddeti “yakın bir ilişkide fiziksel, psikolojik ya da cinsel hasara yol açan her türlü davranış” olarak tanımlamaktadır.

Kadına şiddeti bireysel bir sorun olarak algılamak yapılan en büyük yanıltır. Öncelikle kadına şiddetin bir toplumsal sorun olduğunu ve bu konuyla mücadelede toplumsal farkındalık yaratılarak mücadele edilebileceğini belirtmek gerekir. Kadına şiddeti anlatan anahtar kelime “farkındalık”tır.

Ülkemizde aile içi şiddet ve kadına yönelik şiddet konusunda farkındalık yaratmak; toplumu, hakları

konusunda bilinçlendirmek, şiddet mağdurlarına psikolojik destek vermek ve toplumsal cinsiyet eşitliğini yerleştirmek amacıyla çeşitli projeler düzenlenmekte ve çeşitli etkinliklerle bu sorunun bir insan hakları sorunu olduğu vurgulanmaktadır.¹

1 ŞİDDET ÇEŞİTLERİ

Kadına yönelik şiddeti tanımlarken akla sadece fiziksel şiddet gelmemelidir. Şiddeti; fiziksel şiddet, psikolojik şiddet, ekonomik şiddet ve cinsel şiddet olarak sınıflandırabiliriz.

1.1. Fiziksel Şiddet

Son dönemlere kadar aile içi şiddetten bahsedildiğinde, fiziksel şiddet akla gelmekteydi. Çünkü bugün şiddet eylemi olarak kabul edilen fiziksel şiddet dışındakiler şiddet olarak kabul edilmiyordu.

İnsanın bedenine yönelik her türlü saldırı fiziksel şiddettir. Tekme ve tokat atılması, kişinin hürriyetinden yoksun kılınması, aç bırakılması vs. gibi durumlar fiziksel şiddetin örnekleridir. Kadına şiddet hususunda en çok maruz kalınan şiddet fiziksel şiddettir. Toplumun fiziksel şiddeti adeta hoş görülebilir davranışlar olarak görmesi “kocandır, seni döver de sever de” zihniyetini sahip olunması ülkemizde kadınları sürekli fiziksel şiddete maruz bırakmakta

hatta canlarından etmektedir.

Sadece ülkemizde 2010-2015 yılları arasında en az 1134 kadın erkekler tarafından öldürülmüştür². Öldürülme sebepleri ise 'saçını kızıla boyatmak', 'yeni elbise almak', 'patates köfte yapmamak', 'tuzluğu uzatmamak' veya sadece 'gıcık olmak' dahi bir kadın cinayetinin bahanesi olabilmektedir. Failler ise koca, sevgili, baba, oğul, erkek kardeş, kısaca kadınların en yakınındaki erkeklerdir.

Kadına şiddeti Türk Ceza Kanuna göre değerlendirdiğimizde m. 86/3-a, kasten yaralama suçunun eşe karşı işlenmesi durumunda şikâyet aranmaksızın verilecek cezayı yarı oranında arttırmaktadır. Yaralama suçunun işlenmesinde kullanılan aracın mutlaka cebir olması gerekmez. Örneğin taşıdığı zührevi hastalığı, rızaya dayalı cinsel ilişki ile ve kasıtlı olarak başkasına bulaştıran veya gebeliğin sağlığı için ağır bir tehlike oluşturacağını bildiği bir kişiyi rızaya dayanan cinsel ilişki ile ve kasıtlı olarak gebe bırakan kimsenin fiili, yaralama suçunu oluşturacaktır³. TCK m. 87'ye göre, yaralama suçunun gebe kadına karşı işlenip de çocuğunun vaktinden önce doğmasına veya düşmesine neden olması durumunda, neticesi sebebiyle ağırlaştırılmış yaralama suçu oluşmakta ve cezası suçun temel şekline nazaran ağırlaştırılmaktadır.

1.2. Psikolojik Şiddet

Kişinin bedeninden çok ruh sağlığını hedef alan şiddet türü psikolojik şiddettir. Genellikle bir defaya mahsus eylemlerden çok sürekliliği olan eylemler psikolojik şiddet olarak tanımlanır. Sürekli olarak bağırarak, korkutarak, küfür veya hakaret etmek, aileyle, arkadaşlarla, komşularla görüşürmemek, giyim tarzıyla ilgili baskı yapmak, eve hapsedmek, çocuklardan uzaklaştırmak, kıskançlık bahanesiyle sürekli kontrol altında tutmak, başkalarıyla kıyaslamak, sevdiği eşya ve hayvanlara zarar vermek, tehdit etmek, şantaj yapmak, aynı şekilde düşünmeye zorlamak gibi eylemlerle karşı karşıya olsanız psikolojik şiddet görüyorsunuz demektir⁴.

Psikolojik şiddetin etkileri çoğunlukla gözle görülür olmadığı için hafife alınır ama bu tür şiddet kişiye ağır yaralar açabilir. Psikolojik şiddet görenlerde sürekli korku içinde yaşamak, kendini değersiz hissetmek, depresyon, intihar eğilimi, bağımlılık, utanç ve suçluluk duygusu, uyku ve beslenme bozuklukları, sosyal ilişkilerin bozulması gibi duygusal/psikolojik rahatsızlıklar görülebilir.

Psikolojik şiddet TCK açısından incelendiğinde ise kişiyi hürriyetinden yoksun kılma suçu, evlilik içi psikolojik şiddetin bir görünümü olarak karşımıza çıkmaktadır. TCK m. 109/1'e göre, bu suç bir kimseyi hukuka aykırı olarak bir yere götürmek veya bir yerde kalmak hürriyetinden yoksun bırakmak olarak tanımlanmıştır. TCK m. 109/3-e'ye göre, bu suçun eşe karşı işlenmesi nitelikli hal olarak değerlendirilmiştir.

1.3. Cinsel Şiddet

Şiddete uğrayanın da şiddeti uygulayanın da kabul etmekte zorlandıkları bir şiddet şeklidir. Cinselliğin bir sindirme ve tehdit unsuru olarak kullanıldığı bu şiddet şeklinde, cinsel olarak baskın konumda olan erkeğin kadını sindirmesi söz konusudur. Cinsel şiddet mağdurları genellikle kadınlardır⁵.

Bilinenin aksine cinsel taciz, istismar ve tecavüz olayları eşler arasında daha çok yaygındır. Bu durumun bilinmemesi ise yukarıda belirtildiği üzere "farkındalık" hususunun toplumumuzda halen yerleşmemesiyle alakalıdır. Toplum baskısı ve ataerkil bir hayat sürmeye çalışan toplumlarda, cinsel şiddet uygulanan kadın tarafından bu şiddetin üstünün örtülmesi istenmekte ve beklenmektedir.

Cinsel şiddetin varlığını gösteren davranışlar arasında şunları sayabilmek mümkün; aşırı kıskançlık ve şüphecilik, karşıdakine cinsel obje gibi davranmak, cinselliği cezalandırma yöntemi olarak kullanmak, aldatmak, vb. Karşıdaki kişiyi kendi isteği olmadan cinsel ilişkiye zorlama da cinsel şiddet olarak değerlendirilmektedir. Özellikle böyle bir durumda, şiddete maruz kalanın seçim hakkının olmaması, direnç göstermesi durumunda da başta fiziksel olmak üzere şiddet şekillerine maruz kalması, şiddetin boyutlarını arttırmaktadır.

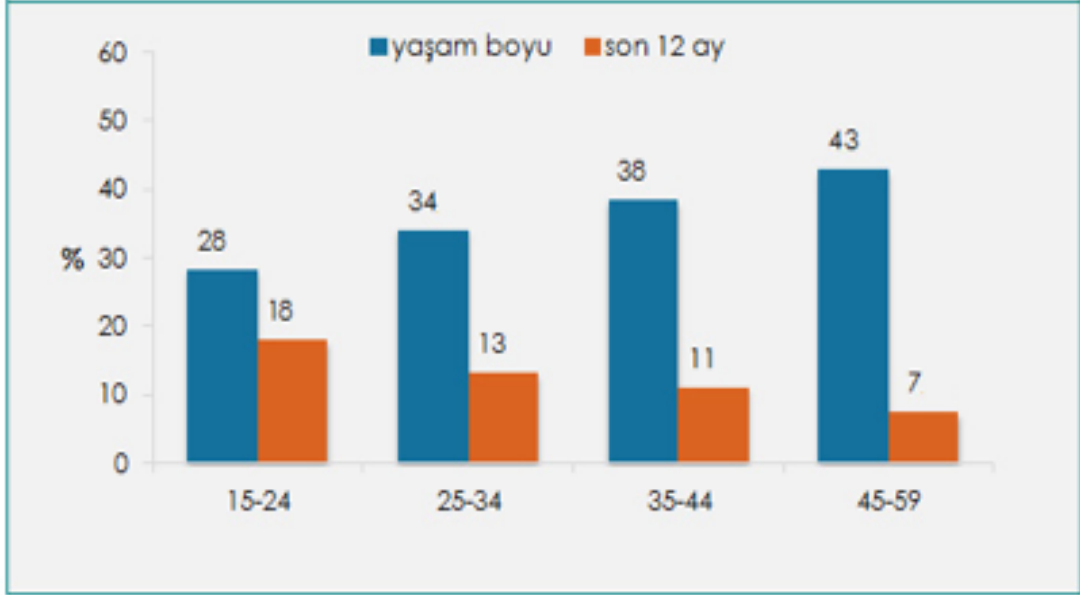
Cinsel suçlar da TCK'ya göre ve Suçun temel şekli açısından maddi unsur, cinsel davranışlarla iki kişi arasında vücut teması kurulması suretiyle, bir kimsenin vücut dokunulmazlığının ihlal edilmesidir. Bu suçun oluşması için, failin davranışını cinsel saikle yapması yeterli olup, ayrıca fiilen cinsel tatmine ulaşması da şart değildir⁶. Cinsel davranışın cinsel ilişki boyutuna ulaşması, vücuda organ veya diğer bir cisim sokulmak suretiyle gerçekleştirilmesi durumunda, TCK m. 102/2'de düzenlenen nitelikli hal oluşacak olup; bu durum, suçun basit şekli ile nitelikli şekli arasındaki ilk farkın, maddi unsur açısından ortaya çıktığını göstermektedir⁷.

”

6284 sayılı Kanun ile şiddet veya şiddete uğrama tehlikesinden haberdar olan kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının durumu derhal, şikâyet mercilerine bildirmesi zorunluluğunu getirmiştir. (K.m.7, Yön.m.4/ I)

8

Yaş grubuna göre eşinin veya birlikte olduğu erkeklerin fiziksel ve/veya cinsel şiddetine maruz kalmış kadınların yüzdesi, Türkiye 2014

1.4. Ekonomik Şiddet

Türkiye'de özellikle kırsal kesimde yaşayan ailelerde, erkek çalışırken kadın ise ev hanımlığı yapmaktadır. Bu durum ailede ekonomik hâkimiyetin tamamen erkekte olduğunu göstermektedir. Kadının bu şekilde erkeğe ekonomik olarak bağımlı olarak yaşaması, kadının paraya ulaşabilmesinin sınırlı kalması ve kadının erkek tarafından çalıştırılmak istenmemesi ekonomik şiddetin temellerini oluşturmaktadır.

Ekonomik olarak bağımsızlığını kazanamayan, maddi olarak erkeğe bağımlı olan kadın, erkeğin fiziksel, psikolojik ve cinsel şiddetine de boyun eğmektedir. Ama tabii ki her maddi bağımsızlığını kazanan kadının da şiddete maruz kalmadığını belirtmek hiç de doğru olmaz. Çoğu zaman sırf kadının maddi bağımsızlığı bahane edilerek kadına şiddet uygulanmaktadır.

2 TÜRKİYE'DE VE DÜNYA'DA KADIN OLMAK (İSTATİSTİKSEL OLARAK SONUÇLAR)

BM 2012 yılındaki raporuna göre Türkiye'de her 100 kadından 21'ini fiziksel şiddete maruz kaldığı için boşanmaktadır.

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün 'Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması'na göre,

Türkiye'de kadınların yüzde 41.9'u fiziksel ve cinsel şiddete uğruyor. Yüzde 49.9'la en fazla şiddete maruz kalan kadınlar 'düşük gelir' grubundan oluşuyor. Şiddet, yüksek gelir düzeyinde de azımsanmayacak oranda: Yüzde 28.7.

Eğitimi olmayan ya da ilköğretimini bitirmemiş kadınların yüzde 55.8'i şiddet mağduruyken, lise ve üzeri eğitim alan kadınlardan şiddet görenlerin oranı yüzde 27.2. Türkiye genelinde yaşadığı şiddeti kimseye anlatamayan kadın oranı yüzde 48.5. Düşük gelir düzeyinde bu oran yüzde 54.1, yüksek gelir düzeyindeyse yüzde 37.5. Türkiye genelinde 'ekonomik şiddete' uğrayan kadın oranı yüzde 23.4. Erkeklerin 'işten çıkmaya neden olma veya çalışmaya engel olma' oranı düşük gelir seviyesindeki kadınlarda yüzde 21.5 iken, yüksek gelir düzeyindeki kadınlarda neredeyse aynı: Yüzde 21.2.

Dünya'da ise BM raporlarına göre;

- Dünya kadınlarının %70'e yakını hayatlarının bir noktasında en az bir kere şiddet görüyor.

- Yılda 500.000-2 milyon arasında kişi fuhuş, kölelik gibi amaçlarla insan ticaretinin mağduru ve bunun %80'ini kadın ve kız çocukları oluşturuyor.

- Tahminlere göre başta Afrika ve bazı Orta Doğu ül-

BM Kalkınma Programında, 35'ten fazla ülkenin baba tecavüzünü suç olarak görmediğini ve 603 milyondan fazla kadının aile içi şiddetin suç sayılmadığı ülkelerde yaşadığını kaydedilmiştir.

kelerinde olmak üzere yaşayan 130 milyon kadın ve kız çocuğu sünnet edilmiş.

•Eş şiddetinden kaynaklanan sağlık hizmetlerinin ve tıbbi müdahalenin maliyeti yalnızca ABD'de 4.1 milyar ABD dolarının üstünde.

BM Kalkınma Programı, 35'ten fazla ülkenin baba tecavüzünü suç olarak görmediğini ve 603 milyondan fazla kadının aile içi şiddetin suç sayılmadığı ülkelerde yaşadığını vurgularken ekliyor: "Toplumsal cinsiyet temelli şiddet sadece kadınları değil ailelerini ve ülkelerini de etkilerken kadın ve erkek arasındaki eşitsizliği de körüklemektedir."

3 TÜRKİYE'DE KADINA ŞİDDET VE KANUNİ DÜZENLEMELER VE UYGULAMALAR

Türkiye'de kadına şiddet ile ilgili yasal düzenleme "6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun" ile düzenlenmiştir.

Bu Kanun'un amacı, şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi bulunan kadınların, çocukların, aile bireylerinin ve tek taraflı ısrarlı takip mağduru olan kişilerin korunması ve bu kişilere yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla alınacak tedbirlere ilişkin usul ve esasları düzenlemektir (m.1/1). Yeni Kanun ile kadın, çocuk, aile bireyi ve tek taraflı ısrarlı takip mağduru korunmaktadır. Korunan kişi kavramı ile tedbir kararı kapsamında korunan şiddet mağdurunu ve varsa beraberindeki çocukları, aile bireylerini ve tek taraflı ısrarlı takip mağdurunun anlaşılması gerektiği belirtilmiştir (Yön.m.3)¹⁰.

Yukarıda belirtilen kanun isabetli bir yenilik getirmiştir. Şöyle ki; 6284 sayılı Kanun şiddete uğrama tehlikesi bulunan kişileri ve evlilik dışı birleşmelerdeki şiddet mağdurunu, tek taraflı ısrarlı takip mağdurunu da koruma kapsamına almıştır¹¹. Eski kanunda olmayan bu hüküm gerçekten de kadının korunması hakkında isabetli bir düzenleme olmuştur.

3.1. 6284 SAYILI KANUNA GÖRE ŞİKÂYET VE İHBAR USULÜ

6284 sayılı Kanun, şiddet veya şiddete uğrama tehlikesinden haberdar olan kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının durumu derhal, şikâyet mercilerine bildirmesi zorunluluğunu getirmiştir.(K.m.7, Yön.m.4/ 1)

İhbar ise, üçüncü kişiler tarafından ilgili makam

veya mercilere olayın yazılı, sözlü veya başka bir suretle bildirilmesini; şikâyet ise şiddet mağdurunun şiddet veya şiddet tehlikesi halinde ilgili makam veya mercilere müracaat etmesini ifade etmektedir (Yön.m.3g).

3.2. 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'daki Tedbir Kararları

"Tedbir kararı", 6284 sayılı Kanun kapsamında, şiddet mağduru ve şiddet uygulayan hakkında hâkim, mülki amir veya kolluk tarafından, talep veya ihbar üzerine ya da resen verilecek kararı (K.m.2ğ, Yön.m.3 s); "koruyucu tedbir kararı", bu kanun kapsamında belirtilen merciler tarafından korunan kişi hakkında olayın niteliği dikkate alınarak hükmedilecek tedbirlere ilişkin kararı (Yön.m.3 k); "önleyici tedbir kararı", bu kanunda belirtilen merciler tarafından şiddet uygulayan veya uygulama tehlikesi bulunan kişi hakkında, olayın niteliği dikkate alınarak hükmedilecek tedbirlere ilişkin karar ifade etmektedir. (Yön.m.3 p).

6284 Sayılı Kanun ile şiddetle mücadelede ve şiddetin önlenmesinde önemli adımlar atılmıştır. Özellikle İstanbul Sözleşmesinde yer alan koruyucu ve önleyici tedbirlere ilişkin talepler ve etkin yaptırım uygulaması yeni yasada ifadesini bulmuştur. Şiddete uğrayan ve şiddete uğrama tehlikesi bulunan kişilerin kapsamı genişletilmiştir. Kanun'un uygulamasında

- Anayasa, uluslararası sözleşmeler ve özellikle İstanbul Sözleşmesi'nin esas alınacak olması,
- şiddet mağduruna temel insan haklarına ve kadın erkek eşitliğine duyarlı, sosyal devlet ilkesine uygun adil, etkili ve süratli destek ve hizmet verilmesi,
- şiddet önleme ve izleme merkezlerinin kurulacak olması,
- şiddetle mücadeleyi kurumsal hale getirmesi,
- şiddet, aile içi şiddet ve ev içi şiddetin ayrıntılı tanımının yapılmış olması,
- koruyucu tedbirlere ilişkin kararların aile mahkemesi hâkimince verilmesi,
- mülki amire bazı tedbirlerin alınması konusunda görev verilmesi ve gecikmesinde sakınca bulunan durumlarda barınma yeri sağlanması,
- rehberlik ve psikolojik rehberlik hizmetinin verilmesi için kolluk amirine yetki verilmiş olması,
- şiddet ve şiddet uygulama tehlikesinin varlığı durumunda herkesin bu durumu resmî makamlara ihbar edebilmesi,

Ekonomik olarak bağımsızlığını kazanamayan, maddi olarak erkeğe bağımlı olan kadın, erkeğin fiziksel, psikolojik ve cinsel şiddetine de boyun eğmektedir.

- tedbir kararını ihlal eden hakkında fiili bir suç oluştursa da ihlal edilen tedbirin niteliğine göre hâkimin üç günden on güne kadar zorlama hapsi verilmesi,

başlıca olumlu gelişmelerdir. Şiddet kapsamına girilenlerin kapsamına şiddete uğrayan ve şiddete uğrama tehlikesi olan aile bireyleri ve tek taraflı ısrarlı takip mağdurunun da alınması ve bütün şiddet türlerinde kanundaki tedbirlere başvurulmasının kabul edilmiş olması, şiddete karşı atılan önemli adımlardır. Özellikle yeni Kanunun uygulanması hayati tehlikesi olan şiddet mağdurlarının korunmasında önemli rol oynayacaktır¹².

4 SONUÇ

Aile içi şiddet bireysel bir olgu değildir. Aile içi şiddet toplumun bilinçaltının bir yansıması olarak ortaya çıkmaktadır. Toplumun gelişmişliği, içinde bulunduğu ruh hâli ve insanların kadına vermiş olduğu değerdir. Aile içi şiddetin ortadan kaldırılması ya da en aza indirilebilmesi için bireysel değişimin yanında toplumsal olarak da bir değişimin gerçekleşmesi şarttır. En başta da bahsedildiği üzere bu değişimin en önemli adımı ise "farkındalık"tır. Toplumda farkındalığın artırılması için medya ve sivil toplum örgütleri daha etkin bir şekilde çalışmalı, siyasi partilerin üstüne düşen görevi en iyi şekilde yerine getirmesi gerekmektedir.

Her ne kadar yasal düzenlemeler yapılsa ya da uygulamalara titizlikle dikkat edilse de aile içi şiddetin nedenlerinin toplum olarak özümseyerek köküne inilmediği, değişimden korkulduğu sürece maalesef ki aile içi şiddet varlığını devam ettirecektir. Öncelikle bireylerin birbirlerine sevgi ve saygı duyması gerekmekte ve herhangi bir bireysel gücün, birisine şiddet gösterilmesi için kullanılmaması gerekmektedir.

Yukarıda aile içi şiddet hususunda "farkında" olunması gerektiği anlatılsa da farkındalığın ilk olarak çocuklarımıza aileleri tarafından ve akabinde okullarda eğitim ve öğretim ile sağlanabileceği unutulmamalıdır. Bireyler en başından bu şekilde yetiştirilir, cinsiyete dayalı ayrımların ne gibi sonuçlara yol açabileceği anlatılırsa "farkında" olmak için en önemli adım atılmış olacaktır.

Mevcut durumda ise, özellikle 6284 sayılı kanunun yukarıda belirtilen durumlarda daha hassas uygulanarak, her ihbar ve şikâyete daha duyarlı olunarak aile şiddet neticesinde ortaya çıkabilecek durumlara

rın önüne geçilmesi hedeflenmelidir. Ayrıca kadın sığınma evlerinin sayısı artırılmalı, tehdit edilen ve kocasının şiddetine maruz kalan ve kalma tehlikesi olan kadınlara kimliklerinin ve yaşadıkları yerlerin gizli kalması hususunda daha da itinayla çalışılmalı ve bu hususta kanuni düzenlemeler yapılmalıdır.

1. Bu konuda TÜKD 'nin 25 Kasım 2010-25 Kasım 2011 arasında tüm şubelerinde uygulanan kadına yönelik şiddet araştırmasında katılımcılara medeni durumları, gelir düzeyleri, eğitim düzeyleri, şiddet sebepleri ve şiddet deneyimleri (şiddetin niteliği) ve ne sıklıkta yaşadıkları yönünde araştırma yapılmıştır. Böylece şiddetin toplumda görülmesi sebepleri ve oranları konusunda aydınlatıcı bir çalışma doğmuştur. Özellikle bkz. Türk Üni-versiteli Kadınlar Derneği " Kadına Yönelik Şiddetin ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi Projesi, Kadına ve Aile İçi Şiddete Son Vermek İçin Elele, Genişletilmiş 2. Baskı, Yayına Hazırlayan: Nazan Moroğlu, İstanbul 2012, s.9 vd. Ayrıca Türkiye 'de kadına yönelik şiddet araştırması için bkz. <http://www.ksgm.gov.tr/tdvaw/anasayfa>
2. <http://kadincinayetleri.org/anasayfa>
3. Toroslu, N., Ceza Hukuku Özel Kısım, Ankara 2005, s. 42.
4. <http://www.kadinininsanhaklari.org/kadinin-insan-haklari/yasalardaki-haklarimiz/siddet-goren-kadin-ne-yapabilir/kadina-karsi-siddet-ve-siddet-turleri/>
5. kasumer.kku.edu.tr/anasayfa/dokumanlar/KADINA_YONELIK_SIDDET_ALGISI_KITABI.pdf
6. 102. madde gerekçesi; Toroslu, N., a.g.e., s. 58; Artuk, M. E.-Gökçen, A.-Yenidünya, A.C., a.g.e., s. 35.
7. Artuk, M. E.-Gökçen, A.-Yenidünya, A.C., a.g.e., s. 34; Tezcan, D.-Erdem, M. R.-Önok, R. M., a.g.e., s. 214.
8. <http://tkaa2014.kadininstatusu.gov.tr/tr/17990/Ozet-Istatistikler>
9. kasaum.ankara.edu.tr/files/2013/02/%C4%B0statistiklerle-kad%C4%B1n-2012.pdf
10. tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2013-109-1321
11. UĞUR, Hüsamettin, Kadın ve Aile Bireylerine Yönelik Şiddete Karşı 6284 Sayılı Kanunun Getirdikleri, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Yıl: 2012 Temmuz -Ağustos, S.101, s.348; BACAĞIZ, Pınar, 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun Kapsamında Kadının Korunması, Ceza Hukukunda Kadının Şiddete Karşı Korunması, Koç Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuka Genç Yaklaşımlar Konferansı Serisi No.1 Ceza Hukuku, İstanbul Mayıs 2013, s. 16.
12. tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2013-109-1321-sonuc-kism

Aile içi şiddet bireysel bir olgu değildir. Aile içi şiddet toplumun bilinçaltının bir yansıması olarak ortaya çıkmaktadır.

”

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün 'Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması'na göre, Türkiye'de kadınların yüzde 41.9'u fiziksel ve cinsel şiddete uğruyor. Yüzde 49.9'la en fazla şiddete maruz kalan kadınlar 'düşük gelir' grubundan oluşuyor. Şiddet, yüksek gelir düzeyinde de azımsanmayacak oranda: Yüzde 28.7.

Av. Fatma Gökçen ÖZMENLİ

KADIN SORUNLARI İÇİNDE “ÇOCUK GELİN” MESELESİ

”

Uluslararası Kadın Araştırma Merkezinin (ICRW) 2005'te yaptığı araştırmalara göre, küçük yaşta evlenen kız çocukları diğer yaş grubundaki kadınlara göre fiziksel şiddete iki kat, cinsel şiddete ise üç kat daha fazla maruz kalmaktadır.

'On beş yaşındaki kız ya erde ya yerde' atasözünün 'On beş yaşındaki kız ya okulda ya oyunda' olarak halk diline yerleşmesinin zorunlu olduğu bir zamandayız. Nitekim yapılan araştırmalar ve yaşanan acı olaylar kız çocuklarının evlendirilmesinin kızlara, ailelere ve topluma telafisi imkânsız zararlar verdiğini ortaya koymuştur. Elbette erken evlilikler sadece kız çocukları kapsamayan; erkek çocuklarını da içine alan ve zarar zincirinin bir başka halkasına daha sahip olan bir olgudur. Ancak kız çocukların evlendirilme oranının erkek çocuklardan 14 kat daha fazla olması ve bu evliliklerin kız çocukları açısından daha büyük sorunlar barındırması, literatürde erken evlilikle ilgili çalışmaların daha çok 'çocuk gelin' dramı üzerinde durmasına yol açmıştır. Bu sebeple yazımızda, erkek çocuklarının evlendirilmesine ve bunun doğurduğu zararlı sonuçlara değinilmeyecektir. Ancak kız çocukları için bahsedilecek pek çok sorunun erkek çocukları için de söz konusu olacağı unutulmamalıdır.

Bireyin ruhsal ve bedensel gelişimini tamamlamadan yaptığı evlilikler 'erken evlilik' olarak tanımlanmaktadır. Devletler, bu gelişimin tamamlandığını kabul ettikleri bir yaş sınırı belirlerler. Bu hukuk düzeninin korumaya çalıştığı amaçları kolaylaştıran bir kabuldür. Aksi halde devletin belirlediği yaş sınırına ulaşan her bireyin ruhsal ve bedensel gelişimini tamamladığını söyleyemeyiz. Milletlerarası dü-

zenlemelerde bu yaş sınırının 18 olması gerektiği yönündeki görüş ağırlık kazanmaktadır. Ülkemizde de söz konusu yaş sınırı, milletlerarası düzenlemelere paralel olarak 18 yaş olarak kabul edilmektedir. Bu sebeple henüz 18 yaşı doldurulmadan gerçekleşen her evlilik 'çocuk evliliği' ve evlenen kız 'çocuk gelin' olarak ifade edilmektedir'. Böylece çocukluğunu yaşayamadan evlenen ve çoğu zaman çocuk sahibi olan kızlarımız hem toplumsal bir sorun olarak ortaya çıkmakta hem de birçok sorunun ortaya çıkmasına sebep olan dinamikleri hazırlamaktadır.

Çocuk evlilikleri, dünyanın her yerinde görülen küresel bir sorundur. Ataerkil kültürün baskın olduğu yerlerde daha çok karşılaşılan 'çocuk gelinler' bir yönüyle kadın sorunlarına zemin hazırlayan zihniyetin yansımasıdır, diğer yönüyle ise kadınların toplumdaki eşitsiz konumunu güçlendiren bir faktördür. Yani çocuk gelinler hem toplumun kadına bakış açısı yüzünden ortaya çıkmakta hem de kadını toplumdaki soyutlayarak kadınların yaşadığı sorunları daha da derinleştirmektedir. Nitekim toplum içindeki rollerini henüz keşfedemeden evlenen kızlarımızın çoğu arkadaş çevresinden kopmakta, eğitim hayatını sonlandırıp toplumdaki uzaklaşmaktadır. Toplumdan kopuş ise kız çocuklarının sosyal becerilerini geliştirmesini ve kimlik oluşturup özgüveni yüksek birey olarak toplumda bir yer edinmesini engellemektedir. Bu başlı başına

bir sorun teşkil etse de ne yazık ki kız çocuklarının yaşadığı sorunlar, kimlik oluşturamamak veya sosyal beceri kazanamamakla sınırlı değildir. Uluslararası Kadın Araştırma Merkezinin (ICRW) 2005'te yaptığı araştırmalara göre, küçük yaşta evlenen kız çocukları diğer yaş grubundaki kadınlara göre fiziksel şiddete iki kat, cinsel şiddete ise üç kat daha fazla maruz kalmaktadır². Ayrıca çocuk gelinlerin şiddet olaylarında eşlerini haklı görme olasılığının da yüksek olduğu kaydedilmiştir. Bu ise şiddet olayının adli makam önüne taşınma ihtimalini düşürmektedir. Bu sebeple kız çocuğunun yaşadığı ve yaşayacağı her türlü şiddet çoğu zaman cezasız kalmaktadır.

Kız çocuklarının yaşayacağı bu sorunlara sağlık problemlerini de eklemek gerekir. Nitekim erken evlilik yapan kızlarımızın cinsel ilişkiye biyolojik olarak hazır olmamalarına rağmen kendilerini cinsel eylem içinde bulmaları, genital bir dizi hastalığa davet çıkarmanın yanı sıra, kalıcı psikolojik hastalıkların oluşmasına da neden olmaktadır³. Üstelik bu kız çocukları toplum içinde değer kazanabilmek adına erken yaşta anne olmakta, bunun yarattığı sağlık problemleriyle de karşı karşıya kalmaktadır. Yine bu gebeliklerde anne ve bebek ölüm riskinin yüksek olduğu ifade edilmektedir. Kız çocuklarının yaşadığı bu sorunlar çocuk hakları, kadın hakları ve insan hakları ihlali olarak görülmektedir.

Bütün bu olumsuzluklara rağmen dünyadaki çocuk gelin sayısı hayli fazladır. USAK Araştırma Merkezinin raporuna göre 'dünya da her yıl on sekiz yaşın altında 10 milyon kız çocuğu evlenmektedir. Bu da ayda 833,333, haftada 192,307, günde 27,397, dakikada 19 ya da her 3 saniyede bir kız çocuğunu ifade eder.'⁴ Erken evliliğin en çok görüldüğü ülkeler Nijer, Çad, Bangladeş iken Türkiye, Gürcistan'dan sonra Avrupa'da en çok çocuk gelinin olduğu ikinci ülke konumundadır. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması verilerine göre Türkiye'de her üç kadından biri çocuk yaşta evleniyor⁵. Araştırmalarda Türkiye'de 181 bin 36 çocuk gelinin bulunduğu ifade edilse de resmi olmayan evliliklerle bu sayının çok daha fazla olması kuvvetle muhtemeldir. Yine Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre 2013 yılında 15 yaşından küçük 326; 15-17 yaş arasında 20.324 kız çocuğu doğum yapmıştır⁶.

Araştırmaların gözler önüne serdiği bu acı tablonun sebebi ise sanılanın aksine sadece din değildir. Nitekim çocuk yaşta yapılan evlilikler kıtaları, dinleri

ve dilleri aşan bir olgu olarak karşımıza çıkar. Çünkü pek çok toplum kendisine has erken evliliği normalleştiren ritüellere sahiptir⁷. Bu sebeple J.Doel Moss, 'evlilik yaşına olan alginın toplumun kültürel zincirlerinde mevcut olduğunu öne sürmektedir.' Yani erken evlilikler toplumdan topluma farklılık gösteren pratiklerdir. Temelde yatan sebep veya sebepler çok farklı ve çok daha karmaşık olabilir. Dolayısıyla sorun ele alınırken her toplumun kendi dinamikleriyle değerlendirilmesi gerekmektedir.

Böylesi bir duruma hukuk düzeninin kayıtsız kalması ise mümkün değildir. Milletlerarası düzenlemelerde açıkça kız çocuklarının evlendirilmesi yasaklanmamış olsa da Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin 3. ve 6. maddelerinde, 'taraf devletlerin çocukların her türlü yararını gözeteceği ve onların gelişimini tamamlamak için azami çabayı göstereceğini' hüküm altına almıştır. Sözleşmenin 36. maddesi, sözleşme metninde sayılmayan ama çocuğun esenliğine zarar verecek nitelikteki her türlü sömürüye karşı çocuğun korunacağını düzenlemiştir. BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)'nin 16. maddesinde ise daha açık bir ifade kullanılmış ve '...Çocuğun erken yaşta nişanlanması veya evlenmesi hiçbir şekilde yasal sayılmayacak ve evlenme asgari yaşın belirlenmesi ve evlenmenin resmi sicil kaydının mecburi olması için, yasama dâhil gerekli tüm önlemler alınacaktır.' şeklinde düzenlenerek erken evliliğin yasaklanmasının gerekliliğine vurgu yapmıştır. Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nin 37. maddesinde de bir çocuğu evlendirmeye zorlayan kasıtlı bir davranışın suç sayılması için taraf devletlerin gerekli düzenlemeyi yapacağı belirtilmiştir.

Türkiye çocuk ve kadın haklarına dair milletlerarası düzenlemelerin hepsine taraf olmuştur. Hatta bunların birçoğuna ilk imza atan devletlerden biridir. Konuyla ilgili iç hukuk normlarında da birçok değişiklik yapılmış ve bu değişiklik süreci hala daha devam ettirilmektedir. Fakat bu konuda kat edilmesi gereken uzun bir yol olduğu belirtildikten sonra mevzuatımızdaki konuyla alakalı düzenlemelere kısaca değinmemiz gerekiyor.

Medeni Kanun 124. madde 'Erkek veya kadın on yedi yaşını doldurmadıkça evlenemez. Ancak, hâkim olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple on altı yaşını doldurmuş olan erkek veya ka-

”

16 yaşındaki bir çocuk 14 yaşındaki kız arkadaşını öperse çocuğun cinsel istismarından yargılanıyor ama 40 yaşındaki bir öğretmen 15 yaşını doldurmuş öğrencisi ile cinsel ilişkiye girerse rıza ile cinsel ilişki suçlaması ile yargılanıyor.

dının evlenmesine izin verebilir. Olanak buldukça karardan önce ana ve baba veya vasi dinlenir." Bu maddeyi söyle açıklayabiliriz; kural olarak 18 yaşını dolduran herkes kendi iradesiyle evlenebilir. Ancak 17 yaşını dolduran çocuklar velisinin veya vasisinin izniyle; 16 yaşını dolduran çocuklarda olağanüstü bir halin varlığı (kız çocuğunun hamile olması veya çocuk sahibi olması gibi) durumunda hâkim kararıyla evlenebilecektir. Yani on yedi yaşından gün almayan bir çocuğun evlenmesi mümkün değildir. Nitekim Yargıtay 2. Hukuk Dairesi 2003/1085 Esas ve 2003/2492 Karar sayılı kararında '... Evlenmesi için izin istenen D.'nin dava ve hüküm tarihinde 16 yaşını bitirmediği '...evlenme izni verilemeyeceği...' ifade etmiş ve Medeni Kanunun öngördüğü şekillerin haricinde yapılan her evliliğin, hukukun evliliğe değil suça esas oluşturacağına karara bağlamıştır. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, her ne kadar kanun 16 ve 17 yaşını dolduran çocuklara belli şartlar altında evlenme izin verse de, Çocuk Koruma Kanununa göre 'daha erken yaşta reşit olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişi' çocuk kabul edildiğinden, söz konusu evlilik 'çocuk evliliği' olmaya devam edecektir.

Türk Ceza Kanununda ise erken ve zorla evlilikler bakımından özel bir düzenleme bulunmamakla birlikte cinsel istismar suçunu düzenleyen TCK m. 103 ve reşit olmayan kişiyle cinsel ilişkiye girme suçunu düzenleyen TCK m.104 konumuz açısından önemlidir. TCK 103. maddeye göre; on beş yaşını tamamlamamış veya on beş yaşını tamamlamış olmakla birlikte fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını anlama yeteneği gelişmemiş çocuklara karşı gerçekleştirilen her türlü cinsel eylem çocuğun cinsel yönden istismar suçunu oluşturur. Bununla birlikte on beş yaşını tamamlamış ancak on sekiz yaşını tamamlamamış çocuklar açısından cinsel istismar suçunun vücuda gelmesi sadece cinsel eylemin cebir, tehdit, hile veya iradeyi etkileyen başka bir nedene dayalı olarak gerçekleştiği durumlar için söz konusudur. Böyle bir ayırım yapılması çok eleştirilmiş ve çocuklar bakımından yeterli korumanın sağlanamadığı ileri sürülmüştür. Nitekim bu maddenin pratik sonucu şudur; '16 yaşındaki bir çocuk 14 yaşındaki kız arkadaşını öperse çocuğun cinsel istismarından yargılanıyor ama 40 yaşındaki bir öğretmen 15 yaşını doldurmuş öğrencisi ile cinsel ilişkiye girerse rıza ile cinsel ilişki suçlaması ile yargılanıyor'⁸

TCK m. 104'te aynı oranda eleştiri alan maddedir. Bu maddeye göre de, reşit olmayanla cinsel iliş-

ki suç sayılmakla birlikte bunun kovuşturulması mağdurun şikâyetine bağlıdır. Bunun anlamı bir çocuk gayri resmi olarak evlendirildiğinde, bu çocuk eşini şikâyet etmediği müddetçe, eş hakkında kovuşturma yapılmayacaktır. Fakat bu noktada evlendirilen çocuğun şikâyeti ne derece iletebileceği sorunu ortaya çıkmaktadır. Zaten zorla evlendirilen bir çocuğun şikâyet etmeyi başarabilmesi zor bir ihtimaldir. Ayrıca çocuğun o bilinçte olduğu, böyle bir hakkının var olduğundan haberdarlığı da tartışma konusudur.

Bu noktada değinilmesi gereken ve belki de sorunu bir nebze azaltabilecek husus Ceza Kanunumuzun 230. maddesinde ele alınmıştır. Bu madde hem resmi nikâh yapmadan dinî nikâh yapanlar bakımından hem de resmi nikâh olmaksızın dinî nikâhı kıyanlar bakımından hapis cezası öngörmektedir. Bu kapsamda çocuğun ailesi, çocuğun eşi, çocuğun eşinin ailesi ve dinî nikâhı kıyan imam hapis cezası alacaktır.

Bu açıklamalardan sonra birkaç çocuk gelin öyküsüne yer vermenin konunun vahametini göstermesi açısından faydalı buluyoruz.

'13 yaşında, herkes okula giderken ben de 30 yaşında bir adamla evlendirildim. Gittiğim kişiyi babam gibi gördüm. Hiçbir gün onun yanına yaklaşmıyordum. Gece olduğu zaman çok korkuyordum. Odasına bile giremiyordum. Her zaman baba gözüyle baktım ona. Hala da o psikolojimi üstümden atamıyorum.' (A.-Van)

'10 yaşında Gaziantep'e gelin gittim. Fırına giderken çocuklar beni kovalarlardı. "Küçük gelin" diye bağırlardı. Elimle çamaşır yıkarım. Kaynanam beni döverdi. Kaynım ben ekmek yaparken karnıma bıçak soktu. Sonra kapıyı üstüme kilitleyip çıktı. Kayınbabam ata bindirip hastaneye götürdü. Bana sorular sordular. "Nasıl oldu?" dediler. "Kış kabağı keserken oldu" dedim. Mahkemeye gönderdiler. Savcı ve hâkim bana sordular, istekli mi evlendin yoksa zorla mı evlendin? İki kolumu mühürlediler. Diyarbakır heyetine gittik yaşıma büyümek için, yoksa kocam hapse girecekti. Sonra eve döndük. Daha yaram iyileşmeden işe başladım.' (Z.E.-Mer-sin)

'15 yaşında evlendim. Korkunç birşey. Tanımı yok. Büyük bir ailenin içine giriyorsun, nasıl davranacağını bilmiyorsun. Kız istendiği zaman derler ki "Yaşı küçük olsun eğitelim." Mesela ben erkeklerin

Araştırmalarda Türkiye'de 181 bin 36 çocuk gelinin bulunduğu ifade edilse de, resmi olmayan evliliklerle bu sayının çok daha fazla olması kuvvetle muhtemeldir.

önünde ayağa kalkıldığını bilmiyordum. Bilmediğim için ilk tokadımı yedim. 16 yaşında oğlumu kucağıma aldım. 23 yaşındayım, eşim vefat etti.' (T.-Diyarbakır)⁹

İşte adeta çocuk gelinlerin sessiz çığılı olan bu öykülerden binlercesi buraya yazılabilir. Bu öyküler kadınlar dünyasındaki küçük bireylerin yaşadığı büyük acıları bizlere göstermektedir. Bundan ötürüdür ki çocuk gelin olgusunda kat edilecek en küçük başarı dahi kadın sorunları ile mücadelede önemli bir yeri sahiptir. Yine aynı şekilde kadının toplumdaki yeri güçlendikçe, çocuk gelin sayısı azalacaktır. Bizlere düşen görev ise etrafımızdaki bu sessiz çığılıları duyacak hassasiyete sahip olmaktır. Nitekim onlar her yerdeler. Kimimizin öğrencisi, kimimizin hastası, kimimizin akrabası, kimimizin komşusu, kimimizin arkadaşı, kimimizin müvekkili...

1. Çakmak Diren, 'Türkiye'de Çocuk Gelinler', (Birinci Hukukun Gençleri Sempozyumu-Hukuk Devletinde Kişisel Güvenlik, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ankara, 20-21 Mart 2009).
2. Kaynak Malatyalı Meryem, 'Türkiye'de "Çocuk Gelin" Sorunu', (Nesne Psikoloji Dergisi (NPD), 2014, Cilt 2, Sayı 3, V:2, N:3, s. 31).
3. Özcebe Hilal/ Biçer Burcu Küçük, 'Önemli Bir Kız Çocuk ve Kadın Sorunu: Çocuk Evlilikler', (Türk Pediatri Arşivi Dergisi, Ankara 2013, s. 88).
4. Aydemir Elvan, 'Evlilik mi, Evcilik mi? Erken Evlilikler ve Zorla Evlendirme', (Uluslararası Stratejik Araştırma Merkezi, Rapor No: 11-08, Ekim 2011, s.2).
5. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları (TNSA) 2008 Raporu, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara 2009.
6. Çocuk İstatistikleri, <http://humanistburo.org/tr/paylasalim-çocuk-istatistikleri-20-1.html>.
7. 'Kuzey Etiyopya'da erken evliliğin nedenlerini sosyo-kültürel bağlamda açıklayan Dagne (1994: 36), kız çocuklarını erken evliliğe iten nedenleri, ebeveynler

nler yaşanmadan ve ölmeden önce kızların geleceğinin güvenceye alınması, akrabalık bağlarının güçlendirilmesi, ailenin statüsünün yükseltilmesi, yetişkinliğe gelip hala evlenmemesi durumunda karşılaşılabileceği 'ucuz', 'özgür', 'istenmeyen' şeklinde etiketlenmelerin önlenmesi ve son olarak bekâretinin koruma altına alınması şeklindeki geleneksel kabullerle açıklamıştır. Akpan'ın (2003: 71-72) Nijerya'da yaptığı araştırmada ise erken evlilik gelenekler, kültür ve dine dayandırılarak açıklanmış ve geleneksel toplumlarda kız çocuklarının baskın ataerkil sistemin gereği olarak erken yaşta evlendirildiği belirtilmiştir. Bu sistem ise kadına karşı eşit olmayan muameleyi meşrulaştıran ve sürdürülmesini sağlayan inanç ve normlar ile kız çocuklarının erken yaşta evlenmesini desteklemektedir (Akpan 2003: 71-72). Pakistan'da kız çocuklarının erken evliliğinin nedenlerini araştıran Lane (2011: 22-27) ise, geleneksel uygulamaların, kız çocuğunun ve ailenin onurunu korumanın, dini inançların, erken evliliğin bireysel ve toplumsal anlamda olumsuz sonuçlarının bilinmemesinin, yoksulluğun, yasal düzenlemelerin etkili uygulanmamasının ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığının belli başlı nedenler arasında olduğunu tespit etmiştir. Lane (2011: 23-24) araştırmasında belirttiği bu nedenler arasında, özellikle geleneksel kültürün erken evliliği desteklediğine dikkat çekmiştir. Burcu Esra/ Yıldırım Filiz/ Sırma Çiğdem Sema/ Saniyaman Seçil, 'Çiçeklerin Kaderi: Türkiye'de Kadınların Erken Evliliği Üzerine Nitel Bir Araştırma', (Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 73, Bahar 2015, s. 65).

8. Bilen Seda Akço, 'Çocuk Hukukunda Nerede Duruyoruz?', (Ed: İnanıcı Halil, Türkiye'de Hukuku Yeniden Düşünmek, İstanbul 2015, s.351).
9. Uçan Süpürge Kadın İletişim ve Araştırma Derneği, Küçük Yaşta Evlilik Büyük Geliyor: Çocuk Gelinler, Ankara 2011.

”

Erken evliliğin en çok görüldüğü ülkeler Nijer, Çad, Bangladeş iken Türkiye, Gürcistan'dan sonra Avrupa'da en çok çocuk gelinin olduğu ikinci ülke konumundadır.

GELİNCİK

(Hikâye)

Temmuz sıcağı gelip Fırat Nehri'ni yakmaya başlayınca, suyun yüzü ak ak tuzlanır. Rengi ne mavi, ne yeşil, bir top çimen halini alır. Güneş, suyu içmek kurutmak istercesine her yana vurur, durur. Öğlenin çatır sıcağında bütün börtü böcek, kuş, örümcek ortadan kaybolur. Kara yılan suyun aktığı yatağa benzer, kıvrıla kıvrıla kurumuş otlar arasında sıvışır, kafasını sokacak bir delik arar. Sıcak tepeden vurur da, kara yılanın süründüğü yolda bir taş derisine batacak olursa artık iflah olmaz. Diken ucu kadar yaraya sarı karıncalar veryansın eder. Yılanın karası sarı karıncadan görünmez, sararır, top top olur. Bir diken batımı yara, yılanın sinesinde ölüm çiçeğini açar. Karıncalar akşama kalmaz yılanı yer, tüketir. Sarı karıncalar sıcak taşların altına ördükleri yuvaya varıp da, içindekileri dışarı uğrattınca toprak bir hoş olur. Akşama değin buharlaşan Fırat'ın suyu kuşlukta çiğ çiğ yağar. Toprak neme, börtü böcek suya dolyar. Öğlen kuru sıcakta çatlayan, dudakları ayrılan, yanılan toprak sabahın ilk ışıkları ile çiğ doyunca gevşer, büzülür. Karıncaların vücudundan toprağa sinen yılanın çürümüş gövdesi toprağın aızı olur. Toprak kendini şöyle bir salar, doğuracak kısırak gibi önce içine çekilir, sonra büzülen çehresinden dışarıya bir baş filiz verir. Filiz vaktine erişince genç kız gibi allanır, fistanını giyer. Nice gelinin düşünde gördüğü gelin çiçeği olur. Türkmen gelinlikleri rengini bu çiçekten alır. Gelincik bir güzel genç kıza benzer. Onun gibi gövdesi ince, başı ağır, boynu bükük, içi-

ne çekilir. Nice arı, güneş vaktinde gelir de gelinciğin özüne bulanır, sarhoş sarhoş kovanının yolunu kaybedip toprağa düşer.

Fırat Nehri nice canlıya can verdiği gibi nice canı da alır. Yoluna kurulan nice köy baraj kurulacak, cereyan gelecek diye su altında kalır. Canını kaybeder. Celali isyanlarından bu yana ne Tımarlısı ne de ağası olmayan Savaşan köyü de Fırat'ın gazabına uğrayanlardan bir tanesidir. Önceleri her yanından kırmızı gelincikler, bodur ağaçlar, mor menekşeler fişkırın, fıstık ağaçlarına doymuş, tarlaları banadurdan al al, balcandan mor mor renk saçan Savaşan, barajın suyu geldikten sonra yer ile yeksan olmuştur. Yalnız eski camisinin minaresi suyun üzerinde varlığını sürdürmüş, minarenin alemi sazlık üstünde yüzen kamış sapı gibi kalmıştır. Köyün yerlileri yukarı topraklara taşınmış, elindeki toprakları da devlete yok pahasına satmıştır.

Köylünün Yukarı Savaşan diye kurduğu yeni köyde kendine ait toprağı yoktur. Devletin verdiği para ile toprak satın alamamışlardır. Fırat ise aldığı canlara karşılık, Kör Hamza'nın oğlu Kel Alaeddin'e can vermiştir. Verimsiz, tuzlanmış, çorak toprağına Savaşan köylüleri yeni köyü kurunca her birinden evvel ayakbastı parası, sonra toprak parası, sonra da ev dikme parası almıştır. Zamanla elinde biriktirdiği ile yan köylerden de toprak almış, anlaştığı tapu mü-

dürü ile çeşitli yolsuzluklar yapıp, yirmi senede dört köyün sahibi ve ağası olmuştur. İki asırdan fazladır kendi kendine bey olan köylüler ise şimdi bir ağanın toprağında kul olmuş vaziyette, çaresiz hayatını idame ettirmeye çalışmaktadır.

Alaeddin, ağa, bey olunca her şeyi değişti. Ağalığın şanıındandır diyerek de bol bol at, avrat almak gayretine düştü. Savaşandan bir, Yavuzludan da bir kadın almış, bu kadınlardan dört tane de kız çocuğu olmuştu. Erkek çocuk yüzüne hasret kalmıştı. Kadınlardan laf açılacak olsa hemen "Ne gâvurdur onlar ne gâvur, katır gibi kısır kaldılar da bir oğlan vermediler bana. İnadıma gidiyorlar ben bilmiyorum sanki. Keşki gide Çerkezlerden toy bir avrat alaydım. Bana on senede on oğlan verir, bahtımı talihimi şen edellerdi." diye yakınırdı.

Güneş savrulup gidip, yıldızlar gökte yalım gibi parlamaya hazır olunca köyde ortalığı ekşi ter kokusu sarar. Akşama kadar öküz önde, kendi arkada saban süren köylü yavaş yavaş döner. Elleri nasırdan taş gibi sertleşmiş, toprak açmaktan kanlanmıştı.

Cabbar henüz onbeşinde bıyıkları yeni yeni ter tutmaya başlayan bir oğlancıktı. Akşama kadar Alaeddin Ağanın koyunlarını vur babam sürüyor, önce Yavuzlunun otluğuna, oradan da eski Savaşan'a doğru alıp, yatırıyordu. Fırat'ın kıyısında akşama ka-

dar otlayan koyunları izliyor, azık çıkınından bir baş soğan ile ufalanmış çökeleği yufka ekmeğe dürüyor, temmuzun sıcağında yanan bağırını nehre girerek serinletiyordu. Çobanlık öğrendikten, aşağı Savaşan'a yayıldıktan sonra kendine bir huy edinmişti. Küçük bacısı Zeynep'e her gün beş baş gelincik toplayıp götürüyor, onu mutlu ediyordu. Henüz çocuk olan Zeynep de bunları alıyor, kendi çabaları ile abece yazdığı defterin arasına koyuyor, kurutuyordu. Zeynep kurutulduktan sonra rengi mora çalan gelincikleri pek severdi. Ablası Gelin Fatma da öyle.

Zeynep, ablası Fatma ne zaman büyümüşü, ne zaman evlenmişti, bilmiyordu. İki, üç sene evvel, topraktan damlarının önünde toza batmış kırmızı bir araba durmuş, içinden inen adam babasıyla karşılıklı oturup saatlerce konuşmuş, sonra da el sıkışıp, evin önünden kırmızı arabasıyla ortalığı yine sarı toza bulayıp gitmişti. Bundan sonra ablası Fatma'nın gülen yüzü gülmez, söyler dili susar olmuştu. Ne kendisi ile ne de Cabbar ile ilgileniyordu. Varsa yoksa sabahtan akşama değin anasının yanında, onun kendine bir şeyler öğütlemesini dinliyordu. Anası sürekli "Gelin kısmı şöylecene gerek, gelin kısmı böylecene gerek. Kız adet oldu muydu daha evinde durmaz, hele onbeşindeyse hiç durmaz. Kıza onbeşinde ya er gerektir ya yer gerektir." diye konuşuyordu. Zeynep bunlardan hiçbir şey anlamıyordu evvelce. Fakat sonra kapının önünde davul zurna-

lar vurmaya,düğün alayı gelmeye başlayınca ablasının onbeşine geldiğini, evleneceğini anladı. Anlar anlamaz da damadı görmeden içinden ona karşı çocukça bir kin duymaya başladı. Oysa ablasının daha kendisi ile oynayacak, saçlarını örecek çok vakti vardı. Beraber şehre gidip okuyacaklar, gelincik gibi kırmızı fistanlar, kırmızı çarıklar, kırmızı küpeler alıp döneceklerdi. Çocuk yaşta kursağında bir hayalin ezikliğini hissetti. Kırkında, göbekli, önu çökmüş, ağıya benzer yeşil gözleri ile etrafa bakan Hasan'ın, ablasını gelin diye alması onun zoruna gidiyordu. Bundan sonra ne oldu ne bitti hafızasında yoktu. Çocukluk edip sağda solda oynamaya devam etti.

Topal Abdi bir akşam mescitten çıkmış, total ayağını süre süre eve gelmiş, bir hışımla içeri geçip çağırılmıştı; "Lan Hayriye, zalim Yusuf'un kızı Hayriye, Allah'ın cezası koş yetiş buraya, ocağımı söndürdünüz Hayriye." Çocuk Zeynep, babasına manasız manasız bakıyor, bağırırken boğazında şişen yeşil damarları hayretle izliyordu. "Ne bakıyorsun itin eniği, git ananı getir!" Zeynep bir telaşla kalktı, koştı arka odaya yetiştii, anasını ekme kularken buldu. Yarı korkar, yarı heyecanlı vaziyette çağırdı. Kadın koştı geldi, ağzından çıkan laf kocasının yüzüne değer de ayıp olur diye düşünerek başörtüsünü dudaklarına sürdü ve kısık bir sesle "Buyur bey." diyebilirdi. Topal Abdi daha da sinirlendi, yakasını bağrını açtı, göğsü sıcaktan kızarmıştı, pancara dönmüş boynundan etrafa ekşi ekşi kokusu yayılan ter damlaları, aşığı doğru süzülüyordu. "Allah sizin belanızı versin. Benim beylüğim mi kaldı! Allah kepeğiniz kesilsin. Nimet nankörleri. Senin o gâvur kızın var ya gâvur kızın. Ermeni'nin etmediğini etti bize. Fransız'ın yapmadığını yaptı bize. Onyedisinde kısır kaldı fallik. Ocağımıza inciri dikti. Allah sizin belanızı versin. Ben şimdi ağaların beylerin yüzüne nasıl bakarım? Bey Hasan damadıma ne derim? İki gözümün ışığı, ekmeğimin umuduna nasıl bakarım!" Kadın da şaşırıldı. Kocasının lafları karşısında ne diyeceğini bilemedi. Kısır lafı geçince de irkildi. Merakı içine sığmaz oldu. "Bey kurbanın olam, tabanlarını öpem şu işi anlat hele, at gibi çatladım kaldım. Ne oldu da beye bakamayasın, nasıl oldu da ağalara boyun bükesin?"deyince, Topal Abdi zembereği boşalmış saat gibi çın çın öttü:

"Çünküleyim, çünküleyim senin o namussuz kızın kısır... Kısır kalmış... Gebeliği batasica gebeydi. Erken doğurmaya kalkmış. Namazdan sonra Bey Hasan damadımın, iki gözümün kahyası geldi. Hasan Ağa'nın dedi... Senin kız erken doğurmaya kalktı

dedi... Ebeler dedi... Elinden geleni yapmış da dedi, senin fikare kızın kız doğurmuş. Üstüne bir de soykasi dışarı uğramış. Ebe kadın dedi, bunun daha çocuğu olmaz, bundan avrat olmaz dedi... Ha saman balyası demiş... Ha Gelin Fatma demiş... Atın gitsin demiş Bey Hasan... Bey Hasan'ın avratlar da, bu hizmet bilmez... Bu katırı yollayın demiş...Vay fikare Topal vay, vay total bacağına sıçığımın iti vay. Kadersizim vay. İki gözüm damadımın soyu kurudu vay. Ocağımız battı, kepeğimiz kesildi vay... " Hayriye kocasının ne dediğini, kimin ne anlattığını anlamadı. Hadiseyi anladığı zaman da kocası gibi dövünmeye başladı. Başına da siyah çatkısını bağladı. Sabaha kadar aklına geldikçe böylece dövündü durdu. Zeynep ne olanı anlıyordu, ne biteni. Bir tarafta uyumuş kalmış, ablasına bir şeyler olmuş, soykasi dışarı uğramış, gebe imiş, aklından su gibi aktı geçti.

Sabah olunca tarlası yanmış çiftçi gibi bitmiş, tükenmiş Topal Abdi ile Hayriye yola düşmüş, damatları Bey Hasan'ın çiftliğine doğru saatlerce yürümüşlerdi. Vakit öğlen olup, yol bitip, çiftliğe gelince Hayriye kapının önünde bir şinaat bir ağıt tutturup yığıldı kaldı. Ağlarken burnunda biriken sümük baloncuk olmuş, şişip şişip iniyordu. Çiftliğin hizmetçileri başına toplanmış hiç ses etmeden olanı biteni izliyordu. Topal Abdi'nin total bacağı iyice total oldu, evin içine sürümedi. Saatlerce Bey Hasan'ın karşısında durdu, ağladı, sızladı, kendine sövdü, özürler, aflar diledi, dualar etti. Kızı olacak fikarenin avrat olmasa da hizmetçi olacağını dedi. Bey Hasan, Nuh dedi peygamber demedi. Hasta karısını kucağında çocuğu ile onlara verdi. Topal Abdi'nin de eline bir tomar para sıkıştırdı. Bundan gayrı bir daha gelirse kurşunu böğrüne yiyeceğini söyledi. Çıkarken de "Üçten dokuza boş ol, boş ol, boş ol..." diye bağırdı.

Gelin Fatma evine geleli iki ay olmuş, rahatsızlığı geçmiş, yürüyecek, iş yapacak duruma gelmişti. Bununla birlikte küfürler, dayaklar, hakaretin bin tür-lüsü de başlamıştı. Topal Abdi her akşam olup, total bacağına sürüyerek eve geldiğinde Fatma'yı görmeye dayanamıyor, ata ekin çığnetir gibi Fatma'yı total bacağına altına alıp çığniyordu. Bazen dayak yerini hakarete bırakıyor, Fatma dayağın bıraktığı berelerden çok bu hakaretlere içerliyor, kahroluyor, teselli-yi ise bacısı Zeynep'in saçlarını örerek arıyordu. Bir akşam kardeşi Cabbar yine koyun gütmekten geldi. Bu defa bir farklılık, bir sevinç içinde doğruca Zeynep'in yanına oturdu. Azık çıkınının içinden siyah, kocaman bir kitap çıkardı. Çıkından etrafa yarpuz,

çökelek, yufka ekme ve soğan kokusu yayıldı. Gözleri büyümüş Zeynep, abisinin elindeki kitaba gökten inmiş kutsal bir nesne gibi bakıyordu. Yalnızca hareketin içinde olduğu bu sessizliği bozan Cabbar oldu; "Kız Zeynep, bak ne buldum bak. İmamın dolabından çaldım. Allalem günaha da girdim amma olsun. Şu kağıdın içinde yok yok. Her bokum yazıyor. Ablam okuya da biz de dinleyek." Odada divanın bir tarafına sinmiş, yediği dayaklardan diline mühür vurmuş Gelin Fatma da kalktı, yanlarına diz kırdı, aldı eline kitabı inceledi "Bü-yük an-sik-lo-pe-di. Büyük ansiklopedi. Ge harfi, fe harfi." "Hele bu bilgi kitabıymış Cabbar'ım. Her şey varmış." "Gelincik de var mı aba?" Zeynep'in yarı korkak, yarı merakla sorduğu bu soruya Fatma cevap vermedi, kitabı büyük adamlar gibi açtı, karıştırdı. Şahadet parmağı ile tek tek inceledi. Sessiz bekleyiş sürdükçe Cabbar'ın da Zeynep'in de merakı artıyordu. Bir yandan da dışarıya kulak kesilmişler, babaları Topal Abdî'nin ayaklarını sürüyerek gelecek olmasını dinliyorlardı. O gelirse bu kitap bir daha açılmazdı.

"Buldum Allahıma. Aha da yazıyor.

Gelincik. Ge-lin-cik-gil-ler a-i-le-sin-den Dün-ya-da çok ge-niş bir ya-yıl-ma a-la-nı-na sa-hip bir yıllık bir bit-ki tü-rü". Fatma kafasını kitaptan kaldırdı. "Okuyacam diye hisim çıktı yoruldu. Bakayım devamında ne demiş." Soluğunu toparlayıp tekrar okudu; "Ja-pon-lar ge-lin-cik i-çin şö-y-le der; 'Gelincik in-san öm-rü gi-bi-dir. Dü-nü var-dir. Ya-şamış-tır. Bu-gün-ü var-dir. Ya-şı-yor-dur. A-ma yar-nı bel-li de-ğil-dir'.

Zeynep kafasını kaldırıp ablasına baktı, "Aba ben bir şey anlamadım. Vallahi de anlamadım. Ama gelincik çiçeği çok güzel. Mor mor kuruyunca ben bakmalara doyamıyorum." dedi. Gelin Fatma da iç çekti, "Ben anladım iki gözüm çiçeğim, ben anladım canım gelincik Zeynebim." diye bacısını teselli etti.

Alaeddin Ağa ahşaptan yaptırdığı konağının içinde ayağını bir o yana bir bu yana sürüyerek geziyordu. Ellerini beline sardığı kuşağın içine sokuyor, arada bir duruyor, derin düşünceler ile duvarlara, duvardaki havyan postuna gözlerini dikip soluklanıyordu. "Allah Allah... Allah Allah... Bir gâvur oğlana hasret kaldık. Dölümüz, soyumuz kurudu çekildi. Hele hele! Hele hele!"

Alaeddin Ağa'nın kafasını böyle meşgul eden şey İmam Farsak'ın dedikleri idi. Kimseye açamadığı derdini Farsak İmam'a demiş, İmam Farsak da "Ben

ağama diyeyim bundan kolay iş mi olur? Hele ağam kadın kısmı türlü türüdür. Yiğit oğlanı her avrat doğuramaz. Dinle Farsak kulunu ben sana bir yol çare diyeyim." diyerekten çare yoluna ağayı sevk etmişti. "Bak ağam, atalar ne demiş?" "Ne demiş Farsak kardaşım, ne demiş atalar?" "Ye ekşiyi gunla Ayşe'yi, ye dadlıyı çıkar Hakkı'yı demiş ağam. Ben ağama diyeyim, o güzel başıyın hakkı için, adı güzel kendi güzel ağamın soyu için ben sana diyeyim. Yarından tezi yok haber sal ağam dört köyüne. Onikisinde bir kız bulversinler sana. Daha kanlanmamış ola ki karnını doldurmadan besilene. Sonrasında ağama söyleyeyim, al kızı yengelerime teslim eyle. Bir güzel önce dualarla yağsun yıkasınlar. Ben ağama bir muska da yazayım. Sonra o muskayı her gün şerbete daldırır da içersin. Ağam, kız, kız olana değin yaklaşmazsın kimseye. Sonra kız terbiye olur, doğurgan kısrağ gibi besili olur. Küçük kız terbiye etmek kolay, bol bol tatlıya şerbete doyurursun. Hele bir de kanlandı mı, döl aldı mıydı, amma önce şu kulun nikâhını kıysın, sonra daha onbeşine değmeden ben ağama diyeyim kucağında Allalem yiğit mi yiğit, Köroğlu soyuna dek bir oğlan olur." Alaeddin ağa sevincinden elini nereye koyacağını, ayağını nereye süreceğini bilemedi. Cebinden bir tomar para çıkardı, arkasını döndü, birazını saydı, Farsak'ın eline tutuşturdu. "Hele Farsak kardaşım, yiğit kardaşım, duasına dua katan kardaşım, Ali'nin yoldaşı, Muhammed'in yakışığı kardaşım. Al da şunu yeğenlerime üst baş alırsın."

Alaeddin Ağa evinde ayağını sürüyerek bunları düşünüyor, bir yandan da köylerden haber bekliyordu. Kızını vereni zengin edecekti. Ama hâlâ haber gelmemişti. Yatsının okunduğunu duyunca bir hisimle arka odaya geçti "Huu, bakın beri, abdest alacağım geldi." diye seslendi. Alaeddin Ağa'nın büyük kızı hemen bir elinde ibrik, ötekinde havlu koştu. Ağanın yüzüne bakmadan, odadaki leğeni oturduğu sandalyenin ayağının altına sürdü, ağanın çukur tuttuğu eline suyu dökmeye başladı. İşi bitince yanaşmaları ile yavaş yavaş camiye yürümeye, yürürken de elinden düşürmediği kehribar tespihini şaklatmaya başladı. İmam Farsak namaza durmamış, ağa gelmeden başlamamıştı. Ağa camiye gelip de ufak kapısından içeri girince kimseye bakmadan selam verdi, imamın arkasına oturdu. Namaz bitince de her yatsı olduğu gibi başta imam herkes elini öpmeye sıraya girdi. Farsak, Alaeddin Ağa'nın kulağına eğildi, eli ile de camiinin kapısında bir ayağı yana dönmüş, kasketi elinde sıkılmaktan ezilmiş, başı sağa doğru bükülmüş, öyle bekleyen adamı göstererek bir şeyler söyledi. Alaeddin Ağa "Sahi mi diyon Farsak kardaşım, ne diyon sen güzel kardaşım!"

diye heyecanını gizlemeden ona sarıldı. "Hem vallah hem billah ağam. Nur Muhammed hakkıyıçün doğru derim" sonra ağa önde imam arkada yürüdüler, ağa caminin kapısında bekleyen adamı sakince koldundan tuttu yarı sürükler, yarı yürür vaziyette dışarı çekti.

Her şey bir iki haftanın içinde oldu-bittiye gelmişti. Topal Abdi ne zaman paralandı, ne zaman bir çift öküz, iki çift inek aldı, ne zaman evine bir toprak dam daha inşa etti, ne zaman ahırını yaptı kimse anlamadı. Çocuk Zeynep her şeye hayret ediyordu bu günlerde. Fatma abası gece gündüz demeden ağlıyor, bazı geceler kendisini yatırıyor, saatlerce başında gözyaşı döküyor ve "Vay fikarem, vay kadersizim, vay canını sevdiğim, gözümün ışığı, kadersizim..." diye feryat ediyordu. Zeynep ise bu olanları anlamıyor yalnızca geceleyin ablasının ala gözlerinden kendi yüzüne dökülen yaşları oyun edip, dili ile yanaklarını yalayarak tadını almaya çalışıyordu. Ablasının gözlerinin yaşı hep tuzlu oluyordu, hep sıcak. Bazı ge-

celer yeğeni, Fatma'nın kızı Gonca'nın ağdđ başlıyor, Zeynep yeğeninin de gözyaşlarının tadını merak ediyordu. Zeynep bilmesede Fatma her gece ağlarken aklına o lanetli, iğrenç gün geliyordu. Babası yine o kopasınca bacağını sürüye sürüye gelmiş, sevinçle eve dalmış, ilk defa kendisine kızmamış, küfretmemiş, bir de Zeynep'i kucağına alıp sevip, okşamıştı. Bu duruma hayret eden anasına da bağıra bağıra;

"Lan karı, başımıza talih kuşu kondu ha. Vallah da billah da talih kuşu kondu. İki gözümüz, umudumuz, iki cihanın ışığı ağamız kızıma talip oldu. Hem de ne, hem de ne! Muhammed hakkıyıçün, Meryem İsa hakkıyıçün, cümle ölmüşlerine yemin verdi. Bir ahırlık, bir toprak dam, na bir çift öküz, iki çift inek, oturduğumuz evin tapusu, hepsini yüce gönlüyle başışladı. Şu elime parayı avuç avuç saydı." demişti. Hayriye olayı sonra anladi. Fatma anladiğı zaman ise kıyamet kopmuştu. Alaeddin Ağa Zeynep'i kendine istiyordu. Daha kanlanmamış istiyordu ki alsın terbiye etsin, besilensin, çocuk doğuracak hale gelsin. Bu hadiseye ne Fatma, ne Cabbar akıl ediremiyordu. Fatma onbeşinde evlenmenin acısı-

nı çok çekmişken, oniki yaşındaki bir çocuğun gelin edilmesi aklına sığmıyordu. Sürekli evin içinde dört dönüyor, annesine babasına bazen kızıyor, bazen yalvarıyor ama hep dayak yiyip yara bere içinde kalıyordu. Sürekli aynı sözleri tekrar ediyordu, bu sözler Zeynep anlamasa da Cabbar'ı derinden yaralıyordu. "Allah boyunuz devrilsin. Zalimler. Kudurmuşlar. Allah kepeğinizi kessin. Eviniz yansın... Yansın da çatır çatır gözleriyizin bebeği aksın sel olsun. Allah karganmış Alaeddin... Allah kocamış karga... Allah evini yaksın, ocağın yansın kül olsun... Kızıoğlan kızların erisin, evin ocağın cehenneme dönsün... Elli yaşında elli kere belik belik olasın!" Fatma dövünüyor, dövünüyor, boğazları patlayıncaya kadar inliyordu.

Alaeddin Ağa, Zeynep'e güzel güzel kırmızı fistanlar hediye yollamıştı. Topal Abdî'yi şen etmek için davul zurna bile getirmişti. Kızı al bir ata bindirmiş, al gelinlik giydirmiş, atın dizgininden tutmuş, koskoca ağa evine dek öyle yayan yürümüş, en son kızı attan kendi eli indirmiş, iki karısı Güllü ile Ayten'e teslim etmişti. Zeynep bir şeyleri anlamaya çalışıyor, küçük aklı ile kafasında kuruyor, ablası gibi gelin olduğunu yavaş yavaş idrak ediyordu. Alaeddin Ağa ara ara onu çağırıyordu, sofrada dizine oturturuyor kendi elleri ile besliyordu. Her yemekten sonra da elini ayağını sıkıyor, "Eetlenmiş maşallah namussuzun kız etlenmiş. Besili keklik olmuş hele de hele!" diye seviniyordu. Ağanın karıları bu işe ses etmiyorlardı. Hem nasıl etsinlerdi, hemen kapının önüne koyardı ağa onları. Hiç olmazsa saygındılar. Yalnız Zeynep'e kendi çocuklarından çok bakmak onların ağına gidiyordu. Zeynep en güzel sakız kokulu yastıklarda yatıyordu, Zeynep en güzel av etlerini, kuşları yiyordu, Zeynep yağ ile bal ile besleniyordu, Zeynep onikisinde altın takıyordu, Zeynep şu yaşında terzi kesimi fistan giyiyordu.

Aradan bir yıl geçti. Ne Fatma'nın ağdı, bedduası bitti, ne Cabbar'ın kini öfkesi. Babaları olacak dey-yusun ağadan aldığı paralar ile yiyip yiyip öküz gibi semirmesini izliyorlardı. Zeynep ise ağa evine iyice alışmış, iyiden iyiye beslenmişti. Her şeye izni vardı. Her şeyi yapabiliyordu. Bazen gizli gizli Cabbar geliyor, ona gelincik veriyor, Zeynep de gelincikleri koynuna alıp, ellerinde sıkı sıkı uyuyordu. Bir sabah uyandı. Yatağında bir ıslaklık hissetti. Ürktü, çekindi. Islaklık her yanına bulaşmıştı. Suç işlemiş gibi kalktı, koşa koşa gitti, odalardan birinin kapısını açtı, içeride çamaşır düren kadına seslendi, "Güllü ana" dedi, "Güllü ana ben bir halt yedim." Güllü şaşırıldı. İlk defa Zeynep'in böyle bir şey konuştuğunu duyuyordu. O konuşmadan Zeynep bir çırpıda döküldü; "Güllü ana

ben elimde gelincikle yattım. Geceleyin gelinciğin boyası akmış, yatak kıpkırmızı olmuş, bak benim de fistanım batmış." Güllü, "Ayten abla! Koş hele yetiş. İnciri ocağımıza dikti bu fallık!" diye bağırdı. İki kadın soluk soluğa Zeynep'in yattığı odaya geldiler. Yatağına baktılar ki kırmızı bir leke. Ayten dayanamadı, elini kızın fistanının altına soktu, kontrol etti. Elleri de kırmızı idi. Sinirlendi, "Dayanamadın he mi Topal'ın iti, dayanamadın"

Alaeddin Ağa çocuk olmuş, kanat takmış uçuyordu. Berbere gidiyor berberi, camiye gidiyor imamı zengin ediyordu. Zeynep'in zamanı gelmişti. Beş gün geçti. Farsak İmam geldi, bir çift bilezik mehirle Zeynep ile Alaeddin Ağa'yı nikahladı. Zeynep ne olup bittiğine anlam veremedi. Güllü ile Ayten Anaları bir haftadır ona düşman kesilmişlerdi. Zannediyordu ki gelincik yüzünden bütün bunlar. Hocanın yanından geldikleri akşam Zeynep artık Alaeddin Ağa'nın yanında yatacağını öğrendi. Ses etmedi. Güllü Anası onu iyice köpürte köpürte yıkadı. Tuhaf, beyaz, ipekten bir gecelik fistan giydirdi. Ağanın yanına yolladı. Ağa gelincikten dolayı kendisini dövecek zannediyordu. Karanlıkta duyduğu yalnızca ağanın nefesinin sesi idi. Cabbar'ın koyun güden iti gibi ağanın nefesi hırıl hırıl yankılanıyordu. Ağa onu elinden tuttu. Soydu...Bundan sonra Zeynep olanları hayal meyal hatırlıyordu. Dakikalarca bedenine bıçakların girdiğini, kendini yaktığını hissetmişti. Sonra karanlıkta olan gözleri iyice kararmış, acıdan bayılmış, kendine geldiğinde sabah olmuştu. Bir hafta oturamadı. Kimseyle konuşmadı. Kimseyle uyumadı. Gözleri mor mor oldu, dağda açan menekşeler gibi eridi, boynunu büktü, içine kapandı. Ne olduğunu artık anlıyordu.

Bundan sonra her hafta sayısızca vücuduna bıçak girdi Zeynep'in. Ağladı, çılgılık attı, bayıldı. Her ayıldığında oturamadı. Aradan zaman geçti. Bir gün odasında oturan ağanın yanına gitti, saf bir ahmaklıkla ağaya "Sanırım bıçaklar beni hasta etti. Hep kusuyorum. Hep midem bulanıyor. Dünya da gözüme kararıyor" deyince ağa neye uğradığını şaşırıldı. Aklını yitirdi. Sevinçten neyi var neyi yoksa dağıttı. Toklular kestirdi, rakılar içirdi. Nasıl sevinmesindi, oğlu oluyordu...

Zeynep hep tek yattı, kuş tüyünde uyudu, yağ ile bal ile besleniyordu. Kusması geçmişti geçmesine de, şimdi de karnı ha bire büyüyordu. Abisi Cabbar kaçak kaçak geldiğinde "Ben çok acı çektim ama şimdi iyiyim abi, yemek yemekten şiştim, davul gibi oldum bak." diyordu.Cabbar ne olup bitiyorsa hep-

sini Fatma'ya anlatıyor, Fatma da "Vay fikarem, vay akılsızım, vay kadersizim... Evin yansın ağa..." diye ağıt yakıyordu. Zeynep her şeyi anlardı anlamasına da, bebekken ateşlenip hastalanmasaydı akli biraz daha yerine gelmiş olurdu. Cabbar "Yakacam" diyordu, "Bütün köyü yakacam. Hele bekleyin ben daha neler yapacam..."

Zaman doldu, Zeynep'in sancıları tuttu. Zaten bir süredir ebe kadın evde onunla kalıyordu. Doğum başlayınca Güllü ile Ayten de ona yardım ettiler. Kazanlarda sıcak su, her yanda bembeyaz havlu, ortalık karman çorman, kadınlar bir giriyor, bir çıkıyor, bir telaş... Alaeddin Ağa deliriyordu. Sanki doğuracak olan kendisi idi. Sigara üstüne sigara içiyor, ekşimiş midesinden dışarıya gazlar salıyor, yavaşmalarına küfürler ediyor, gereksiz emirler yağıdırıyordu.

Ebe kadın küçücük bedenden yeni bir dünya çıkarmanın derdine düşmüş, elleri ile bir yandan Zeynep'in bedenine uğraşiyor, diğer yandan kendisinin de duyamayacağı bir sesle "Dayan kızım, dayan gül çiçeğim. Allah belanızı versin... El kadar sabinin haline... Allah ocağınız yansın... Zindiklar... Dayan benim fikarem, dayan güldürme onları... Bıyığına sıçtığımın ağası... Allah'ın keli ağa olmuş, ağa olmuş da milleti kul eylemiş... Ağalığına sıçtığım... Geliyor kızım sık dişini..." diye söyleniyordu. Derken etraf bir anda sessizliğe kesti. Anca bir çocuk ağlaması ortalığı çinlattı. Ebe sustu. Dışarıda ağa sustu. Herkes sustu. "Bak kızım Zeynep, bak ne doğurdun bak." Zeynep can çekişiyordu. Çocuk ağlıyordu. Çocuk ağlıyordu. Zeynep sustu. Çocuk yırtınıyordu. Zeynep'in gözlerinden iki damla yaş süzülürdü. Çocuk tıkanıyordu ağlamaktan. Zeynep'in gözlerinden akan yaşlar yanaklarından inip çenesindeki gamzede birikti. Çocuk sustu. Zeynep kendi gözyaşının tadını hiç bilemeyecekti.

Alaeddin Ağa içinden dualar ediyordu. Ebe kadın dışarı çıktı, sessizce ağanın yanına geldi. Ağa "Konuş ebe karı, konuş! İstediyimi de ki seni zengin edeyim, konuşsana lan ebe karı, Allahsız, konuş!" diye onu sarstı. Ebe bir şey demedi. Elindeki kundağı uzattı. Ağa karşısında minicik bir çift göz gördü. Hemen kundağı sıyırdı, çocuğun cinsiyetine baktı. Gözlerine güneş doğmuş gibi delirdi, ağız köpüklendi, çocuğu elleri ile kaldırdı, "Allah!" dedi, "Allah... Soyum soylandı!" Ebe kadın gözyaşları içinde "Ağam" dedi, "Çocuk gelin öldü... Dayanamadı canı fikarenin. Başın sağ olsun. İki gözümüz sen sağ ol. Yüce Allah'ım seni esirgesin." Ağa ona manasızca baktı, çocuğu kucağına geri verdi ve aşağıya inip olanca gücü ile

"Kurbanlar olduğum Allah'ım sesimi duydu. Aha da oğlum oldu!" diye haykırdı, sonra da sevincinden düştü bayıldı...

Cabbar Fırat'ın kenarında taşlardan seke seke, koyunları gözete gözete oyun oynuyordu. Her atlayışında "Aha taşı geçtim. Hop! Ağa'nın bıyığına sıçtım." diye gülüyordu. Birden ablası Fatma uzaktan göründü. Tozu dumana katmış geliyordu. Koşup düşmekten her yeri paralanmış, fıstını yaralanmıştı. Soluk soluğa geldi. Eğildi, elleri dizlerinde "Cabbar" dedi, "Cabbar benim gül yüzlüm Cabbar... Cabbar... Fikare Zeynep... Kadersizim Zeynep... Doğururken Zeynep... Cabbar... Ağa boyun devrilsin ağa... Kel kafana ateşler yağsın ağa denen soysuz... Zeynep'in canı çıkmış Cabbar... Melek olmuş uçmuş... Görenlerin dili tutulmuş... Ben demiş ebeye eğilip, ben demiş melek oldum da gayrı benim tozumu bulmazsınız demiş... Tevatür demiş... Zeynep ölmüş Cabbar'ım..." Cabbar öyle sustu. Yere çömeldi. Öyle boşluğa dikildi gözleri. Sonra kalktı. Ayaklarının ucuna bastı. Sonra da nehrin aktığı düzlüğe doğru aldı yatırdı.

Topal Abdi yavaşmaların yanından ayağını sürüye sürüye geçti, Kel Ağa'nın yanına geldi. Ağa tebrik kabul için masa kurmuştu. Gelene gidene elini öptürüyor, içine üç-beş kuruş sıkıştırdığı mendili uzatıyordu. Topal geldi, ağanın elini öptü; "Ağam" dedi, "Şahinim ağam, topal bacağım yolunda kopsun ağam, iki gözüm ağam, Allah ağalı büyütsün." dedi. Ağa da kalktı yerinden, onu kolundan çekti, sürüye rek kimsenin duyamayacağı bir tarafa götürdü. "Topal Abdi kardaşım." dedi, "Senin de başın sağ olsun. Senin fikare Zeynep dayanamadı. Yaşasa başımın tacı idi. Amma şimdi ben ağayım, oğlum olmuş yas tutamam bilirsin." "Bilirim ağam. Kulun olsun Zeynep. Sana aslan gibi evlat verdi. Ağam, Ali'nin soyundan gelen, Muhammed'e komşu ağam, şu fikarenin evini komazsın he mi? Zeynep öldü deydi bizi atmazsın he mi sokaklara ağam?" "Atar mıyım hiç Topal kardaşım, atar mıyım? Allalemler ya Zeynep gelini pek severdim. Oğlan da verdi. Kalan doya doya oturun. Büyük geçmişler ola, başınız sağ olsun." Topal Abdi sevinçle sürüye sürüye ayrıldı. Eve geldi. Hayriye'ye müjdeyi verdi. Zeynep öleli bir hafta olmuştu. "Zeynep fikarenin dirisi değil ölüsü yaradı. Melek kızım haftasında daha bize iki cihanda umut oldu. Fikarem benim. Anasının kadersizi." diye sevinde. Fatma ise artık dünyaya küsmüş, kah orda, kah burada, kah mezarda, kah Fırat'ın kenarında sürünüyor, kendi kendine konuşuyor, Kel Ağa'nın kahyasının getirip de beyaz bez içinde Zeynep'i ellerine

verişini unutamıyordu. Bir oğlan çocuğu içindi. Hep mi böyle olacaktı? Dünya yanana kadar kel gidecek, kör mü gelecekti? Zeynep'ler hep ölecek miydi? Topallar hep kızlarını satacak mıydı? Batsındı o zaman bu dünya. Yıkılındı. Allah nasıl gökten bela yağdırıyordu? Gelincikler hep böyle miydi? O söz gelmişti aklına. Japonlar mı demişti? Ne demişti? "Gelincik insan ömrü gibidir. Dünü vardır. Yaşamıştır. Bugünü vardır. Yaşıyordur. Ama yarını belli değildir." Zeynep'in yarınına ne olmuştu?

Zeynep'in mezarı üstünde gelincikten başka tek bir toprak parçası görünmüyordu. Cabbar elinde bir torba, öylece put gibi bekliyordu. Akşamın sıcaklığı yırtık gömleğini derisine yapıştırmış, etrafa ekşi ekşi ter kokusunu yayıyor, saçlarının yağından süzülen terler bağırna dökülüyordu. Elleri ile mezarın üzerindeki gelincikleri okşadı. Zeynep'in saçları da böyle yumuşaktı. Sonra döndü, ışıkların parıldadığı, gözünü aldığı eve doğru aldı yatırdı. Gecenin iyice çökmesini, herkesin uyumasını bekledi.

Elindeki torbadan orta halli bir bidon çıkardı. Kendi kendine konuştu "Aha da evinden geçtim, konağına sıçtım." dışarıya çıkan olmasın diye gazyağını önce kapiya döktü. Sonra ahıra geçti, hayvanların hepsi sessizce duruyor, dışarıya yoğun bir tezek kokusu yayılıyordu. Şimdi de sıra samanlarda, ahırın kapısında. "Aha da ahırından geçtim, konağına sıçtım." Elinde kalan gaz yağını da yettiği kadar ahşap konağın her yanına döktü. "Aha da kavı çaktım, konağına sıçtım." Önce gazyağı maviye döndü. Sonra da top top ışık saçarak, yalımlarla patırdadı. Birden her yanı alev aldı. Çok geçmeden evden çığlıklar yükselmeye başladı. Kapı yandığı için dışarı çıkabilen yoktu. Ahşap konak cayır cayır yanıyordu. Kel Alaeddin Ağa içeride oğlunu koynuna almış, bir sağa bir sola dört dönüyor, kadınları etrafta gecelik fistanları ile dolanıyor, kızları bağırıyor, çığlıklar dört yanı alıyordu.

Konakta ilk çöken yer ahır oldu. Ahır yanmaya başladığından beridir hayvanların sesi, bağırtısı susmamıştı. Fakat Ağa'nın sesi öküzü de, ineği de, eşeği de bastıracak kadar çoktu. "Yandım anam, yandım!" diyordu. "Ey Ümmet-i Muhammed, yetişin. Ocağım sönüyor yetişin, canımdan can gidiyor yetişin!" Köylüler her bir yandan toplanmışlar, çit çıkarmadan yalnızca seyrediyorlardı. Kahyaların elleri kolları bağlı, böylesine etrafı ateşe boğan konağa bir adım dahi yaklaşmıyorlardı. "Ekmeek nankörleri... Allahsız gâvurlar... İt oğlu itler... Yandım anam... Oğlum yandım anam... İki gözüm Allah yardım et... Yanıyo-

ruz..." Ahırdan gelen hayvan sesleri kesildiğinde ortalığı yağ, tüy, et kokusu aldı. Öyle koktu ki dört köye yetişti. Konakta da ses kesilmişti. Gayretle bir cam patlama sesi duyuldu. Alaeddin ağa oğlunu kucağına almış, külçe gibi konağın katından atlamıştı.

Sabah olup yangın sönünce köylüler hâlâ dumanı tüten, her yanı köz olmuş eve yaklaşabildiler. Kimse sağ çıkmamıştı. Bir umut yerde yatan Kel Alaeddin Ağa'nın yanına vardılar. Alaeddin Ağa köze basılmış, kabağı soyulmuş patates gibi cılk cılk olmuş derisi ile öylece yatıyordu. Camdan atlarken yüzüne yapışan bir parça ahşap da yanaklarını yakmış, yüzünden geriye yuvalarından fırlayacak gibi duran iki göz, bir de sanki sırtırmış gibi duran altın dişleri bırakmıştı. Koynunda duran kadersiz oğlu, Gelincik Zeynep'in oğlu ise yangın değil, Kel Ağa'nın can havlı ile koynunda sıkmasından, havasızlıktan ölmüştü. Sağı solu alevlerden yer yer yanmıştı. Köylüler sessizce duruyorlardı. Jandarma geldi. Jandarmaya her şeyi bir anlattılar. Savcısından kaymakamına hadiseyi duymayan kalmadı. Her şey bitip, ağadan ve ailesinden geriye kalan kömür parçaları gömüldükten sonra köylüler yanan konakta hazine arar gibi Ağa'nın altınlarını, değerli, erimez, yanmaz eşyalarını aramaya koyuldular. Topal Abdi başlarını çekiyordu. "Ölüm hak miras helal, şahinimiz, iki cihanda umudumuz ağamızdan kalan bize ana sütü gibi helaldir." diye topal bacağını süre süre geziyordu.

Cabbar ve Fatma ise bütün bu olaylardan sonra gözden kayıplara karıştılar. Köylü onlar hakkında ne duyarsa söylüyordu. "Kırklara karışmışlar... Zeynep gelmiş de... Melek olmuş da..." "Ben demiş, melek oldum demiş. Allah bana buyurdu ki kardaşlarını al gel yanıma size cennet var demiş..." "Farsak İmam onları rüyasında görmüş, Hazreti İsa ile beraberlermiş..." "İsa demiş ki, ben demiş, onlarla ineceğim de kıyamette, hepsinin hesabını soracağım demiş..." "Ya, Topal Abdi'nin de karısı derde düşmüş ölmeyip sürünesice..."

Her şeyden geriye yalnızca Zeynep'in kurumuş gelincikleri kaldı. Dillere destan oldu. Nerede bir gelincik yetişse köylü hemen "Şehit var şehit." ya da "Bugün bir gelin ölmüş..." diye laf çıkarıyordu. İşte o gün bugündür nerede bir gelincik yetişse altında Zeynep, üstünde Cabbar ve Fatma'nın ahı dolaşır. Gelincik bir güzel genç kıza benzer. Onun gibi gövdesi ince, başı ağır, boynu bükük, içine çekilir. Nice arı, güneş vaktinde gelir de gelinciğin özüne bulanır, sarhoş sarhoş kovanının yolunu kaybedip topırağa düşer.

Av. Atakan KORKMAZ

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelam
Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi.

KADINA İSLAM'DAN BAKMANIN İMKÂNI

”

Bilindiği üzere İslam'ın kadın konusunu ele alışı veya İslam'da kadının konumu; en çok eleştirilen ve saldırılan birinci husus olmakla birlikte, günümüz Müslümanları da bu olumsuz bakışın adeta haklılığını yerine getirmek için maalesef yarış halindedir.

Günümüzde uygulana gelen ve herkesin tartışmasız kabul ettiği evrensel hukuk karinesi gereğince insanın doğuştan elde ettiği haklara, insanlık tarihinde birden kavuşulmamıştır. İnsanın insan olduğu için değerli olduğu ve doğuştan haklara sahip olduğu görüşü; sırasıyla totaliterizm, aristokrasi, feodalite, burjuvazi, devlet ve nihayet toplum olgularına karşı bireyin korunması saikıyla Batı'nın kendisini bu etmenlerden soyutlaması sonucu mümkün olabilmıştır. Böylece mevcutlar içerisinde demokrasinin, hukukun üstünlüğünün ve sekülerliğin birincil tutulduğu Batı'ya ait medeniyetin, insanlık için gelebileceği son aşama ve en güzel örnek olarak tüm dünyaya sunulduğu ve kabul gördüğü gözlemlenmiştir. Dünya genelinde yasalarla bireyselliğin öne çıkarılıp temel hak ve ödevlerin koruma altına alınması ortak değer olarak amaçlanmış ve hakim paradigma bunun üzerine kurulmuştur. Böylece birey olarak insanın kendisi devlet, doktrin, toplum, aile, kültür ve din gibi otorite aygıtlarından bağımsız değerlendirilerek insana ait haklar sınıflandırma ve düzenlemeye tabi tutulmuş, konunun ana başlıkları belirlenerek detaylı olarak açıklanmaya ve insana dair öz terminolojinin üretilmesi yoluna gidilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin de taraf olduğu 1948 BM İnsan Hakları Sözleşmesi'nde çocuk hakları, kadın hakları, işçi hakları, seçim hakkı, hayat hakkı gibi teoride olan veya tartışılan birçok konu yasallaşmış ve tüm dünyada mevzuata geçirilmesi başarılmıştır.

Devletimiz bu sözleşmeye taraf olup ideal olanı uygulamaya çalışmış ve halen de çalışıyor olsa da bizler yani Türk toplumu bu hakları tam anlamıyla özümsemeyi ve pratiğe dökmeyi başardık diyemiyoruz. Maalesef sınıfta kaldığımız en önde gelen hak ihlali başlığını da kadınlar ve kadınlara dair kollar oluşturmaktadır.

Kadının hak ve değerleri hakkında toplumsal problemlerimizin tespiti yapılırken ilk akla gelen sebepler: Kültür yapısı, eğitim seviyesi, ekonomik durum ve dinî inançlar olarak gösterilir. Biz bu sebeplerin ele alınmasında disiplinler arası bir çalışmanın lüzumuna inanmakla birlikte her birisini incelememizin imkân dâhilinde ve kolay olmayışı sebebiyle sadece kadın haklarının ihlali ve kadının değerlendirilmesindeki olumsuz zihniyetin en önemli sebeplerinden olan "dinî inançlar" kategorisini ele alacağız. Türk toplumunun %92-98'inin Müslüman olduğu bulgusu ve düşüncesinden hareketle yalnızca İslam dininden kadına ve kadınlara ilgili meselelere bakışı inceleyeceğiz.

İslam'dan Önce Türklerde ve Ortadoğu'da Kadın

Dinin kaynağı vahiydir. Vahiy de peygamberi gerektirir. Bu sebeple din ile ilk sıcak temasa geçenler, peygamberin dâhil olduğu toplum ve coğrafyasıdır. İslam dininin peygamberi Hz. Muhammed, Hicaz yarımadasında risalet görevini ifa etmiştir

ve müntesipleri tarafından din, civar beldelelere buradan yayılmıştır. Bu sebeple Ortadoğulu halkların İslam'dan önce kadına nasıl baktığını ve kadının toplumdaki konumunun ne olduğunu bilmek amacıyla, vahye ve risalete ilk muhatap olan ve dine kitleler halinde ilk giren Araplar, sonra Farslar ve daha sonra da Türkler üzerinden mevzuya genel hatlarıyla bakmak yeterli olacaktır.

Cahiliye Arap toplumunda kadınlar genel olarak hürler ve cariyeler olarak iki sınıftı. Hür kadınlar içerisinde kabile reisleri ve aristokrat ailelere mensup olanlar sayıca çok çok azdı. Yoksul ve/ya ortalama bir ailedeki hür kadınların saygınlığı onlar kadar olmamıştır. Her ne kadar varlıklı hür kadınlar sosyal hayatta söz sahibi olsalar da sayıca azınlıkta kaldıkları için onlar üzerinden değerlendirme yapmak yanlış kaçacaktır. Aksine cahiliye Arap zihniyetinde kadın kötülük kaynağı olarak erkekleri işinden alıkoyan, onlar arasında fitne sebebi olan ve cinsel bir meta olarak yalnız neslin devamında ve onları baştan çıkarmada kullanılan bir yaratığı teşkil ediyordu. O yüzden kadının kimliksel aidiyeti

ve bireysel varlığının tanındığı söylenemezdi. Kadının değersizliğini anlatan "kadınlarla istişare ediniz fakat onlara muhalefet ediniz", "işini, kadınların görüşüne dayandıran kimse zelil olmuştur" sözleri Arapların algısına örnek özdeyişlerdendir.¹

Kadının akılsızca, dürtü ve duygusuyla hareket ettiğine inanılırdı. Bu sebeple şahitliği, miras hakkı, eş seçimi serbestliği ve idarede söz hakları bulunmamaktaydı. Poligaminin yaygın olduğu evlilikler, ahlaka mugayir tarzda çeşitlilik arz etmekte ve kadına mehir hakkı tanınmamaktaydı. Kadını meta olarak gören bir algıya sahip olduklarından mülkiyetin paylaşımı durumunda kadın dahi paylaşılabilirdi.² Cariyeler ise, savaşta ele geçirilen veya güçsüz kabilelere mensup ailelere yapılan eşkıya baskısıyla zorla alıkonan kadınlardan oluşmaktaydı. Bir eşya gibi alınıp satılırlar, fuhuşa zorlanırlardı.³ Anlaşılacağı üzere evliliğin dinî-hukuki bir mahiyeti bulunmazken, kadın bizzatı çocuk sahibi olmadıkça aileye dâhil de olamazdı. Kız çocuk sahibi olmak utanma sebebiydi ve bu sebeple kız çocuklar toprağa diri diri gömülürlerdi.⁴ Görüldüğü

”

Erkek ile kadın arasında bireysellik ve insanlık bakımından fark yoktur, eşitsizlik ancak iş ve ödev bakımından olabilir; hangisinde bunlar fazlaysa üstünlük ona yaraşmaktadır.

üzere kadınların toplum içerisinde hiçbir değeri bulunmamaktaydı.

Farslara bakıldığında ise kocasına mutlak itaate mecbur tutulan kadın profili göze çarpmaktadır. Kan bağına rağmen Kısraların uygulamaya soktuğu ve tebaayı teşvik ettiği ensest evliliklere rastlanılmaktaydı.⁵ Kadına gayriahlaki olarak yaklaşıldığı ve kadınların da cinsel meta unsuru olarak çöküntüde bulunduğu Firdevsi'nin eski İran efsaneleri üzerine kurulu manzum destan olan Şehname'sinde de geçmektedir.⁶ Zerdüştlük inancına göre Tanrı kadın ve erkeği bir arada ve birbirine arkadaş olarak yaratmıştır. Bu inançta kadın ve erkek eşit olarak kabul edilmektedir lakin kadın sözleşmelerin düzenlenmesinde bir şahit olarak hareket edemezdi ama bir sözleşme senedi olarak hareket edebilirdi ve bir mühre sahipti. Miras paylaşımında da kadınlar arası eşitlik yoktu. İlk eşin çocukları mirasın 2/3'ünü almaktaydı.⁷ Kadınlar tam manasıyla hür değildi. Bununla beraber, erkekler üzerinde büyük etkileri vardı. Çocuklar 7 yaşına kadar analarına bağlı olurlar, sonra serbest bırakılırlardı.⁸

Türklerde ise kadınlar hürdür, aynı zamanda daha fazla hak sahibi ve değerli olarak görülmektedir. Babada sonsuz velayet hakkı anlayışı bulunmadığından kız çocuk eş seçimini yapabilmekte ve kızın zorla evlendirilmesine genel itibarıyla rastlanılmamaktadır. Yaygın olan dul kadın ile ölenin kardeşinin evlenmesi kültüründe (levirat) bile, dul kalan eş istemediği takdirde diğer kardeş ile evliliğin yapılmayacağı bilinmektedir.⁹ Mehir yerine kalın (başlık parası) ve çeyiz yer almakta olup bu da aile efradından verilen hediyelerden oluşmaktadır. "Çeyizin miktarı en az kalının yarısı kadar olmalıdır. Kocanın bu çeyiz malı üzerinde hiçbir tasarruf hakkı yoktur."¹⁰ Kızın çeyizini alması sonucu üstsoydan miras hakkının kalmaması sebebiyle kocanın evine gittiğinde hayatın müşterekliğine binaen malın ortak maliki olduğu düşünülmektedir.¹¹ Kadın öldüğünde çocuk yoksa, kendisine ait çeyiz malının babaevine dönecek olmasına varana kadar kadınlara özel mülkiyet hakkı tanınmıştır. Kadının boşanma hakkını haiz oluşu hasebiyle, çeyiz veya çeyiz bedelinin boşanan taraflar arasındaki zilyetliğinin devri ile bu hakkın pratiği mümkün kılınmıştır.¹²

"Kaşgarlı Mahmud, eski Türklerde kadın için "avrat" ve "uragut" kelimelerinin kullanıldığını ifade etmektedir. Türk aile yapısında otorite sahibi olarak baba görülmesine rağmen eski Türklerde evin sahibi kadındı. Bundan dolayı ev kadını için söylenen en yay-

gın söz "evci" idi. İyi kadın evin dayanağı, dışarıda da kocasının bir yardımcısıdır."¹³ Evin sevk ve idaresi teslim edilen kadın, mal gibi alınıp satılamazdı ve şölen, kurultay, çiftçilik, ticaret gibi sosyal faaliyetler ile toplumsal hayata iştirak etmişti. Ortadoğulu halkların aksine Türklerde kadına değer verilir ve korunur, kollanırdı. Kadın muteber olduğundan düşman eline geçmesi veya esir düşmesi erkekler için zillet telakki edilirdi.¹⁴ Devlet teşkilatçılığında hakan ile beraber hatunun da adı anılırdı. Ferman ikisinin adına yazılır ve hatun idari işlere dair bir kısım kalemleri bizatihi yönetebilirdi. Orhun kitabelelerinde ""anne-baba" söz kalıbının beraberce cümle içinde kullanımından aile içinde kadın ve erkeğin eşit haklara sahip oldukları anlaşılabilir. O halde Türk aile yapısı eşitlik esasına göre şekillenmiştir, diyebiliriz. Zira yazıtlarda geçen "eş" de karı ile koca arasındaki denklik anlamına gelmektedir.¹⁵

Görüldüğü üzere Araplar gibi kadının hiç değerindeki hükümü Türklerde İslam öncesinde de bulunmamaktadır. Farslar gibi de sadece kadını cinsel heva ve hevesleri için gayriahlaki araç olarak kullanmamışlardır.

İslam ile Kadına Gelen Haklar

İslam dini, en kâmil olan kitabı ve en iyi örnek teşkil eden hayatı tecrübe etmiş seçkin elçisi ile insanlığa ve tarihin gidişatına Tanrı'dan gelen bir müdahaledir. İnsanları karanlık ve çirkin bir halden birden değil fakat aşama aşama eğiterek çekmiştir ve kâmil olmaya hazırlayacak şekilde vahiy gelmiştir. Çünkü ezme veya eziklik psikolojisinin hâkim olduğu toplumlar birden insanileşme sürecine giremezler. Ayetler, işte gerçek hayattaki bu sosyal olguya göre sırasıyla inmiştir. Zulmün, haksızlığın, hukuksuzluğun, kaosun ve bunalımın egemen olduğu bir dünyaya Tanrı müdahalesi bu sebeple bir devrim olarak algılanmalıdır. Köleler, fakirler, yetimler ve kadınlar için hak namına yenilikler getirmesiyle sorumluluk sahibi olan insanı daha baştan bir bebek gibi vahyi eğitime hazırlamış ve sonra ahkâmını indirmiştir.

Kitap, tevhid ve ahiret ile beraber ahlakın öne çıkarılması, bireysel sorumluluğun vurgulanması noktasında kadın erkek, zengin fakir, genç yaşlı ayırmamıştır:

"Erkek olsun kadın olsun her kim mü'min olarak iyi işler yaparsa, işte onlar cennete girerler ve zerre kadar haksızlığa uğratılmazlar."¹⁶

”

4. Erkeklerin kadınlara bir nebze üstün yaratıldığının Kur'an'da geçtiği ibarenin kaynağı olan ayetin illeti, sosyal statüden kaynaklanan ve erkeğe ait sorumluluklardan doğan aile reisliği önceliğinin bir mutlakiyet içermediği, şartlarla beraber bunun geçerliliğini yitireceği anlamı üzerinedir

"Ben erkek olsun kadın olsun içinizden çalışan hiçbir kimsenin yaptığını boşa çıkarmam. Hep birbirinizdensiniz."¹⁷

"Mü'min erkeklerle mü'min kadınlar birbirlerinin velileridir; onlar iyiliği emreder, kötülükten alıkoşur, namazı dosdoğru kılar zekâtı verirler."¹⁸

Ayetlerde de görüldüğü üzere sorumluluk ve yetkinlik her iki cinsiyete de fark gözetilmeksizin eşitçe yüklenmiştir. Erkek veya kadın ayrımı yapılmamakta, aksine yaratılışın amacının farklılık değil, hukkullah (Allah'a ait haklar) ve ona sıkı sıkıya bağlı olan hukukul ibad (Kul hakları) olduğu getirilmektedir. Kadın hakları da hukukul ibad içerisinde yer almaktadır.

"Ey insanlar biz sizi bir erkek ve bir diğiden yarattık. Birbirinizi tanımanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız takvaca en üstün olanınızdır."¹⁹

Kur'an'ın, insani eşitliğin hiçbir cinsel ayrım yapılmadan insan fitratına yerleştirildiğini ve bunun yaratılıştan zaten var olduğunu bildirdiğini görmekteyiz. Bunun yanında Kur'an ilke olarak kadın ve erkek arasında herhangi bir fark olmadığını beyan etmektedir:

"Ey insanlar!. Sizi bir tek nefisten yaratan, o nefisten eşini var eden ve ikisinden pek çok erkek ve kadın meydana getiren Rabbinize hürmetsizlikten sakının"²⁰

"Sizi bir tek nefisten yaratan ve gönlünün huzura kavuşacağı eşini de aynı nefisten var eden Allah'tır".²¹

"Ey insanlar sizi tek bir nefisten yaratan..." hitabıyla Allah, kadın ve erkeğin aynı özden geldiğini ve insanlık değeri açısından bir olduğunu beyan etmektedir. Kur'an bir bütün olarak insanı muhatap almıştır.²²

Bilindiği üzere İslam'ın kadın konusunu ele alışı veya İslam'da kadının konumu; en çok eleştirilen ve saldırılan birinci husus olmakla birlikte, günümüz Müslümanları da bu olumsuz bakışın haklılığını yerine getirmek için maalesef yarış halindedir. Bu sebeple Batı'dan gelen kültürel tehdit dolayısıyla İslam medeniyetini naklî ve akli delillerle savunan birçok düşünür, kadın meselesine eğilmek ve çözüm için fikirler üretmek durumunda kalmışlar, bu meselenin öneminin farkına varmışlar, bunu

yaparlarken toplum mühendisliğine soyunup islahatçı yorumları ile toplumun dizaynını savunmuşlardır. Bu bağlamda İslam'ı, normatif ve geleneksel olarak ikiye ayırmışlar ve geleneğin kadına bakışı eleştirilerek normatif yani direk, ilk kaynak olan Kur'an'dan ve Kur'an'a paralel anlatımlar yapan Sahih Sünnet'ten mesaj verilmeye çalışılmıştır.

Bu ayırmadan bahisle modernist birçok düşünür normatif İslam'ın kadına hak ettiği değeri verdiğini ve hatta bu alanda büyük bir devrim gerçekleştirdiğini beyan etmişlerdir.²³

Erkek ile kadın arasında bireysellik ve insanlık bakımından fark yoktur, eşitsizlik ancak iş ve ödev bakımından olabilir; hangisinde bunlar fazlaysa üstünlük ona yaraşmaktadır. "Muhammed İkbâl, gerçek İslam'ın kadına gereken değeri verdiğini fakat daha sonra adet ve geleneklerin baskısıyla bu değerin örtüldüğünü söylemektedir. Bu yüzden İslam'ın öğretisi ile mesela fakihlerin(fıkıhçıların) kadın konusunda vardıkları sonuçlar aynı değildir. Batılıların bu noktada yaptıkları tenkitler, İslam'a ait değil, özellikle fakihlerin İslami naslara getirdikleri yorumlara ait bir tartışmadır."²⁴

İslam kadınlarının maruz kaldığı menfi halin müsebbibi, eski kültürlerinden kalma inanç ve adetlerinden vazgeçememiş ve dine girerken zihniyetini de taşımış kişilerdir. Zihniyetin transferi ve kamuflajı kadınları sukut ve çöküşe götüren asli sebepler arasındadır. Zihniyetler, mezhepler ve dolayısıyla mezhep ekollerinin fıkıh eğitim-öğretimini de etkilediğinden bu menfi sebepler nesilden nesile aktarılarak ve korunarak bugünlere ulaşabilmiştir.

Bunlar, genel hatlarıyla şu problemler olarak sıralanabilir:

Eskiden kalma gelenek ve ahlakın devamını sağlayan oligarşik yapı ve despotizm yönetimlerine maruz kalan kadınların menfi statüsü tartışılmıştır. Emeviler devrinde başlayıp Abbasilerle devam eden İslam hilafetinin saltanata dönüşme süreciyle beraber kendi yönetimlerini sağlama almak isteyenler, meşruiyetlerini kendi dinî içtihatlarına dayandırdıklarından artık içtihat kapısının kapandığı fikrine, vahiyle aklın birbirine yabancılaştırılıp tartışılmasına giden bir tarih seyri içerisinde taraftar toplamış ve güçlenmiştir. "Teb'aya hilafet vesayeti adına yaklaşan saltanat geleneği, aile içinde de erkeğin kadına vesayeti adına dayatmacı ve buyur-

”

Kur'an'da geçen poligami yani dört kadına kadar evliliğe ruhsat verilmesi yorumu tedrici olarak okunmalıdır. Bu sınırın konmasında nihai amaç poligamiyi ilga etmek ve tek eşliliğin tesisini sağlamaktır.

gan bir hiyerarşi anlayışını meşrulaştırmıştır".²⁵

Kadının şahitliğine güvenilemeyeceği ve hatta tek başına tanıklık yapamayacağına delil olarak getirilen ayet²⁶, Seyit Ahmet Han ekolünden olup Hindistan'da kadın hakları savunucularının önde gelenlerinden biri olarak kabul edilen Mümtaz Ali tarafından şöyle yorumlanmaktadır:

"İki erkek tanık bulunmadığı takdirde bir erkekle birlikte iki kadının tanıklığının aranmasını ifade eden ayetin kadın erkek eşitsizliğine delil olarak kullanılmasının yanlış olduğu fikri ayetin açık anlatımından anlaşılmaktadır. Vadeli borçlarla ilgili bir ayaftır ve kadınların ticaret hayatıyla ilgilenmedikleri, özellikle borçlar mevzuunda herhangi bir pratiklerinin, tecrübelerinin olmadığı bir dönemde, bu hükmüyle iş hayatının güvenliğini sağlama gayesini taşımaktadır. Sadece vadeli borçlanmalarda o günün şartlarına uygun olarak vahyedilen bu Kur'an ifadesi şahsi hukukla alakalı değildir. Ayet gerçekte yalnızca ticari anlaşmalara ve erkek Arap tacirlerinin kadınlardan çok daha tecrübeli olduğu bir teknik alana işaret etmektedir. Bunun için ayetin bunun dışında bir mana ile değerlendirilmesi ve iki cins arasında varsayılan eşitsizliğe örnek olarak gösterilmesi, Kur'an ruhundan kaynaklanamaz. Bu olsa olsa bu tür tefsirlerin yapıldığı zamanın mutad örfünden kaynaklanır."²⁷

Bu öğüdün günümüzdeki Noter işlemlerine çok benzediği ortadadır ve konu taraflarla ilgili istisnai durumlardandır. Uzmanlık alanı isteyen bir ticari hususa ilişkin olarak şahitlik istenmektedir. Günümüzde kadın erkek bu işi yapabilmekte ve cinsiyet ayrımına gidilmemekte, kapasite ve işbiriciliğe bakılmaktadır.

Kur'an'ın şahitlikle ilgili asıl öğüdü ise bir başka ayettedir ve ayet şöyledir:

"Ey inananlar" kendiniz, ana babanız ve yakınlarınız aleyhine de olsa, Allah için şahit olarak adaleti gözetin. İster zengin ister fakir olsun, Allah onlara daha yakındır. Adaletinizde heveslere uymayın. Eğer eğriltirseniz veya yüz çevirirseniz, bilin ki, Allah işlediklerinizden şüphesiz haberdardır."²⁸

Görüldüğü üzere burada kadın erkek ayrımı yapılmamaktadır. Bir başka şahitliğin geçtiği Kur'an ayetine göre evlenme en az iki şahit huzurunda olacağı gibi, boşanma da en az iki şahit huzurunda olmalıdır. Ayet şöyledir:

"Kadınları ya uygun bir şekilde tutun ya da uygun bir şekilde onlardan ayrılın. İçinizden iki tane adil şahit de getirin. Şahitliği Allah için yapın. İşte bu Allah'a ve ahiret gününe inanan kimseye verilen öğüttür."²⁹

Maalesef Allah'ın bu öğüdü İslam hukukunda yer almamış, fıkıhçılar, Allah'a ve Ahiret Gününe inan-

”

Kadının hak ve değerleri hakkında toplumsal problemlerimizin tespiti yapılırken ilk akla gelen sebepler; kültür yapısı, eğitim seviyesi, ekonomik durum ve dini inançlar olarak gösterilir.

dıkları halde, durumun kadınların aleyhine devam edip gitmesine izin vermişlerdir. Özel bir durum olan borç ilişkisine ait hükmü tüm hukuka uygulayarak kadınların tanıklık, şahitlik ve bunlarla ilintili meslekleri haiz hakkı gasp edilmiştir.

Erkeklerin kadınlara bir nebze üstün yaratıldığının Kur'an'da geçtiği ibarenin kaynağı olan ayetin illeti,

sosyal statüden kaynaklanan ve erkeğe ait sorumluluklardan doğan aile reisliği önceliğinin mutlakiyet içermediği, değişebilecek şartlarla beraber bunun geçerliliğini yitireceği anlamı üzerinedir.

"Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç ay hâli (hayız veya temizlik müddeti) beklerler. Eğer Allah'a ve ahiret gününe inanıyorlarsa, Allah'ın kendi rahimlerinde yarattığını gizlemeleri onlara helâl olmaz. Kocaları bu süre içinde barışmak isterlerse, onları geri almağa daha çok hak sahibidirlere. Kadınların, yükümlülükleri kadar meşru hakları vardır. Yalnız erkeklerin kadınlar üzerinde bir derece farkı vardır. Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."

Muhammed Abduh, görevler ve zorluklar mevzu-suna dair Kur'an'ın erkeğe tanıdığı bu Roma Hukuku'na ait "primus inter pares" halinin tarihi olup olmadığını tartışmaktadır. Abduh'un yaklaşımındaki can alıcı soru şudur. Bu, erkeğe yaratılıştan (fitri) mı verilmiştir yoksa tarihî şartların bir gereği olarak erkek bu konumu kazanmış (kesbi) da Kur'an da buna göre mi ona bu vazifeyi vermiştir? Şayet kadın, zamanla aile sorumluluklarını yerine getirmede ve aile ihtiyaçlarını karşılamada en az erkek kadar iktidar ve imkân elde ederse bir derece önceliği artık kendisinde toplanamaz mı? Kadın sosyal, kültürel ve bilimsel olarak kapasitesini yükseltir ve erkeklerle beraber yaşamın yükümlülüklerini paylaşabilecek bir konuma kavuşursa, erkeğin bu hallerden doğan aile reisliği önceliğinin, kadın erkek arasındaki statü farkının ortadan kalkacak olmasına binaen, artık geçerli olmayacağı kanaati taşınır gözükmektedir.

"Erkekler kadınlar üzerinde gözeticilerdir (kavvam). Zira Allah insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılmıştır. Bir de erkekler mallarından infak etmektedirler."³⁰

Yukarıda değinilen ayette bir önceki ile beraber değerlendirilmelidir. Erkeklerin kadınlar üzerinde kavvam oldukları belirtildikten sonra bunun illeti gösterilmekte ve "mallarından harcama yaptıklarından dolayı" denilmektedir.³¹ Buradan anlaşılan, müşterek hayata katılmada mülkiyet ile tasarruf gücüne sahip olan her kimse veya hangi eş öne çıkıyorsa, gücün ifa edilebilmesi bakımından onun (ilişkiyi idare ve müşterek hayatı idame ettirme hakkında) üstün olabileceği ifade edilmektedir. Gözeticilik pozisyonu tarihsel şartlar içerisinde erkeğin kadın yararına çalıştığı şeklinde anlaşılmalıdır. Zira bunun

”

Bize düşen geleneksel malumatı kullanmadan önce onun Kur'an'ın temel mantığı ve mesajı ile karşılaştırmak ve gerçek hayata bakan yönüyle uyumunu sorgulamaktır. Zira vahiy akletmeyi vurgulamaktadır ve akli desteklemek için gelmiştir.

da toplumdaki topluma ve gelişmişlik düzeylerine göre değişebildiğine şahit olunabilmektedir.

Kadınların sosyal hayat içerisinde bulunması ve hatta yöneticilik yapması hakkında problemler görüşler ve bilinçsizce yorumlar yapılmaktadır. Seba melikesi Belkis Kur'an'da geçmekte ve ilgili kıssada onun yöneticiliği hakkında hiçbir olumsuz yorum yapılmamaktadır.³² İslam tarihinden örnekler verecek olursak; bildiği üzere Hz. Aişe, riyaset konusunda Hz. Ali'nin karşısına çıktığında halkı yöneten, yönlendiren ve onlara hitap edip insanları davasına katılması için bizzat davet eden bir liderdi. Aynı şekilde Ümmü Atiyye adlı bir kadının da peygamberimizle birlikte yaklaşık yedi savaşa katılıp bu savaşlarda hemşirelik görevini ifa ettiği kaynaklarda da zikredilmiştir.³³

Reşid Rıza, Hz. Peygamber'in erkeklerden olduğu gibi kadınlardan da biat almasını öngören Kur'an ayetinin³⁴ aktif görev alabileceklerine işaret ettiğini de belirtmektedir ve Buhari hadisi olan Ümmü Hani'nin erkeği himayesi altına aldığı bildirdiği ve peygamberin de bunu kabul ettiği örneğini verir. Rıza'ya göre bir tek bu örnek üzerinden gidildiği takdirde bile, himayenin tamamen siyasi bir faaliyet olması hasebiyle kadının toplumsal işlerle alakadar olmasına İslam'ın asla müdahale etmediğini bu anekdot göstermeye yeterlidir.³⁵

Kadını eve hapseden, fırına ekmek almasına bile müsaade edilmeyen, ev dışındaki hayattan tamamen dışlayan zihniyetin referans olarak gösterdiği ayete baktığımızda ise ayetin bütüncül olarak değerlendirilmediği hemen göze çarpmaktadır:

"Ey Peygamber'in hanımları! Sizler herhangi bir kadın gibi değilsiniz. Eğer (Allah 'tan) sakınıyorsanız edalı konuşmayın. Sonra kalbinde hastalık bulunan kimse ümide kapılır. Daima ciddi ve ağırbaşlı söz söyleyin. Evlerinizde oturun, cahiliyyede olduğu gibi açılıp saçılmayın."³⁶

"Peygamberin hanımlarından bir şey istediğiniz zaman perde arkasından isteyin. Bu hem sizin kalpleriniz hem de onların kalpleri için daha temiz bir davranıştır."³⁷

Bu ayet, içeriği görüldüğü üzere peygamber hanımlarına hitaben inmiştir. Elbette onlar örnek alınmalıdır lakin Allah onları diğer kadınlardan ayırdığını vurgulamakla onlara ekstra bir görev ve sorumluluk yüklemiş, hal ve hareketlerinde pey-

gamber eşi olmalarından mütevellit daha dikkatli olmaları istenmiştir.

Bu ayetten hareketle, kadının sosyal hayattan soyutlanıp ev hapsine sokulması tamamen geleneğin ve zihniyetinin ürünüdür. Peygamber hanımlarından başka diğer Müslüman kadınlara yasak olan tek benzeri durum, yabancı erkekle uzun süre تنها bir yerde yalnız kalmak anlamına gelen "halvet"tir. Harama yakın mekruh olan halvet meselesinin ise kadının toplumsal hayatta sorumlu bir kişilik kazanmasıyla ve sosyal hayata katılımıyla direkt bir alakası yoktur.³⁸

Kur'an'da geçen poligami yani dört kadına kadar evliliğe ruhsat verilmesi yorumu tedrici olarak okunmalıdır. Bu sınırın konmasında nihai amaç poligamiyi ilga etmek ve tek eşliliğin tesisini sağlamaktır. Nitekim ayette³⁹ de buna dikkat çekilmekte ve ilga edilebilirliğinin toplumsal hafızada oturuncaya kadar bu hükmün olması gerektiği çıkarılabilmektedir.

"S. Emir Ali, İslam'a göre tek evliliğin esas olduğunu kabul etmekte ve buna delil olarak Mu'tezile mezhebinin, adalet şartına dayanarak kabul ettiği bir hükmünü vermektedir. Mu'tezile'ye göre şeriat nazarında evli bir erkeğin başka bir kadınla evlenmesi haramdır. Evlilik erkekle kadın arasında ihtiyari bir akitten ibarettir. Evliliğin bu özelliği, tek evliliği öngören şer-i bir şarttır."⁴⁰

Vahiy, geldiği dönemin hal diline ve toplumun genel zihnine hitap etme amacıyla bazı alışkanlıkları ve adetleri aşama aşama sonlandırmaktadır. Kölelik dinde sevilmemekte, kötü gösterilmekte, her fırsatta herhangi bir yaptırım konusu çıkınca köle azat etmek teşvik edilmekteydi. Böylece kölelik tarih içerisinde azala azala hayattan çekilmiştir. Bu stratejinin varacağı nihai amaç, Kur'an'dan ve peygamberin sünnetinden çok kolay bir şekilde anlaşılabilir. Poligami konusu da böyledir, hakeza adalet şartını tek başına dikkate alsak bile bu husus Kur'an'dan çıkarılabilir. Konu, «çok istesenez de kadınlar arasında adaleti temin etmeğe güç yetiremezsiniz.»⁴¹ ayeti ile birlikte değerlendirilmelidir.

Bir fert veya bir toplumun başlangıçta mutlak iyi ve hayır gördüğü gelenek, zaman geçtikçe, sosyal durumlar değiştikçe, fikirler geliştikçe mahza şer olarak görülebilir. Adet ve gelenekler, çağın şartlarına ve sosyal durumlara göre iyi veya kötü

”

Fıkıhçıların hükümlerinin dönemin şartlarına, kültürüne ve seviyesine göre olduğu asla unutulmamalı; birincil kaynak olan ayet hiç bir şekilde devre dışı bırakılmamalıdır! Vahiyden üstü hiçbir söz olmaz, olamaz!

adedilebilirler. "Her asrın kendine göre bir takım makyas ve tartılarının olması doğaldır."⁴² Her asrın kendine göre bir takım makyas ve tartılarının olması doğaldır.⁴³ Bugün de böyle bir toplum yapısına sahip milletler varsa bu onlar için de geçerli olabilir. Ama görüyoruz ki bugün fikirler geliştiği, çok evliliğe götüren şartlar ortadan kalktığı, toplumlar medeni açıdan ilerlediği için poligaminin hoş karşılanmadığı bir kültür oluşmuştur. Bu ortamda ise Kur'an'ın evlilik konusunda ideal fikri olan tek evliliği esas almak gereklidir.⁴⁴

Kadın, bireysel ifade özgürlüğüne, iradeye ve ayırt etme gücüne sahiptir. Boşanmak istediği zaman bu talep sevimsiz de olsa Allah tarafından helal kılınmıştır. Lakin Kur'an ve Sünnette, mezhep imamlarının kitaplarında bu esası tayin eden pek çok delille beraber birlikteliğin korunması da amaçlanmaktadır.

"Eğer onlardan hoşlanmıyorsanız, sabredin, hoşlanmadığınız bir şeyi Allah çok hayırlı kılmış olabilir."⁴⁵

"Karı kocanın arasının açılmasından endişelenirseniz, erkeğin ailesinden ve kadının ailesinden birer hakem gönderin. Bunlar düzeltmek isterlerse Allah onların aralarını bulur."⁴⁶

"Eğer kadın kocasının serkeşliğinden ve aldırışsızlığından endişe ederse aralarında anlaşma çalışmaları kendilerine bir engel yoktur. Anlaşmak daha hayırlıdır."⁴⁷

gibi Kur'an ayetleri; "Nezdî ilahide helalin en sevilmeyeni talaktır.", "İffet ve namusunda şüphe husulünden başka durumlarda zevcelerinizi boşamaktan kaçınınız. Cenabı Hak koca değiştiren kadınları, karısını değiştiren kocaları sevmez."⁴⁸ hadisleri aileyi oluşturan eşlerin birlikteliğini korumaya yönelik adımlardır ve kadın ile erkeği birey olarak ele alıp eşitçe yaklaşmaktadır. İslam dini kadınların aile içinde incitilmemelerini de öngörmüştür.

"Bir mü'min erkek, bir mü'min kadına bütçetmesin. Çünkü onun bir huyunu beğenmezse başka bir huyunu beğenir."⁴⁹

"Onu olduğu gibi kabul eder ve iyi geçinirsen ondan yararlanırsın. Kadınlara daima iyilik yapmayı alışkanlık haline getiriniz."⁵⁰

"Sizin hayırlınız karısına iyi davranandır. Ben kadın-

lara iyilik yapma konusunda sizin en hayırlınızım."⁵¹

"Kadınlara karşı hep hayır tavsiye edin. Zira onlar sizin yanınızda birer emanettir."⁵²

Mü'minlerin imanca en olgunu, ahlaki en güzel olanıdır. Sizin en hayırlınız kadınlara en hayırlı olanınızdır."⁵³

Her şeye rağmen evlilik birliğinin menfaatine bir şey sağlanamıyor ve hayat iki taraf için de çekilmez hale geliyorsa, birbirlerine hem maddi hem de manevi zarar vermeden boşanmaları daha makuldür. Kadının da boşanmaya talep hakkı vardır.

Burada dikkati çekmek istediğimiz bir husus var: Türk toplumu çoğunlukla amelde Hanefi mezhebine bağlıdır. Hanefi mezhebi akılcı/reyci-hadari (medenî) çizgidedir. Lakin mezhebin de bir beşeri oluşum olduğu ıskalandığında ve mezhep âliminin de günün şartlarına göre ihtiyaca binaen çözüm ürettikleri görmezden gelindiğinde -konumuzla ilişkilendirecek olursak- sonuçlar, maalesef, kadın lehine olmamaktadır.

Hanefi mezhebinde nikâh akdi kurulurken kadın lüzum şartı yani bağlayıcı bir şartı ifade etmezse istedikleri zaman veya üstüne kuma getirildiğinde boşanma hakkını haiz değildir. Mesela Hanefilik'te koca, ikinci bir evlilik yaparken eğer lüzum şartı yoksa ve nikâhın rükünleri ve şartları sağlanıyorsa karısının rızasını almadan evlilik yapabilir. İşte maksadımızın anlaşılması gayesiyle verdiğimiz bu örnekte görüldüğü gibi, fıkıhçıların hükümlerinin dönemin şartlarına, kültürüne ve seviyesine göre olduğu asla unutulmamalı; birincil kaynak olan ayet hiç bir şekilde devre dışı bırakılmamalıdır! Vahiyden üste hiçbir söz olmaz, olamaz!

"Onlarla iyilikle geçinin yahut onları iyilikle bırakın. Eziyet etmek için onları alıkoymayın, haddi tecavüz etmiş olursunuz. Bunu yapan zulmetmiş olur."⁵⁴

"İnsan için ancak çalıştığı şey vardır. Onun çalışması muhakkak görülecek ve sonra en olgun karşılık verilecektir."⁵⁵

"Arza yayılınız ve Allah'ın fazlından nasiplerinizi arayınız."⁵⁶

Kadının eğitim ve çalışma hürriyeti bulunmaktadır. Zira Allah Kur'an'da kadın-erkek ayrımı yapmadan her insana çalışmayı ve okumayı emretmektedir.

”

Eğer dinin mükemmeliyetine ve insanı iki dünya için de tekamüle erdirme çabası ve rehberliği içerisinde olduğuna inanıyorsak, din hala kadın için bir baskı ve zulüm aracı değil, aksine onun koruyucusu ve müjdeleyicisidir.

Kur'an'da ilk ayet, ilk emir "oku"dur.

Hz. Aişe bizzat ilim öğrenmiş ve öğretmiştir. Hz. Fatma fetva, Hz. Ebubekr'in kızı Esmâ fetva verecek kadar ilim sahipleridir. İslam dini kadınların aile içinde incitilmemelerini de öngörmüştür. Allah, "bilenlerle bilmeyenler hiç bir olur mu?"⁵⁷ derken kitabında, bunun muhatabı sadece erkekler değil kadınların da içinde olduğu tüm insanlardır.

Peygamberimiz "ilim kadın ve erkeklere farzdır" diye buyurmuştur. Ayrıca Peygamberimiz bazı günlerde kadınlara ilim öğretmiştir. Çok güzel okuma yazma bilen Şifa Hatun Peygamberimizin tavsiyesiyle eşi Hafsa'ya okuma yazma öğretmiştir. Şifa Hatun'a Hz. Ömer, çarşı ve pazarları kontrol vazifesi vermiştir.⁵⁸

Kadına miras hakkını ilk İslam getirmemiştir belki ama dönemine göre kadının elde ettiği miras hakkı ve bu hakkın tesis edilmesinde ileriye gösterme çok güzel bir sistematiğe ve en adil özelliğe sahiptir.

"Ana-babanın ve yakınların bıraktıklarından, erkeklere hisse vardır, kadınlara da hisse vardır. Bunlar az veya çok belirli bir hissedir. Taksimde yakınlar, yetimler ve düşkünler bulunursa, ondan onlara da verin ve güzel sözler söyleyin. Allah erkeğe iki kadının hissesi kadar tavsiye eder."⁵⁹

Yukarıdaki ayet sebebiyle günümüzde dahi kadının sosyal statüsüne bakılmaksızın miras hakkı konu olduğu zaman ebeveynler erkek-kadın ayrımı yapabilmektedir. Halbuki ayetin manası için fıkıhçılar ayetin sebab-i nüzulünü bilmektedir ve günümüze göre yeniden yorumlarsa durum daha net ortaya çıkacaktır. İslam Hukukunun maddeleri Kur'an'ın ayetleri değil, hukukçuların içtihatlarıdır.⁶⁰

Cahiliye Araplarında yetim kızların mülkiyet hakkına ilişkin bir husus değerlendirilmektedir. Araplarda kadının miras hakkı olmadığı gibi, şayet yetim çocuklar babasını kaybederse aile servetini yemek ve zenginleşmek isteyen biri anneleriyle veya yetim kız çocukla zorla evleniyor ve kadın ile çocukların hakkı yağmalanıyordu. Böylece evlilikle gelen himaye sonucu mallar kendi adına işletiliyordu. Allah bu adaletsizliği ve yağma düzenini kaldırmak ve yolun yanlış olduğunu göstermek için bu ayeti indirmiştir. Kadının mirasta hiç payı yokken, oran sahibi olmuştur. Zira kadın, hem kocasından hem babasından miras almak, hem de nikah sonucu gelen mehir miktarını elde etmek ile, erkek karşı-

sında ekonomik denge ve eşitlik imkanına erişebilmekteydi. Siyer-meğazi kaynaklarından bu ayetle birlikte kadına gelen miras hakkından toplumun erkeklerinin rahatsız oldukları ve peygambere bu ayet için çok soru sordukları bilinmektedir. Yine de bu ayetin tavsiye olduğu ve zaman içerisinde değişen şartlara göre yetkin din ulehasının yeniden meseleyi ele alarak hüküm verilmesi gerektiği kanaati bizde oluşmaktadır.

Kadın konusunda en çok saldırılan ve eleştirilen Kur'an ayetlerinden biri de kadını dövme ruhsatının verildiğinin tefsir edildiği ayettir.⁶¹ Ayeti açıklamaya geçmeden önce ayetin ilk muhatabı ve ayetin indiği peygamber efendimizin sünnetine bakılmasının elzem olduğu görülmektedir.

Peygamberimiz kadına nazik olmayı sürekli telkin etmiş bir insandır. Eşleri bazen ona ev hali seslerini yükseltebiliyor veya ona çıkışabiliyorlardı. Sahabeler bu duruma başta şaşırırsalar da bunun ev hali olmasından dolayı durumun insaniliği idrak edilebilmişti. Lakin peygamber Efendimiz bir kez bile üslubunu bozmamış, kibarca ve sakince iletişimde kalmayı bırakmamıştır. Kendisi, ayetin tek kanalı olduğu halde kadınlara asla vurmamıştır ve bunu birçok hadisinde görüldüğü üzere eleştirmiştir. Hz. Aişe şöyle demiştir: "Rasûlullah hiçbir hizmetçiye de, hiçbir kadına da vurmamıştır; hatta o, eliyle (bile) hiçbir şeye (vurup) dayak atmamıştır."⁶²

Ayetteki tavsiyede geçen uyarma sıralaması dikkate şayandır. İlk iki tavsiye gayet makul ve kadını psikolojikmen hazırlamak içindir. Lakin üçüncü tavsiye olan "darabe" fiilinin Kur'an'da birçok anlamı vardır. Bunlar arasında örnek vermek, isnad etmek, nitelendirmek, perde koymak, vazgeçmek, salmak, yol açmak-tutmak, örtmek, layık olmak, çarpmak, vurmak, yolculuğa çıkmak ve mesken-den çıkarmaktır.⁶³

Biz, şiddeti tamamen dinî kültürün bir sonucu olarak görmediğimizi belirtmek istiyoruz. Kadına şiddetin meşruiyeti kesinlikle olamaz. Bu tamamen psikolojik ve kültürel etmenlerden kaynaklanan bir gerçektir. Peygamberin hayatına bakıldığında Hz. Aişe'ye zina iftirası atıldığında ve ayet ininceye kadar olan o sıkıntılı dönemde, Efendimiz karısına kesinlikle şiddet uygulamamış, aksine üçüncü tavsiye olarak onu babasının evine yollayıp sabrı dilemiştir. Buradan ayette geçen darabe fiilinin vurmak anlamından daha çok evden çıkarmak, istenilen veya sabredilen şeyde ısrarcı olmak gibi anlamlara

Fıkıhçıların hükümlerinin dönemin şartlarına, kültürüne ve seviyesine göre olduğu asla unutulmamalı; birincil kaynak olan ayet hiç bir şekilde devre dışı bırakılmamalıdır! Vahiyden üstü hiçbir söz olmaz, olamaz!

ra geldiği şeklinde tefsir yapılması gerektiğini düşünmekteyiz. Nitekim bazı meal ve tefsirlerde bu şekilde yer almaktadır.⁶⁴ Bunu ayetin devamında incitmeme ve aleyhlerine hareket etmeme uyarılarından çıkarabiliriz. Aksi takdirde Kur'an'ın temel mantığı ve mesajına aykırılık durumunu izah etmek ve geleneğin yorumunu sürdürmeyi yeğlemek bizi çözümsüzlük içinde döndürmekten başka bir kapıya çıkarmayacaktır.

Peygamber Dönemi Sonrasındaki Kadına Bakışın Farklılaşması Üzerine

İslam kadına haklar getirmiş, kadını tarihi akış içerisindeki bugünkü olağan haklarının konumuna gelebileceği yolu açmıştır. Bu gerçeklik gayet net bir şekilde görülebilmektedir. Günümüzde çocuklar arasında ayırım yapmak veya kadın-erkek ayırımını devam ettirmek için geçerli bir neden kalmamıştır. Bu sebeple insanlar kültürel seviye ve eğitim düzeyleri arttıkça bu husus hayatın normal akışı içerisinde kendiliğinden vuku bulmakta ve farklı-haksız uygulamalar son bulmaktadır. Kadın ve erkek nüfus arasında bir dengesizlik yoktur. Kız ve erkek çocukların hepsi kabiliyetlerine göre yetiştirilebilmekte; ailelerine maddi-manevi katkılarda bulunabilmektedirler. Türk toplumu hem İslam öncesi hem de İslam sonrası kadını dışlayan bir kültüre ve inanca sahip değildir. Bu uygulamaların hiçbir meşruiyetinin kalmadığı çalışmamızla ve birçok araştırmada ortaya çıkmaktadır.

Günümüzde kadına fazla değer vermenin yanlış olduğu veya kadının bir nebze hakir görülmesi fikri maalesef geleneksel inancımızla desteklenmeye çalışılmaktadır. Ümmü Seleme'nin tavsiyeleriyle hareket etmiş bir peygamberin modeli ortada iken maatteessüf, "Kadınlara fikir danışın; fakat dediklerinin tersini yapın" emrini o büyük zata isnat etmekten haya etmeyenler meydana geldi.⁶⁵ Bunları birkaç örnekle daha göstermek istiyoruz.

Ebu Hureyre bir hadis nakleder ve der ki: "Uğursuzluk üç şeydedir; evde, kadında ve attadır". Bu Hz. Aiş'e bildirildiğinde şu açıklayıcı cümlelerle hatanın nasıl kaynaklandığını göstermiştir:

"(Uğursuz şeyler hakkındaki rivayeti) Ebû Hureyre iyi ezberleyememiş; o girdiğinde Rasûlüllah (sav), 'Allah, Yahudileri kahretsin, şöyle derler: Uğursuzluk şu üç şeydedir; evde, kadında ve atta' buyurmuştu; ama o, hadisin başını işitememiş, sadece

sonunu duymuştur." Aişe validemiz, diğer konularda yaptığı düzeltme işlemini bu konuda da yapmış ve kadınlarla ilgili son derece önemli bir konuda hatalı anlayışları önleme noktasında bizlere ufuk kazandırmıştır.⁶⁶

"En güzel dünya nimeti, zikreden dil, şükreden kalp ve insanın inancına göre yaşamasına yardımcı olan kadındır."

"Dünyanızda bana üç şey sevdirdi: Güzel koku, kadın ve gözümüzün bebeği kılınan namaz."

Hayatın kadınsız düşünülemezceği, kadının bir birey olarak erkekle beraber hayatın içinde bulunduğu, karşılıklılıkla birbirimize ihtiyacımız olduğu ortadadır. Bu çok önemli değerler hakkında Hz. Peygamber'in söylediği şey, elbette bu son rivayetlerde yer alan ifadeler olmalıdır. Aksini düşünmek, dine ve inanca hakaret, insanları kandırmak akla da zayıdır.⁶⁷

Bize düşen geleneksel malumatı kullanmadan önce onun Kur'an'ın temel mantığı ve mesajı ile karşılaştırmak ve gerçek hayata bakan yönüyle uyumunu sorgulamaktır. Zira vahiy akletmeyi vurgulamaktadır ve akli desteklemek için gelmiştir. Bu sebeple "dini kaynaklar" adı verilen her kaynağın -kur'an müstesna- insan ürünü olduğu ve insanın da sosyolojik ve psikolojik etmenlerden bağımsız olamayacağı gerçeği göz önünde bulundurulmalıdır. Vahiy dahi akılla buluşunca onu değerlendirmek insana kalmaktadır. Peygamberimiz bu vazifeyi en iyi şekilde Kurani ilkelere yapan kişidir. Örnek alınması gereken onun hayatından çıkarılacak ilkesel ve amaca matuf davranışlarıdır, en güzel olan ahlakıdır.

Sonuç

Çağımıza Batı medeniyetinin paradigması ve bilimsel metodolojisi ile bakıldığından aynı tutum dinî meselelere de takınılmaktadır. Maalesef Müslümanların yumuşak karnını "İslam'da kadın" tartışmaları oluşturmakta ve kadına yönelik her olumsuz eylem, söylem ve hal dinî referanslar kullanılarak örtülmeye çalışılmaktadır. Müslümanların normatif İslam yerine yani esasa kaynak vahiy(Kur'an) dururken, sünneti ilkeselliğin tavanı ama ölçüsellüğün tabanı alma rasyonalitesi ve idraki gerekirken; geleneğin ölçütleştirilmesini tercih etmesi ve beşeri kitaplara ayet metni gibi kutsallık atfetmesi maalesef kadın

konusunda İslam'ın kendisinin de saldırı almasına sebep olmaktadır.

Kadın hakları ve kadına bakış hakkında din metinlerinin akılcı-haderi zihniyetle ele alınışı dahi bir müddet sonra donmakta ve tıkanmakta, yorumlar belli kanallar üzerinden birbirini tekrar etmektedir. Kadına annelik ve eşlik vurgusu elbette toplumun en küçük yapı birimi olan aile için ve gelecek nesillerin sıhhati için gerekli ve önemi haiz bir konudur. Lakin kadına öncelikle eşit bir birey gibi yaklaşılması gerektiğini gerçeğini tüm insanlık Kur'an'ın perspektifinden olduğu gibi, doğru bir şekilde idrak etmelidir. Kadın her şeyden önce bir insandır, bireydir. Cinsiyet vurgusu daha yapılmadan temel hak ve özgürlükler adına eşitliğe ve denklığe sahiptir. Cinsiyetinin farklılığı fıtrat ile beraber Tanrı'nın yaratması gereği gelmekte lakin donanım ve yetkinlik bakımından hiçbir farkın bulunmadığı, sorumluluğun paylaşıldığı bizzat Allah ve O'ndan gelen vahyin çizgilerinin dışına hiç çıkmadan vahyi yorumlama elçisi tarafından bildirilmiştir.

Türk milleti olarak, kültürel köklerimizde ve sosyal dokularımızda kadına verilen ve verilmesi gereken değer ve önemi taşıyan bizler, İslam ile bu hayat gerçeğine dikkat çekilmesini, vahyin akıl ile çelişmediğini, aksine selim elim akli desteklediği idrakine varmak mecburiyetindeyiz. Peygamber dönemi ve sonrasındaki uygulamalar bizlere zamanı dondurmak için değil, ilkelerin özünün değişmeden nitelik ve niceliğinin zamana göre ayarlanması gerçeğini göstermektedir. İslam hukukunun mihenk noktalarından biri olan, Osmanlı'nın gözbebeği hukuk metni Mecelle'nin ifadesiyle "Ezmanın teğayyürü ile ahkâmın teğayyürü inkâr olunamaz" (Zamanın değişmesiyle hükümlerin değişmesi inkâr edilemez).⁶⁸

Sonuç olarak kadın, dinle veya dinden soyut bir şekilde gerçek hayatın ta kendisi olarak ve tam merkezinde yer alarak zaten var olmaya devam etmektedir. Geçmişe bağlılık noktasında inatçı ve romantik yaklaşımların sergilenmesi biz Müslümanların tutumu iken, bizi aşıp İslam'a mal edilmekte, din algımız ve anlayışımız bizi dinin kendisini, hayatı yaşanmaz hale getiren bir ur olarak görmeye itmektedir. İşte İslam'dan kadına bakmanın imkânı; tam olarak biz Müslümanların zihniyeti, telakkisi ve pratiğine bağlıdır; meseleyi hangi argümanlarla ve nasıl bir saikle ele alışımız dahilindedir. Eğer dinin mükemmeliyetine ve insanı iki dünya için de tekâmüle erdirmeye ve rehberliği içerisinde olduğuna inanıyorsak, din hala kadın için bir baskı ve zulüm aracı değil, aksine onun koruyucusu ve müjdeleyicisidir. Fakat

800 küsur yerde aklın kullanılması gerektiği vurgulanan kutsal kitabımızın temel sistematığı ve nihai amacına zıt olarak beşeri yorumların mutlakiyetine teslimiyeti sürdürmeye devam edersek, korkarım ki kadına din üzerinden yaklaşmak ve ele almak yakın bir gelecekte artık mümkün olmayacaktır. İslam, müntesipleri elinde hakkı gasp edilmiş olarak, kadın mefhumunu ıskalamış ve -Batı'dakine benzer bir sonla- hayattan soyutlanması gereken sadece ritüellerden ibaret bir kültür olarak ya da sakatlanmış ve dışlanmış bir duygusallık olarak zamanın gerçekliğinden çekilecektir.

1. Gündüz, Ahmed. "Tarihî Süreç İçerisinde Türk Toplumunda ve Devletlerinde Kadının Yeri ve Önemi", *Jasss Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 5, S. 5, Adıyaman Ekim 2012, ss. 129-148,
2. Dağcı, Şamil. "İslam Aile Hukukunda Evlenme Engelleri – I (Süreklî Evlenme Engelleri)", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1999, cilt: XXXIX, s. 175-237
3. Altıntaş, Ramazan. "Cahiliye Arap Toplumunda Kadın", *Diyanet İlmî Dergi*, C.37, S.1, Ocak-Şubat- Mart 2001, s.63-66
4. Tekvir Süresi, 81/8-9. ayetler
5. Akamenid kralı Darius kızkardeşiyle ve Artakhsatr da kızı Atossa ile evlenmiştir. Bkz: Arslan, Yavuz. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: "Perslerin Yönetim Politikası"*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih A.B.D. Eski Çağ Tarihi Bilim Dalı, Konya 2010, s. 44
6. Gündüz, age, s. 134
7. Price, Massoume. *Women's Lives in Ancient Persia*, www.iranonline.com/History/Women's-Lives/2.html, 02.02.2016, s. 2
8. Price, agu, s. 3
9. Ögel, Bahaettin. *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, 4. Baskı, TDAV Yay., İstanbul 2001, s. 237
10. Donuk, Abdülkadir. "Çeşitli Topluluklarda ve Eski Türklerde Aile", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Sayı 33, İstanbul 1980-81, s. 147-168.
11. Ögel, age, s.238
12. Gündüz, age, s. 146
13. Gündüz, age, s. 147
14. Kafesoğlu, İbrahim. *Türk Milli Kültürü*, Boğaziçi Yay., İstanbul 1993, s. 217
15. Gündüz, age, s. 148
16. Nisa suresi, 4/124. ayet
17. Ali İmran suresi, 3/195. ayet
18. Tevbe suresi, 9/71. ayet
19. Hucurat suresi, 49/13. ayet
20. Nisa suresi, 4/1. ayet
21. A'raf Suresi, 189. ayet
22. İşcan, M. Zeki. "Bazı İslam Modernistlerine Göre Kadın Hakları Konusunda Kısmi Bir Değerlendirme", *Ekev Akademi Dergisi*, c. 3, sy. 1, Erzurum Bahar/2001, s. 37
23. İşcan, age, s. 41
24. İşcan, age, s. 42
25. İşcan, age, s. 42
26. Bakara suresi, 2/282. ayet: "Ey iman edenler! Belir-

”

Eğer dinin mükemmeliyetine ve insanı iki dünya için de tekâmüle erdirmeye ve rehberliği içerisinde olduğuna inanıyorsak, din hala kadın için bir baskı ve zulüm aracı değil, aksine onun koruyucusu ve müjdeleyicisidir.

- lenmiş bir süre için birbirinize borçlandığınız vakit onu yazın. Bir kâtip onu aranızda adaletle yazsın. Hiçbir kâtip Allah'ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan geri durmasın; (her şeyi olduğu gibi) yazsın. Üzerinde hak olan kimse (borçlu) da yazdırsın, Rabbinden korksun ve borcunu asla eksik yazdırmamasın. Şayet borçlu sefih veya akli zayıf veya kendisi söyleyip yazdıramayacak durumda ise, velisi adaletle yazdırsın. Erkeklerinizden iki de şahit bulundurun. Eğer iki erkek bulunamazsa rıza göstereceğiniz şahitlerden bir erkek ile -biri yanılırsa diğerinin ona hatırlatması için- iki kadın (olsun). Çağırıldıkları vakit şahitler gelmemelik etmesin. Büyük veya küçük, vâdesine kadar hiçbir şeyi yazmaktan sakın üşenmeyin. Böyle yapmanız Allah nezdinde daha adaletli, şehadet için daha sağlam, şüpheye düşmemeniz için daha uygundur. Ancak aranızda yapıp bitirdiğiniz peşin bir ticaret olursa, bu durum farklıdır. Bu durumda onu yazmamanızda sizin için bir sakınca yoktur. (Genellikle) alış-veriş yaptığınızda şahit tutun. Ne yazan, ne de şahit zarara uğratılsın. Eğer bunu yaparsanız (zarar vererseniz) şüphe yok ki bu, sizin yoldan çıkmanız demektir. Allah'tan korkun. Allah size gerekli olanı öğretiyor. Allah her şeyi bilmektedir."
27. Daha geniş bilgi için bk. Aziz Ahmet. *Hindistan ve Pakistan'da Modernizm ve İslam*, çev. Ahmet Küskün, Yöneliş Yay, İstanbul 1990, s. 91
28. Nisa suresi, 4/135. ayet
29. Talak suresi, 65/2. ayet
30. Nisa süresi, 4/34. ayeti
31. İşcan, age, s. 45
32. Detay için bk: Neml Süresi.
33. Toksarı, Ali. "Hz. Peygamber Devrinde Kadın", *Diyanet İlmî Dergi*, C. 29, Sayı 4, Ankara 1993, s. 70, s. 76-77
34. Mümtahine süresi, 60/12. Ayeti: "Ey Peygamber! İnanmış kadınlar, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemek, iyi işi işlemekte sana karşı gelmemek hususunda sana biat etmeye geldikleri zaman, biatlarını kabul et ve onlar için Allah'tan mağfiret dile. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok esirgeyendir."
35. İşcan, age, s. 47
36. Ahzab suresi, 33/32-33. ayetler
37. Ahzab suresi, 33/53. ayet
38. İşcan, age, s.52
39. Nisa süresi, 4/3. ayet: "Eğer (kendileriyle evlendiğiniz takdirde) yetimlerin haklarına riayet edememekten korkarsanız beğendiğiniz (veya size helâl olan) kadınlardan ikişer, üçer, dörder alın. Haksızlık yapmaktan korkarsanız bir tane alın; yahut da sahip olduğunuz (cariyeler) ile yetinin. Bu, adaletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır."
40. Kınalızade, Ali Efendi. *Devlet ve Aile Ahlakı*, Baskıya haz. Ahmet Kahraman, Tercüman Yay., 1001 Temel Eser 69. Kitab, İstanbul 1976, s. 48
41. Nisa Süresi, 4/129. ayet
42. S. Emir Ali, "İslamiyet'in Asriliği", çev. Ömer Rıza Doğrul, *İslamiyet'in Asriliği ve Avrupa'nın İslamlaşması*, S. Emir Ali; B. Shaw; Mevlana Muhammed Ali, Asarı İlmîye Kütüphanesi Neşriyatı, İstanbul 1933, s. 110-119.
43. S. Emir Ali, "İslamiyet'in Asriliği", çev. Ömer Rıza Doğrul, *İslamiyet'in Asriliği ve Avrupa'nın İslamlaşması*, S. Emir Ali; B. Shaw; Mevlana Muhammed Ali, Asarı İlmîye Kütüphanesi Neşriyatı, İstanbul 1933, s. 110-119.
44. Emir Ali, age, s. 12-13.
45. Nisa suresi, 4/19. ayet
46. Nisa suresi, 4/35. ayet
47. Nisa suresi, 4/128. ayet
48. Ebu Davud, Talak, 3; İbn Mâce, Nikâh, 1
49. Müslim, Radâ' 61, hadis no: 1469; Müsned II, 329
50. Çubukcu, İbrahim Agah. "İslam'da Kadın Hakları", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 21, Sayı. 1, Ankara 1973, s. 41
51. Ahmed, VI, 47,99
52. Ahmed, VI, 47,99
53. Nisa suresi 4/19. ayet
54. Bakara suresi, 2/231. ayet
55. Necm Suresi, 53/39-40 ayetler
56. Cuma Suresi, ayet 10.
57. Zümer Suresi, ayet 9.
58. İbn Mâce, Mukaddime, 17
59. Nisa Suresi, 7-11. ayetler
60. Bilgin, Beyza. "İslam'da ve Türkiye'de Kadınlar", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 36, Sayı. 1, Ankara 1997, ss. 29-43
61. Nisa Süresi, 4/34. Ayet: "Erkekler, kadınların koruyup kollayıcılarıdır. Çünkü Allah, insanların kimini kiminden üstün kılmıştır. Bir de erkekler kendi mallarından harcamakta (ve ailenin geçimini sağlamakta) dırlar. İyi kadınlar, itaatkârdırlar. Allah'ın (kendilerini) koruması sayesinde onlar da "gayb"ı korurlar. (Evlilik yükümlülüklerini reddederek) başkaldırdıklarını gördüğünüz kadınlara öğüt verin, onları yataklarında yalnız bırakın. (Bunlar fayda vermez de mecbur kalırsanız) onları (hafifçe) dövün. Eğer itaat ederlerse, artık onların aleyhine başka bir yol aramayın. Şüphesiz Allah, çok yücedir, çok büyüktür." (*Diyanet meali*)
62. İbn Mâce, Nikâh, 50.
63. Ra'd 13/17, Kehf 18/11, Zuhruf 43/5, Nür 24/31, Tâhâ 20/77, Zuhruf 43/17, Nahl 16/74, Nur 24/31, Mâide 5/106, Bakara 2/273. ayetler
64. Daha detaylı bilgiler ve daha geniş bir değerlendirme için bk: Okuyan, Mehmet. *Kadına Yönelik Şiddette Kur'an'ın Bakışı*, OMÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, Samsun 1/2007, s. 126
65. Hatipoğlu, M. Sait, "İslam'ın Işığında Kadın", *Diyanet İlmî Dergi*, Mart 2007, sayı: 195, ss. 10-11.
66. Okuyan, age, s. 128
67. Okuyan, age, s. 129
68. Mecelle-i Ahkam-ı Adliye, md. 39, mecelle.com, 03.02.2016

Dr. Işıl İŞIKTAŞ SAVA

Gazi Üniv. Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü Araştırma Görevlisi

KADININ ÖNEMİ

VE KIRIM TATAR ŞAİRİ

ŞAKİR SELİM'İN ŞİİRLERİNDEKİ YANSIMALARI

”

Sürgündeki Kırım Tatar Edebiyatı'nın canlanmasında önemli isimlerden biri, 18 Mayıs 1944'te Kırım Tatarlarının topyekün vatanları Kırım'dan Özbekistan'a ve Sibirya'ya sürülmelerinden iki yıl önce, 1942'de Kırım'da dünyaya gelen ve sürgün yerleri olan Özbekistan'da yetişen Şakir Selim'dir.

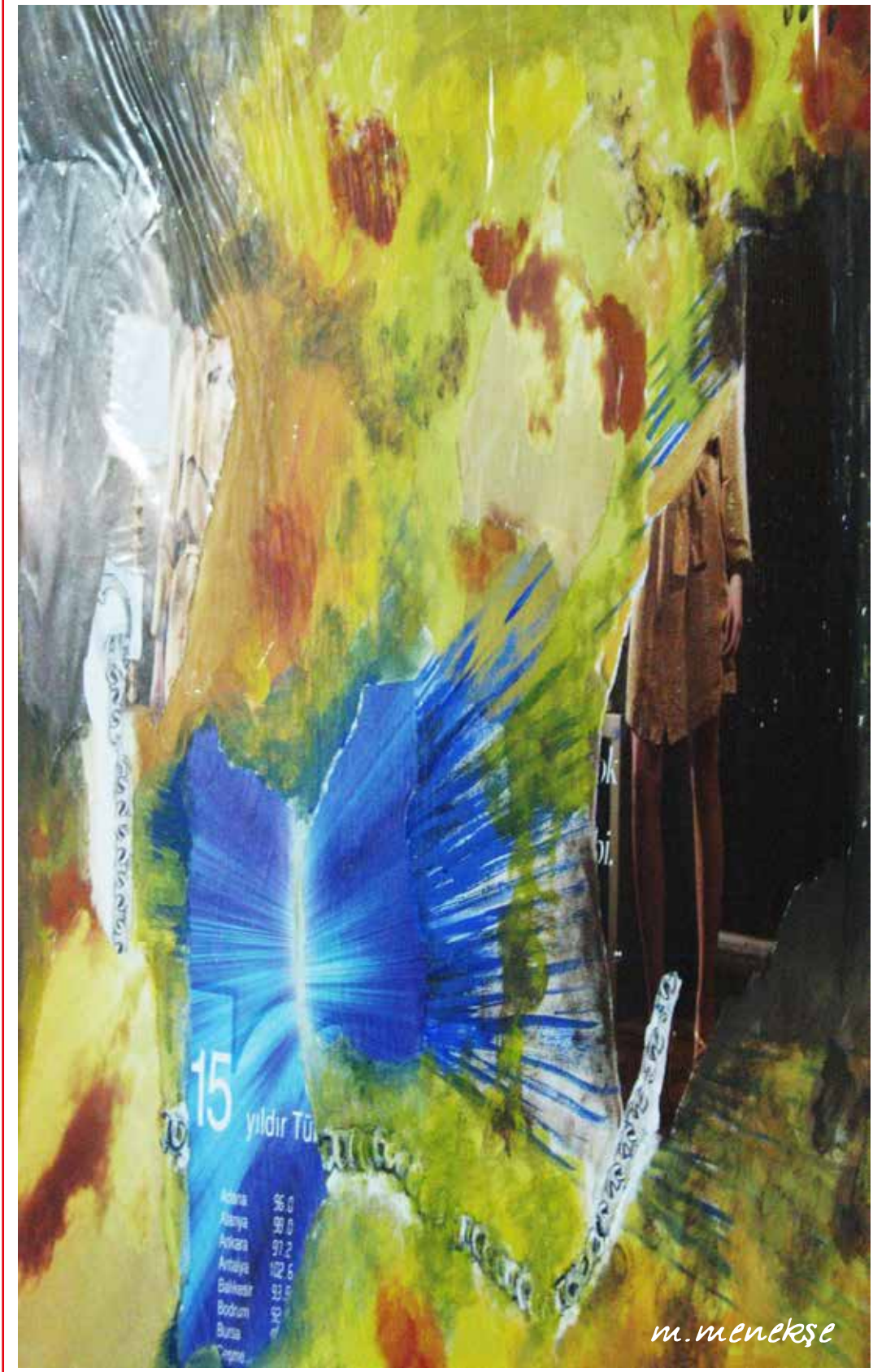
Sürgündeki Kırım Tatar Edebiyatı'nın canlanmasında önemli isimlerden biri, 18 Mayıs 1944'te Kırım Tatarlarının topyekün vatanları Kırım'dan Özbekistan'a ve Sibirya'ya sürülmelerinden iki yıl önce, 1942'de Kırım'da dünyaya gelen ve sürgün yerleri olan Özbekistan'da yetişen Şakir Selim'dir. O, Kırım Tatar Edebiyatı'nın Sürgünlük ve Vatan Kırım'a Avdet Devri şair, yazar ve aktivistlerinden biridir. Tarihinin büyük bir kısmında baskı ve zulüm altında kalan, dili, kimliği ve benliği unutturulmaya çalışılan bir Türk boyunun evladı olarak şair, halkının yaşadığı acılara seyirci kalmamış, yazdığı eserlerle duygu ve düşüncelerini, devrin şartlarını göz önüne alarak ortaya koymaya çalışmıştır.

Şakir Selim, 10 Nisan 1942'de Kırım'ın Akşehir Reyonu'nun Büyük As köyünde doğmuş ve ailesiyle birlikte 18 Mayıs 1944'te Özbekistan Cumhuriyeti'nin Semerkant Vilayeti'ndeki bir köye sürgün edilmiştir. Sekiz kardeşin en küçüğü olan ve henüz yedi yaşındayken annesini kaybeden Şakir Selim, ağabey ve ablaları tarafından büyütülmüştür. Altı yaşında köydeki ilkokula başlamış, 1958'de ortaokulu bitirmiş, Semerkant'ta öğretmen okulunda öğrenim görmüştür. İki yıl öğretmenlik yaptıktan sonra Sibirya'ya asker olarak gönderilmiştir. 1965 yılında Semerkant Üniversitesi Filoloji Fakültesi'nin Rusça bölümüne girmiş ve 1971'de buradan mezun olmuştur¹.

İlk şiiri 1963 yılında yayınlanan Şakir Selim, bir süre gazete ve dergilik faaliyetlerine devam etse de şiir dünyasından uzaklaşmaz. 1996'da "Tüşünce"² adlı şiir kitabını çıkaran şair, aynı yıl Ankara'da "Kutlu Doğum Haftası" münasebetiyle düzenlenen şiir yarışmasında birinci olur. Yine aynı yıl Kıbrıs'ta ve Ankara'da düzenlenen "Türk Dünyası Şairleri Şöleni"nde Arif Nihat Asya Ödülü'nü kazanır. Ayrıca şair, 1995'te Sudak-Kefe vakaları³ için "Yaralanan Türküler" isimli şiirini kaleme alır. Onun bu şiiri Server Kakura tarafından bestelenir, o yıl Kırım'da meşhur sanatçı Rüstem Memedov tarafından icra edilir⁴.

Şakir Selim 2006'da "Qırımname I"⁵ ve 2008'de "Qırımname II-Tamçılar"⁶ adlı kitapları yayımlanır. Kırım'da doğan ancak sürgün sebebiyle 66 yıllık ömrünün 47 yılını Özbekistan'da geçiren, 1989'dan beri vatan Kırım'da yaşayan şair, hayatında bunca acıya rağmen doğru bildikleri için mücadele etmekten vazgeçmez. Bir dönem Kırım Tatar Milli Meclisi'nin üyeliği görevini üstlenen ve 1997 senesinden beri de "Yıldız" dergisinin baş redaktörü olarak çalışan şair, hastalığı sebebiyle vazifesinden ayrılrsa da Kırım Tatar Yazarlar Birliği'nin fahri başkanlığı ve Avrasya Yazarlar Birliği'nin fahri üyeliğini 18 Kasım 2008'de Kırım'da vefat edene kadar sürdürür.

Şakir Selim'in şiirlerinin konusu, hem onun hayata bakış açısını hem de mensubu olduğu Kırım Tatar-

”

Şakir Selim, 10 Nisan 1942'de Kırım'ın Akşehir Reyonu'nun Büyük As köyünde doğmuş ve ailesiyle birlikte 18 Mayıs 1944'te Özbekistan Cumhuriyeti'nin Semerkant Vilayeti'ndeki bir köye sürgün edilmiştir.

”

1996'da "Tüşünce" adlı şiir kitabını çıkaran şair, aynı yıl Ankara'da "Kutlu Doğum Haftası" münasebetiyle düzenlenen şiir yarışmasında birinci olur. Yine aynı yıl Kıbrıs'ta ve Ankara'da düzenlenen "Türk Dünyası Şairleri Şöleni"nde Arif Nihat Asya Ödülü'nü kazanır.

larının geçmişten günümüze yaşadıklarının yansımasını içermektedir. Şair, 1783'te Kırım Hanlığı'nın yıkılıp topraklarının Çarlık Rusyasının eline geçmesiyle başlayan felâketli günlerden, 1917 Ekim İhtilâli'nden, II. Dünya Savaşı'ndan sonra 1944'te topyekûn sürgüne uğramalarının ardından gelişen siyasî hadiselerden yola çıkarak millî, siyasî ve içtimaî, bir o kadar da evrensel hadiselerle sahip bir muhtevayı okuyucularına sunmaktadır. Şiirlerinde bunları işlerken dönemin panoraması ve gerçekliğini, eleştirel bir perspektiften yansıtmaktadır. Eserlerinde, tarihî karakterlere ve hadiselerle atıflarda bulunarak okuyucuların merak kapısını aralamayı amaç edinen şair, yaşanan iyi veya kötü her durumu halkın bilinçlenmesinde araç olarak kullanmaktadır.

Şakir Selim, hanımlara ve kızlara şiirlerinde özel bir yer ayırmaktadır. Şairin vatanı Kırım'a dönmeden önce kaleme aldığı şiirler arasında hanımlar için bariz bir şekilde duygu ve düşüncelerini yansıttığı "Sevgi Alevi" kitabındaki "Sizge Ne Kerek?" ve "Uyanuv" kitabındaki "Qadınlarğa" adlı şiirleri göstermek mümkündür.

"Sevgi Alevi" kitabındaki "Sizge Ne Kerek?" şiirinde açıktan açığa Kırım Tatar hanımları tabirini kullanmamakla beraber şiirin içinde yer verdiği telmihlerle Kırım Tatar kızlarını-hanımlarını işaret eden şair çeşitli milletlerin kızlarında bulunan hususiyetlerin bizim kızlarımızda, Kırım Tatar kızlarında, var olduğunu meşhur Kırım Tatar hanımlarına atıflarla okuyucuya sunmaktadır. Şair önce "denizin maviliğini, dağların mağrurluğunu, çöllerin genişliğini alın bizim kızlardan" diye bir girizgâhla Kırım Tatar kızlarının meziyetlerini tabiat unsurlarıyla benzeştirir. Sonra Puşkin'in meşhur "bahçisarayskiy fontan" (Bahçesaray Çeşmesi) şiirindeki karakterlere göndermeler karşımıza çıkmaktadır.

1. Sizge ne kerek?
2. Mariya inceligimi,
3. Ya gürcü küncüligimi,*
4. Azerniñ tatlı sözümi,
5. Ruslarnıñ açıq yüzümi?
6. Alıñız bizim qızlardan!

"Puşkin'in romantik döneminin en önemli poeması olan "Bahçesaray Çeşmesi", Kırım Hanı Kerim Giray'ın (Kırım Geray'ın olması gerekir) bir baskın sırasında Polonyalı kontes Mariya'yı babasının şatosundan kaçırmaması, haremdeki Gürcü eşlerinden Zarema'nın Mariya'yı kıskanmasıyla gelişen olaylar, lirizmi, dramatik konusu, Kırım'ın doğasının renkli ve

canlı bir dille anlatımı ve görkemli harem betimlemeleriyle okur kitesinin büyük ilgisini" çeker⁷.

Sonra Alime (Alime Abdennanova), Sabriye (Sabriye Erecepova) ve Anife (Anife Bodaninskaya) gibi mühim Kırım Tatar şahsiyetlerine göndermeler yaparak onların meziyetlerine dikkat çeker:

5. Sizge ne kerek?
6. Alime fidaiyigimi.
7. Sabriye kedaylıgımı,
8. Anife cesürligimi,
9. Ay, küneş tesirligimi?
10. Alıñız bizim qızlardan!

Burada Alime'nin fedailiği ile Alime Abdennanova'ya telmihte bulunmuş onun hayatı okuyucuya hatırlatılmak istenmiştir. 2. Dünya Savaşında SSCB tarafında casusluk faaliyetleri gerçekleştirmiş olan Alime Abdennanova, Kuzey Kafkasya istihbarat grubunda ve Sahil Ordusunda görev almış, Cermay-Kaşıksk yeraltı örgütün üyesiiken telsizci Larisa Gulyaçenko'nun ihaneti yüzünden grubun tüm üyeleri tutuklanmış, 5 Nisan 1944'te Akmescit civarında vahşiyce öldürülmüştür⁸.

"Sabriye kedaylıgı" ile de okuyucuya "Sabriye Erecepova" telmihi yapılmıştır. Sabriye Erecepova, 12 Temmuz 1912 tarihinde Bahçesaray'da, öğretmen olan Kerim Cemilev'in ailesinde dünyaya gelmiş, 1926 yılında Akmescit'te okula başlamış, 1939 yılında Moskova'da 1. SSCB Şarkı ve Oyun Yarışması'na katılarak "Yetenekli Genç Türkücü" ödülünü kazanmış bir sanatçısıdır. 1940 yılında Kırım Özerk Sovyet Cumhuriyeti Halk Sanatçısı unvanını alan Erecepova, 2. Dünya Savaşı başladıktan sonra askerlere konser vermek için kurulan topluluğa dâhil edilmiştir. Kırım Tatar halkının 18 Mayıs 1944'te topyekûn Kırım'dan sürgünü sırasında Erecepova'nın kocası ve oğlu Özbekistan'a sürgün edilmiş; Erecepova, 1940'lı yılların sonunda kocası ve oğlunun yanına Özbekistan'a gelmiştir. Kırım Tatar sanatçısı, 15 Eylül 1950 yılında tutuklanmış ve savaş sırasında düşman ülkede (Romanya) bulunmak suçundan dolayı 25 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. Erecepova, hakkındaki dava iptal edildikten sonra, 12 Mart 1956'da serbest bırakılmış ve 18 Aralık 1967'de ise sabıkası silinmiştir. 1964 yılında Özbekistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Halk Sanatçısı unvanını alan Sabriye Erecepova, 1977 yazında Taşkent'te hayatını kaybetmiştir⁹.

Şiirde "Anife cesürligimi" telmihiyle de okuyucunun hafızasına Kırım Tatarları için çok önemli olan 1917 Kırım Milli Demokratik Cumhuriyeti dönemi

düşürülmüştür. O dönemde toplanan 1. Kırım Tatar Millî Kurultay'ında üyelerden dördü kadındır ve bu dört kadından biri de Kırım Tatar Millî Demokratik Cumhuriyeti yöneticilerinden biri olan Ali Efendi Bodaninskiy'nin hanımı Anife Bodaninskaya'dır¹⁰. Şair bu telmihle hem okuyuculara Kırım Tatar tarihinde önemli bir yere sahip olan Kırım Millî Demokratik Cumhuriyeti'ne hem de o cumhuriyetin kurulmasına katkıda bulunan üyelerin bazılarının kadın olmasına dikkat çekmek istemiştir.

Şairin "Uyanuv" kitabındaki "Qadınlarğa" adlı şiirinde kadınları bu dünyanın güzelliği olarak nitelendirerek giriş yapar ve şiirin devamında kadınları acı tatlı her yönüyle tasvir ederek okuyucuya tanımlar. Beyitler hâlinde yazılmış olan bu şiirde kadın vurgusu her mısranın sonunun "kadınlardır, kadınlardır" redifiyle yapılır.

1. Bu dünyanın güzelliği - kadınlardır, kadınlardır,
2. Ömrümüzniñ tüzgünlüğü - kadınlardır, kadınlardır.

Şaire göre kadınlar, bu dünyanın sert yamaçlarıdır ve ömrümüzün ıstırabıdır. Yani şairimizin erkek olması münasebetiyle erkek gözünden kadın tanımlamaları göze çarpmaktadır. Ama aynı şair, şiirin devamında kadınları bu dünyanın temeli, hayatın ilk ve en önemli amacı olarak göstermesi de kadınlarsız hayatın erkekler için ne kadar zor olacağını itiraf eder.

AQAYLIQ BORCU **8 Mart münasebeti ile**

1. Aqaylıq borcu bar çarhlı dünyada,
2. Onı eda etmek - muqaddes farzdır,
3. Eda etalmasañ, qavrulup yan da, -
4. Özüñe kün evel teren lât qazdır.
5. Aqaylıq borcu pek şerefli borcdır,
6. Aq- Taala bizlerge şay reva körgeñ;
7. Aqay degil episi qalpaqlı yürgeñ,
8. Ve özen körmeyip balağın tirgeñ...
9. Açıq lafım budır sizge, aqaylar:
10. Qadinsız olamaz Vatan sevgisi.
11. Yurtqa sevgiñizni olar saqlaylar,
12. Qadınlar - em Vatan, em evniñ tüşü.
13. Tek qadınlar añlar aqaylığınını,
14. Kerçekten de aqay olıp olarsañ...
15. Qadınlarğa sarf et bar baylığınını,
16. Dünyada kimsesiz paynözü qalsañ.

3. Bu dünyanın sert capları -qadınlardır, qadınlardır,
4. Ömrümüzniñ azapları - qadınlardır, qadınlardır.
5. Bu dünyanın baş temeli -qadınlardır,qadınlardır,
6. Ömrümüzniñ baş emeli - qadınlardır, qadınlardır.

Şiir kadınların "bu dünyanın tatlılığı, ömrün mutluluğu, bu dünyanın şen baharı, bu dünyanın şarapları ve hayatın harapları" olarak tanımlanmalarıyla devam eder. Şiirin sonunda ise kadınlar şair için bu dünyanın varlık sebebi ve hayatın sevgi yönünün temsilidir, vazgeçilmez oldukları vurgulanmaktadır.

17. Bu dünyanın bar oluvı - qadınlardır, qadınlardır,
18. Ömrümüzniñ yar oluvı - qadınlardır, qadınlardır

Şair şahıslara ismen atıfla yazdığı şiirlerinin haricinde biri kendisinin tarifiyle "şaka tarzında" olmak üzere Qırımname-I kitabında kadınları konu alan "Aqaylıq Borcu", "Qadinizm Biñ Yaşasın!" ve "Qadınlarımızğa Arzuhalım" adlı üç şiir kaleme almıştır.

Bu şiirlerden "Aqaylıq Borcu"nda şiirin başlığın altında "8 Mart münasebeti ile" notu yer almaktadır ve dünya kadınlar günü olarak bilinen bu günde kadınlara ithafen yazıldığı anlaşılmaktadır. Şiir Mart 2001'de yazılmıştır. Şiirin ilk beyitinde her erkeğin bu dünyada kadınlara karşı bir vazifesi olduğunu, onu etmezlerse kendileri için erkenden mezar kazmaları gerektiğini söyler.

AQAYLIQ BORCU **8 Mart münasebetiyle**

1. Erkeklik borcu var çarklı dünyada;
2. Onu eda etmek, mukaddes farzdır.
3. Eda edemeszsen, kavrulup yan da;
4. Kendine gün evvelinden derin lahit kazdır.
5. Erkeklik borcu pek şerefli borçtur.
6. Hak Teala bizlere böyle reva görmüş;
7. Bey değil, hepsi kalpaklı yaşamış,
8. Ve nehir görmeyip paça sıvamış.
9. Açıq sözüm budur size beyler:
10. Kadinsız olmaz Vatan sevgisi.
11. Yurda sevginizi onlar korurlar;
12. Kadınlar, hem vatanın hem evin rengidir.
13. Sadece kasınlar anlar beyliğini,
14. Gerçekten bey olabilersen...
15. Kadınlara safr et bütün varlığını,
16. Dünyada bir başını kimsesiz kalsan.

Sabriye Erecepova, 12 Temmuz 1912 tarihinde Bahçesaray'da, öğretmen olan Kerim Cemilev'in ailesinde dünyaya gelmiş, 1926 yılında Akmescit'te okula başlamış, 1939 yılında Moskova'da 1. SSCB Şarkı ve Oyun Yarışması'na katılarak "Yetenekli Genç Türkücü" ödülünü kazanmış bir sanatçıdır.

17.Yürekten yanıp ağlarlar ölseñ,
18.Cennet uriyeleri olup uçarlar.
19.Saňa merhametli tek olar, bilseñ,
20.Ölmez ruhuñı da anda quçarlar.

21.Asla şek ketirmem: yücedir Alla, -
22.Onıñ sadıq qulı muqaddes qadın.
23.Kerçek aqay olsañ, qadinsız qalma,
24.Saqla yüregiñde onıñ pak adın.

25.Onıñ ayaqları astında cennet, -
26.Bu lafıñı söyledi Yüce Peyğamber.
27.Aqaylıq borcuñıñı elal tuhfe et, -
28.Bütün varlığın qadınlarğa ber!

29.«Qabrimde melekler sorğu sorasa»,
30.Azrail tenimni kaç parça doğrasa,
31.Canımın parçası - qadındır, dermen, -
32.Canımın qadınğa berip ölermen! Mart, 2001s.

QADINIZM BIÑ YAŞASIN! (ŞAQA TARZINDA)

1.Kirpiklerin bizge hancer etip urğan,
2.Erkekleriñ raatlığın hırsızlağan,
3.«Qaburğañda et qaldırmam», dep yırlağan
4.Qadın zatı tapmacadır tapılmağan.

5.Tatlı tilnen güzel laflar keliştirir,
6.Sevse bile «Sevmeyim» dep eriştirir.
7.Yüreginiñ anahtarın saña berir,
8.Ekinci kün kilitini deñiştirir.

9.Zayıf demeñ, ondan küçlü mahluq olmaz,
10.Qadinsız yurt sobasını yaqmaq olmaz,
11.«Qadınlarnı sevmem», degen ahmaq olmaz,
12.Qadını yoq erkeklerde ahlaq olmaz.

13.Dülber qadın körsek, kökten tez enemiz,
14.Baqıp közler toymay, keçe yıl-senemiz,
15.Nefsi toymaz de tekemiz, de devemiz, -
16.Ah, çünkü biz qadınlarnı pek sevemiz!

17.Barsın, olar bizni qurt kibi aşasın,
18.Biñ-bir azap, ateş-alevge taşlasın.
19.Kömmünizm degen ömür quralmadıq;
20.QADINIZM biñ yaşasın, biñ yaşasın! 1997 s.

QADINLARIMIZĞA ARZUHALIM

1.Ey, bizim qadınlr, bizim qadınlr,
2.Sizge çin gönülden arzuhalım bar:
3.Yañı Nomanlarnı doğurırsız mı?
4.Ya, qadınlarımız şay oğursız mı?..

17.Yürekten yanıp ağlarlar ölürsen;
18.Cennet Hurileri olup uçarlar.
19.Sana merhametli bir tek onlar, bilirsen;
20.Ölmez ruhunu da orada uçururlar.

21.Asla şüphe etmem: Yücedir Allah.
22.Onun sadık kulu mukaddes kadın.
23.Gerçek adam olsan kadinsız kalma,
24.Sakla yüregiñde onun pak adını.

25.Onun ayakları altında cennet,
26.Bu lafı söyledi Yüce Peyğamber.
27.Erkeklik borcunu helâli hoş et;
28.Bütün varlığını kadınlara ver!

29."Kabrimde melekler sorguua çekse",
30.Azrail tenimi parça parça doğrasa,
31.Canımın parçası kadındır, derim;
32.Canımı kadına verip ölürüm. Mart, 2001s.

KADINIZM BİN YAŞA (ŞAKA TARZINDA)

1.Kirpiklerini bize hançer edip vuran,
2.Erkeklerin rahatlığını çalan,
3."Kaburganda et bırakma" diye mırıldanan,
4.Kadın kısmı bulmacadır çözülmeyen.

5.Tatlı dille güzel laflar yakıştırır,
6.Sevse bile "sevmiyorum" diye kızdırır.
7.Yüreginin anahtarını sana verir,
8.İkinci gün kilitini deñiştirir.

9.Zayıf demeyin, ondan güçlü yaratılmış yoktur,
10.Kadinsız yurt ateşini yakmak olmaz.
11."Kadınlarnı sevmem" diyen ahmak yoktur,
12.Kadını olmayan erkeklerde ahlaq olmaz.

13.Güzel kadın görsek, gökten tez ineriz,
14.Bakarak gözlerimiz doymaz, geçer senemiz.
15.Nefsi doymaz bir tekeyiz, bir deveyiz;
16.Ah çünkü biz kadınlarnı pek severiz!

17.Varsın, onlar bizi kurt gibi yesin;
18.Binbir ıstıraba, ateşe ve aleve salsın.
19.Kömmünizm denen ömrü kuramadık;
20.KADINIZM bin yaşasın, bin yaşasın!

KADINLARIMIZA ARZUHÂLİM

1.Ey bizim kadınlar, bizim kadınlar;
2.Size canıgönülden arzuhalım var:
3.Yeni Nomanlarnı doğurur musunuz?
4.Ya, kadınlarımız bu kadr mı uğursuz?

Şakir Selim'in şiiirlerinin konusu, hem onun hayata bakış açısını hem de mensubu olduğu Kırım Tatarlarının geçmişten günümüze yaşadıklarının yansımalarını içermektedir.

5.«Arafat dağı» bekley sizlerden evlat,
6.Evlat ki, Sabriye, Ediyeler kibi.
7.Olardır aqiqiy sanat saibi, -
8.Bugünkü şamatabazlar kiyyik em de yat!

9.Ey, qırımtatar qadın-qızları,
10.Halqımızniñ qanı suvıp buzladı.
11.Yañı Çoban-zade doğurıñ bizge, -
12.Can kirsın totlanğan şu tilimizge.

13.Ey, bizim qadınlar! Sizge şeref-şan,
14.Der edik, Avçıköyde doğsa bir insan!
15.Bu yurtniñ gülünü soldurmaycaq - siz,
16.Saf nesil doğurmaqtan boldurmaycaq - siz!
Mart, 2006 s.

5."Arafat Dağı" bekliyor sizlerden evlat,
6.Evlat ki, Sabriye, Ediyeler gibi.
7.Onlardır hakikî sanat sahibi,
8. Bugünkü şamatazılar vahşi hem de yâd!

9.Ey Kırım Tatar kadınları, kızları;
10.Halkımızın kanı donup kaldı.
11.Yeni Çobanzade,doğurun bize,
12.Ruh gelsin paslanan şu dilimize.

13. Ey bizim kadınlar! Size şeref şan,
14.Derdik, Avçıköy'de doğsa bir insan!
15.Bu yurdun gülünü soldurmayacak sizsiniz;
16.Saf nesil doğurmaktan yorulmayacak sizsiniz!
Mart 2006

KADINLARĞA

1. Bu dünyanın güzelliği - qadınlardır, qadınlardır,
2. Ömrümüzniñ tüzgünlüğü - qadınlardır, qadınlardır.
3. Bu dünyanın sert cıpları -qadınlardır, qadınlardır,
4. Ömrümüzniñ azapları - qadınlardır, qadınlardır.
5. Bu dünyanın baş temeli -qadınlardır,qadınlardır,
6. Ömrümüzniñ baş emeli - qadınlardır, qadınlardır.
7. Bu dünyanın faniyliği - qadınlardır, qadınlardır,
8. Ömrümüzniñ aniyliği - qadınlardır, qadınlardır.
9. Bu dünyanın tatlılığı - qadınlardır, qadınlardır,
10. Ömrümüzniñ şadlılığı - qadınlardır, qadınlardır.
11. Bu dünyanın terslenüvi - qadınlardır, qadınlardır,
12. Ömrümüzniñ ertlenüvi - qadınlardır, qadınlardır.
13. Bu dünyanın şeñ baarı - qadınlardır, qadınlardır,
14. Ömrümüzniñ şeñ saarı - qadınlardır, qadınlardır.
15. Bu dünyanın şarapları - qadınlardır, qadınlardır,
16. Ömrümüzniñ «harapları»- qadınlardır, qadınlardır.
17. Bu dünyanın bar oluvı - qadınlardır, qadınlardır,
18. Ömrümüzniñ yar oluvı - qadınlardır, qadınlardır.

KADINLARA

1. Bu dünyanın güzelliği, kadınlar, kadınlar.
2. Ömrümüzün düzeni kadınlar, kadınlar
3. Bu dünyanın sert yamaçları kadınlar, kadınlar.
4. Ömrümüzün azapları kadınlar, kadınlar
5. Bu dünyanın baş temeli kadınlar, kadınlar.
6. Ömrümüzün baş emeli kadınlar, kadınlar.
7. Bu dünyanın faniyliği kadınlar, kadınlar.
8. Ömrümüzün aceleciliği kadınlar, kadınlar.
9. Bu dünyanın tatlılığı kadınlar, kadınlar.
10. Ömrümüzün mutluluğu kadınlar, kadınlar.
11. Bu dünyanın terslenmesi kadınlar, kadınlar.
12. Ömrümüzün ertelenmesi kadınlar, kadınlar.
13. Dünyanın şen baharı kadınlar, kadınlar.
14. Ömrümüzün şen seheri kadınlar, kadınlar.
15. Bu dünyanın şarapları kadınlar, kadınlar.
16. Ömrümüzün "harapları" kadınlar, kadınlar.
17. Bu dünyanın varlığının sebebi kadınlar, kadınlar.
18. Ömrümüzün yâr oluşunun sebebi kadınlar, kadınlar.

Kırım'da doğan ancak sürgün sebebiyle 66 yıllık ömrünün 47 yılını Özbekistan'da geçiren, 1989'dan beri vatan Kırım'da yaşayan şair, hayatında bunca acıya rağmen doğru bildikleri için mücadele etmekten vazgeçmez.

1. Karaş, E. (2009). Şakir Selim'le Röportaj. *Emel İki Aylık Fikir-Kültür Dergisi*, sayı 228, s.26
2. Baydar, A.S.E. (2012). Şakir Selim'in Edebî Şahsiyetine Dair Notlar. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 47, 58
3. Selim, Ş. (1996). *Tüşünce. Qırım : "Tavriya" neşriyatı*
4. *Emel İki Aylık Fikir-Kültür Dergisi*. (1995). 208 Mayıs-Haziran, 46-47
5. Fazıl, R., Nagayev, S., (2001). *Qırımtatar Edebiyatınıñ Tarihi. Simferopol: Qırım devlet oquv-pedagogika neşriyatı: 578*
6. Selim, Ş. (2006). *Qırımname I. Simferopol: Qırım devlet oquv-pedagogika neşriyatı*
7. Selim, Ş. (2008). *Qırımname II-Tamçılar. Akmascit: Tarpan*
8. Yükseler, Kaya (2012), *Aleksandr Sergeyeviç Puşkin Poemalar, Kâzım Taşkent Klasik Yapıtlar Dizisi, YKY, s. 9*
9. *Bkz (http://qha.com.ua/gaspirali-kutuphanesinde-kadin-casus-alime-abdennanova-yi-anma-sergisi-132917tr.html(21 Ekim 2014) http://www.qirim.net/qaraman.aspx/qaraman.aspx?id=4 (21 Ekim 2014)*
10. *Osman Bayramaliyev, http://qha.com.ua/merhum-sabriye-erecepo-va-vatanina-geri-donuyor-113628tr.html(21 Ekim 2014)*
11. *http://krimdernegi.org.tr/dataprint.asp?id=285 (21 Ekim 2014)*
12. "Qabrimde melekler sorğu sorasa,
13. Azrail tilimni biñ kere torasa,
14. "Öz tuvğan tilinde ayt maña dermen,
15. Öz tuvğan tilimde cırlap ölermen..."Çobanzade'nin bu şiiri için bkz. Fazıl, R. ve Selim, Ş. (Editörler). (2008). *Ey Ana Til! Ey Tuvğan Til!Aqmescit: "Qırımdevoquvpednneşir" neşriyatı, 20-21*

Zeynep TÜRKYILMAZ

Okutman, Ege Üniversitesi Tarih Bölümü.

MİLLİ MÜCADELEDE TÜRK KADINI

”

Milli mücadele döneminde cep-heden cepheye koşarak bizzat savaş alanında komutanlık yapan ve düşman ordularıyla savaşan Türk kadını, cephe gerisinde de gerek basın gerek cephanelerin taşınması gerekse düzenledikleri mitingler ve kadın cemiyetleriyle, milli mücadeleyi desteklemişlerdir.

Türk kadınları cesareti, duyarlılığı, mücadele azmi ve kararlılıklarıyla tarihe yön vererek, Kurtuluş Savaşı'nda vatanın kurtulması için önemli hizmetlerde bulunmuşlardır. Yakın tarihimize baktığımızda, İkinci Meşrutiyet döneminde, bilhassa 1908'li yıllarda kurdukları cemiyetlerle, siyasal ve toplumsal etkinliklerini arttıran kadınlarımız Kurtuluş Savaşı döneminde büyük fedakârlık göstererek, vatanın savunulması için mücadele vermişlerdir.

Milli mücadele döneminde cepheden cepheye koşarak bizzat savaş alanında komutanlık yapan ve düşman ordularıyla savaşan Türk kadını, cephe gerisinde de gerek basın gerek cephanelerin taşınması gerekse düzenledikleri mitingler ve kadın cemiyetleriyle, milli mücadeleyi desteklemişlerdir.

Kurtuluş Savaşı döneminde; İrade-i Milliye, Açıksöz, Albayrak, Hâkimiyet-i Milliye gibi gazetelerde kadınlarımızın yazılarına da yer verilirken, Türk kadınlarının hizmetleri ve faaliyetleri hakkında haberler yapılmış, kadınlarımızın milli mücadeleye olan inanç ve katkıları, Türk milleti için örnek oluşturmuştur.

Kadın cemiyetlerinin; işgallere karşı mitingler düzenleme, halkı mücadele ve dayanışmaya teşvik etme, topluma mücadele azmi kazandırarak maneviyatı yükseltmenin yanında; kimsesizlere, yoksullara, çocuklara yardım toplama gibi sosyal yardımlaşma faaliyetleri de önemlidir. Kadın cemiyetleri ile kadınlar hem sosyal hem siyasal olarak toplumun dinamik güçlerinden biri haline gelmişler, milli mücadelenin vazgeçilmez bir unsuru olmuşlardır.

Mili mücadele döneminde yararlılık gösteren bu önemli cemiyetlerden başlıcaları;

Asri Kadınlar Cemiyeti

Hilal-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi

Müdafaa-i Hukuk Hanımlar Cemiyeti

Anadolu Kadınları Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'dir.

Asri Kadınlar Cemiyeti, 1919 yılının başlarında, özellikle üniversite öğrencileri ve yardımsever hanımların bir araya gelerek oluşturduğu bir cemiyettir. Hilal-i Ahmer Cemiyeti (Hilal-i Ahmer Kadın Kolları) özellikle askerlere giyecek temini ve ordunun sağlık hizmetlerinde hizmet vermişlerdir. Bunlar dışında Türk Ocakları ve Muallimler Cemiyeti'nde çalışan hanımlarda önemli hizmetlerde bulundular. Dönemin en geniş kapsamlı kadın cemiyeti, 5 Kasım 1919 tarihinde Sivas'ta Onatlı hanımın katılımıyla kurulan Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'dir. Kısa zamanda ülkenin dört bir yanında şubeler açarak ulusal bir nitelik kazanan cemiyet mensupları, Milliyetçilik duygusuna dayanarak mücadele fikrini öne çıkarmışlardır.

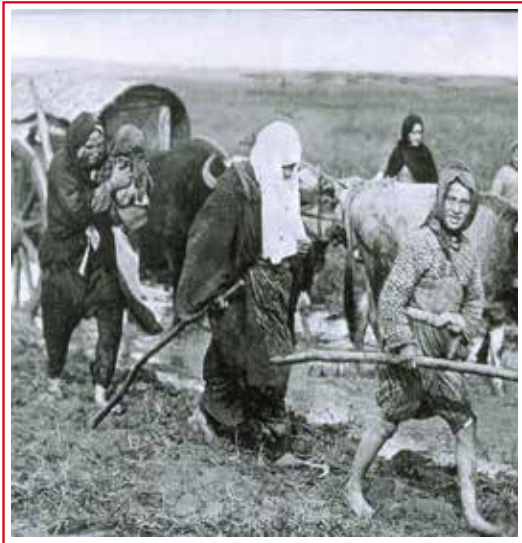
Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'ne üye hanımlar cephelere cephane taşımış, kadın kağıdı kollarında gönüllü olarak görev almışlardır. Ayrıca cephane imalathaneleri ve dikiş atölyeleri kurarak, ordunun gereksinimlerini karşılamışlardır.

Cemiyet mensubu kadınlar, şehit ailelerine, kimsesizlere ve asker ailelerine bağış kampanyaları düzenleyerek önemli hizmetlerde bulunmuşlardır.

Ülkenin dört bir yanında yaşanan işgallere duyarsız kalmayan cemiyet mensupları, işgal altındaki Maraş'ta mücadele hareketine de destek olarak para yardımında bulundular. Atatürk bunun üzerine, cemiyete teşekkür yazısı göndererek, bir kez daha kadınlarımızın hizmetlerini takdir etmiştir.

Sivas'ta İrade-i Milliyet Gazetesi'nin çıkarılmasına destek veren cemiyet aynı zamanda, İstanbul'da milli mücadele aleyhine yapılan yayınlara tepki göstererek millet aleyhinde yazılan yazılara son verilmesi için Osmanlı Matbuat Cemiyeti'ne telgraflar çekmiştir. Telgrafta, "şu ittihatçıdır, şu itilafçıdır diyerek parti, fikir ayrılıklarıyla birbirini suçlamak yerine vatan savunması için bir arada olunması gerektiğini" ifade etmişlerdir.

Anadolu'da başlayan işgaller, işgal bölgelerinde protesto mitinglerini de beraberinde getirdi. Bu mitinglerin çoğuna erkeklerle beraber katılan Türk kadınları, bazı mitingleri sadece kendileri düzenlemiş ve bu mitingler büyük dikkat çekmiştir. Düzenleyicileri ve konuşmacıları tümüyle kadınlardan oluşan ilk Türk kadın mitingi olan Kastamonu mitingi 10 Aralık 1919 tarihinde gerçekleşmiş, mitinge üç binden fazla kadın katılmıştır.

İzmir'in 15 Mayıs 1919'da işgalinden sonra, işgal tehlikesinin ciddiyeti ve yurt genelinde büyük bir işgal hareketinin başlayacağı anlaşılmış, yurdun çeşitli bölgelerinde işgale karşı protesto mitingleri düzenlenmiştir.

19 Mayıs 1919 günü İnas Darülfünun öğrencileriyle Asri Kadınlar Cemiyeti, Fatih belediyesinin önünde bir miting organize etmiş ve bu mitinge binlerce kişi katılmıştır. Halide Edip Adivar, Meliha ve Naciye hanımların konuşma yaptığı Fatih mitingi, büyük ilgi toplamış, halkı mücadeleye sevk etmiştir.

20 Mayıs 1919'da Üsküdar Doğançılar'da yapılan mitingde Asri Kadınlar Cemiyeti adına Sabahat Hanım konuşma yapmıştır.

22 Mayıs 1919'da Kadıköy'de, Kadıköy Fukara Cemiyeti hanımları öncülüğünde düzenlenen mitinge Halide Edip, Müevver Saim ve Hayriye Melek hanımlar konuşmacı olarak katılmışlardır.

13 Ocak 1920'de Sultan Ahmet Meydanı'nda 150 bin kişinin katıldığı "İstanbul Türk'tür ve Türk Kalacaktır" adlı mitingde konuşma yapan Muallimler Cemiyeti Başkanı Nakiye Hanım, kadınların erkeklerin yanında vatani savunmaya hazır olduklarını ifade etmiştir.

İkinci Meşrutiyet döneminde, Balkan Savaşları sırasında işgal ve mezalimi protesto için düzenlenen mitinglerde kadınlar ve erkekler ayrı ayrı toplanmışlardır. Milli mücadele dönemindeki mitinglerde ise kadınlar erkeklerle birlikte mitinglere iştirak etmiş, kadın ve erkek her sahada birlikte mücadele edilmiştir.

Kadınlarımızın düzenlediği bu mitingler, işgallerin ciddiyetini ve işgalin sonuçlarını halka anlatarak milli şuur oluşturmuş, milli birlik ve dayanışmayı vurgulayarak halkı mücadeleye teşvik etmiştir.

Türk kadınlarının kurdukları yardım cemiyetleri; yaralıların ve hastaların tedavisi, askere giyecek, yiyecek ve içecek sağlanması, dikiş atölyelerinde ve cephe imalathanesinde çalışma, demiryolu yapımı, kağıt kollarında gönüllü olarak yer alarak kağıtlarla cepheye silah ve askeri malzeme taşınması gibi birçok hayati öneme sahip vazifelerin organizasyonunu üstlenmiştir. Bizzat cephede savaşarak orduya komutanlık yapmak gibi önemli hizmetlerde bulunan, vatanın kurtarılmasında hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan Türk kadınları, Türk milletinin gücünü ve azmini temsil ederek, onurlu mücadeleleriyle gelecek nesillere örnek olmuşlardır¹.

1. Bu yazıda kullanılan fotoğraf: İnan, Afet, Tarihte Türk Kadınının Hak ve Görevleri, Meb Yayınları, İstanbul, 1982. kaynağından alınmıştır.

”

Türk kadınlarının kurdukları yardım cemiyetleri; yaralıların ve hastaların tedavisi, askere giyecek, yiyecek ve içecek sağlanması, dikiş atölyelerinde ve cephe imalathanesinde çalışma, demiryolu yapımı, kağıt kollarında gönüllü olarak yer alarak kağıtlarla cepheye silah ve askeri malzeme taşınması gibi birçok hayati öneme sahip vazifelerin organizasyonunu üstlenmiştir.

Duygu KELEŞ
Merve ERSARI
Feyza Nur ERDOĞAN
Rabia GÜNDOĞDU

Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk
Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü Lisans Öğrencileri

MİLLİ MÜCADELEDE KAHRAMAN TÜRK KADINLARI

”

Çete Ayşe, aynı çetede Çiftlikli Kübra ve Ayşe Çavuş ile birlikte önce Kepez'de, daha sonra da Aydın cephesinde mücadele etmiştir. Bu mücadelenin sonunda Aydın'ı Yunan işgalinden kurtarmışlardır ve Çete Ayşe oradan köyüne dönmüştür.

ÇETE AYŞE

ÇETE AYŞE

Milli Mücadelenin kadın kahramanlarından olan Çete Ayşe 1894 yılında Aydın'ın Merkez ilçesine bağlı İmamköy'de dünyaya gelmiştir. Ayşe, 1910 yılında Kayacıklı Mustafa ile evlenmiş, bu evlilikten Hafize ve Huriye adında iki kız çocuk dünyaya gelmiştir. Daha çiçeği burnunda olan Ayşe, eşini 1915 yılında Çanakkale Savaşında kaybetmiştir. Ayşe, eşini kaybetmesinin üzerine, iki çocuğunu da alarak babasının evine dönmüştür. Çete Ayşe ile ilgili tarihteki ilk yazılı belge Arif Oruç tarafından 30 Kasım

1919'da Tasvir-i Efkâr gazetesinde yayımlanmıştır. Çete Ayşe'nin hayatı Sebahattin Burhan'ın aynı adlı eserinden sinemaya da aktarılmıştır.

15 Mayıs 1919'da Yunan askerleri İzmir'i işgal etmiş, işgaller İzmir'den başlayarak bütün Ege'ye yayılmıştır. Kısa zamanda İmamköy'e işgal haberleri ulaşmasının üzerine İmamköy halkı köyü boşaltmaya başlamıştır. Yanında iki kız kardeşi de olan Ayşe, Menderes Nehri'nden karşıya geçmek isterken iki kız kardeşi de boğularak ölmüştür. Bu acı olayın üzüntüsüyle köyüne dönen Ayşe ona kocasından yadigar kalan altın küpelerini yol üzerinde satmış ve küpelerin parasıyla kendisine silah almıştır. Köye gelene kadar silahı koynunda taşıyan Ayşe geldikten sonra komşusundan silah kullanmayı öğrenmiştir. Üç güne kalmamış Yunan askerleri köyü basmıştır. Çocuklarını komşusuna bırakan Ayşe tüfeğini kapığı gibi 23 yaşında dağlara çıkmıştır. Orada, köydeki efelerin Yunan askerlerini sürdürdüğünü öğrenince kendisi de Sancaktarlı Ali Efe'ye gitmiş ve savaşmak istediğini söylemiştir. Sancaktarlı Ali Efe, Ayşe'yi çetesine almış ve Kuva-yı Milliyeci efeler ona "Çete Ayşe" adını vermişlerdir. Çete Ayşe'nin kendi himayesinde de 10 tane kızan vardır. Bu kızanlar onu bir gün bile erkek efelerden ayırmamış, saygıda kusur etmemiş, ona "Efem" diye hitap etmişlerdir.

Çete Ayşe, aynı çetede Çiftlikli Kübra ve Ayşe Çavuş ile birlikte önce Kepez'de, daha sonra da Aydın cep-

hesinde mücadele etmiştir. Bu mücadelenin sonunda Aydın'ı Yunan işgalinden kurtarmışlardır ve Çete Ayşe oradan köyüne dönmüştür.

3 Temmuz 1919'a Aydın'ın ikinci kez işgal edilmesi sebebiyle Çete Ayşe cepheye geri dönmüş ve Yörük Ali Efe'nin çetesine katılmıştır. Milli Mücadele'nin sonuna kadar bu çeteye beraber savaşan Çete Ayşe, bir çarpışma sonucu parmağından yaralanmıştır. Bir de üzerine sıtma olunca Yörük Ali Efe onu cephe gerisine almıştır. Yörük Ali Efe cephe gerisinde istirahatini tamamlayan Çete Ayşe'ye artık görevini tamamladığını söylemiş ve onu köyüne çocuklarının yanına dönmeye ikna etmiştir. Çete Ayşe silahını Yörük Ali Efe'ye teslim etmiş ve böylelikle vatani hizmetini tamamlamıştır.

Çete Ayşe Milli Mücadele sonrasında da köyünde yaşamaya devam etmiştir. 1933 yılında Aydın'a gelen Mustafa Kemal Atatürk ona İstiklal Madalyasını takmıştır. Çete Ayşe Milli Mücadele'nin ilk çetecilerindendir ve Kuva-yı Milliye tarihinde "Efe" unvanını alan ilk kadındır. Çete Ayşe, 73 yaşında İmamköy'de vefat eder. Naaşı İmamköy mezarlığına defnedilir. Köy meydanında ise bir heykeli bulunmaktadır. Mezar taşında ise şu sözler yazılıdır. "O günlerden iki hatıram kaldı; Biri kadınlığımla yaptığım savaş, öteki de rahmetli Atatürk'ün göğsüme taktığı İstiklal Madalyası."

FATMA SEHER'DEN KARA FATMA'YA

FATMA SEHER

Erzurumlu Yusuf Ağa'nın kızı olan Fatma Seher Hanım 1888'de Erzurum'da dünyaya gelmiştir. Milli Mücadele'de adından çokça söz ettirmiş olan Fat-

ma Seher Hanım gerçek bir mücahidedir. Askerlik hayatı Balkan Harbi ile başlayan Fatma Seher bu hayatı eşi ile paylaşmıştır. Eşinin isminin ne olduğu hakkında çok çeşitli bilgiler olmakla birlikte bir binbaşı olduğu ve Sarıkamış'ta şehit düştüğü bilinmektedir.

Fatma Seher Hanım'a gözü pekliği, yiğitliği ve başarıları sebebiyle Atatürk tarafından Kara Fatma lakabı verilmiştir. Bu sebeple bazı kaynaklarda Kara Fatma bazılarında ise Fatma Seher Hanım adıyla iki farklı kişi anlatılmaktadır. Sivas Kongresi sırasında İstanbul'dan Sivas'a Atatürk'ü görmek için gelen Fatma Seher bu zorlu yolculuğun sonunda Ata'yla görüşme şansını yakalar. Bu görüşmede Atatürk'e cephede savaşmak istediğini dile getiren Fatma Seher ondan icazet alır. Atatürk'ün Fatma Seher'e "Şu dakikada bütün kadınlarımız senin gibi olsa idi Kara Fatma..." demesi üzerine Fatma Seher'in adı Kara Fatma olarak kalmıştır.

Bu görüşme sonrasında Kara Fatma hemen İstanbul'a intikal eder. İstanbul'da 15 kişilik bir çete kuran Kara Fatma buradan İzmit'e geçmiş ve buradan da çetesine ilave yapmıştır. İzmit'te düşman askeriyeye çetin bir mücadele içine giren Kara Fatma ve çetesi sonunda muzaffer olmuş, İzmit'e Türk bayrağını dikmişlerdir.

Birinci Dünya Savaşında Edirne'de görevli eşiyle düşmana karşı omuz omuza çarpışan Kara Fatma'nın çoğu ailesindeki kadınlardan oluşan küçük savunma çeteleri zamanla büyümüştür. Kara Fatma bu çetelerle orduya katılmış, köyleri teşkilatlandırmış, cephelerde mücadele etmiştir. Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katılan Kara Fatma, bu sırada çavuşluğa yükselmiş, 300 kişilik bir müfrezeyi yöneterek sayısız başarıları imza atmıştır. Zafere giderken Bursa'nın kurtuluşunda da yer almıştır. Cepheden cepheye koşan Kara Fatma, sadece yiğitçe savaşmamış; bir anne şefkatiyle açlık, hasta bakıcılık ve hemşirelik de yapmıştır.

İstiklal Harbi'nin son taarruzundan evvel Mustafa Kemal Paşa'nın isteği üzerine maruf nişancılar müsabakasına giren Kara Fatma bu müsabakayı kazanmış, bunun sonucunda ise teğmenliğe terfi etmiştir.

Kara Fatma, Afyon civarında Sürmeli Köyünde düşmana esir düşmüştür. 19 gün sonunda esaretten kendi çabasıyla kurtulan Kara Fatma, Sürmeli'de kendi kıtasının başına geçmiştir. Büyük Taarruzdaki bu başarısıyla üsteğmenliğe terfi etmiştir. Üsteğmenlik rütbesi alan ilk kadın olması da onun önemini arttıran bir başka ayrıntıdır.

Kara Fatma, o dönemde yurtdışı basınında dikkatini çekmiştir. The New York Times gazetesinin 22 Nisan 1922 İstanbul baskısında "Orduda Savaşan Türk Kadını Teğmenliğe Yükseldi." başlığı ile kendisiyle alakalı bir haber yayımlamıştır.

Kara Fatma, Cumhuriyet kurulduktan sonra, Milli Mücadele döneminde gösterdiği kahramanlıklar neticesinde İstiklal madalyası ile mükâfatlandırılır. Emekli olan Kara Fatma, eşini ve ailesinin büyük kısmını harp döneminde kaybettiğinden yalnız başına kalmış ve büyük sıkıntılar çekmiştir. Bunun üzerine kendisine 1945'te Vatani Hizmet Tertibi'nden maaş bağlanmış, ancak, o vatan için verdiği hizmetlerden bir karşılık beklemediğini söyleyerek kendisine bağlanan üsteğmen maaşını Kızılay'a bağışlamıştır. 2 Temmuz 1955 tarihinde bir Cumartesi sabahı Darülaceze'de vefat eden Kara Fatma'nın naaşı, Kulaksız Mezarlığı'na defnedilmiştir. Yol çalışması nedeniyle Kulaksız Mezarlığı'nın kaldırılması sonucu Kara Fatma'nın naaşı kaybolmuştur. Kara Fatma'ya ölümünden 59 sene sonra, 2014 yılında Türk Kızılay'ı tarafından, Kulaksız Mezarlığı'nda anıt mezar yaptırılmıştır.

Üzerine destanlar yazılacak kadar ihtişamlı olan Kara Fatma'nın hayat hikâyesi tiyatroya da aktarılmış olup, İzmir ve Malatya'da sahnelenen oyun izleyici tarafından yoğun ilgiyle karşılandı. Kara Fatma'nın 2015-2016 sezonu içinde Erzurum Kalkınma Vakfı tarafından tiyatroyla anılacağı belirtildi. Kara Fatma'nın hayatını konu alan Seher'in Kadınları oyunu dünya basınının önemli kaynaklarından İngiliz The Guardian gazetesi tarafından "Dünyanın 6 İlham Verici Etkinliği" arasında gösterildi.

GÖRDESLİ MAKBULE HANIM

Gördes kızı Mücahit Makbule Hanım, 1902 yılında Manisa'nın Gördes ilçesinde dünyaya gelmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nda babasını, Yemen Savaşı'nda da ağabeyini şehit veren Makbule Hanım'ı annesi büyütülmüştür. Makbule Hanım yaşanmışlıklarının verdiği sorumlulukla küçüklüğünden beri kendini bir asker olarak görmüş, at binmeyi ve silah tutmayı öğrenmiştir.

Manisa'nın Gördes ilçesi, İstiklal Harbi sıralarında şiddetli çarpışmalara sahne olmuş beldelerimizden birisidir. Gördes, 5 Eylül 1922'de düşman işgalinden tamamen kurtulana dek Türkler ve Yunanlılar arasında el değiştirmiştir. Gördes, Sındırgı ve Demirci ahalisini müdafaa eden sayıca az olan efeler, zaman zaman yaptıkları baskınlarla ilçeyi Yunanlıların elinden almışlar ancak düşmana takviye kuvvet geldikçe de dağa çıkıp çete savaşı yapmışlardır.

GÖRDESLİ MAKBULE

Gördesli Makbule ile yeni evlenen Halil Efe, düğünlerinin üzerinden çok geçmeden tekrar düşmanla savaşmaya gitmek istemiştir. Düşmanın ilçeye yaklaşmakta olduğunu arkadaşlarından haber alan Halil Efe, Makbule Hanım'a nereye gideceğini söylemeden o gece vedalaşıp evinden ayrılmıştır. Askeri kabiliyeti yüksek olan cesur Makbule Hanım durumu sezmiş ve "İşte aradığım gün bugündür. Kocam düşmanla savaşırken ben evde işe yaramaz bir halde duramam. Memleketi düşmanlar sarmışken bana evde oturmak yaraşmaz. Hem ben çocukluğumdan beri böyle günler için hazırlanmadım mı?" diyerek kocası evden çıkar çıkmaz hazırlanıp eşinin peşinden gitmiştir. Eşi arkadaşlarının yanına varınca, Makbule Hanım bir çallığın arkasından gizlice onları izleyip bir yandan da kendisini efelere nasıl kabul ettireceğini düşünürken, bir efe tarafından fark edilmiştir. Bunun üzerine ortaya çıkıp "Ben Halil Efe'nin ailesiyim." der. Halil Efe şaşkın ve mahcup bir vaziyette "Sen ne arıyorsun burada? Senin evde olman gerekiyordu. Seni hemen eve götürmeliyim." diyerek eşinin bu kararından vazgeçmesini istemiştir. Eşini ikna edemeyeceğini anlayan Makbule Hanım yalvar yakar kendini onlara ayak bağı olduğu takdirde evine geri dönmek şartıyla kabul ettirmiştir.

Makbule Hanım, düşmanın yerini efeler kendi aralarında konuşurken duymuştur. O gece kimseye sezdirmeden çadırından ayrılp düşman karargâhına bir baskın yapmıştır. Hançeriyle düşman nöbetçisini yere sermiş ve nöbetçinin silahıyla, uyumakta olan düşman askerini yayım ateşine tutmuştur. Düşmanın uyanmasına fırsat vermeden hepsini etkisiz hale getirip, cephanelerini ve erzaklarını düşman askerinin atlarına yükleyip birliğine geri dönmüştür. Daha önce Makbule Hanım'ı kabullenmekte zorluk çeken efeler bu durum karşısında onun cesaretine hayran

”

Fatma Seher Hanım'a gözü pekliği, yiğitliği ve başarıları sebebiyle Atatürk tarafından Kara Fatma lakabı verilmiştir. Bu sebeple bazı kaynaklarda Kara Fatma bazılarında ise Fatma Seher Hanım adıyla iki farklı kişi anlatılmaktadır.

kalmışlardır.

Askeri kabiliyeti yüksek olan Makbule Hanım çatışmalarda büyük başarılar göstermiştir. Geri çekilmek isteyen genç efeleri birçok kez cesaretlendirmiş, onların cephede kalıp mücadeleye devam etmelerini sağlamıştır.

Bir gece karınlarını doyurmak için yaktıkları ateşin düşman tarafından fark edilmesi üzerine saldırıya uğramışlardır. Düşmanla olan çatışmada her iki tarafta kayıp vermiş, düşman birliği geri çekilmiştir. Çatışma bittikten sonra efelerin ilk işi Makbule'yi aramak olmuştur. Çok geçmeden onun cansız bedenini bulmuşlardır. Henüz yirmi yaşında şahadet şerbetini içen genç mücahideyi 16 Mart 1922'de Koca Yayla mevkiinde gözyaşlarıyla defnetmişlerdir.

HALİME ÇAVUŞ

1898 yılında Kastamonu'nun Merkez ilçesine bağlı Duruçay köyünde dünyaya gelmiştir. Milli Mücadele'ye katılmak isteyen Halime, anne ve babasının "kızım gitme" şeklindeki yalvarışlarını dinlememiştir. Erkek kılıfına girmiş, tıraş olmuş kimseye kadın olduğunu söylemeden Türk askerinin arasına karışmıştır. Askerlere kendisini Halim olarak tanıtmış, sakalı çıkmamasına rağmen her sabah itina ile tıraş

HALİME ÇAVUŞ

olmaya devam etmiştir. İnebolu'dan Ankara ve Sakarya'ya zor koşullar altında cephane taşıyan yardım kolunda birçok görev üstlenmiştir.

Soğuk bir kış gününde İnebolu'da montunu çıkarıp cephaneliğin üzerini örterken Mustafa Kemal Paşa'nın dikkatini çekmiştir. Mustafa Kemal Paşa "Sen üşümüyor musun?" diye sormuş, Halime Kocabıyık da cevaben " Bey, 100 bin kişi kurtulacak, ben öle-

ceğim de ne olacak?" demiştir. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa Halime Kocabıyık'tan kafakağıdını istemiş ve "Sen kız mısın?" diye sormuştur. Halime Kocabıyık'ın "Evet." cevabı üzerine Mustafa Kemal Paşa yaverine dönüp, onun hakkındaki bilgileri not etmesini istemiştir.

Cephede olduğu süre içerisinde gösterdiği gayretlerle takdir toplayan Halime Kocabıyık, 9 Haziran 1921 tarihinde Kılıç ve Averof isimli Yunan savaş gemilerinin İnebolu'yu bombaladığı sırada, ayağına gelen bir şarapnel parçası yüzünden sakatlanarak ordudan ayrılmıştır. Ordudan ayrılmasına rağmen asker kıyafetlerini üstünden hiç çıkarmamış, her sabah tıraş olmaya devam etmiştir.

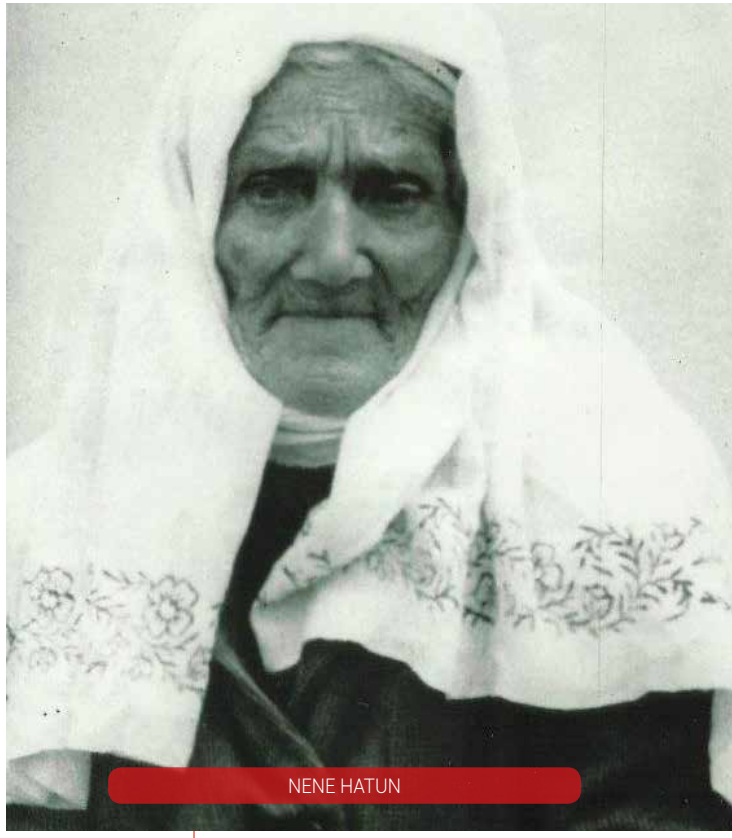
Kurtuluş Savaşı sonunda Gazi Mustafa Kemal Paşa tarafından Ankara'ya çağrılan Halime Kocabıyık Çankaya Köşkü'nde 15 gün misafir edilmiş, adına bir tören düzenlenmiştir. Törende ona İstiklal Madalyası ve "Çavuş" rütbesi verilmiştir. Atatürk'ün "Bizimle kal, bizim kızımız ol." demesine rağmen Halime Çavuş, "Benim geride kalan bir ailem var." diyerek Çankaya Köşkü'nden ayrılmış ve Kastamonu'ya dönmüştür. Bu olay da onun ne kadar alçak gönüllü bir insan olduğunu göstermektedir.

Mustafa Kemal Paşa tarafından kendisine maaş bağlanan Halime Kocabıyık hayatı boyunca hiç evlenmemiş, kardeşinin oğlunu evlat edinmiştir. Hayatının son 6 yılını evinde yatalak olarak geçiren Halime Çavuş, 20 Şubat 1976 tarihinde vefat etmiştir. Adı bugün Sakarya'nın Söğütü ilçesine bağlı bir anaokulunda yaşatılmaktadır.

NENE HATUN

Kahraman, öncü, iş başa düştüğü zaman erkek gibi cenk eden, gözü kara, Türk kadını; Nene Hatun 1857'de Erzurum'da doğdu. Kasım 1877'de karlarla örtünmüş Erzurum'da Osmanlı - Rus Savaşı tüm can yakıcılığı ile devam ediyordu. Cephede işe yarayacak, tabiri caizse eli silah tutan herkes, düşmanla cenk etmeye koşuyordu. Nene Hatun da bu güzel yürekli vatanseverlerin arasındaydı.

9 Kasım gecesi Osmanlı vatandaşı olan Ermeni çeteleri, Erzurum'un Aziziye Tabyasına girmeyi başarmışlardı. Nene Hatun, Aziziye savunmasında 20'lerinde genç bir gelinken, ağabeyi Hasan bir gün önce cepheden yaralı gelmiş ve Nene Hatun'un kollarında can vermişti. Nene Hatun üç aylık bebeğini emzirdikten sonra, "Seni bana Allah verdi. Ben de ona emanet ediyorum." diyerek küçük yaştaki oğlunu ve daha yeni doğmuş üç aylık kız çocuğunu evde bıraktı. Birkaç saat önce kaybettiği ağabeyinin

NENE HATUN

silahını alarak ve Allah'a emanet ettiği çocukları ile vedalaşarak düşmanla cenk etmeye gitti.

Değerlerine sahip çıkan Erzurum halkı, tarihe iz bırakan bir kahramanlık öyküsü sergilemişti. Tabyanın savunulmasında adını tarihe yazdıran cesur Türk kadını Nene Hatun, yüzünde vazifesini yerine getirmiş olmanın verdiği mutlulukla kendi yaralarına aldırış etmeden oradan oraya koşarak yaralılara yardım ediyordu. Hem ana, hem mücahide, hem de hemşirelik görevi ile halk tarafından yaptıkları gözden kaçmayan vatansever Nene Hatun, halk kahramanı haline geldi. Ölmeden bir yıl önce kendisini ziyaret eden NATO'da görevli Amerikalı subayın bir sorusuna Nene Hatun şöyle yanıt verdi: "Ben o zaman gereken şeyi yapmışım. Bugün de gerekirse aynı şeyi yaparım." Nene Hatun bu sözleriyle içindeki ölmeyen vatan aşkını vurguladı.

Nene Hatun 98 yıl yaşam sürmüştür. Türk halkının anası, tarihe adını yazdırarak 22 Mayıs 1955'de zatürre hastalığından dolayı aramızdan ayrılmıştır. Kurtuluş mücadelesi verdiği Aziziye Tabyasına defnedilmiştir. Nene Hatun vefat etmeden birkaç ay önce Türk Kadınlar Birliği tarafından yılın annesi seçilmiştir.

TÜRKLERİN JAN DARKI: NEZAHET ONBAŞI

Milli Mücadele dönemindeki Türk kadın kahramanlarımızdan Nezahet Onbaşı'nın (BAYSEL) doğumu hakkında kesin bir bilgi yoktur. Hayatı ve ölümü ile ilgili ise çeşitli kaynaklarda belgeler bulunmaktadır. Nezahet onbaşının hikâyesi genç yaşta annesini savaş yıllarında kaybetmesiyle başlamıştır. Küçük Nezahet'in babası Albay Hafız Halit Bey, kızını kimseye emanet edemediğinden onu yanında cephe- den cepheye götürmüştür.

Küçük Nezahet, üç yıl boyunca babasının katılımış olduğu tüm muharebelere katılarak adeta 70. Alay'ın

NEZAHET ONBAŞI

simgesi haline gelmiştir. Nezahet cephede büyüyen bir çocuk olarak oradaki askerlerden silah tutmayı ve at binmeyi öğrenmiştir. Cepheelerde sükunet olduğu zaman babasına hizmet etmiş ve babasının üniforma söküklerini dikmiştir.

O, küçük yaşına rağmen kendisinden beklenmeyecek derecede büyük cesaret göstererek, babası Hafız Halit Bey'in kumandasındaki 70. Alay'ın birçok başarılarında etkili olmuştur. Gediz Muharebeleri'nde geri çekilen askerlerin önüne çıkarak, "Ben babamın yanına ölmeye gidiyorum, siz nereye gidiyorsunuz?" diyerek cesaretini ve vatana olan sevgisini göstermiş, askerlerin utanarak geri dönmelerini sağlamıştır. Gediz Muharebesi'nin kaybedilmesine rağmen Yunan askerlerinin Anadolu'nun içlerine doğru ilerlemesi geciktirilmiştir. Tümen komutanı Ahmet Derviş Paşa tarafından "onbaşı" rütbesi verilen bu kız çocuğunun kahramanlığı ve fedakârlıkları TBMM'nin oturumlarına dahi konu olmuştur.

1920 yılında Küçük Nezahet'e erlerin kullanılmayan

elbiselerinden bir üniforma dikilmiştir. Çerkez Ethem onu asker kıyafetleriyle görmüş ve neden bu kıyafetleri giydiğini sormuştur. Nezahet ise şöyle cevap vermiştir, "Ben askerim." Çerkez Ethem "Silahsız asker olmaz." diyerek ona çatışmalarda ele geçen Yunan filintasını vermiş, böylece 70. Alayın adı "Kızıl Alay" olarak anılmaya başlanmıştır.

Birinci İnönü Muharebesi'nde Mustafa Kemal Alayın simgesi olan Nezahet'le tanışmıştır. Mustafa Kemal'in ziyaret sebebi aslında Alay Komutanı Hafız Halit'i denetlemektir. Komutan çadırında asker elbisesi Nezahet Onbaşı ile karşılaşınca çok şaşırmıştır. Albay Halit'in kızı olduğunu öğrenince ona sorar:

"Ne arıyorsun sen burada?"

O da vecize haline gelen sözünü söyler:

"Ben askerlerin kalesiyim, dönmek isterlerse karşılarında beni bulurlar."

Aldığı cevap Mustafa Kemal'in çok hoşuna gitmiştir. Bu karşılaşmadan sonra Bursa Ahudağ eteklerinde, Bozüyük'te Mustafa Kemal'in özel vagonunda ve Akşehir'de olmak üzere üç kez daha karşılaşmışlardır.

Asker kıyafetleri içindeki küçük kız, Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'nın da gözünden kaçmamıştır. At üstünde onu gördüğünde:

"Kim bu küçük asker, niye bu kadar küçükleri askere alıyorsunuz?" diye yanındakileri fırçalar! Sonra sarı sarı küpelerini fark eder küçük kızın.

"Aç bakayım şapkanı?" der, saçlarını okşar, iltifat eder:

"Kimsin sen? Parola ne?"

"Onbaşı Nezahet."

İnönü gülümser:

"İyi o zaman, ben seni kurmay yapıyorum."

Sonra Alay Komutanı, Hafız Halit'in kızını cephelerde büyütme zorunda kaldığını öğrenir.

Bundan sonra Nezahet Onbaşı ile ilgili ayrıntılı bilgi, 30 Ocak 1921 tarihinde TBMM'nin 140. içtimasındaki konuşmalardan öğrenilmektedir. Bu toplantıda Bursa Mebusu Operatör Emin Bey, muhtelif cephelerde sürekli çarpışmalara katılan 12 yaşındaki Nezahet Hanım'ın İstiklal Madalyası ile mükâfatlandırılması için bir fikir sunmuştur.

İstiklal Harbi sona erince Nezahet Onbaşı babasıyla birlikte İstanbul'da yaşamaya başlamıştır. Okumak için Kumkapı'daki Jan Dark Enstitüsüne verilmiştir. Okulun en başarılı öğrencisiyken aile kararı ile

1931'de Yüzbaşı Rifat ile evlendirilmiştir. Nezahet Hanım'la evlendikten sonra eşi Atatürk'ün yaverlerinden biri olmuştur. Nezahet Hanım'a verilmesi gerektiği düşünülen fakat hiçbir zaman verilmeyen İstiklal Madalyası'na Nezahet Hanım hiçbir zaman kavuşmamıştır. Atatürk'e yakın olmasına rağmen İstiklal Madalyasını şikâyet konusu yapmamıştır. 65 yıl sonra bir gazetecinin bu konuyu gündeme getirmesi ile o dönemin TBMM Başkanı Necmettin Karaduman tarafından Nezahet Onbaşı'ya takdir kararı verilmiştir.

Nezahet Onbaşı, 78 yaşındayken 6 Temmuz 1986'da Dolmabahçe Sarayı'nda sade bir törenle şükran plaketi almıştır. Şanlı Türk kadın kahramanı, Nezahet Onbaşı madalyasını göremeden 84 yaşında hayata gözlerini yummuştur.

ŞERİFE BACI

Milli Mücadelenin meçhul kadın kahramanlarından olan Seydilerli Şerife Bacı'nın Kastamonu'da yaşadığı bilinmektedir. Bu meçhul kadın kahramanımızın hayatı hakkında pek bir bilgi olmamasına rağmen, Milli Mücadele tarihinde yürekleri burkan, destanlaşmış bir kahramanlık hikâyesi vardır.

1921 yılının Aralık ayıydı. Bu zemheri günlere rağmen İstiklal Mücadelesi yurdun dört bir tarafında devam ediyor, cephede yiğitler bu soğuğa aldırış etmeden düşmanla göğüs göğüse çarpışıyordu. Bu öyle bir İstiklal Mücadelesiydi ki; kadın, erkek, yaşlı, çocuk demeden vatan toprakları üzerinde eli silah tutan herkes büyük bir inançla cepheye koşuyordu. Bu mücahitlerin içerisinde öyle birisi vardı ki daha ana kucağındaki yavrusuyla yiğitlere cephe taşıyordu. Bu meçhul kahramanımızın adı Seydilerli Şerife Bacıydı.

Şerife Bacı cepheleri kağnısına yüklemiş, yavrusunu bir peştamalla sırtına bağlayıp yollara düşmüştü. Hava her geçen dakika daha da kötüleşiyordu, lapa lapa yağın kar onların ilerleyişini yavaşlatmıştı. Vakit akşama doğru yaklaşmaktaydı. Hava gitgide soğuyor rüzgâr şiddetini arttırıyordu. Bu şartlarda yol almak bir hayli zorlaşmıştı ama Şerife Bacı bu kadar kolay vazgeçecek değildi. Öküzler gitmemek için direniyor, sırtındaki yavrusu ise ağıltan ağlıyordu. Şerife Bacı yavrusunun ağlamasına daha fazla dayanamayıp kağnısını durdurdu. Çabucak kızının karnını doyurup yola koyuldu çünkü kaybedecek vakti yoktu. Vatan kurtarılmayı bekliyordu.

Kısa bir süre sonra şiddetli yağın kar etrafı bir çarşaf gibi bembeyaz örtmüştü. Artık ne öküzlerin ne de Şerife Bacı'nın takati kalmamıştı. Beraber yola

çıkacağı diğer grupların bazıları civar köylere sığınmış, geriye kalanlar ise çoktan arayı açmıştı. Etraftan kurt sesleri geliyordu. Yolda tek başına kalan Şe-

rife Bacı içinden dua ederek Allah'a sığındı. Şimdi kendisini daha güvende hissediyordu. Şerife Bacı üşümüşlüğüne aldırış etmeden yoluna devam etti. Hava o kadar soğuktu ki gözlerine bir donukluk inmiş, yüzü tepkisizdi. Gitmek için ayaklarını sürüyordu. Bir an için civar köylere sığınmayı düşündü. Sonra bu düşünceden hızlıca kurtularak "Emanetleri teslim etmeliyim, hiç zamanım yok." dedi kendi kendine. Vakit bir hayli ilerlemiş, hava sakinleşmiş, gece iyice sessizleşmişti. Zamana bakılırsa Şerife Bacı geç kalmıştı. "Allah'ım bana dayanma gücü ver!" diye yalvarıyordu. Açlıktan başı dönüyor, gözleri kararıyordu. Daha fazla ilerleyemeyeceğini anladı. "Biraz dinlensem iyi olur." diye düşündü. Yavrusunu mermilerin üzerine örttüğü yorganın altına koydu. O kadar yorgundu ki kendisini de oracıkta yorganın üzerine bırakıverdi. Kalp atışları yavaşlamaya başladı, yavaşladıkça rahatladığını hissetti. Kalbi son kez attı ve Seydilerli Şerife Bacı oracıkta İstiklal yolunda şehadet şerbetini içti.

Seherin ilk ışıklarıyla kışladan çıkan askerler kağını gördü. Yaklaştıkça üzerinde bir kadının yattığını fark ettiler. Kadını uyandırmaya çalıştılar fakat kadın çoktan sonsuz bir uykuya dalmıştı. Askerler hemen komutanlarını çağırdılar. Komutan bu görüntü karşısında hayrete düşmüştü. Kağının üzerindeki yorganı kaldırdı. Gördüğü görüntü karşısında gözleri doldu. Birden mermilerin arasından bir bebek ağlaması duyuldu. Soğuktan etkilenmesin diye sandıklarla çevrelenmiş kuytadaki yavruca sanki onları bekliyordu. Komutan daha fazla gözyaşlarını tutamadı.

Askerler tarafından kağnıdaki cephaneler kışlaya taşındı, Şerife Bacı'nın naaşı da oradan köylüsüne teslim edildi. Küçük yavruca ise bir sütanneye verildi.

Şehit Şerife Bacı ismi Anadolu'da Milli Mücadelenin kahraman kadınlarını simgelemektedir. 1921 yılının Aralık ayında donarak şehit düşen Şerife Bacı'nın anısına 1973 yılında Seydiler Belediye Binasının önüne anıtı yaptırılmıştır. İsmi birçok kurumda yaşatılmaktadır.

KIRBAÇLI MÜCAHİDE: TAYYAR RAHİME

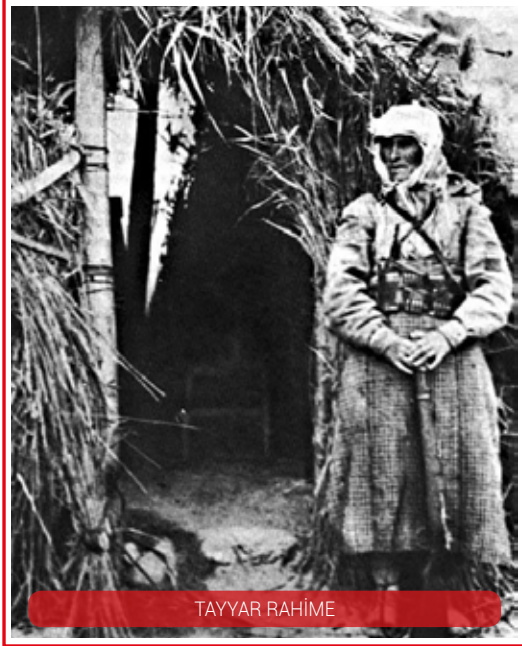
Osmaniye'de Fransızlarla savaşırken şehit düşen kahraman Rahime Hanım, 1890 yılında Osmaniye'ye bağlı Kaypak Nahiyesi, Raziyeler (Kayalı) Köyünün Kanlı Geçit Mahallesinde doğdu.

Babası yörenin pamukçu esnaflarından Hacı Tayyar Mehmet, kızının Adana'da aldığı ilköğrenimin ardından Rahime Hanım'ı yüksek tahsil için Avrupa'ya yollamak istemiş ancak II. Meşrutiyet'in ilanı ve peşinden gelen Balkan Savaşları yüzünden bunu yapamamıştır. Birinci Dünya savaşı sırasında iki oğlunu da şehit vermesi üzerine Hacı Tayyar Mehmet, kızının tahsiliyle ilgilenememiş ve tarla pamuk işleri için onu zorunlu olarak erkek gibi yetiştirmiştir.

Rahime Hanım babasının yönlendirmesiyle, tüm Türkmen kadınları gibi, ata binmeyi en iyi şekilde öğrenmiş, topuğundan eksik etmediği demir halkalı çizmesiyle dolaşmış, kayınpederinin düğün hediyesi olarak verdiği, kuşağının arasından eksik etmediği kaması ve sapı deri kaplama olan nefis kırbacı, bir erkekten farksız kıyafetleri ve sürekli atlı gezmesi ile meşhur olmuştur.

Büyük Dünya Harbine girmeden evlenen Rahime Hanım'ın eşi Çanakkale Savaşında şehit olmuştur. Ağabeyleri ve eşinin şehit olması onun düşmana karşı kinini daha çok beslemiştir. Fransız saldırılarından bıkmış olan halkın çok sevdiği sözü dinlenen, fikri alınan Rahime Hanım, harplere gidip oradan geri dönen gazi ve yaşlıları bir araya getirip kurduğu çete ile düşman karakollarına baskınlar düzenlemiştir. Bu baskınlarda nöbetçilerin boş bulunduğu anları kollayıp, kuşağındaki kamayı fırlatıp düşmanı öldürür; sonra attığı kamayı düşmanın bedeninden söküp kanlı haliyle kuşağına geri koyarmış. Sıradan bir kadının asla yapamayacağı bu kahramanlıkları ile halkın gözündeki değeri katlanmıştır Rahime Hanım'ın.

Cesur yürekli Rahime Hanım, Kuvayı Milliye grubunun saklanması için kendi çiftliğinin kapılarını onlara açmış, 1920'de Adana'da Fransızlara karşı

TAYYAR RAHİME

kurulan küçük gruplarla birlikte bilfiil savaşmıştır. 9. Tümenin Fransızlar ile Hasanbeyli civarında yapılan muharebeye kendi çetesi ile katılmış, keşif ve cephe gerisindeki kundaklama görevlerini üstlenmiştir. Osmaniye yakınındaki demiryolu tüneline o patlatmış, zamanla kalabalıklaşan çetesini toplayıp, düşmanın silah deposuna baskın düzenleyerek depunun yarısını bomba ile havaya uçurmuştur.

Temmuz 1920'de Osmaniye'deki Fransız karargâhına karşı harekete geçildiği sırada askerlerin yaşadığı duraksamayı görüp "Ben kadın olduğum halde ayakta duruyorum da siz erkek olarak yerlerde sürünmekten utanmıyor musunuz?" diye bağırarak arkadaşlarını hücumu teşvik etmiştir. Aynı muharebede ateş hattında kalan iki arkadaşını korumak için ileriye atıldığı esnada, karargâh önünde vurularak şehit düşmüştür. Canını hiçe sayıp, silah arkadaşları için ateş önüne atladığından kendisine tayyar (uçan) lâkabı verilmiştir.

Şehit Türk kadınının adı, günümüzde Osmaniye Kız Meslek Lisesinin adıyla yaşatılmaktadır. Kırbaçlı Türkmen mücahide, Rahime Hanım'ın naaşı şimdiki Osmaniye Endüstri Meslek Lisesinin bulunduğu yerdeki mezarlığa gömüldü. Daha sonradan Ulu Camii çevresindeki şehitliğe taşındı. Mezar taşında şunlar yazılıdır: Şehit Rahime Hatun (d. 1890-ölüm-şehit 5.8. 1920)¹

"Yarınların sahibi ey gençlik,
İyi tanı, ebedi sükûnetle bu mezarda yatmanı.
Hak için, bayrak için canın feda edip
Armağan etti bize bu mukaddes vatmanı."

KAYNAKÇA

- AKAY, Gonca Elmas, *Kara Fatma*, Alfa Yayınları, İstanbul 2010.
- ALAGÖZ, Osman, *Milli Mücadele'de Kınalı Eller*, Kaynak Yayınları, İzmir, 2007
- ALPGÜVENÇ, Can, *Vefatının 54. Yıldönümünde Aziziye Kahramanı Nene Hatun*, *Yüzakı* dergisi, Erişim tarihi:22.05.2015
- ATASAYAR, Asuman, *Soydan, Kahraman ve Öncü Kadınlarımız*, Göl Kitap Yayıncılık, İstanbul, 2011
- BEKTAŞ, İlknur, *Kara Fatma*, Timaş Yayınları, İstanbul 2013.
- BORAY, Ferit Erdem, *Kuva-yı Milliye ve Ölümsüz Kadın Kahramanlar*, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2008
- KURNAZ, Şefika, *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, Ankara, 1991
- KÜREKÇİ, Yahya, *Tarihimizden Altın Bir Yaprak*, *Sızıntı Dergisi*, Ocak 2006
- MİSİRÖĞLU, Aynur, *Kuva-yı Milliye'nin Kadın Kahramanları*, Sebül Yayınevi, İstanbul, 1976, 1.Basım
- SARIHAN, Zeki, *Kurtuluş Savaşı Kadınları*, Nilüfer Belediyesi, Bursa, 2009
- UYANIKER, Ferhat, *Milli Mücadele'de Türk Kadını*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2009
- YILDIRIM, Hatice Bilgin, *Milli Mücadele'de Aydın'ın Kadın Efeleri*, *Acta Turcia*, Yıl 6, Sayı 2, Temmuz 2014
- İnternet Kaynakları*
- [http://www.nazilli.bel.tr/upload/projeler/etnografyamuzesi\(1\).pdf](http://www.nazilli.bel.tr/upload/projeler/etnografyamuzesi(1).pdf)
- <http://imamkoy.com/index.php/koyumuzun-kadin-kahramani-cete-ayse/>
- http://www.fatihportakal.com/yazi_daglar_kizi.html
- <http://www.yazete.com/kultur-sanat/efe-cete-ayse-be-yaz-perde-icin-gun-sayiyor-510242.html>
- <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-42/bursanin-kurtulusuna-imza-atmis-bir-mucahit-kadinimiz-kara-fatma-fatma-seher>
- <http://www.haberler.com/unutulan-kahraman-kara-fatma-7933001-haber/>
- <http://www.haberler.com/kara-fatma-tiyatro-sahnesinde-7994837-haber/>
- <http://www.haberturk.com/kultur-sanat/haber/1167375-seherin-kadinlari-the-guardianda>
- <http://www.sabah.com.tr/egeli/2015/12/04/kara-fatma-tiyatro-oyunu-tam-not-aldi>
- <http://www.kastamonukultur.gov.tr/TR,94807/halime-kocabiyyik-cavus.html>
- http://halimecavusanaokulu.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/54/13/970334/icerikler/halime-cavus-kocabiyyik-kimdir_78189.html
- <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-34/milli-mucadele-doneminde-kastamonuda-kurulan-cemiyetler>
- https://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eerife_Bac%C4%B1

1. Bu yazıda kullanılan fotoğraflar UYANIK, F., *Milli Mücadelede Türk Kadını*, Atase Yayınları, Ankara, 2009. kaynağından alınmıştır.

Cesur yürekli
Rahime Hanım,
Kuvayı Milliye grubunun
saklanması için
kendi çiftliğinin
kapılarını onlara
açmış, 1920'de
Adana'da
Fransızlara karşı
kurulan küçük
gruplarla birlikte
bilfiil savaşmıştır.

Uğur ATMACA

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çevre ve
Kentleşme ve Çevre Sorunları Anabilim Dalı Yüksek
Lisans Öğrencisi

TOPLUMSAL CİNSİYET, YEREL SİYASET VE KADIN

”

Kadınların siyasal karar mekanizmalarında eksik temsili, demokrasinin anlamına uygun bir biçimde çalışmasına imkân bırakmadığı gibi, "yönetime katılma" konusunda da, cinsiyetler arası eşitsizlik sorununu gündeme getirmektedir.

Cinsiyet, eşitsizliği, toplumlardaki en temel eşitsizliklerden biridir. Yüzyıllardır eşitlik mücadelesi veren kadın hareketi, son yüzyılda önemli kazanımlarda bulunsa da kazanımların uygulamaya geçirilmesinde problemler yaşadığı su götürmez bir gerçektir. Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de sözünü ettiğimiz bu eşitsizliğin en bariz görüldüğü alan siyasal karar alma mekanizmalarında kadının konumudur. Kadının siyasal karar alma mekanizmalarındaki konumunu sağlıklı bir şekilde değerlendirebilmek ve sorunları saptayabilmek için, toplumsal cinsiyet perspektifinden kadının toplumsal yaşamda ne şekilde konumlandırıldığını irdelemek gerekir.

Toplumsal açıdan kadının yerini sorgulayan, toplumsal cinsiyet perspektifli çalışmalar günden güne artmakla birlikte, yapılan çalışmalar ya teorik düzeyde kalmakta ya da yasal düzenlemeler üzerinden incelemeler ve yorumlar yapılmaktadır. Yasal düzenlemelerde her alanda kadın-erkek eşitliği bakımından önemli iyileştirmeler gerçekleştirilmiş olsa da kadının giderek güçlenen konumunun pratiğe aktarılmadığı aşikârdır. Yerel siyaset bağlamında Türk kadınları 1930 yılında belediye seçimlerinde seçilme hakkına sahip olmuş olsa da üzerinden neredeyse bir asır geçmesine rağmen

yerel yönetim mekanizmalarında, yerel siyasete etki edecek resmî veya sivil mekanizmalarDa katılım ve etkinliğinin yeterli olmadığı görülmektedir. Kadının yerel siyasetteki mevcut konumunu anlayabilmek adına, çalışmamızda yerel siyaset ve katılım kavramlarının ardından, kadının yerel siyasetteki konumu, toplumsal cinsiyet ve katılım ilişkisi, kadınların yerel karar alma mekanizmalarına etkin katılımını önleyen faktörler incelenecek ve bunlara çözüm önerileri getirilmeye çalışılacaktır.

1. YEREL SİYASET

Siyaset sözcüğünün sözlük anlamı "Devlet işlerini düzenleme ve yürütme sanatıyla ilgili özel görüş veya anlayış"tır¹. Miller'a göre siyaset "başlangıçta çıkar ya da görüşleri farklı olan bir insan grubunun, genellikle grubun tümü üzerinde bağlayıcı görülen, ortaklaşa kararları alma süreci"dir². Siyaset bilminde ise siyaset sözcüğü "ülke, devlet ve insan yönetimi" biçiminde tanımlanmaktadır³. Kalaycıoğlu'nun ifadesiyle "siyaset bilminde her siyaset bilimcinin kabul ettiği ortak bir siyaset tanımına varılamamıştır"⁴.

Siyaset, merkez ve yerelde yürütülmek üzere ikiye ayrılır ve bu iki alanda temsilcileri vardır. Bunların

”

Kadının durumu ve statüsünü toplumsal cinsiyet kavramı çerçevesinde ele almak gerekir çünkü ülkemizde var olan eşitsizliklerin kökeninde toplumsal cinsiyet sorunu yatmaktadır.

bir kısmı devletin bürokratik aygıtının bir parçası iken, bir kısmı da sivil alanı temsil etmektedir. Özellikle demokratik sistemlerde, yerel siyaset vatandaşların günlük hayatta kendileri ile ilgili karar alma süreçlerine katılımını sağlayan önemli bir unsurdur⁵.

Yerel siyaset, tanım konusunda üzerinde uzlaşmış ve tek bir tanıma sahip olmaktan çok, kavramı ele alan kişilere göre tanımlama bakımından çeşitlilik göstermiş bir kavramdır. Bu kavram genellikle, seçilme ile gelen yerel görevliler çevresindeki siyasal etkileşim olarak ele alınmaktadır⁶. Akdoğan yerel siyaseti "kentte faaliyet gösteren siyasal aktörlerin kentin sorunlarını konu edindikleri, bu çerçevede çözüm ürettikleri, toplumun refah ve mutluluğunu sağlamaya yönelik olarak değişik alternatifler ileri sürdükleri yerel bir iktidar mücadelesi ve yerel toplumu idare etme yöntemidir" şeklinde tanımlamıştır⁷.

1.1. Katılım

Günlük dilde kullanılan şekliyle katılım "bir şeyden pay almak, bir şeyin içine girmek, bir şeye ortak olmak, iştirak etmek, bir şeyin aktörleri arasında yer almak" anlamlarında kullanılmaktadır. Daha geniş anlamda katılım "bireylerin kendileri ile ilgili, onları etkileyen fiziksel çevreler, programlar ve kurumlar düzeyinde üretilen kararlarda yer almaları ya da belirli bir çevrenin planlanmasında, bir program ya da sonucun oluşturulmasında kendileriyle işbirliğine gidilebilmesi" olarak tanımlanmaktadır⁸.

Gerçek anlamda bir katılmadan söz edebilmek için, biçimsel katılma olanaklarının var olması, yurttaşların bu olanakları etkin bir biçimde kullanması ve bu iki özelliğin yanı sıra katılmanın kamu siyasaları üzerinde etkin olması gerekir⁹.

Katılım hakkı, yerel yönetimlerin önemli bir sorumluluğunun kentli haklarını korumak olduğunu kabul etmekte ve söz konusu hakların yaş, cinsiyet, ırk, inanç, milliyet, toplumsal, ekonomik ve politik ayırım gözetilmeksizin, ruhsal ve bedensel özürlerle bakılmaksızın, bütün bireylere eşit koşullarda sağlanması gerektiğini savunmaktadır¹⁰. Katılım, halkın çıkarlarının kollanması ve korunması için en uygun yoldur.

1.1.1. Katılımın Amaçları ve Yerel Katılım

Katılım iyi bir yönetsel sistemin kurulması ve çıkar çatışmalarının giderilmesinde aracı olup, genel amacı daha fazla demokrasidir. Katılımla, siyasal sistemin alacağı kararların ilgili kamuoyuyla bir-

likte alınması ve kamuoyunun, karar süreçlerinin işleyişinden mümkün mertebe bilgi sahibi olması sağlanmakta ve bu yolla bireyin siyasal sisteme yabancılaşması önlenmektedir. Daha fazla yurttaş katılımı ile birlikte yönetim, karar alma mekanizmaları, bireyle ilgili eşitlik, yönetimi denetleme, bireysel hakların korunması; devletle ilgili bütünleşme, meşruluk, doğru karar alma, etkinlik şeklinde ifade edilen işlevlerin gerçekleşmesi amaçlanmaktadır¹¹.

Bu noktada kadının karar alma mekanizmalarında katılımının artırılması:

- kadının siyasal sisteme yabancılaşmanın önüne geçecek,
- toplumsal açıdan cinsiyetler arası eşitsizliğin giderilmesini/azaltılmasını sağlayacak,
- sahip olunan yetkilerin ve gücün meşru güç olması konusundaki dayanağını temin edecek,
- kolektif kararların etkinliğini arttıracak ve kabulünü kolaylaştıracak,
- sistemi daha demokratik bir yapıya kavuşturacak önemli bir adımdır.

Yerel yönetim uygulaması her şeyden önce halkın yönetime geniş ölçüde katılmasının sağlanması ve mümkün olduğunca katılım kanallarının gerek yasal gerekse psikolojik yollardan açılması bakımından önem taşımaktadır. Yerel yönetim meşru gücünü uygulayabileceği ve sorumlu tutabileceği uygun bir alandır¹². Yerel yönetimlerin işleyişine yerel halkın katılımı sürekli kılınmalıdır. Halk katılımı, çoğulculuk ilkesi ve seçmene karşı hesap verme sorumluluğu demokratik yerel yönetimin asgari gerekleridir. Yerel yönetimlere halk katılımı, sorunların daha sağlıklı bir şekilde belirlenmesini sağlamanın yanında, çözümlerin de daha etkili ve tutarlı olmasını sağlar¹³.

Katılımın yerel boyutlarından bahsedildiğinde genellikle akla gelen ilk ve tek yöntem belediye meclisleri yoluyla katılımın gerçekleştirilmesi yöntemi olmaktadır. Yerel düzeyde katılmanın tek biçimi belediye meclisi toplantılarını izlemek ya da kararlara itiraz etmekle sınırlı kalmamaktadır. Yerel düzeyde en güçlü ve en örgütlü kesimlerin karar sürecini etkileme çabaları ve başarıları, temsil olanaklarının yüksekliliğinin de desteğiyle çoğalmaktadır¹⁴. Buradan hareketle kadının yerel siyasette konumunu güçlendirebilmesi adına yalnızca belediye meclislerinde yer almak veya toplantıları izlemenin ötesinde kent konseyi, halk toplantıları, kamuoyu yoklamaları, şikâyet kutuları, bireysel başvuru yoluyla katılım, yuvarlak masa toplantıları, danışma

Yüksek Seçim Kurulu'nun verilerine göre; 2009 Yerel Seçimlerinde 16 Büyükşehir Belediye Başkanlığı'nın %100'ü erkeklerden oluşurken, 2.903 Belediye Başkanlığının 2.877'si (%99,10) erkek, 26'sı (%0,90) kadınlardan oluşmuştur.

kurulları, telefon, dilekçe seçeneklerini de değerlendirerek yerel karar mekanizmalarına etkisini arttırması sağlanmalıdır.

2. TÜRKİYE'DE YEREL SİYASET VE KADIN

Kadın yüzyıllar boyu ataerkil aile yapısı içinde, ailedeki rolü için hazırlanmış, evin idaresi için yetiştirilmiş ve ücretsiz aile işçisi olarak çalıştırılmıştır. Kadın toplumdan aile içine çekilerek statüsünü kaybetmiş, erkek ise aile dışına itilerek statüsü yükseltilmiştir¹⁵.

Türkiye'de kadınlar, medeni ve siyasi haklarından çoğunu doğrudan doğruya kendilerinin verdikleri bir mücadele sonunda değil, batıcıların geleneksel Osmanlı yapılarına karşı yürüttükleri mücadeleler sonunda kazanmışlardır. Batılı kadınların uğrunda şiddetli mücadeleler verdikleri bazı temel hakları, görel olarak kısa sayılabilecek bir süre içerisinde ve kendileri ön saflarda mücadele etmeden elde etmişlerdir¹⁶. Türk siyasal yaşamında kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olması diğer dünya ülkelerinin çoğuna göre özgün ve farklı bir süreç izlemiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasını takip eden süreçte gerçekleştirilen reformlarla bir yandan kadının yurttaşlık hakları kazanması, diğer yandan Türk toplumunun yeniden yapılanması sağlanmaya çalışılmış ve büyük bir toplumsal değişimin önü açılmıştır¹⁷.

Siyasal haklar konusunda, gerekli toplumsal ve siyasi koşullar ise ancak 1930'lu yılların başında oluşmaya başlamıştır: Türk kadını siyasal alanda ilk olarak 1930 belediye seçimlerinde seçilme ve seçme hakkına kavuşmuştur. Türk kadınları, bu hakları ilk kez 1933'te kullandılar ve İstanbul ile diğer kentlerde belediye ve yaşlılar meclislerine seçildiler¹⁸.

2.1. Yerel Yönetimde Kadın Aktörler

Atatürk devrimleriyle Türk kadınının belediye seçimlerine seçmen ve aday olarak katılmalarını sağlayan Belediye Kanunu 3 Nisan 1930'da kabul edilmiştir. Bu kanunla kadınlar belediye seçimlerinde seçmen ve aday olma hakkını elde etmişlerdir. 26 Ekim 1933'te Köy Kanunu değişikliğiyle de kadınlara köylerde muhtar olma ve ihtiyar meclisine seçme hakları verilmiştir. Bu yasal düzenlemelerle Türk kadını önemli siyasal kazanımlar elde etmiş ancak tek başına bu yasal düzenlemeler, kadının ulusal ve yerel siyasal katılımını hala beklenen düzeye ulaştıramamıştır¹⁹.

Kadınların, yerel yönetim ve yerel siyasetteki temsilleri, siyasal haklarını kullanmaları açısından son derece önemlidir. Yeniden üretime dönük toplu tüketim hizmetleri niteliğinde olan yerel hizmetler, kadınların gündelik yaşamlarını doğrudan etkileyen sonuçlara sahiptir. Belediye meclislerinin temsil niteliği ile ilgili tartışmalardaki ana konulardan birisini kadın temsili oluşturmaktadır.

Kadınların yerel siyasetteki konumunun iki yönü bulunmaktadır. Kadınların yerel siyasetin önemli platformlarından yerel meclislerde, kent konseylerinde ve şehir yönetiminde etkili diğer yerel örgütlerde üye olarak temsil edilmeleri ve aktif siyasette yer almalarıdır. Diğer yönü ise şehirde yaşayan birer vatandaş olarak yerel yönetimlerin hizmetlerinden etkilenen ve yerel karar alma süreçlerini etkileyen bir aktör olmalarıdır. Yerel hizmetlerden yararlanma ve şehirdeki ortak mekânların kullanılması konusunda kadınların daha fazla rolü olduğu bilinmektedir. Buna karşın her iki alanda da Türkiye'de kadınların etkinliği düşük düzeydedir²⁰.

Siyasal aktörler olarak kadınların katılım biçimine bakıldığında yani belediye başkanlıkları, belediye meclisi ve il genel meclisi üyeleri arasında kadınların oranına bakıldığında, bu oranların zaten az olan parlamentodaki oranlardan çok daha düşük seviyelerde olduğu görülmektedir. Türkiye'de yerel siyasete katılımın parlamentodaki temsil düzeyinden bile daha az olduğu görünmektedir. Yerel meclislerdeki kadın oranı ortalaması Avrupa'da % 24, Orta Amerika'da % 24, Latin Amerika'da % 26, Afrika'da % 30 olup Türkiye'de bu oran % 2,5'tir²¹.

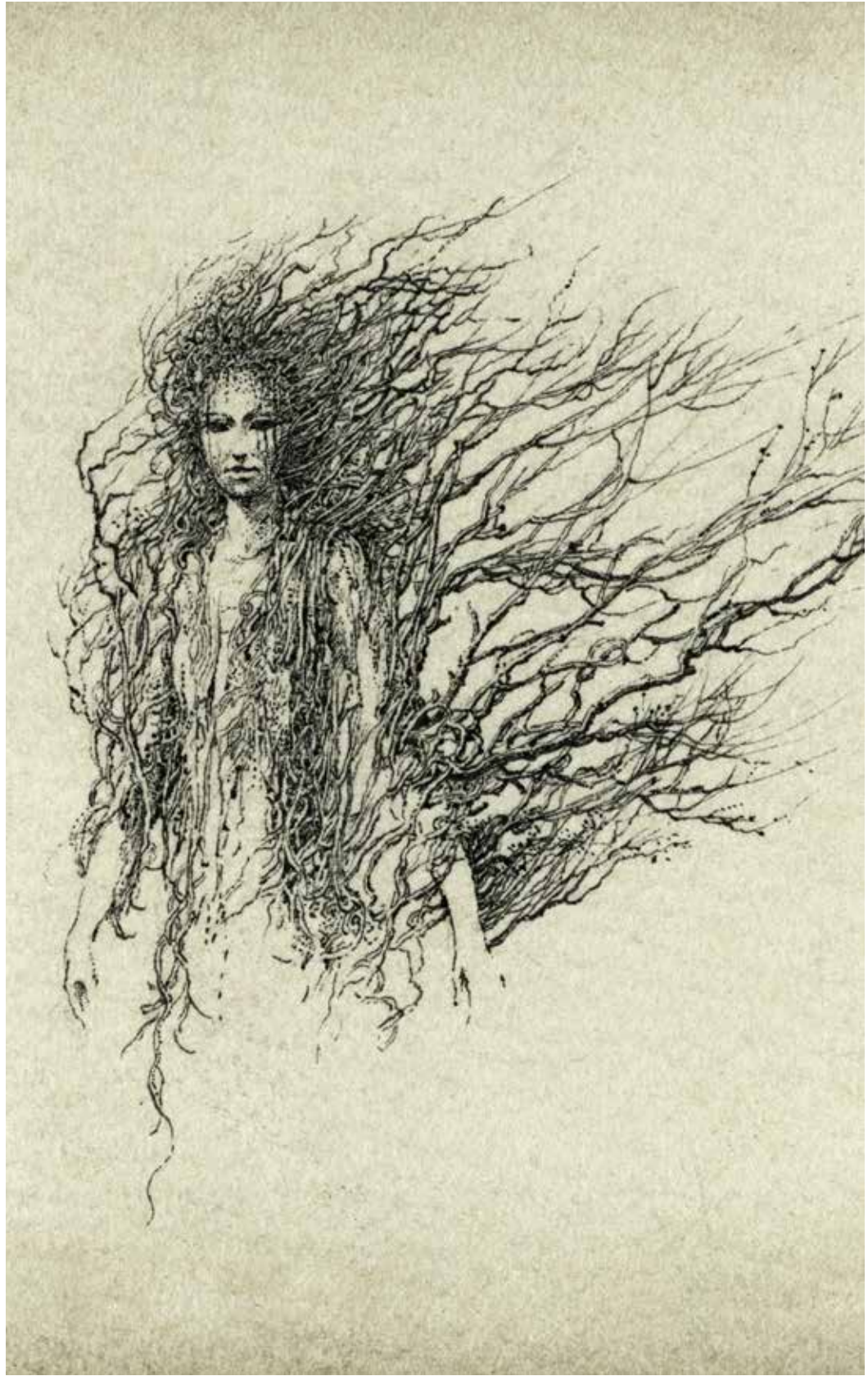
Dünyada parlamentodaki kadın temsil oranıyla yerel meclislerde görev yapan kadın oranları kıyaslandığında, kadınların yerel siyasette daha aktif rol oynadığı ortaya çıkıyor. İki oran arasındaki farkın kaynağında, yerel hizmetlerin odağında kadınların olması yatıyor. Birçok belediye hizmeti erkeklerden çok kadınları ilgilendiriyor. Dolayısıyla kadınların yerel yönetimde söz sahibi olma gayretlerinin pratik bir karşılığı var. Ancak Türkiye'deki durum biraz daha farklı. Yerel yönetimlerde kadın oranlarına ilişkin istatistiklere giren 68 ülke içinde Türkiye 62.; yani sondan altıncı sırada yer almaktadır²². Yüksek Seçim Kurulu'nun verilerine göre; 2009 Yerel Seçimlerinde 16 Büyükşehir Belediye Başkanlığı'nın %100'ü erkeklerden oluşurken, 2.903 Belediye Başkanlığı'nın 2.877'si (%99,10) erkek, 26'sı (%0,90) kadınlardan oluşmuştur. 32.392 Belediye Meclis Üyeliğinden 30.921'i (%95,46) ile erkeklerden,

Yerel meclislerdeki kadın oranı ortalaması Avrupa'da % 24, Orta Amerika'da % 24, Latin Amerika'da % 26, Afrika'da % 30 olup Türkiye'de bu oran % 2,5'tir

”

Türkiye'de kadınlar, medeni ve siyasi haklarından çoğunu doğrudan doğruya kendilerinin verdikleri bir mücadele sonunda değil, batıcıların geleneksel Osmanlı yapılarına karşı yürüttükleri mücadeleler sonunda kazanmışlardır.

1.471'i (%4.54) ile kadınlardan oluşmuştur. 2009 Yerel Seçim sonuçları bize, tüm yasal düzenlemelere ve toplumsal beklentilere rağmen halâ her platformda olduğu gibi siyasette de cinsiyet ayrımcılığının devam ettiğini ve erkek egemen yapının ön plana çıktığını göstermektedir. Kadınlar seçim sürecinde erkeklerle eşit hatta öndeymiş gibi gösterilmesine rağmen, seçim listeleri açıklandığında kadın tekrar geleneksel rolüne büründürülmektedir. Kadınlar çoğu konuda olduğu gibi seçimlerde dışlanmış, ikincil konuma itilmişlerdir. Oysaki kadınların haklarını ve çıkarlarını koruyabilmeleri için, kararlara katılıp yönlendirebilmeleri, karar alan pozisyona gelebilmeleri demokratik bir siyaset için gereklidir²³.

2.2. Toplumsal Cinsiyet ve Katılım

Kadının durumu ve statüsünü toplumsal cinsiyet kavramı çerçevesinde ele almak gerekir çünkü ülkemizde var olan eşitsizliklerin kökeninde toplumsal cinsiyet sorunu yatmaktadır²⁴.

Tarihi koşullar içerisinde, kadının ekonomik rolünün değişmesi, kadını erkeğe göre daha zayıf bir konuma yerleştirmiştir. Böylece, kadının eve kapanmasını ve yalnızca ev işleriyle ilgilenir duruma gelmesini doğuran koşullar, erkeği evi geçindiren bir role büründürmüş olup, bu durum; erkeği toplumsal ve siyasal yaşamda da kadının rekabetinden uzaklaştırıp erkeğin aile içindeki konumunu da güçlendirmiştir. Modern siyaset teorisi, evrensel insan hakları bağlamında siyasal katılımı değerlendirerek yurttaşlığın evrensel boyutta algılanmasını talep eder. Ataerkil varsayımına göre, yurttaş olabilmek için aranan niteliklerin başında gelen rasyonelliğin erkeklerde bulunduğu iddiası, kadınların uzun yıllar eşit yurttaş olarak katılım sağlayamamasına neden olmuştur. Fakat bu durum ekonomik anlamda zamanla değişmesine rağmen siyasal anlamda pek de bir ilerleme gösterememiştir²⁵.

Kadınların siyasal bakımdan erkeklerle eşit olduğu görüşünün yaygınlaşması ile kadınların siyasal katılımı önünde sosyal, ekonomik faktör ve biyolojik özellikler gibi birçok faktörün engelleyici etkisi olduğu gün yüzüne çıkmıştır. Bu durumu bir örnekle açıklayacak olursak: Kadının doğurgan olması nedeniyle çocuk bakımının kadına ait olması, kadını ev içi işlere yöneltmiştir. Bu durumda kadın ev içi rollerle tanımlanan bir hareket sahası içine hapsedilmektedir. Kadının toplumsal konumunun ev içi ve çocuk bakımı olması sonucunda kadınlar arasında

faal olarak çalışanların oranı erkeklere göre azdır, kadınların eğitim düzeyi erkeklere kıyasla düşüktür. Kadınlar ev dışında erkeklerden daha az vakit geçirirler, ev dışındaki kişilerle daha az etkileşimde bulunurlar. Siyasal konulardaki bilgileri daha azdır. Kadınların siyasal katılımları da düşük düzeylerde-dir²⁶.

Kadınlar herhangi bir mekanizmanın içine girdiği zaman, kadına ait değerler, bakış açıları ve kimliklerle orada yaşamasına genellikle izin verilmemektedir. O zaman kadınlar eğer bu toplumsal cinsiyet farkındalığına sahip değillerse yani belirli bir kadın bakış açısını içselleştirmemişlerse bu yapıya uyum sağlamak ve yapı içerisinde **'erkek-kadınlar'** olarak var olmak zorunda kalmaktadır²⁷.

2.3. Etkin Katılımdaki Engeller

Kadınların siyasal karar mekanizmalarında eksik temsili, demokrasinin anlamına uygun bir biçimde çalışmasına imkân bırakmadığı gibi, "yönetime katılma" konusunda da, cinsiyetler arası eşitsizlik sorununu gündeme getirmektedir. Cinsiyetler arası eşitsizlik sorununun temelinde siyasal katılımın sosyo-ekonomik gelişmeye bağlı "gelir düzeyi, meslek, eğitim düzeyi, yaş, cinsiyet, aile, yerleşim yeri, psikolojik, hukuksal ve siyasal" unsurları yatmaktadır²⁸.

Yasalardaki eşitlikçi düzenlemelere rağmen, uygulamada eşitliğin sağlanamayacağını en somut biçimde siyasal düzlemde görmek mümkündür. Yetki ve karar alma süreçlerine kadınların katılımlarında; kadınların eğitim düzeyi, ekonomik durumları ve aile içi sorumlulukları belirleyici etkenlerdir. Siyasetin erkek egemen bir alan olarak toplumsal kabul görmesi, kadınların bu alana katılımlarında kısıtlayıcı olmaktadır. Ülkemizde, eğitim düzeyindeki düşüklük, pek çok alanda olduğu gibi kadınların siyasal katılımını da olumsuz yönde etkileyen önemli bir faktördür. Cinsler arası eşitliğin yalnız kadınların eşitlik bilincine ve istencine ulaşması ile gerçekleşmeyeceği; çocukların, erkeklerin, ailenin ve bir bütün olarak toplumun da bu konuda kadınların yanında yer alması gerektiği düşünüldüğünde, toplumsal cinsiyet eşitliğini dikkate alan eğitimin önemi daha da belirgin hale gelmektedir. Öte yandan, çocuk, yaşlı, engelli bakımı konusunda destek mekanizmalarının yetersiz olması kadınların ev içi sorumluluklarını artırmakta, bu durum kadınların siyasi hayata aktif katılımlarının önündeki engellerden birini teşkil etmektedir²⁹.

Kadınların karar alma mekanizmalarındaki varlıklarını güçlendirecek ve gerçek anlamda eşitliği sağlayacak yasal altyapı oluşturulmalıdır.

Seçimlerde, kadınların aday olmasını engelleyen en önemli nedenlerden birisi bilgi yetersizliği ve özgüven eksikliğidir. Kadınlar yeterli bilgi ve tecrübeleri olmadığından siyasi ve kültürel ortamdan kaynaklanan engelleri aşamayacaklarına inanmakta ve siyasetten uzak durmaktadırlar. Seçim dönemlerinde partilerin genellikle kadın adaylarına ilişkin önceden hazırlanmış bir çalışması olmadığından ve kadın adaylar son anda belirlendiğinden, bu adaylara güven azalmakta ve kadınların temsil yeteneklerini azaltmaktadır³⁰.

Kadınlar, politikayı yabancı bir mesele olarak görmek üzere toplumsallaştırılmışlardır; annelik sorumlulukları, daha doğrusu çocuk, hasta ve yaşlılara bakma yükümlülükleri tam gün politikayı kadınlar için neredeyse imkânsız bir seçim haline getiriyor. Kadınlar politik kariyerlerini destekleyen işlerde yetersiz bir düzeyde temsil ediliyor; kadınlar düşman bir medyanın ilgisi nedeniyle cesaretlerini yitiriyorlar. Kadınlar politik yaşama açılan kapıları tutan erkek partililer tarafından etkin bir biçimde dışlanıyorlar³¹.

2.4. Siyasette Kadın Katılımını Arttırmaya Yönelik Çözüm Önerileri

Kadının ulusal ve yerel siyasetteki varlığını arttırmaya yönelik çalışmalar konusu tartışıldığı vakit ilk akla gelen uygulama kota uygulamasıdır. Kotalar kadının siyasette daha fazla yer alması için tek başına yeterli değildir. Kadınların karar alma mekanizmalarındaki varlıklarını sağlamlaştıracak ve güçlendirecek, gerçek anlamda eşitliği sağlayacak yasal altyapı oluşturulmalıdır. Partilere verilen hazine yardımının verilmiş usulünde değişikliğe gidilmeli, partilerin kadın kollarının harcamaları artırılmalıdır. Kadınların erkeklerle eşit şartlarda siyasi ve sosyal alanda var olabilmeleri için tek başına siyasi temsil yeterli değildir. Kadınların öncelikle eğitim seviyeleri artırılmalı, kadınlar iş hayatında aktif olmak kaydı ile erkekler ile eşit ekonomik statüye ulaşmalıdırlar. Ataerkil toplum yapısı değişmeli, kadınlar hem kamu hem de özel sektörde yönetici pozisyonlarına gelebilmeli, kariyerin geliştirilmesi noktasında da nesnel ölçütler getirilerek cinsiyete dayalı ayrımcılık önlenmelidir³².

Kadının siyasetteki varlığı ve bunun için verilmesi gereken mücadele aslında kadını ve kadının sorunlarını görünür kılmak yolunda son derece hayati adımlardır. Söz konusu sorunun ve olası bir çözümün, daha önce ifade edildiği gibi, adalet ve

eşitlik gibi ilkesel yaklaşımların yanında çok pratik ve pragmatik açılımları var. Kadınların siyasi alandaki temsili, ekonomik ve toplumsal alanda gözlemlenen dengesizliklerin giderilmesinde anahtar rolü görebilir³³. Kadın örgütlerinin kadınların siyasi temsiline geliştirilmesi hedefi çevresinde işbirliğine gitmesi ve genel olarak kadınların toplumsal örgütlenmelerinin geliştirilmesi, siyasi temsillerinin artması için önemli bir basamak olabilecektir. Gerek dernekler gerekse partiler, kadınların parti teşkilatlarına ve seçim süreçlerine katılımını destekleyebilir; gerekiyorsa partiler temsilcilerin niteliksel ve niceliksel artışı konusunda kadın örgütleriyle işbirliğine gidebilir. Daha uzun vadede, partilerin kadın kollarının kademeli olarak kaldırılması ve kadınların giderek partinin ana teşkilatında "asıl" unsurlar olarak yer bulması da bu açıdan olası bir çözüm olabilir³⁴.

3. SONUÇ

Kadın toplumsal konumu ve siyasi karar alma mekanizmalarındaki konumu bakımından dünya genelinde sorunlu bir alan içerisinde kendisini bulsa da bu durum Türkiye'de daha vahim bir tabloyla ortaya koyulmaktadır. Kadınların siyasi ve toplumsal yaşama katılımı konusundaki engeller dünya genelinde benzer özellikler göstermektedir. Yasal gelişmelere ve siyasi pratiğe bakıldığında toplumumuzda kadınların yerel ve ulusal siyasette katılımının günden güne arttığı görülmektedir fakat bu artış kadınların toplum nüfusuna oranıyla kıyaslandığında kabul edilemeyecek bir büyüklük ve hıza sahiptir. Yerleşik bir demokratik ortamdan söz edebilmemiz için, kadın temsiline toplum nüfusuna oranıyla yakın bir oranda sağlanması gerekmektedir.

Kadın temsiline artırılması noktasında siyasi partiler, yerel yönetimlerle olan bağlarını kuvvetlendirmeli, kadın kotalarını kâğıt üzerinde geçiştirilecek bir mesele olmanın ötesine taşımalı, yasal gereklilikleri uygun bir şekilde yerine getirmeli ve kadın konusunun parti içi demokrasinin ve ülke demokrasisinin önemli bir sınavı olarak görmelidir.

Kadının siyasi partiler ve yerel karar alma mekanizmalarındaki katılımının artırılması yanında, yerel karar mekanizmalarını etkileyecek sivil toplum kuruluşları ve yerel teşkilatlanmalarda da kadın varlığı ve etkinliği artırılmalıdır. Yalnızca siyasi alanda değil, kadının toplumsal konumunun iyileştirilebilmesi için; eğitim, çalışma ve aile hayatında

Yüzyıllardır eşitlik mücadelesi veren kadın hareketi, son yüzyılda önemli kazanımlarda bulunsa da kazanımların uygulamaya geçirilmesinde problemler yaşandığı su götürmez bir gerçektir.

da kadına hem fırsat eşitliği hem fırsat önceliği tanınmalıdır.

Toplum kadın ve erkek olarak iki cins insandan oluşmaktadır. Toplumda kadının konumunun göz ardı edilmesi, ikincil bir pozisyona getirilmesi, toplumda yığın bir parçasının ilerleyip bir parçasının geride kalması, toplumun tamamını ilerleme olanaklarından mahrum bırakacak, gelişimin ağır aksak, eksik ve yanlış temeller üzerinde gerçekleşmesin, yıpranmaya ve yıkıma hazır bir konumda olmasına sebebiyet verecektir.

1. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gt-s&kelime=S%C4%B0YASET
2. Miller, David (1995), "Siyaset", Blackwell'in Siyasal Düşünce Ansiklopedisi, Çev. Bülent Peker-Nevzat Kıraç, Ümit Yayıncılık, Ankara. s.308
3. Daver, Bülent (1993). Siyaset Bilimine Giriş, Siyasal Kitabevi, Ankara. s. 5
4. Kalaycıoğlu, Ersin (1984). Çağdaş Siyasal Bilim, Beta Yayınları, İstanbul. s. 9
5. Çelik, Abdullah & Uluç, A. Vahap. (2009). Yerel Siyasette Temsil Üzerine Bir Çalışma: Şanlıurfa Örneği. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 41, s.217
6. Alkan, Haluk ve Çiftçi, Hüseyin. (2007), Yerel Siyasette Belediye Meclisi ve Siyasi Parti Örgütleri: Göksun Örneği, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14(2), 1-27, s.2
7. Akdoğan, Yalçın (2008), "Yerel Siyaset-Kavramlar", Yerel Siyaset Sempozyumu, Okutan Yayınları, İstanbul, s. 9-14, s.10
8. Kaypak, Şafak. (2011). Katılımcı Yönetim Mekanizması Olarak Kent Konseyleri, Kent Konseyleri Sempozyumu Bildiri Kitabı, Bursa Kent Konseyi Bilimsel Yayınlar Dizisi-1, 134-158, s.137
9. Görmez, Kemal ve Uçar Altınışik, Harika. (2011). Yerel Demokrasi ve Kent Konseyleri. Kent Konseyleri Sempozyumu Bildiri Kitabı, Bursa Kent Konseyi Bilimsel Yayınlar Dizisi-1, 31-51, s.38
10. Pektaş, Ethem Kadri ve Akın, Fehmi. (2010). "Avrupa Kentsel Şartları Perspektifinde Bir Kentli Hakkı Olarak "Katılım Hakkı" ve Türkiye" Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, 12(2), 23-49, s.29
11. Demir, Oral. (2008). Yerel Siyasette Katılımcılık ve Kalkınma (Türkiye'de Yerel Gündem 21 Örneği). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s.44
12. Gökçe, Gülise. (1999). Yerel Yönetim ve Demokrasi İlişkisi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5, 53-77, s.57
13. Pustu, Yusuf. (2005). Yerel Yönetimler ve Demokrasi. Sayıştay Dergisi, 57, 121-134, s.129
14. Çitci, Oya. (1989). Yerel Yönetimlerde Temsil, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, Üçbilek Matbaası, Ankara. s. 11
15. Erbay, Ercüment ve Tuncay, Tarık. (2006). Sosyal Hizmet Bakışıyla Kadın İstihdamı, Toplum ve Sosyal Hizmet, 17(2). 25-40, s. 26
16. Tekeli, Şirin. (1982). Türk Toplumunda Kadın. "Türkiye'de Kadının Siyasal Hayattaki Yeri, Ekin Yayınları, İstanbul, s. 376
17. Türel, Nesrin ve Çağlar, Nedret. (2010). Yerel Yönetimlerde Kadın Temsil- Isparta İli Örneği, Sü-

leyman Demirel Üniversitesi, Vizyoner Dergisi, 2(1), 16-40, s. 21

18. Kırkpınar, Leyla. (1998). 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler. "Türkiye'de Toplumsal Değişme Sürecinde Kadın", Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s.22
19. Çağlar, Oktay Nedret. (2011). Kadının Siyasal Yaşama Katılımı ve Kota Uygulamaları, Süleyman Demirel Üniversitesi, Vizyoner Dergisi, 3(4), 56-79, s.68
20. Oktay, Tarkan. (2011). Belediye Meclisi Komisyonlarında Kadın Temsil: Bölgesel Bir Analiz, http://www.tarkanoktay.net/index_htm_files/t.oktay-%20belediye%20meclislerinde%20kadin%20temsil.pdf, erişim: 29 Aralık 2015
21. Şahin, Funda. (2011). Kadınların Siyasal Katılımları Çerçevesinde Kadın Meclislerinin Yerel Siyasetteki Etkinlikleri ve Üye Profilleri, T.C Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Etkinlikleri ve Üye Profilleri. 1-138, s.25
22. Çağlar, Oktay Nedret. (2011). Kadının Siyasal Yaşama Katılımı ve Kota Uygulamaları, Süleyman Demirel Üniversitesi, Vizyoner Dergisi, 3(4), 56- 79, s.68
23. Türel, Nesrin ve Çağlar, Nedret. (2010). Yerel Yönetimlerde Kadın Temsil- Isparta İli Örneği, Süleyman Demirel Üniversitesi, Vizyoner Dergisi, 2(1), 16-40, s.23
24. Erbay, Ercüment ve Tuncay, Tarık. (2006). Sosyal Hizmet Bakışıyla Kadın İstihdamı, Toplum ve Sosyal Hizmet, 17(2), 25-40, s.27
25. Oruç, Tülay. (2013). Yerel Siyasette Temsil ve Katılım "Kadın Aktörler", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s.70
26. Baltacı, Cemal ve Eser, Bahadır ve Tekin, Nazlı. (2009). Tarihsel Süreç İçinde Türkiye'de Kadınların Siyasal Haklarını Elde Etmesi Ve Siyasete Katılımı, Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü. 1-22, s.6
27. Serdaroğlu, Ufuk. (2010). İktisat ve Toplumsal Cinsiyet, Elif Yayınevi, Ankara, s.31
28. Çadır, Mustafa.(2011). Kadının Siyasal Yaşama Katılımında Siyasi Parti Kadın Kollarının Rolü (TBMM'de Grubu Bulunan Siyasi Partiler Bağlamında Ankara İli Örneği), T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara, s.13
29. T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. (2008). Politika Dokümanı Yetki ve Karar Alma Sürecinde Kadın,. 1-28, s.8
30. Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş:Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset (2000), TÜSIAD Yayınları, s.217
31. Phillips, Anne. (1995). Demokrasinin Cinsiyeti, (Çev:Alev Türker), Metis Yayınları, İstanbul, s. 106,107 akt: Oruç, Tülay, (2013). Yerel Siyasette Temsil ve Katılım "Kadın Aktörler, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi
32. Çağlar, Oktay Nedret. (2011). Kadının Siyasal Yaşama Katılımı ve Kota Uygulamaları, Süleyman Demirel Üniversitesi, Vizyoner Dergisi 3(4), 56-79, s.75
33. Toksabay Esen, Aslı ve Memişoğlu Oya. (2007). Siyasetin Cinsiyeti, Politika Notu, 1-18, s.5
34. a.g.e. 16

Kadının siyasi partiler ve yerel karar alma mekanizmalarındaki katılımının artırılması yanında, yerel karar mekanizmalarını etkileyecek sivil toplum kuruluşları ve yerel teşkilatlanmalarda da kadın varlığı ve etkinliği artırılmalıdır.

Yusuf Emre KOÇ

Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. İktisat
Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi

Türkiye'de EKONOMİ VE KADIN Tarihçe ve Sorunlar

Türkiye'de kadın konusunda hâlihazırda devam etmekte olan sorunlar uzun yıllardır çözüm beklemektedir. Özellikle kadınların işgücüne katılım oranının artırılması, ekonomi içindeki paylarının kaliteli bir şekilde artırılması meselesi öncelikli olarak çözüm bekleyen sorunlardır.

Türkiye'nin gelişmekte olan ülkeler kategorisinde değerlendirildiği bir gerçektir. Bununla beraber, nüfusunun neredeyse yarısı kadın olmasına rağmen, kadınların işgücüne katılım oranlarının gelişmekte olan ülkelerin oldukça altında olduğu görülmektedir. Dünya genelinde işgücüne katılım oranı % 50 civarında iken, Türkiye'de bu oranın % 30'larda seyretmesi önemli bir veridir. Bununla beraber, işgücüne katılım oranının erkeklere nazaran daha düşük olmasına rağmen, kadın işsizliğinin de % 10'ların üzerinde olması aslında Türkiye ekonomisinin sadece kadın temelli değil bilhassa yapısal sorunlarının olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Batılı ülkelerde kadının emek piyasasına girişi "Sanayi Devrimi" ile birlikte olmuştur. Devrime kadar aile içi geçimlik üretim faaliyetlerinde bulunan kadınlar, ekonominin yapısal dönüşümüyle birlikte aile üretiminden toplumsal üretime geçişin bir parçası olmuşlardır. Ancak Türkiye'de kadının emek piyasasına girişi farklı bir yol izlemiştir. 1915 "Balkan Savaşlarının" ardından erkek işgücü oranındaki azalma, emek piyasasında kadın işgücü talebini arttırmıştır. Uzun yıllar süren savaşlar ve kurtuluş mücadelesiyle, ilk başta geçici olarak emek piyasasında yer alan kadınlar, zamanla kalıcı hale gelmiştir. Savaş yıllarının getirdiği zorunluluk nedeniyle işgücüne katılan kadınların, gerçek anlamda işgücü pi-

yasası içinde yer almaları Demokrat Parti iktidarıyla birlikte 1950'li yıllardan sonra olmuştur.

Cumhuriyet sonrası sanayileşme ve artan kentleşme ile birlikte köyden kente göçün hızlanmasıyla kadının toplumdaki rolü de değişmeye başlamış ve kadınlara sosyal ve siyasal haklar tanınmıştır. Bütün bu olumlu değişimlere rağmen, sanayileşme öncesi toplumda tarım sektöründe çalışan kadın, bugün dahi tarım sektöründe güvencesiz, ücretsiz, aile için geçimlik üretimde çalışmaktadır. Aradan yüzyıl geçmesine rağmen kadının ekonomideki yeri Türkiye'nin hala kanayan yarasıdır.

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de yaşanan teknolojik gelişmeler, ekonomide liberalleşme, göçler ve işgücü piyasalarının serbestleştirilmesi, çalışma hayatının kalitesini arttırmakla birlikte, işleri eskinden daha güvencesiz ve esnek hale getirmiştir. Şüphesiz küreselleşmenin bu olumsuz etkileri emek piyasasının güçsüz ve savunmasız parçası olan kadınları erkeklere nazaran daha fazla etkilemiştir.

Sürdürülebilir ekonomik kalkınma ve büyüme için kadının ekonomik alana daha fazla katılması önemlidir. Bugün baktığımızda her 10 erkekten 7'si işgücüne katılırken, kadınlarda bu oran 2-3'e düşmektedir. Bu büyük fark ortadan kaldırılmadan sürdürülebilir ekonomik kalkınmadan söz etmek oldukça zordur. Ayrıca kentleşmeyle birlikte tarımsal faaliyetlerden koparak köyden kente göç eden genç kadınlar eğitim alamamaları ve bir meslek sahibi olamamaları nedeniyle evlere hapsolmaktadırlar. Bu durum hem aile için hem de makro açıdan Türkiye ekonomisi için olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.

”

Türk kadını elde edeceği, hayata geçireceği umutlarına, çözeceği sorunlarına rağmen pek çok alanda olduğu gibi sanatta da sanat tarihçi, sanat eğitimcisi ve sanatçı olarak önemli başarılarla imza atmıştır.

Çalışma Hayatında Kadınların Karşılaştığı Sorunlar

Ekonomik yaşamda kadınların çözüm bekleyen birçok sorunu vardır. Bunlardan bazıları çalışma hayatının kendisinden kaynaklanmakla beraber, bazıları da toplumsal yapıdan kaynaklanmaktadır.

Bu sorunların en önemlilerinden biri ücretlerdeki eşitsizliktir. Kamu sektöründe ücret aralığı kadın ve erkek arasında oldukça yakınken, özel sektörde maalesef eşit işe eşit ücret ilkesi geçerli değildir. Erkeklerle aynı meslek grubunda olmalarına rağmen kadınlar özel sektörde ortalama olarak daha düşük ücret almaktadır.

Kadınların işgücüne katılması için gereken ücret düzeyinin ev işlerine, çocuk bakımına ve diğer giderleri karşılaması gerekmektedir. Dolayısıyla bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda, bu ek masrafları karşılayamayacağını düşünen kadınlar işgücü piyasasından çekilmektedir.

Kadınların işgücüne katılmalarında eğitim de önemli bir faktördür. Eğitim düzeyi arttıkça kadınların işgücüne katılımı artmaktadır. Yükseköğretim görmüş kadınlarda işgücüne katılım oranının %70'lere ulaşmış olması, kadın eğitiminin ekonomi için ne kadar önemli bir unsur olduğunu gözler önüne sermektedir.

Kayıt dışı istihdam da kadınları iş hayatının dışına iten önemli faktörlerdendir. Kayıt dışı istihdamla hem düşük ücretlerle hem de sosyal güvencesiz çalışan kadınlar için bu durum sürdürülebilir değildir. Kayıt dışılık sorunu sadece kadınlar için değil, aynı zamanda Türkiye ekonomisi için çözüm bekleyen bir sorundur.

Bir başka sorun, kadınların iş hayatında yükselmelerini önleyen görünmez engelleri temsil eden "cam tavan sendromu"dur. Bu sorunun arka planına baktığında eğitimdeki fırsat eşitsizlikleri ve toplumsal önyargılar yer almaktadır. Kadınların aile içindeki sorumlulukları ve bununla birlikte iş hayatındaki eşitsizlikler, kadınlara görünmez engeller oluşturarak işgücünün dışına itmektir. Toplumun biçtiği rol ile birlikte kadınlar başkanlık, yöneticilik, idarecilik, müdürlük gibi yönetimsel işlerden ziyade doktorluk, eczacılık, öğretmenlik gibi uzmanlık gerektiren işlere yönelmektedir. Ve bu şekilde mesleklere ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı önyargılar pekişmektedir.

Ayrıca iş hayatında mobbing, cinsel taciz gibi ahlaki olmayan etkilerle de kadınları işgücünden çekilmektedir.

Sonuç

Kadınların iş hayatında etkili bir şekilde yer alması, bir anlamda ekonomik hürriyet demektir. Bu şekil-

de aile içi etki bakımından kadın daha güçlenecek ve kadın erkek eşitliği tüm topluma tabandan yayılabilecektir. Bununla birlikte işgücüne katılabilecek toplam nüfusun neredeyse yarısının kadın olduğu hesaba katılırsa, sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın yolu kadınların ekonomik alanda daha fazla söz sahibi olmasından geçer. Ayrıca ülkemizde yaşanan yoksulluk probleminin çözümü de kadındır. Kadınların işgücüne katılmasıyla birlikte haneye girer gelir de artacak, bu şekilde kadın da bir gelir sahibi olacak ve ekonomik eşitlik sağlanmış olacaktır. En önemli sonuç olarak da, aile birliktelikleri zorunluluk ve mağduriyet ilişkisinden sıyrılarak kadınların mutlu ve huzurlu olması sağlanacaktır.

Yararlanılan Kaynaklar

1. İlyas Karabıyık, *Türkiye'de Çalışma Hayatında Kadın İstihdamı*, Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi, 2012, Cilt 32, Sayı 1, s. 231-260

2. Sevgi Işık Erol, *Türkiye'de Kadının Çalışma Hayatına Katılımının Belirleyicileri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı 3, 2015

Av. Gizem BOZKURT İREN

ÇALIŞAN KADININ HAKLARI VE POZİTİF AYRIMCILIK

”

Kadınların çalışma hayatında yaşadıkları sorunların temelinin cinsiyet ayrımcılığına dayandığı aşikârdır.

Kadınların çalışma hayatındaki yeri ve önemi oldukça mühim bir konudur. Kadınlar eski çağlardan bu yana her dönemde çalışma hayatında varlık göstermiş, emek ve çalışmalarını ortaya koymuşlardır. Ancak kadının emeğinin ücretlendirilmesi Sanayi Devrimi ile başlamış, yaşanan Dünya Savaşları ile erkek işgücünün savaşması ve çoğunun hayatını kaybetmesi nedeniyle önemli hale gelmiştir. İşverenler, kadınların daha az ücrete ve daha az sosyal hakka razı olması sebebiyle kadın istihdamına yönelmiş, fakat zamanla, kadının doğum yapma ihtimali başta olmak üzere, kadına aile hayatında ve sosyal hayatta verilen sorumluluklar işverenlerin işçi seçiminde kadınları daha az tercih etmesine neden olmuştur.

Kadınların çalışma hayatında yaşadıkları sorunların temelinin cinsiyet ayrımcılığına dayandığı aşikârdır. Oysa cinsiyet eşitliği, gerek uluslararası hukuki düzenlemelerde, gerek Anayasa’da gerek de diğer kanunlarda -eksiklikler ihtiva etmekle birlikte- yer almakta ve önemi defaten vurgulanmaktadır. ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü) “Bütün Erkek ve Kadınlar İçin İnsana Yakışır İş”i temel ilke olarak kabul etmekte iken Anayasa’nın 10. maddesi “Herkes, dil, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetmeksizin kanun önünde eşittir.” ifadelerini içermekte ve Anayasa’nın 55. maddesinin kenar başlığının “Ücrette Adalete Sağlanması” olduğu dikkat çekmektedir. Ka-

nun koyucu tarafından tüm bunlar bir arada değerlendirilmeli ve kadın-erkek arasında ne iş ne de ücret bakımından bir ayırım yapılmalı, herkes bakımından “insani” şartlarda çalışma koşulları sağlanmalıdır.

Bunların yanı sıra, gerek yaradılış gereği gerek toplumsal bazı sorunlara maruz kalması sebebiyle çalışma hayatında kadına yönelik pozitif ayrımcılık yapılmasının zorunlu olduğu bazı durumlar söz konusudur. Türk yasa koyucusu da -eksiklikler içermeleri ile birlikte- hem dünya konjonktüründen hem de yargı kararlarından etkilenmek suretiyle şu düzenlemeleri getirmiştir;

A. Çalışan Kadının 4857 sayılı İş Kanunu bakımından hakları;

1-Eşit Davranma İlkesi

İş ilişkisinde dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ve benzeri sebeplere dayalı ayırım yapılamaz. İşveren, esaslı sebepler olmadıkça tam süreli çalışan işçi karşısında kısmî süreli çalışan işçiye, belirsiz süreli çalışan işçi karşısında belirli süreli çalışan işçiye farklı işlem yapamaz.

4857 sayılı İş Kanunu’nun 5. maddesi; “İşveren, biyolojik veya işin niteliğine ilişkin sebepler zorunlu kılmadıkça, bir işçiye, iş sözleşmesinin yapılmasın-

da, şartlarının oluşturulmasında, uygulanmasında ve sona ermesinde, cinsiyet veya gebelik nedeniyle doğrudan veya dolaylı farklı işlem yapamaz. Aynı veya eşit değerde bir iş için cinsiyet nedeniyle daha düşük ücret kararlaştırılmaz. İşçinin cinsiyeti nedeniyle özel koruyucu hükümlerin uygulanması, daha düşük bir ücretin uygulanmasını haklı kılmaz. İş ilişkisinde veya sona ermesinde yukarıdaki fıkra hükümlerine aykırı davranıldığında işçi, dört aya kadar ücreti tutarındaki uygun bir tazminattan başka yoksun bırakıldığı haklarını da talep edebilir. 2821 sayılı Sendikalar Kanunu'nun 31 inci maddesi hükümleri saklıdır." hükmünü amirdir.

Yukarıda görüleceği üzere 4857 sayılı İş Kanunu'nun 5. maddesi, sadece biyolojik ve işin niteliğine ilişkin sebepler zorunlu kılmadıkça cinsiyet ayrımı yapılmasını kesinlikle yasaklamıştır. Kadınlara da erkek işçilere tanınan haklar tanınmıştır. Ayrıca kadın işçilerin fizyolojik yapılarına uygun işlerde çalışmaları ve analık görevlerini kolay şekilde yerine getirmeleri için uygun çalışma şartlarının oluşturulmasına ilişkin düzenlemeler yapılmıştır.

4857 sayılı İş Kanunu'nun 18/d. maddesi de işverenin ırk, renk, cinsiyet, medeni hal, aile yükümlülükleri, hamilelik, doğum, din, siyasi görüş ve benzeri sebeplerden dolayı işçinin belirsiz süreli iş sözleşmesini feshedemeyeceğini belirtmektedir.

2-Gece Çalışma Yasağı

Sanayiye ait işlerde on sekiz yaşını doldurmuş kadın işçilerin gece postalarında çalıştırılmasına ilişkin usul ve esaslar Sağlık Bakanlığının görüşü alınarak Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından bir yönetmelikle düzenlenmiştir.

Kadın işçilerin gece çalışması sağlık raporuna bağlanmış ve 7,5 saatten fazla gece çalışmaları yasaklanmıştır. İşverenler gece postalarında çalıştırdığı kadın işçileri araçlarla ikametgâhlarına en yakın yerlerden işyerine getirip götürmekle yükümlü tutulmuştur. Kadın işçinin kocası da işin postalar halinde yürütüldüğü aynı veya ayrı işyerinde çalışıyor ise, kadın işçinin isteği üzerine, gece çalıştırılması, kocasının çalıştığı gece postasına rastlamayacak şekilde düzenlenmelidir. Aynı işyerinde karı kocanın aynı gece postasında çalışma istekleri, işverence, olanaklar oranında karşılanır. Kadın işçiler gebe olduklarının doktor raporuyla tespitinden itibaren doğuma kadar, emziren kadınlar ise doğum tarihinden başlamak üzere altı ay süreyle gece postalarında

çalıştırılmaz (Kadın İşçilerin Gece Postalarında Çalıştırılma Koşulları Hakkında Yönetmelik).

1475 sayılı İş Kanunu'nda her yaştaki kadınların gece çalışması esas itibarıyla yasaklanmış iken, 4857 sayılı İş Kanunu'nda 18 yaşını doldurmuş kadın işçilerin gece postalarında çalıştırılmaları sağlık raporuna bağlanmış ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından hazırlanan yönetmelikle kadın-erkek eşitliğine yönelik yeni bir düzenleme yapılmıştır

3-Analık Halinde Çalışma ve Süt İzni

Kadın işçilerin doğumdan önce sekiz ve doğumdan sonra sekiz hafta olmak üzere toplam on altı haftalık süre için çalıştırılmamaları esastır. Çoğul gebelik halinde doğumdan önce çalıştırılmayacak sekiz haftalık süreye iki hafta daha eklenir. Ancak, sağlık durumu uygun olduğu takdirde ve hekimin onayı ile kadın işçi isterse doğumdan önceki üç haftaya kadar iş yerinde çalışabilir. Bu durumda, kadın işçinin çalıştığı süreler doğum sonrası sürelerle eklenir.

Yukarıda öngörülen süreler işçinin sağlık durumuna ve işin özelliğine göre doğumdan önce ve sonra gerekirse artırılabilir. Bu süreler hekim raporu ile belirtilir. Hamilelik süresince kadın işçiye periyodik kontroller için ücretli izin verilir. Hekim raporu ile gerekli görüldüğü takdirde, hamile kadın işçi sağlığına uygun daha hafif işlerde çalıştırılır. Bu halde işçinin ücretinde bir indirim yapılmaz. İsteği halinde kadın işçiye, on altı haftalık sürenin tamamlanmasından veya çoğul gebelik halinde on sekiz haftalık süreden sonra altı aya kadar ücretsiz izin verilir. Bu süre, yıllık ücretli izin hakkının hesabında dikkate alınmaz. Kadın işçilere bir yaşından küçük çocuklarını emzirmeleri için günde toplam bir buçuk saat süt izni verilir. Bu sürenin hangi saatler arasında ve kaç bölünerek kullanılacağını işçi kendisi belirler. Bu süre günlük çalışma süresinden sayılır. 4857 sayılı İş Kanunu'nun 18/e maddesi uyarınca işveren, işçinin belirsiz süreli iş sözleşmesini, analık halinde kadın işçinin çalıştırılmasının yasak olduğu sürelerde işe gelmeyen kadın işçinin iş sözleşmesini feshedemez.

Türkiye, Avrupa Birliği (AB) üyelik müzakereleri sürecinde, iş hayatı ile ilgili uyum yasalarını üye ülkelerin uygulamaları paralelinde düzenlemiştir. Böylece 1475 sayılı kanunda kadın işçilere verilen doğumdan önce ve doğumdan sonra olmak üzere toplam 12 haftalık doğum izni süresi, 4857 sayılı İş Kanunu'nda 16 haftaya, çoğul gebelik halinde ise 18

”

Beklenen doğum tarihinden sekiz hafta öncesine kadar sağlık durumunun çalışmaya uygun olduğunu tabip raporuyla belgeleyen kadın memur, isteği hâlinde doğumdan önceki üç haftaya kadar kurumunda çalışabilir.

haftaya çıkarılmıştır.

4857 sayılı İş Kanunu gebelik, doğum ve analık halinde kadın işçiye bebeğini emzirmesi, büyütülmesi ve bakımı için dinlenme ve izin hakkı verirken, ilgili kanunda bu konuda babalarla ilgili herhangi bir düzenleme yapılmamıştır.

4-Gebe veya Çocuk Emziren Kadınlar İçin Yönetmelik

Gebe veya çocuk emziren kadınların hangi dönemlerde ne gibi işlerde çalıştırılmalarının yasak olduğu ve bunların çalışmalarında sakınca olmayan işlerde hangi şartlar ve usullere uyacakları, ne suretle emzirme odaları veya çocuk bakım yurdu (kreş) kurulması gerektiği Sağlık Bakanlığının görüşü alınarak Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından hazırlanan yönetmelikle belirlenmiştir.

Yaşları ve medeni halleri ne olursa olsun, 100–150 kadın işçi çalıştırılan işyerlerinde, bir yaşından küçük çocukların bırakılması ve bakılması ve emziren işçilerin çocuklarını emzirmeleri için işveren tarafından, çalışma yerlerinden ayrı ve işyerine en çok 250 metre uzaklıkta bir emzirme odasının kurulması zorunludur.

Gebe, yeni doğum yapmış ve emziren kadın işçiler sigarasız ve dumansız bir ortamda gerekli aralıklarla oturarak veya rahatça uzanacak şekilde uygun şartlarda çalıştırılmalıdır. Gebe işçilerin mümkün oldukça oturarak çalışması sağlanmalıdır. Enfeksiyon riskine karşı işyerinde gerekli hijyen şartları sağlanmalıdır. Gebe işçilerin seksen desibelden daha az gürültülü ortamda çalışması gerekir. İşyerinde kadın işçinin soğuk, sıcak ve yüksek basınçtan etkilenmeyecek şekilde çalışması gereklidir. Çalışma hızı ve iş yoğunluğu kadın işçinin tavsiyelerine uygun hale getirilmelidir. İş stresinin önüne geçmek için çalışma şartları, çalışma saatleri, müşteri ilişkileri, işini kaybetme korkusu gibi stres faktörlerinden koruyucu önlemler alınmalıdır. Gebelik süresi boyunca kadın işçiye elle taşıma işi yaptırılmaz. Gebe, yeni doğum yapmış ve emziren işçi günde 7,5 saatten fazla çalıştırılmaz (Gebe veya Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarına Dair Yönetmelik)

5-İş Mevzuatında Gebelik, Doğum Ve Analık Halleri Haricinde Kadın İşçiler Hakkında Yapılan Diğer Düzenlemeler

-Kadın işçiler fiziksel olarak erkek işçiler kadar güçlü

olmadıklarından yeraltında, su altında ağır ve tehlikeli işlerde çalışmaları 4857 sayılı İş Kanunu'nun 72. maddesi ile yasaklanmıştır.

-Kadınların, özel günlerinde (ay hali) ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılması yasaktır. Bu günlerin sayısı 5 gün olarak hesap edilir. Daha fazlası için hekim raporuna göre hareket edilir. Ay halinin başlangıcı işçinin ihbar tarihidir. (Ağır ve Tehlikeli İşler Yönetmeliği Mad.6).

-1475 sayılı İş Kanunu'nun 14.maddesinin yürürlükte kalan 14. maddesi uyarınca kadın işçi evlendiği tarihten itibaren bir yıl içerisinde kendi isteğiyle dahi iş sözleşmesini feshederse kıdem tazminatı almaya hak kazanmış olur.

-5510 sayılı Kanun'un 28. maddesine göre Kadın işçilerin yaşlılık aylığına hak kazanabilmesi için 58 yaşını doldurmuş olması, erkek işçilerin ise 60 yaşını doldurmuş olması gerekir. Bu uygulama 01/01/2048 tarihinde kadın ve erkek işçiler için 65 yaş olarak uygulanacak olmakla birlikte bu düzenleme emeklilik yaşı bakımından kanunen cinsler arasında eşitlik sağlamak amacı taşımaktadır.

-Sigortalı kadınların kullandığı ücretsiz doğum ya da analık izni süreleri, iki defaya mahsus olmak üzere doğum tarihinden sonraki iki yıllık süreyi geçmemek kaydıyla hizmet akdine istinaden işyerinde çalışmaması ve çocuğunun yaşaması şartıyla talepte bulunulması halinde en çok iki çocuk için dört yıllık süre bölünülebilir.

6-506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu Ve 4958 Sayılı Kanun İle Yapılan Değişiklik İle Sağlanan Haklar

Sigortalı kadının veya sigortalı erkeğin sigortalı olmayan karısının doğum yapması, gelir kaybına ve/veya gider artışına yol açan bir durumdur. Bu nedenle en son 5510 sayılı Kanun'un 15.maddesinde Hastalık ve Analık Sigortası düzenlenme alanı bulunmuştur.

Analık normal olarak doğumla başlar, ancak 180 günden önceki doğumlar çocuk düşürme sayılır ve hastalık sigortası kapsamına girer. Analık sigortası ise sigortalı kadının veya sigortalı erkeğin sigortalı olmayan eşi ile Kurumdan (SGK) kendi çalışmalarından dolayı gelir veya aylık almakta olan kadın veya erkeğin sigortalı olmayan eşi, analıkları halinde belirli yardımları sağlayan bir sigorta koludur.

1475 sayılı İş Kanunu'nun 14. maddesinin yürürlükte kalan 14. maddesi uyarınca kadın işçi evlendiği tarihten itibaren bir yıl içerisinde kendi isteğiyle dahi iş sözleşmesini feshederse kıdem tazminatı almaya hak kazanmış olur

Analık sağlık yardımları ile emzirme yardımlarından veya maktu gebelik ve doğum para yardımlarından yararlanabilmek için; sigortalı kadının doğumdan önceki bir yıl içinde en az 90 gün analık sigortası primi ödenmiş olması, sigortalı erkeğin doğumdan önceki bir yıl içinde en az 120 gün analık sigortası primi ödenmiş olması ve sigortalının doğum yapan kadınla doğumdan önce evlenmiş olması gerekmektedir. Bu şartları taşıyan anne;

- Gebelik muayenesinin yaptırılması ve gerekli sağlık yardımlarının sağlanması,
- Doğumda gerekli sağlık yardımlarının sağlanması,
- Emzirme yardım parası verilmesi,
- Sigortalı kadının doğumdan önce ve sonra işinden kaldığı günler için ödenek verilmesi,
- Analık halî sebebiyle gerekirse yurt içinde başka bir yere gönderilmesi haklarına sahiptir.

Kurumdan kendi çalışmalarından dolayı gelir veya aylık almakta olan kadın veya erkeğin sigortalı olmayan eşi, analık halinde yalnızca işinden kaldığı günler için ödenek alamayacaktır

Konu dâhilinde geçici işgöremezlik ödeneğine değinmek gerekirse; kendisi için doğumdan önceki bir yıl içinde en az 120 gün analık sigortası primi ödenmiş bulunan sigortalı kadının analığı halinde, doğumdan önceki ve sonraki sekizer haftalık sürede, çoğul gebelik halinde ise, doğumdan önceki sekiz haftaya iki haftalık süre ilave edilerek çalışmadığı her gün için geçici iş göremezlik ödeneği verilir.

Kadın sigortalının isteği ve doktorun onayı ile doğuma üç hafta kalıncaya kadar çalışılması halinde, çalışılan süreler kadın sigortalının doğum sonrası sürelerine eklenir. Bu ödeneğin kesilmesi kanunen yasaklanmıştır.

Sigortalılık niteliği sona erenler bakımından ise; bu niteliğin sona ermesinden itibaren 300 gün içinde çocukları doğarsa doğum tarihinden önceki 15 ay içinde 120 gün Analık Sigortası primi ödenmiş ise analık sağlık yardımlarından ve maktu para yardımlarından yararlanırlar.

7-Bakıma Muhtaç Çocuğu Olan Anne

Bakıma muhtaç derecede çocuğu olan annelerin yasanın yürürlüğe girdiği 01.10.2008 tarihinden sonraki prim gün sayılarına, bu prim gün sayılarının ¼ ü kadar gün eklenir. Eklenen bu süreler emeklilik

yaş hadlerini indirmiş yani erken emeklilik imkânı sağlamış olacaktır.

B. Çalışan Kadının 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu bakımından hakları;

1-Doğum Öncesi ve Sonrası İzin Süreleri

Kadın memura doğum yapmasından önce sekiz ve doğum yapmasından sonra sekiz hafta olmak üzere toplam on altı hafta süreyle analık izni verilir, çoğul gebeliklerde (ikiz, üçüz, ...) doğum öncesi sekiz haftalık analık izni süresine iki haftalık bir süre daha eklenir. Böylece çoğul gebeliklerde doğumdan önceki analık izni süresi on haftadır.

Beklenen doğum tarihinden sekiz hafta öncesine kadar sağlık durumunun çalışmaya uygun olduğunu tabip raporuyla belgeleyen kadın memur, isteği hâlinde doğumdan önceki üç haftaya kadar kurumunda çalışabilir. Bu durumda, doğum öncesinde bu rapora dayanarak fiilen çalıştığı süreler doğum sonrası analık izni süresine eklenir sağlık durumunun uygun olduğunu tabip raporu ile belgelendirmeksizin kurumunda çalışmaya devam eden memurun fiilen çalıştığı sürelerin doğum sonrası analık iznine eklenmesi mümkün bulunmamaktadır.

Doğum tarihinden daha önce doğum yapan kadın memurun, erken doğum nedeniyle doğum öncesinde kullanamadığı analık izni süreleri doğum sonrası analık izni süresine eklenir.

Doğumdan önceki üç haftaya kadar Kurumunda çalışabileceği tabip raporuyla onaylanan ve doğum sonrası analık iznine eklenmesi gereken azami beş haftalık süre içerisinde kanuni izinlerini kullanan kadın memurun, doğum sonrası analık iznine sadece doğum öncesi analık izni içerisinde Kurumunda fiilen çalışarak geçirdiği sürelerin eklenmesi gerekmektedir. Bu durumda azami 5 haftalık süre içerisinde alınan kanuni izinler doğum sonrası analık iznine ilave edilemeyecektir.

Doğumdan önce sekiz hafta süreli analık iznine ayrılan ve bu süre içerisinde erken doğum yapan memurun, erken doğum sebebiyle kullanamadığı doğum öncesi analık izni süreleri, doğum sonrası sekiz haftalık analık iznine eklenecektir. Beklenen doğum tarihinden önceki üç haftaya kadar Kurumunda fiilen çalışan kadın memurun, son üç haftalık doğum öncesi analık izni süresi içerisinde erken doğum yapması sebebiyle doğum öncesinde kullanama-

Kadın memura, çocuğunu emzirmesi için doğum sonrası analık izni süresinin (asgari 8 azami 13 hafta) bitim tarihinden itibaren ilk altı ayda günde üç saat, ikinci altı ayda günde bir buçuk saat süt izni verilir. Süt izninin hangi saatler arasında ve günde kaç kez kullanılacağı hususunda, kadın memurun tercihi esastır.

diği analık izni süresi (kurumunda fiilen çalışarak geçirdiği süreler ile birlikte), doğum sonrası analık izni süresine ilave edilecektir. Kadın memurun otuz ikinci haftadan önce doğum yapması halinde, erken doğum sebebiyle kullanılamayan sekiz haftalık doğum öncesi analık izni süresinin tamamı doğum sonrası analık iznine ilave edilecektir.

Doğumun beklenen tarihten sonra gerçekleşmesi halinde, fazladan geçen süreler doğum sonrası analık izni süresinden düşülemez.

2. Süt İzni

Kadın memura, çocuğunu emzirmesi için doğum sonrası analık izni süresinin (asgari 8 azami 13 hafta) bitim tarihinden itibaren ilk altı ayda günde üç saat, ikinci altı ayda günde bir buçuk saat süt izni verilir. Süt izninin hangi saatler arasında ve günde kaç kez kullanılacağı hususunda, kadın memurun tercihi esastır.

Süt izninin, kadın memurun çocuğunu emzirmesi için günlük olarak kullanılması gereken bir izin hakkı olması sebebiyle bu iznin birleştirilerek sonraki günlerde kullanılmasına imkân bulunmamaktadır.

3. Doğum Sebebiyle Verilecek Aylıksız İzin

Doğum yapan memura verilen doğum sonrası analık izni süresinin bitiminden; eşi doğum yapan memura ise, doğum tarihinden itibaren istekleri üzerine yirmi dört aya kadar aylıksız izin verilir.

Doğum yapan memura verilecek aylıksız iznin başlangıç tarihi, doğum sonrası analık izninin (asgari 8, azami 13 hafta) bitimi; eşi doğum yapan memura verilecek aylıksız iznin başlangıç tarihi ise doğum tarihi olarak belirlenir.

C. 15.01.2016 tarihinde Gelir Vergisi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı, TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu'nda kabul edildi. Bu Kanun tasarısının yasallaşması halinde;

Kadın memurlara doğum yapımları halinde analık izni sonrasında birinci doğumda 2 ay, ikinci doğumda 4 ay, sonraki doğumlarda ise 6 ay, günlük çalışma süresinin yarısı kadar, mali ve sosyal haklarda herhangi bir kesinti yapılmaksızın çalışma hakkı verilmektedir. Çoğul doğumlarda söz konusu süreler

birer ay ilave edilecek. Bebeğin engelli doğması halinde ise her halükarda 12 ay süreyle çalışan kadın memura yarı zamanlı çalışma imkânı getirilmektedir.

Üç yaşını doldurmamış bir çocuğu, eşiyile veya münferit olarak evlat edinen memurlar ile memur olmayan eşin münferit olarak evlat edinmesi halinde memur olan eşlerine, çocuğun teslim edildiği tarihten itibaren 8 hafta izin verilecek.

Doğum sonrasında kadın memurların analık izni bitiminde başlayan 24 ay aylıksız izin, istekleri halinde 2, 4 ve 6 aylık yarı zamanlı çalışma süresinin bitiminde de başlatılabilecek. Bu imkândan evlat edinenler de yararlanabilecek

Analık izni sonrasında kadın memurlar için getirilen yarı zamanlı çalışma haklarına ilişkin hüküm, düzenlemenin yürürlüğe girdiği tarihten sonra gerçekleşen doğum ve evlat edinmeler hakkında uygulanacak.

Çocuğu olan veya evlat edinen memur anne ve babaya, çocuğun mecburi ilköğretim çağının başladığı tarihi takip eden ay başına kadar normal çalışma süresinin yarısı kadar çalışma imkânı getirilmektedir.

Doğum veya evlat edinmeye bağlı, ilgili mevzuata göre yarım zamanlı çalışma hakkından yararlanmaları nedeniyle mali hakları ile sosyal yardımları yarım ödenen memurların, bu şekilde ödeme yapılan döneme ilişkin fiili hizmet süreleri ile prim ödeme gün sayıları yarım olarak hesaplanacaktır. Yarım zamanlı olarak çalışılmaya başlanan günü izleyen aybaşından itibaren normal zamanlı çalışılması halinde ödenmesi gereken sigorta primine esas aylık kazanç ya da emekli keseneğine esas aylık tutarının yarısı üzerinden sigorta primi veya emekli keseneği ödenecektir.

Ancak, bunların genel sağlık sigortası primi sigortalı ve işveren yükümlülüğünde herhangi bir değişiklik yapılmaksızın sigorta primine esas aylık kazanç ya da emekli keseneğine esas aylık tutarının tamamı üzerinden ödenecek.

Bunların yanı sıra memurların doğum sonrası aylıksız izinde geçirdikleri her yıl için bir kademe ilerlemesi ve her 3 yıl için bir derece yükselmesi verilecektir.

Komisyonunda, işçilere de memurlara paralel bazı

Kadın memura, çocuğunu emzirmesi için doğum sonrası analık izni süresinin (asgari 8 azami 13 hafta) bitim tarihinden itibaren ilk altı ayda günde üç saat, ikinci altı ayda günde bir buçuk saat süt izni verilir. Süt izninin hangi saatler arasında ve günde kaç kez kullanılacağı hususunda, kadın memurun tercihi esastır.

düzenlemeler yapılmakla; kadın işçiler de doğum yapmaları halinde analık izni sonrasında birinci doğumda 60 gün, ikinci doğumda 120 gün, sonraki doğumlarda ise 180 gün, günlük çalışma süresinin yarısı kadar ücretsiz izin kullanabilecek. 3 yaşını doldurmamış çocuğu evlat edinenler de bu haktan yararlanacak. Ancak ne yazık ki bu hükümlerden faydalanacaklar süt izni haklarını kullanamayacak.

Üç yaşını doldurmamış çocuğu evlat edinen işçilere 8 hafta izin verilecek.

İş Kanunu'nun analık halinde çalışma ve süt izni maddesine göre haftalık çalışma süresinin yarısı kadar süreyle çalışan kadın işçilerin ücretlerinin ve çalıştıkları süreye tekabül eden kısmının prim ve ücretleri işveren ödeyecek ve çalışmadıkları süreye tekabül eden prim ve ücretleri İşsizlik Sigortası Fonu'ndan karşılanacak.

Kadın işçinin doğum sonrası veya evlat edinmede yarım çalışma ücretinden yararlanabilmesi için işçinin adına doğum tarihinden önceki son üç yılda en az 600 gün işsizlik sigortası primi bildirilmiş olması gerekecek.

Analık izni ve yarı zamanlı çalışma sonrasında çocuğun mecburi ilköğretim çağına gelmesine kadar ebeveynlerden birinin, İş Kanunu'nda düzenlenmiş olan kısmi süreli çalışma hakkı talepleri karşılanacak. Eşi çalışmayan ebeveynler düzenlemeden yararlanamayacak. Bu durum yani çocuğun mecburi ilköğretim çağına gelmesine kadar ebeveynlerden birinin kısmi süreli çalışması iş sözleşmesinin fes-hinde geçerli sebep oluşturmayacak. Bu hükümden evlat edinenlerden de yararlanacak.

İşsizlik Sigortası Kanunu'nda değişiklik yapılarak, doğum sonrası yarım çalışma ödeneği ödemeleri ve prim giderleri, İşsizlik Sigortası Fonu'nun giderleri arasına ekleniyor.

D. Sonuç;

Yukarıda yer alan hukuksal düzenlemeler, çalışma hayatındaki kadının, erkek çalışanlardan farklı tutulduğu ve pozitif ayrımcılık ile sosyal ve ekonomik alanda desteklendiği noktalarıdır. Tüm çalışanlar bakımından eşit olarak uygulanan mevzuat hükümleri ile yukarıda değinilen düzenlemelerin uygulanmasından ve çalışanın haklarının gaspından doğan uyuşmazlıklar şimdilik Türk Mahkemeleri tarafından çözümlenmektedir.

Türk hukuk düzeninde çalışan kadın bakımından çok büyük eksikliklerin bulunduğu, hâlihazırda erkek egemen bir ekonomik yapıda, kadın çalışanların haklarını gerektiği gibi kullanamadığı ve devlet bakımından yeterli ve gerekli denetimin yapılmadığı tartışmasıdır. Ancak zamanla yasal düzenlemelerin artırılacağını, yasa boşluklarının giderileceğini, özellikle kadın işçilerin haklarının dünya standartlarına getirileceğini, işverenler üzerindeki denetimin artırılacağını ve böylece kadın çalışanların haklarını daha özgür şekilde kullanabileceği çalışma ortamlarının sağlanacağını ümit ediyorum.

”

Kadın işçilerin doğumdan önce sekiz ve doğumdan sonra sekiz hafta olmak üzere toplam on altı haftalık süre için çalıştırılmaları esastır.

Zeynep Ülkü AVCU

Konya Karatay Üniversitesi Hukuk Fakültesi
3.Sınıf Öğrencisi

TÜRK CEZA KANUNU ÇERÇEVESİNDE TACİZ VE TECAVÜZ

”

Bizim kanun değişikliğinden ziyade zihniyet değişikliğine ihtiyacımız vardır. Bu değişim her şeyde olduğu gibi ailede başlayacaktır. Ailede de evvela annede. Yani kadını yine kadının kendisi kurtaracaktır.

Hemen her gün haber programlarında taciz edilen, tecavüze uğrayan, buna direndiğinde öldürülen insanların haberlerini duyuyoruz. Kadınların değil insanların dedim çünkü buna maruz kalanlar sadece kadınlar olmuyor. Cinsiyet gözetilmeksizin çocuklar ve dahi hayvanlar bu suçun mağduru olabiliyor.

Ancak bu suçun karşısında mağdur olan kadın, toplumda adeta suçun azmettiricisi konumuna düşebiliyor. 'O eteği giymeseymiş', 'o saatte dışarıda ne yapıyormuş' gibi cümlelerin odağı olabiliyor ya da 'bağır saymış', 'psikolojisine bir şey olmamış', 'susmuş, rıza göstermiş' gibi suçlu hafifletmeye yönelik söylemlerle karşılaşabiliyor.

Hemen herkese göre bu olayların sebebi caydırıcı cezaların bulunmaması ve hukukun işleyişindeki örf ve adet tesiri. Peki, gerçekten de öyle mi?

765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda cinsel suçların "Genel Adap ve Aile Düzenine Karşı Cürümler" başlığı altında düzenlenmesi, yasa koyucunun cinsel suçlara bedensel özgürlük olarak değil, genel adap açısından baktığını göstermekteydi. Ancak 2547 sayılı Türk Ceza Kanunu ve sonraki düzenlemelerde cinsel özgürlüğe karşı suçlar, kişilere karşı suçlar

arasına alınarak korunan hukuki değerlerin toplum ahlakı değil insan onuru olduğu şeklen ortaya konulmuştur. Uygulamada korunan hukuki değerleri ise mahkeme kararları ortaya koymaktadır.

Yürürlükteki 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu cinsel suçları "Kişilere Karşı Suçlar" arasında "Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlar" başlığı altında düzenlemiştir. Burada dört ayrı suç türü yer almaktadır: Cinsel saldırı, çocukların cinsel istismarı, reşit olmayanla cinsel ilişki ve cinsel taciz.

Bu suç türlerinin yaptırımları ise kanunda madde 102'de verilmiştir:

1. Cinsel davranışlarla bir kimsenin vücut dokunulmazlığını ihlal eden kişi, mağdurun şikâyeti üzerine, iki yıldan yedi yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.
2. Fiilin vücuda organ veya sair bir cisim sokulması suretiyle işlenmesi durumunda yedi yıldan on iki yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Bu fiilin eşe karşı işlenmesi halinde, soruşturma ve kovuşturmanın yapılması mağdurun şikâyetine bağlıdır.

3. Suçun;

- Beden veya ruh bakımından kendisini savunamayacak durumda bulunan kişiye karşı,
- Kamu görevinin veya hizmet ilişkisinin sağladığı nüfuz kötüye kullanılmak suretiyle,
- Üçüncü derece dâhil kan veya kayın hısımlığı ilişkisi içinde bulunan bir kişiye karşı,
- Silahla veya birden fazla kişi tarafından birlikte işlenmesi halinde yukarıdaki fıkralara göre verilen cezalar yarı oranında artırılır.

4. Suçun işlenmesi sırasında mağdurun direncinin kırılmasını sağlayacak ölçünün ötesinde cebir kullanılması durumunda kişi ayrıca kasten yaralama suçundan dolayı cezalandırılır.

5. Suçun sonucunda mağdurun beden veya ruh sağlığının bozulması halinde, on yıldan az olmak üzere hapis cezasına hükmolunur.

6. Suç sonucu mağdurun bitkisel hayata girmesi veya ölümü halinde, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına hükmolunur.

Bu yaptırımlara ek olarak Ağırlaştırıcı Nedenler ve Netice Sebebiyle Ağırlaştırılmış Haller bulunmaktadır.

Ağırlaştırıcı Nedenler:

- Mağdurun beden veya ruh bakımından kendisini savunamayacak durumda olması
- Kamu görevinin veya hizmet ilişkisinin sağladığı nüfuzun kötüye kullanılması
- Kan veya kayın hısımlığı ilişkisinin bulunması, silah kullanılması veya faillerin birden fazla olması şeklinde sıralanırken Netice Sebebiyle Ağırlaşan Haller:
- Mağdurun beden ve ruh sağlığının bozulması
- Mağdurun bitkisel hayata girmesi veya ölmesi olarak kanunda yer alır.

Burada önem vermemiz gereken iki husus vardır: birincisi etkili olan cezanın ağır olan değil mutlaka uygulanan ceza oluşudur. Cezalarımız ne kadar ağır olursa olsun hafifletici nedenleri olduğu, aflara tabii tutulduğu ve mahkemece uygulanmadığı müddetçe bir önem arz etmez. İkincisi ise suç gerçekleşikten sonra ne olacağıyla değil de suçun önlenmesine yönelik neler yapılabileceğini ortaya koyabilmektir. Bu suç sadece cinsel özgürlüğü, beden özgürlüğü-

nü değil bir bireyin istediğini giyme, dışarıda özgür olabilme hakkını da sınırlandırmaktadır.

Bu sebeple bizim kanun değişikliğinden ziyade zihniyet değişikliğine ihtiyacımız vardır. Bu değişim her şeyde olduğu gibi ailede başlayacaktır. Ailede de evvela annede. Yani kadını yine kadının kendisi kurtaracaktır.

İnsanın ve toplumun şekillendiricisi tüm kadınların Dünya Kadınlar Günü Kutlu olsun.

Arş. Gör. Meryem BAŞKURT

Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları
Bölümü

TÜRK DÜNYASINDA KADIN HAREKETLERİ:

ŞEFİKA GASPIRALI ÖRNEĞİ

”

Haftada bir yayımlanan "Alem-i Nisvan" dergisindeki yazılar erkeklerin kadınlar üzerinde kurmaya çalıştığı egemenliği eleştiren, kadınları politik alanda da güçlerini göstermeye davet eden türdendir.

"Bilmem ki benim hatıralarım ve içinde bulunmuş olduğum şartlar, Türkiyeli insanı ilgilendirecek mi? Yalnızca günümüzde mi?! 100 yılsonra da ilgi çekecek midir? Hatıralarım tarihi kıymette olup, 100 yıl sonra da ilgi ile okunacak mı, yoksa 100 günde unutulacak mı, bilemiyorum. Yazılacak eserin o kadar önemli olacağından ciddi bir şekilde şüpheliyim, fakat buna rağmen bu işi sonuna kadar götüreceğim. Her ne kadar yazılanlar unutulmuş olsa dahi, istikbalde kalacaktır."

Anılarını bu cümlelerle kaleme alan Şefika Gaspiralı, dediklerinde haklı çıkmış; doğumunun üzerinden yüz yıldan fazla zaman geçtiği halde, dönemine ışık tutacak başarılarıyla tarihten ve hafızalardan silinmemiştir. Babası İsmail Gaspiralı gibi Türk Dünyası'nda üstlendiği öncülük ile sadece 20. yüzyıl değil, 21. yüzyıl insanına da yol göstermeyi başarmıştır. Çarlık Rusya'sında önce yazılarıyla daha sonra da siyasi girişimleriyle kadın hareketlerini canlandırın isim olmuştur.

Yirminci yüzyılın başlarına kadar Çarlık topraklarında kadının durumunu iyileştirmek adına herhangi bir hak talebi veya böyle bir talepte bulunabilecek

bir örgüt yoktu. Ancak Şefika Hanım, "Tercüman" ailesinde yetiştiği için bu eksikliği fark etmekte gecikmemiş, kadın haklarını savunmak amacıyla bir şeyler yapmak gerektiğini düşünmüştü. Bu doğrultuda ilk defa 1903'te Tercüman'da kadınlarla ilgili bir makale yazmıştı. Bu tarihten itibaren "Tercüman" ve "Alem-i Nisvan" yayınlarında pek çok yazısı çıkmaya başlamıştı.

Dönem şartlarına göre aydın düşünceli bir kadının ve İsmail Gaspiralı gibi bir fikir adamının evladı olması, onun gelecekte yapacaklarına bir zemin teşkil etmiştir. Zaten İsmail Gaspiralı'nın Tercüman'da ve eserlerinde idealize ettiği kadınının niteliklerinin kızı Şefika ve eşi Zühre Gaspiralı'da bulunduğu göze çarpmaktadır. Eşi ve kızı gazetesinin çıkarılmasının her aşamasında söz sahibi olmuş, İsmail Bey'e yardım etmişlerdi. Anlaşılmaktadır ki, İsmail Bey tasvir ettiği kadınları aslında çevresinde bulmuştur.

Yusuf Akçura'nın yeğeni Zühre Hanım, çağdaş bakış açısına sahip bir kadındı. Evliliği süresince sekiz çocuk yetiştirmenin yanı sıra "Tercüman" gazetesinin yayın hayatına başlaması için maddi destek sağlamaya, redaktörlük yapmaya varıncaya kadar her

türlü çabayı sarf etmişti. Eğitimli olması hayal edilen kadın, hayatın her alanında erkeklerle eşit konumda yer almalıdır, düşüncesine sahip olan İsmail Bey ve Zühre Hanım kızlarını bu düşüncelerin etkisinde terbiye etmişlerdi.

Şefika Hanım, babasının hayallerini gerçekleştirmiş, kadının toplumdaki prestijinin artırılması için, "Tercüman"daki yazılarla temeli atılan çalışmalara "Alem-i Nisvan" ile hız kazandırmıştı. 3 Mart 1906'da neşredilmeye başlanan ve kadınlara özel olan bu derginin başlığı altında "Müslimelere mahsus edebî ve tedrisî haftalık mecmuadır", iç kapakta da "Alem-i Nisvan ya ki Hanımlar Dünyası" yazmaktadır. Türk Dünyasını bilgilendirme amacı bu dergide özele indirgenerek kadınlar üzerinden devam ettirildi. Şefika Hanım, kadınları yönlendirme, aydınlatma, esas olarak da örgütlenme ilkeleri çerçevesinde haberler yayımlamaya dikkat etti. Şefika Hanım'ın kadının toplumdaki ve ailedeki yerinin ve görevlerinin farkında olarak hareket etmesi, derginin amacına ulaşmasını sağladı. O yıllarda bebek ölümlerinin fazla olması sebebiyle aile sağlığını korumak için neler yapmak gerektiğini ifade eden, kıtlıkta halkın birbirine yardım etmesini salık veren ve benzer konudaki yazılar ile kadınları bilinçlendirmeyi ve yol göstermeyi amaç edinmişti.

Türk ve İslam dünyasının ilk kadın dergisi olması bakımından büyük bir önem taşıyan "Alem-i Nisvan", "Tercüman" gazetesinin eki olarak okuyucularına ulaşmıştır. Dördüncü sayısı dışında hiçbir kütüphanede koleksiyonu bulunmayan derginin içeriği ve amacı, ancak "Tercüman"ın 28 Nisan 1906'da yayımlanan yazısından öğrenilebilmektedir. Haftada bir yayımlanan dergideki yazılar erkeklerin kadınlar üzerinde kurmaya çalıştığı egemenliği eleştiren, kadınları politik alanda da güçlerini göstermeye davet eden türdendir. Tahmin edilmesi zor değildir ki, bu yazılar Çarlık Rusya'sında basılması cesaret isteyen yazılardır. Nitekim Rus hükümetinin "Tercüman" ve "Alem-i Nisvan" üzerinde baskılarının arttığı da görülmektedir. Mısır'dan Japonya'ya kadar pek çok ülkeye ulaşmayı başaran derginin yayımlanmasına 1907 yılının son günlerine doğru yoğunlaşan baskıları hafifletmek amacıyla son verilmiştir.

"Alem-i Nisvan", "Tercüman"dan aldığı görevini yine ona devrederek yayından kaldırılmıştı. Bir tarafta bunlar yaşanırken diğer tarafta da bir kadın duygularıyla sınanmaktaydı. Adeta tozlar içinde parlaklığını yitirmiş, hakikatte değerinden bir şey kaybetmemiş olsa da gözlerde kıymeti kalmamış bir altını

kirlerden arındırmaya çabalayan Şefika Gaspıralı, hiç ummadığı şekilde özel hayatından darbe yemişti. Kadınların erkeklerle eşitliği için mücadele ederken, bir kadının yaşayabileceği en kötü şeylerden birini yaşamış, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin kuruluşunda hizmetleri büyük olan eşi Nasip Yusufbeyli tarafından arkadaşlarından biriyle aldatılmıştı. Şüphesiz ki yüreğinde büyük bir yara açan bu olayı anmamaya gayret gösterip, üzerinden çok geçmeden çocuklarını alıp baba evine dönmüştü.

Çelişkilerle dolu bir hayat belki de Şefika Gaspıralı'yı güçlü bir kadın yapmıştı kim bilir. Azerbaycan'dan Kırım'a dönen Şefika Hanım, sağlık durumu bozulan babası ile ilgileniyordu. Büyük ihtimalle kızının yaşadığı hüsrandan haberdar olmayan İsmail Gaspıralı, 24 Eylül 1914'te hayata gözlerini yumdu. Şefika Hanım, "Ağzından çıkan her sözü ayet gibi addederdik." dediği babasını kaybettikten sonra uzunca müddet kendine gelemeyi ve tedavi için Saratov'a gitti. 1917 yılına kadar da orada yaşadı.

1917 yılı ihtilali peşinden sürükleyerek geldiğinde Kırım'da henüz etkili bir kadın cemiyeti bulunmaktaydı. Kırım'ın ileri gelenleri bu eksikliği gidermek ve kadınları örgütlemek için Şefika Hanım'dan liderlik yapmasını talep etmişti. Şefika Hanım, Kırım müftüsü ve ilerde Kırım Tatar Ahali Cumhuriyeti'nin başbakanlığını yapacak olan Numan Çelebi Cihan ile görüştü ve ondan kadın meselesine dair talimatlar aldı. Hemen harekete geçerek Bahçesaray'da bir kadın mitingini organize etti. Bu miting Türk ve İslam tarihi için kadınların ilk siyasal-toplumsal katılımı anlamına gelmesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Mitingin ardından "Akmescit Kadınlar Komitesi" teşkil edildi. Kadın komiteleri yavaş yavaş bütün Kırım'a yayıldı. Merkezi bir kadın örgütünün kurulması ihtiyacı ortaya çıktı. 1917 yılının Ağustos ayında Kadınlar Kongresi toplandı. Üç gün devam eden kongre sonunda merkezi komite oluşturuldu. "Kırım Merkezi Müslüman Kadınlar Komitesi" vasıtasıyla kadınlar siyasî açıdan da karar verme gücüne ortak oldular.

Kadınların bu girişimleri eskici grubun tepkisini çekmiş, engellemelerle karşılaşmıştı. Fakat bu olumsuzluklara boyun eğmeden çalışmalar devam etti; emekler boşa gitmedi ve dinî, hukukî, siyasî pek çok kazanım da elde edildi. Bunlarla yetinmeyen komite, "Tercüman"da yayımlanan bildirimleriyle Kırım Tatar Millî Kurultayına hazırlandıklarını ifade etmek istiyordu. Gerçekten de öyle olmuş, kurultay seçimlerine kadınlar da katılmıştı. Şefika Hanım ve onun başı

”

Koskoca Türk Dünyası kadınlarını uyandırıp harekete geçirmeyi başarmış, o dönem için kadın-erkek eşitliği denen ütopyanın peşinden koşmuş, cesaret timsali, entelektüel bir kadının hayal dünyası, çalışma azmi ve girişkenliği maalesef zor hayat şartları yüzünden sınırlandırmıştı.

çekmesiyle oluşan komite, çabalarının meyvesini almış, meclise beş kadın milletvekili sokmayı başarmıştı. Bu milletvekillerinden biri tahmin edileceği üzere Şefika Gaspıralı idi. Yine bir ilk yaşanmış ve bu seçim Türk ve Müslüman dünyasında ilk kez kadınların milletvekili olarak seçildiği seçim olarak tarihe geçmişti.

Politik gelişmelerin ardından eğitim alanında gelişmeler yaşanmaya başlandı. İsmail Gaspıralı'nın gayretleri yalnızca hayattayken değil, vefatından sonra da sonuç vermişti. Usul-u cedit eğitim sistemini hayata geçiren Gaspıralı, ardında pek çok yeni okul bırakmıştı. Kızı Şefika Hanım ve kadınlar da bunların devamı niteliğinde olan bir kız öğretmen okulunun açılması için girişimlerde bulunmuştu. Şefika Hanım, ustaca çabaları neticesinde okulun kurulmasını sağlayıp, babasının adının verildiği bu okulun müdüreliliğini de üstlenmişti. Oturduğu yerden öğrenci beklemek yerine "İsmail Gasprinski Darülmua'llimatı" için Kırım'ı dolaşarak öğrenci bulmaya çalışmıştı.

Taze bir cumhuriyetin eksikleri böyle tamamlanmaya çalışılırken Bolşevikler tüm Rusya'da kan dökmeye devam ediyordu. Bu katliamın Kırım'a sıçramaması mümkün değildi. Kırım Ahali Cumhuriyeti'ni yıkıp Kırım'ı istila eden Bolşevikler Numan Çelebi Cihan'ı şehit etmişti. Çelebi Cihan'ın ölümü Şefika Hanım'ı hayli sarsmıştı. Dur durak bilmeyen baskılar yüzünden ve hükümetin uğradığı akibete uğramamak düşüncesiyle "Tercüman"ın kapatılmasına karar verilmişti. Yönetim sürekli el değiştirmiş, arada kalan Kırım Tatar halkı büyük zulümlere maruz kalmıştı. Şefika Hanım da çocuklarını katliamdan korumak amacıyla Kırım'ı terk edip Azerbaycan'a gitmişti. Ancak orada da durum farklı değildi. Sefalet, korku günlerinden kurtulmanın tek yolu Türkiye'ye kaçmaktı. O dönem Türkiye'nin Azerbaycan temsilcisi olan Memduh Şevket Esendal sayesinde Türkiye'ye geçmeyi başarmıştı.

Türkiye'deki günlerine dair herhangi bir not yazmayan Şefika Gaspıralı'nın neler yaşadığı ancak kardeşi Mansur Bey'in günlüklerinden anlaşılıyordu. Şefika Hanım belli ki Kırım'a hasretle geçen, bu topraklarda da bitmeyen yokluk günlerini hatırlamak istememişti. Bir daha Kırım'a dönemeyen, bunu Kırım'dan çıkarken yazdığı, "Üzerinde doğdukları, büyüdükleri, gülüp ağladıkları topraklardan bir daha dönmek ümidi az olub ayrılmış olan..." sözlerinden anlaşıldığı üzere zaten tahmin eden mücadele insanının o günleri hatırlamak istememesi gayet

doğaldı. Soyadından ötürü herhangi özel bir ilgiyle karşılaşmayan Şefika Hanım, ömrünün son günlerine kadar Kızı Zühre Gökgöl'ün evinde yaşamıştır. Sıkıntılarla dolu Türkiye günlerinde hiçbir zaman çok etkili çalışmalara imza atamamış, sadece birkaç siyasi ve sosyal faaliyette bulunabilmişti. Her ne kadar "Kırım Kadınlar Birliği"ni kurarak Kırım'da yapılan haksızlıkları dünya kamuoyuna duyurmak amacını gütmüşse de bunun bir sonuca ulaştığına dair herhangi bir bilgi mevcut değildir. Fakat denebilir ki Türkiye başlayacak olan Kırım Tatar hareketinin esasını teşkil etmiştir.

Koskoca Türk Dünyası kadınlarını uyandırıp harekete geçirmeyi başarmış, o dönem için kadın-erkek eşitliği denen ütopyanın peşinden koşmuş, cesaret timsali, entelektüel bir kadının hayal dünyası, çalışma azmi ve girişkenliği maalesef zor hayat şartları yüzünden sınırlanmıştı. Savaş yıllarının sebep olduğu mahrumiyetler herkesçe malumdur, ancak Türkiye'nin bai ihmallerin olduğu da bir gerçektir. Bunlara bir örnek olarak Dayısı Yusuf Akçura tarafından tercümanlık işi bulma konusunda istediği yardım talebi olumsuz şekilde cevaplanması verilebilir.

Bugün hâlâ yeri doldurulamayan çalışmalara imza atmış bu hanımefendinin pek çok trajik hadiseyi içine alan hayatı ibretlerle doludur. Çocukluğundan ömrünün sonlandığı 1 Eylül 1975 tarihine kadar hep koşulları zorlayarak ayakta kalmayı başarmış, günümüz kadın haklarına örnek oluşturup kadın-erkek eşitliğinin temelini atılmasında payı büyük olmuş bu saygıdeğer kadın, Gaspıralı İsmail Bey'in kızı Şefika Hanım, mütevazı bir Kırım Tatar kadını olarak ilelebet anılacaktır.¹

KAYNAKÇA

Abdulvaap, Nariman. «Unutlğan Oquv Yurtumuz: Darulmu'allimat.» *ilmiyqirim.blogspot*. 04 2013. <http://www.ilmiyqirim.blogspot.com.tr> (erişildi: 02 05, 2016).
Çetindaş, Dilek. İsmail Gaspıralı'nın Roman Ve Hikâyelerinde Kadın Kahramanlar Ve İdeal Kadın Önerisi. tarih yok.
Hablemitoğlu, Şengül, ve Necip Hablemitoğlu. Şefika Gaspıralı ve Rusya'da Türk Kadın Hareketi (1893-1920). Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık, 1998.
Kandım, Yunus. Küreş Meydanını Ot Basmaz. Simferopol: Qırımdevoquvpedneşir, 2002.
Uzun, Mustafa. «Alem-i Nisvan.» *İslam Ansiklopedisi içinde*, 362-363. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2014.

1. Bu yazıda kullanılan fotoğraflar Hablemitoğlu, Şengül, ve Necip Hablemitoğlu. Şefika Gaspıralı ve Rusya'da Türk Kadın Hareketi (1893-1920). Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık, 1998. kaynağından alınmıştır.

”

Bu seçim, Türk ve Müslüman dünyasında ilk kez kadınların milletvekili olarak seçildiği seçim olarak tarihe geçmişti.

Safiye OLGUN

Hacettepe Üni. Eğitim Bilimleri Ens.. Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi

KIRIM TATAR MİLLİ HAREKETİNDE KADINLAR

Günümüz Türkiye'sinde Kadın Sorunları Nelerdir?

Yirminci yüzyıl sessiz sedasız başlarken, 1917 yılı Rusya Müslüman kadınlarının kongreler ile sosyal ve siyasi haklarını elde etme mücadelesine dönüşür. Kadınlar genel seçimlere katılmakla kalmayıp, yerel seçimlerde söz sahibi olurlar. Yapılan kongrelerin ilk siyasi sonucu Kırım Ahali Cumhuriyeti'nin kurulması ile ortaya çıkar. Eşit ve gizli oy usulü ile Kırım'da gerçekleşen genel seçimde Kırım Tatar Milli Kurultayı'na Şefika Gaspıralı, İlhamiye Toktar, Hatice Avcı, Emine Şabar ve Hanife Badaninskaya vekil seçilir. Böylece Türk Dünyası'nda kadınların siyasete aktif katılımı resmen başlar. Kadınların seçme ve seçilme hakkı anayasa ile güvence altına alınır. Milli irade, kadın ve erkeğin birlikte bir bütün olarak hukuken eşit sayılması olarak kabul edilir. Kadınların temsil gücünün ortaya çıkmasına böylece imkân verilir. Milli Harekete sosyal haklarını elde ederek yola çıkan kadınlar tam bir eşitlik elde ederler. Aynı yıl kadın hakları ile ilgili tüm sorunlar çözülür, tekrar gündeme gelmez.

Kadınların kendi iradeleri ile talep ederek, tamamen örgütlü olarak gerçekleştirdikleri bu hareket, öncelikli olarak kadının toplumdaki statüsü, buna bağlı haklar ve kültürel mevzular ile ilgilenmiştir. Bu yapının siyasileşmesi ne yazık ki I. Kırım Tatar Milli Kurultayı döneminde tam anlamı ile gerçekleşmemiştir. Bu dönemin kısa olması belki de bu sürecin siyasileşmesine imkan vermedi. İhtimal ki bu hakları talep eden kadınlar da "Alem-i Nisvan"ın tedrisatından geçmiştir.

Sabriye Seut

1918'den sonra Kırım'da başlayan istibdat döneminde yapılan aydın kıyımı sonucunda milli hareket pasifleşmiştir. İnsanî koşullar ve hayatta kalma ön plana çıkmıştır. Bu durum 1944 yılındaki sürgün sonrasına kadar da devam edecektir. Erkeklerin askere alınması ile ilk sürülenlerin büyük çoğunluğunu kadınlar oluşturur. Uzun bir süre siyasi hareket, herkes için sadece hayatta kalma mücadelesine dönüşür. Ailelerin bir araya gelebilmesi sonrasında

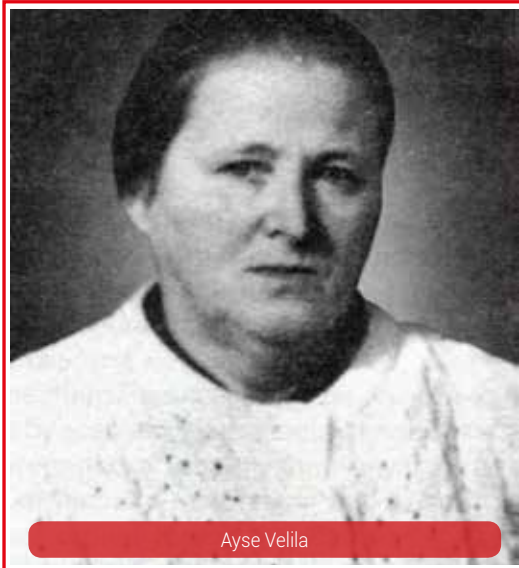
”

Türk kadını elde edeceği, hayata geçireceği umutlarına, çözeceği sorunlarına rağmen pek çok alanda olduğu gibi sanatta da sanat tarihçi, sanat eğitimcisi ve sanatçı olarak önemli başarılarına imza atmıştır.

sürgün yerlerinde ayakta duran kadınlar artık tam olarak siyasi rollerini üstlenirler. Öncelikle yasaklar nedeniyle etraflarında ulaşabildikleri insanları bilinçlendirmeye çalışırlar. Evlerinde gizli toplantılar tertip ederler. Direniş, şartlar nedeniyle bu dönemde bir süre sessiz işler.

1960-1980'li yıllarda Kırım Tatar halkının hak-hukuk savaşı, yapılan protesto gösterileri ve mitingler ile hayat bulmaya başlar. Kadınlar da ön saflarda durur, yapılan tüm eylemlere katılırlar. Bununla da yetinmeyip birçok ülkeye ve çeşitlik kurumlara yazılan mektuplara da imzalarını atarlar. Yaptıkları müracaatlarda sürgünü, karşılaştıkları muameleyi, dil ile ilgili engellemeleri, medeni haklardan yoksunluğu, tarihlerinin yanlış anlatıldığını ve vatana dönüş mücadelesini duyurmaya çalışırlar. İnsan hakları savunucuları ile yapılan toplantılara katılırlar. Mücadelelerini anlatan yazıları yazar, çoğaltır ve gizlice halka dağıtırlar. Hatta uluslararası örgütler ve yabancı ülkelerin bürokratları ile görüşüp, kamuoyuna hem bilgi aktarılmasında hem de teşebbüs gruplarında temsilci olarak görev alırlar. Bu zamanlarda milli adetlerin canlandırılması ve bununla bağlı yapılan toplantılar da mücadeleye heyecan katar.

Kadınlar aile hayatı ve anne olmaları bir yana milli mücadelenin de yılmaz bekçileridir. İş bulmama, işten atılma, eğitim engeli, hakaret, tehdit, toplumsal baskı, ev baskını, takip, gözaltı, hapis, sorgulanma, türlü eziyet-işkence, mahkeme ve çalışma kampı ile davalarına inançları köreltilmeye çalışılmıştır. Ailevi vazifeleri ve hastalıklar da bir yandan onlara

Ayse Velila

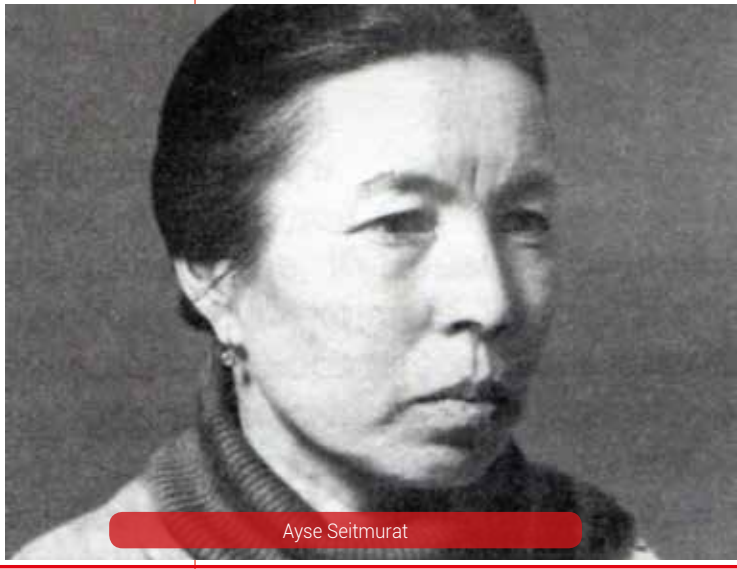
Sefka Konsul

zorlu yıllar yaşatır. Hatta aktivist bu kadınları caydır-
mak için eşleri bile hapse atılır. Ancak bütün olan-
lara rağmen amaçlarından vazgeçmez, sabırla mü-
cadelelerine devam ederler. Kırım'a gizlice dönenler
ve kovulanlar olur. Rus insan hakları savunucuları
kadınlardan destek alırlar.

Kırım'a dönebilenler için Kırım'a yerleşme ve yaşa-
ma mücadelesi başlar. Mitinglerde öncelikle sosyal,
sonra siyasal, kültürel ve tarihî haklar kazanmak için
mücadeleler verilir. II. Kırım Tatar Milli Kurultayı'nın
yapıldığı bu dönemde Kırım'da kadınlar ve erkekler
yan yana milletin yoksun olduğu haklar için uğra-
şırlar. Kimileri anavatanda kimileri ise diasporada
desteğini sürdürür.

Kırım Tatar Milli Hareketi'nde günümüze bakıldığın-
da gerek Kırım gerekse diasporada kadınların siyasi
görevlerinin devam ettiği görülür. Kırım'da müstakil
kadın sivil toplum örgütlerinde, diasporada sivil top-
lum örgütlerinin komisyonu olarak çalışıyorlar. Hem
Kırım Tatar Milli Kurultayı'nda hem de Dünya Kırım
Tatarları Kongresi'nde vekil olarak kadınlar bulun-
yor.

Burada adlarını saymakla bitiremeyeceğimiz pek
çok aktivist Kırım Tatar kadını var. Onlar Kırım Tatar

Ayşe Seitmurat

Milli Hareketi'nin en baştan itibaren vazgeçilemez birer dinamikleri. Ancak bu yazıda birkaçından bahsedilecek.

Ayşe Seitmurat, milli hareket belgelerinin toplanması ve arşivlenmesinde görev aldı. 1979 yılında Amerika'ya gitti, dönemin başkanı ile görüştü. Amerika'nın Sesi radyosunda çalıştı. Amerika, Avrupa ve Asya'daki çeşitli uluslararası konferanslarda ve insan hakları örgütlerinde Kırım Tatarlarının sesi oldu, devlet adamları ile görüşlerini paylaştı.

Şefika Konsol, milli harekete yeni nefeslerin katılmasında ve yetiştirilmesinde aktif yer aldı. Kendi evini milli hareket toplantılarına tamamen ayırdı. Çeşitli şarkı ve halk oyunu öğreten gruplar ile gençleri etrafına toplayıp milli duyguları aşıladı. Sivil toplum örgütlerinin gençlik komisyonu gibi çalışan tavrı harekete önemli yönler kazandırdı.

Sabriye Seut, milli hareketin bir dönem basılı sesi olan Lenin Bayrağı gazetesi ve Yıldız dergisinde çalıştı. İnsan hakları uluslararası konferansına katıldı. 1987 yılında Moskova'daki protesto gösterisinde başından yara aldı, sonrasında kaçırılmaya çalışılırken başına tekrar darbe aldı. Bundan sonra ciddi sağlık sorunları yaşadığı için çalışamadı ama vefatına kadar mücadeleyi bırakmadı.

Svetlana Amet, tüm yasaklara rağmen 1967 yılında Kırım'a gitti. Kırım'dan zorla çıkarıldı. Sovyet hükümetinin Kırım Tatar milletine yaptığı haksızlıkları gösteren belgeleri hazırlayıp Moskova'da dağıttı. Sonrasında Taşkent'te sorgulamalar ve mahkeme-

ler geçirdi. 1968 yılında hazırladığı belgelerdeki soykırım, asimilasyon sözlerinden suçlu bulunup hapse atıldı.

Ayşe Velila, evindeki yazı makinesi ile mücadelede kullanılan belgelerin yazılması ve çoğaltılmasında önemli rol aldı. Cesur hemşire hastanede çalıştığı zamanlarda halkına atılan iftiralara korkmadan cevap vermeyi başardı.

Fatma Yazıcı, sürgün öncesinde Yalta Tatar Mektebi'nde öğretmenken, sürgünde de öğretmenliği devam etti. Özellikle eğitimle ilgili sorunların çözülmesini sağladı. Anaokulu kurulmasına ön ayak oldu, öksüz-yetimlere sahip çıktı. Eğitimlerine ara vermiş kişilerin derslerini tamamlayıp, devam etmelerine yardım etti. Milli hareket görüşmelerine yıllar boyunca evini açtı.

Bu isimlere ek olarak Vasfiye Hair, Zampira Asan, Lennara Mambet, Zöre Fetta, Veciha Kaşka, Sıdıka Cemil ve daha pek çok kadın var. Aktivist kadınların bir kısmı vefat etti, yerlerini gençler doldurmaya başladı. 2013 yılında Kırım'ın siyasi idaresinin değişmesi ile birlikte elde edilen hakların bir kısmı kaybedildi, kaydedilmeye de devam ediliyor. Onların vazifeleri bitmedi, Kırım'da hâlâ yapacak çok işleri var.¹

KAYNAKLAR

- Asanin, İdris Çelebi-oğlu. *Adalet Küreşi Saflarında 1. kitap. Simferopol: Qırımdevoquvpedneşir, 2002.*
- . *Adalet Küreşi Saflarında 2. kitap. Simferopol: Qırımdevoquvpedneşir, 2005.*
- . *Adalet Küreşi Saflarında 3. kitap. Simferopol: Qırımdevoquvpedneşir, 2006.*
- Çubarov, Elvedin, ve diğerleri. *Qırım Tarihi. Aqmescit: Tezis, 2009.*
- Hablemitoğlu, Şengül, ve Necip Hablemitoğlu. *Şefika Gaspiralı ve Rusya'da Türk Kadın Hareketi (1893-1920). Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık, 1998.*
- Halilova, Lentara, ve Lilâ Cemileva. *Qırımniñ Sadıq Qızları. Aqmescit: Ocaq, 2004.*
- Hatif, Osman Kemal. *Gökbayrak Altında Milli Faaliyet. Ankara: Şafak Matbaacılık, 1998.*

1. Bu yazıda kullanılan fotoğraflar Halilova, Lentara, ve Lilâ Cemileva. *Qırımniñ Sadıq Qızları. Aqmescit: Ocaq, 2004.*; Asanin, İdris *Adalet Küreşi Saflarında 2. kitap. Simferopol: Qırımdevoquvpedneşir, 2005.*; Asanin, İdris *Adalet Küreşi Saflarında 3. kitap. Simferopol: Qırımdevoquvpedneşir, 2006.* kaynaklarından alınmıştır.

Fatma Yazici

Fatma Özge ÖZDEMİR

Adnan Menderes Üniversitesi Mikrobiyoloji
Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi.

GEÇMİŞTEN GELECEĞE TÜRK KADINLARI

”

Hakkında yazılanlara çizilenlere rağmen kadın, bulunduğu sosyal üniteden yani aileden soyutlanarak ele alınamamıştır.

Kadın meselesi günümüzde hala güncelliğini korumaktadır. Gazete ve dergilerdeki çeşitli makaleler ve incelemelerle birlikte kadınlar hakkında basılan kitaplar, yeni yeni vitrinleri süslemektedir. Hakkında yazılanlara çizilenlere rağmen kadın, bulunduğu sosyal üniteden yani aileden soyutlanarak ele alınamamıştır. Oysa kadın günümüzde sadece aile hayatında sıkışıp kalacak kadar sosyalliğini yok sayacak statüde değildir. Kadın günümüzde her alanda varlığını ispatlayabilecek niteliklere ve donanımlara sahiptir.

Kadının aile içinde erkekle paylaştığı sorumluluklar ve toplum hayatında giderek artan fonksiyonu da incelenmeye açık bir konudur. Türk kadınının son yüzyılda sosyal değişim içindeki yerinin ne olduğu sorusu hala tekrarlanmakta ve bu meselenin aslını ortaya koyabilmek için tarihe ve sosyal meseleler gün yüzüne çıkarılmayı beklemektedir.

Kadını toplum yaşamında erkeğe bağımlı kılan ve onu ikinci sınıf insan konumuna indiren anlayış, tarım toplumunun ve din kurumunun bir ürünüdür. Bu durumun temel ayırımına Türkiye’de 19. yy. sonlarında varılmış ve kadının toplum statüsünün yükseltilmesine ilişkin gerçek adımların atılması Cumhuriyet sonrasında mevcut olmuştur. Bir ülkede kadının toplumsal statüsünün çağdaş uygarlık seviyesi-ne taşınabilmesi için devrim niteliğindeki hamleleri

ise Atatürk yapmıştır. Onun bu hamleleri ilerleyen yıllarda gelişmiş ülkelere ve uluslararası kuruluşlara örnek teşkil eden bir ileri görüşlülük hareketidir. Türk kadını diğer İslam medeniyetlerine bakıldığında Atatürk sayesinde daha ileri seviyededir.

Kadının erkek karşısında ağırlığını yitirmesinin temel sebeplerinden biri ekonomik nedenlere dayandırılmaktadır. Ataerkil aile modelinin kökleri, avcılık ve toplayıcılıktan tarım ekonomisine geçiş sürecinde yatar. Fakat uzmanlar tarım devriminin büyük olasılıkla kadının bir eseri olduğunu vurgulamışlardır. Bunun sebebinin de kadının sosyoekonomik statüsünü kaybetmesi olarak görmüşlerdir. Çünkü ekonomik etkinliğin kullanımına dayandığı tarım toplumunda, erkeğin fiziksel olarak kadından daha güçlü bir yapıya sahip olması erkeği ön plana çıkartmıştır. Böylece kadın ikinci plana gerilemiştir. Kadının ikinci plana gerilemesinin kültürel açıdan bir göstergesi de din kurumunun gelişmesi olmuştur.

İslam öncesi Türk toplumunda kadın ile erkek arasında aile içi ilişkilerde, mülkiyet hakkında, çocuğun eğitiminde ve siyasal hakların kullanımında bir eşitlik söz konusudur. Hatta “Hatun” ülke yönetiminde “Hakan” ile eşit söz hakkına sahiptir. İslam öncesi Türk kültüründe kadın ata biner, silah kuşanır ve erkeğiyle birlikte savaşa katılır. Bugün de Anadolu’nun kırsal kesimlerinde yaşayan Türkmen aşiretleri bu

geleneklerini sürdürmeye devam etmektedir. Fakat 11. yüzyıldan itibaren Türk kadınının erkeklerle eşit statüye sahip olduğu durum gittikçe gerilemiştir. Göçebelikten yerleşik tarım toplumuna geçiş süreci ve İslam dininin de gittikçe yayılmasıyla birçok kültürel değer terk edilmiş ve bu durum kadının bireysel ve toplumsal değerini günden güne geriletmiştir. Bu süreçte kadına ev içinde erkeğin hizmetçisi gibi görevler yüklenmiştir. Yani kadın erkeğin ihtiyaçlarını karşılamakla, çocuk doğurmakla ve ev içi hizmetle uğraşmak zorunda bırakılmıştır. Böylelikle toplum algısı değişmeye başlamış, kadının sosyal ve toplumsal hayatındaki yeri gittikçe gerileyerek yerini asosyal bir kadın algısına bırakmıştır. Kadının bu dönemdeki statüsündeki düşüş sadece Doğu İslam toplumuna has bir özellik olmamakla birlikte Batı Hristiyan toplumlarında da aşağı yukarı aynı durum söz konusu olmuştur. Ancak Batı, 15. yüzyıldan itibaren tarım toplumundan ticaret ve sanayi ekonomisine doğru hızlı bir geçiş sağlayarak, dinsel ideolojinin dar kalıplarına sıkışıp kalmadan aklın ve bilimin ışığında yeni bakış açıları ile bireye ve topluma egemen olmuşlardır. Böylece endüstri devrimi ile birlikte kadın, çalışma yaşamında etkin bir biçimde yerini almıştır. Bu duruma bağlı olarak kadının toplumsal statüsü tekrar yükselişe geçmiştir.

Osmanlı'da ise Batı'nın aksine kadın hakları konusunda pek bir değişim yaşanmamıştır. Bunlara en büyük örnek ise, 19. yüzyılın ilk yarısında İstanbul'da hala kadınların eşya gibi alınıp satıldığı köle pazarlarının olmasıdır. Tanzimat'ın ardından, 1848 yılında Osmanlı Devleti'nin köleliği yasaklayan uluslararası antlaşmaları kabul etmesiyle birlikte köle pazarları zorunlu olarak kapatılmıştır. Kadına ikinci sınıf insan muamelesinin görüldüğü yıllar, Tanzimat'tan sonra, çok sınırlı da olsa, yerini kadının eğitim ve çalışma yaşamına girişine bırakmıştır. Bu iyi niyetli fakat küçük ve yetersiz adımlarla kadının statüsü tekrar yükselme aşamasına geçmiştir. Tanzimat aydınları kadın sorununun aslında toplumun gelişmesinin ana kaynağı olduğunun farkına varıp, toplumun iyileşmesi ve ilerlemesinin içinde aslında kadının ne derece önemli olduğunu fark etmişlerdir. Bu duruma dikkat çekmek adına Şinasi, Şair Evlenmesi isimli eserinde görücü usulü evliliğin sakıncalarına dikkat çekerken, Ahmet Mithat, çok kadınla evliliğin karşısında durmuştur. Namık Kemal, gazetelerde kadın haklarını savunucu yazılar yazmaya başlamıştır. Böylece kadınlar ilk kez seslerini cılız da olsa duyurabilmişlerdir.

İlk kadın derneği Şevkat-i Nisvan (Kadın Sevecenli-

ği) Emine Semiye Hanım ve arkadaşları tarafından Selanik'te kurulmuştur. Kadın hakları savunuculuğunda dikkat çekici nokta ise, kadın hakları hareketine sözcülük eden isimlerin hep erkeklerden oluşmasıdır. Fakat bu durum yüzlerce yıllık süreçte en temel hakları olan birey olmaktan ve özgürlükten mahrum bırakılan Türk kadınının yetersizliğinden kaynaklanmamaktadır. Sadece kültürel boyutlarda bakıldığında, alışlagelmemiş bir durumun, çekinceli adımları olarak görülmektedir. Türk kadını kendinin farkına o yıllarda henüz varamamış ve böylece kendini hep bir adım geride tutmayı yeğlemiştir.

Hürriyet'in ilanı ile birlikte, her alanda olduğu gibi kadın hakları alanında da gelişmeler olmuş ve kadın derneklerinin sayısı hızla artmaya başlamıştır. Fakat Cemiyetler Kanunu'nun 3. maddesi gereğince kadın haklarını savunan dernekler yasa dışı statüye sahip olarak görünmekte ve bu derneklerin faaliyet gösterebilmesi için yardım dernekleri çatısı altında toplanması gerekmektedir. Balkan Savaşları ile başlayıp Birinci Dünya Savaşı'na giden süreç, bu derneklerin örgütlenmesini daha da hızlandırmıştır. Dönemin en etkili kadın savunuları arasında Ziya Gökalp da bulunmaktadır. İslam dininin kadınlarla ilgili olumsuz yaklaşımını müfessirlerin yorum hatası olarak görmek ve kadın yükselmezse alçalar vatan dizeleriyle konunun önemine dikkat çekmektedir.

Birinci Dünya Savaşı'nda erkek nüfusun seferberlik nedeniyle çalışma hayatından çekilmesi sonucunda, onların boşluğunu kadınlar doldurmak zorunda kalmıştır. Böylece kadının sanayi, ticaret ve hizmet sektörlerinde çalışmasının önü açılmıştır. Hatta askerî bölgede geri hizmetlerde çalıştırılmak üzere "Kadın Amele Taburu" adı altında kadın birlikleri kurulmuştur.

Türkiye'de kadın haklarının elde edilmesi sürecinde asıl önemli dönüm noktası Kurtuluş Savaşı'dır. Çünkü savaşın kazanılmasında kadının önemi göz ardı edilemeyecek kadar büyüktür. Türk kadını bağımsızlık mücadelesinde erkeklerle birlikte yan yana, omuz omuza savaşmıştır. Mitingler düzenleyerek, dernekler kurup örgütlenerek, cephe için malzeme üreterek, cephede savaşan erkeklerle su ve mühimmat taşıyarak, cephede yaralanan askerlere hasta bakıcılık yaparak ve cephede düşmana karşı fiilen savaşarak savaşın kazanılmasına katkı sağlanmıştır. Dar kafalı muhafazakâr kesimlere rağmen, Türk kadını Kurtuluş Savaşı'nda bir kahramanlık örneği sergilemiştir. Bunun da ilk farkına varanlardan biri Mustafa Kemal Atatürk olmuştur. Savaş kazanı-

”

Hürriyet'in ilanı ile birlikte, her alanda olduğu gibi kadın hakları alanında da gelişmeler olmuş ve kadın derneklerinin sayısı hızla artmaya başlamıştır.

”

Birinci Dünya Savaşı'nda erkek nüfusun seferberlik nedeniyle çalışma hayatından çekilmesi sonucunda, onların boşluğunu kadınlar doldurmak zorunda kalmıştır.

lıp, işgal güçleri ülkeden çıkarıldıktan sonra Ulu Önder'in ilk hedefi bağımsız ve egemen bir ulus devlet yaratmak olmuştur. İkinci hedefi ise, Türk toplumunun Orta Çağ karanlığından kurtarılıp kendi ulusal kimliğini temel alarak evrensel kültür ve uygarlıkla bütünleşip çağdaş medeniyetler düzeyine taşınması olmuştur. Çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşabilmek adına eğitim, hukuk, ekonomi, siyaset ve toplum yaşamında köklü değişikliklerin yapılacağı, Atatürk devrimlerinin kimliğini yitirmiş insan yerine özgür bireyi koyan laik bir düzen taşınması kadının toplumsal statüsü adına merkezî önem taşımaktadır. Böylece Atatürk, kadının toplum hayatında etkin rol aldığına daha erken farkına varmış, açık ve net bir üslupla Türk kadının erkekle eşit statüye sahip olması gerektiğini belirtmiştir.

Atatürk, kadının bireysel özgürlüğünü kazanması ve kadının toplumsal statüsünün yükselmesi sürecinde belli aşamaların olduğunu vurgulamıştır. Bu aşamalar şunlardır:

1. Kadına erkekle eşit eğitim haklarının tanınması: Bu olanak Tevhid-i Tedrisat (Eğitimin Birleştirilmesi) Kanunu ile sağlanmıştır. İlkokulun herkes için zorunlu olacağı, kız çocuklarına insan oldukları, özgür birer birey oldukları bilinciyle muamele edilmesi gerektiği savunulmuş ve kadınlara toplumun her alanında etkin olmalarını özendiren eğitim programları uygulanmıştır.
2. Kılık kıyafetin düzenlenmesi: Kadının kıyafetinin çağdaşlaşması, onun gündelik yaşamda erkekle

birlikte aynı toplumsal ortamda yer almasını ve çalışmasını kolaylaştıracak bir etkidir.

3. Kadına medeni hakların tanınması: 4 Nisan'da kabul edilen Medeni Kanun ile kadın ev içi köle olmaktan kurtarılarak, yasalar önünde erkeklerle eşit haklara sahip olacağı bir birey konumuna yükseltilmiştir.
4. Kadına siyasi hakların tanınması: Eğitim, kılık kıyafet ve medeni haklarda yapılan iyileştirmeler sonucunda ortam kadına siyasi hakların tanınması girişimine hazır hale gelmiştir. Türk kadınının önü gittikçe açılmaktadır.
5. Kadın haklarının uluslararası boyuta taşınması: Genç Cumhuriyet her alanda olduğu gibi kadın hakları konusunda da ileriye umutla ve güvenle bakmaktadır. Atılan bu adımlar Türk kadınının bilgi, kültür ve gerçek faziletle süsleyip donatacağıdır. Böylece Türk kadını dünya kadınlarına örnek olacak statülere yükselecektir.

Cephede Türk Kadını

Millî Mücadele yılları Türk milleti için ölüm kalım savaşı idi. Bunun farkında olan Türk milleti kadın erkek demeden cepheye katılmakta gecikmedi. Bu yüzden kahraman "Mehmetçikler"imizin yanında "Ayşecik"ler, "Fatmacık"lar da anılmaya başlanmıştır. Tarihimiz cephede bizzat savaştırmış kadın kahramanlarımızla doludur. Örneğin, 93 Harbi'nde Aziziye Tabyaları'nda diğer kadınları peşine takarak kahramanca mücadele veren Kara Fatma ve Nene Hatun efsaneleşmiş isimlerdendir. Türk kadınının daha adını bilmediği bir sürü kahramanlarla dolu bir mazisi vardır. Gösterdikleri bu kahramanlıklarla Mustafa Kemal Paşa'nın da büyük takdirini kazanmış olan Türk kadını, çağdaş medeniyetler seviyesine çıkartılmalıdır, düsturunu her alanda gösterdiği mücadeleler ile bir kez daha ispatlamıştır. Atatürk bu yüzden Türk kadınına her zaman güvenmiş ve bu güveninde haksız çıkmamıştır. Türk kadınının fikirlerine her zaman önem vermiş olan Atatürk, Türk kadınının milletin iradesinde de söz hakkına sahip olmaları için elinden gelen gayreti göstermiştir.

Günümüz Türkiye'sinde Kadın Sorunları Nelerdir?

Ayırım öncelikle beyinlerde başlar. Yıllarca ayırımı düşünmemeye çalışan insanoğlu bir kere "ayırım" kelimesinin dillendirilmesiyle, ayırımın beyinlerde nasıl duvarlar örmeye başladığını görmektedir. Ayırıcılık

değişik fikirlerin ortaya çıkmasını engellemektedir. Geçmiş kahramanlıklarla dolu olan Türk milletinin, Millî Mücadele'de ve sonrasındaki dönemlerde Türk kadının göstermiş olduğu özveriyi bugünlerde kimse hatırlamamaktadır. Türklerin kadın hükümdarlarına vermiş olduğu değerlere, "hakan" ile birlikte mecliste söz sahibi olan kadın hükümdarlara baktığımızda, günümüzde kadına verilen değer geldiği durum bu ayrımın zihinlere ne zaman yerleştiği hakkında merak konusu uyandırmaktadır. Türk milleti bu denli büyük bir geçmişe sahip olmasına, beklenmedik anlarda kendi bağrından, kadın-erkek ayrımcılığına düşmeden yetiştirdiği büyük kahramanlara borçludur.

Böyle şanlı bir geçmişe sahipken günümüz Türkiye'sinde kadınlar hala sorunlar yaşamaktadır. Değişen dünya düzeninin getirdiği varsayılan bu sorunların sadece belli başlı ülkelerde yaşanıyor olması içler acısıdır. Bu durum, belli bir ivme kazanılarak kat edilen yolun geri kalanında hız kaybederek durmasıdır. Günümüz Türkiye'sinde hala eğitim alanında sorunlar yaşıyorsa eğer, kız çocuklarının okutulması hala belli kesimlerce yanlış kabul ediliyorsa, bu durum ülkemizin ciddi sorunlarla yüz yüze olduğunun en bariz göstergesidir. Okur-yazarlık düzeyinin kadınlar arasında hala kabul edilebilir seviyenin altında olması kabullenilemez bir durumdur. Kız çocuklarının okutulmaması sorununun altında yatan neden ise tamamen kültürelidir. Türk toplumunun yapılan onca reforma rağmen hala Ortaçağ değerlerinden ve din dogmalarının etkisinden kurtulamamış olduğunun bir göstergesidir.

Kadın, aile ile toplum arasında köprü görevi gören bir statüye sahiptir. Toplumsal sistemdeki yerine bakıldığında bireysel kimliğini edinmesi ve özgür kişiliğini kazanması gerekmektedir. Bu saydığımız şartlar ise kadının eğitim hakkının elinden alınması ile mümkün olmamaktadır. Kadının erkekle eşit görülmediği sistemde kültür değişimini sağlamak için sadece eğitimin de yeterli olmadığını söylemekle birlikte bu konuda ek olarak radikal önlemlerin de alınması gerekmektedir.

Günümüz Türkiye'sinde kadınlar medeni hakların kullanımında da sorunlar yaşamaktadır. Medeni hakların tanınmasının üzerinden uzun bir zaman geçmesine rağmen bu konudaki sorunlar hâlâ çözülebilmemiş değildir. Ülkemizde hâlâ resmî nikâh yaptırmadan, din kisvesini kullanarak imam nikâhı ile hayat yaşayan çiftler bulunmaktadır. Bu yanlış uygulamanın sonucu dinsel bağnazlığı kültüre uyarla-

arak birden fazla kadınla evlenme mevzusuna da kapı aralamıştır. 12 Eylül sonrasında devletin yanlış uyguladığı politikalar çerçevesinde yanlış tercihler toplumun dinselleşmesine doğru bir seyir izlemiştir. Bu da Türkiye'nin başına musallat olmuş önemli bir sorundur. Bu bağlamda tarikat ve cemaatlerin toplum içinde örgütlenmesi kolaylaşmış ve bugün tüm toplumsal sistemi tehdit eden bir nitelik kazanmıştır. Herkes dini kendine göre yorumlamış, laik eğitime alternatif olarak dinsel eğitim modelini öne sürmüştür. Bu yüzden Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile atılan çağdaş dünyanın temelleri sarsılmaya başlamıştır. Bu olumsuz uygulamalar ile kadın tekrar aile sınırları içine hapsedilmiş ve toplumsal statüsünde tekrar gerilemeye başlamıştır. Cinsiyet ayrımcılığının bir sonucu olarak görülen kadına şiddet de tekrar gün yüzüne çıkmıştır. Medeni hiçbir hakka sahip olması istenilmeyen ve evinde kocasının hizmetçisi gibi görülen kadın için şiddet görmek de kaçınılmaz bir durumdur. Din olgusunun yanlış yorumlanması sonucunda, kadına verilen değer en üst seviyelerde olduğu İslam dini, birey temelli, kişisel ve kültürel yönden gerilemeler yaşamaktadır.

Günümüz Türkiye'sinde çalışma hayatının toplam istihdamının %30-40 kadarını kadınlar oluşturmaktadır. Çalışma hayatında da kadınların yaşadıkları belli başlı sorunlar vardır. Örneğin, yöneticilik görevleri gibi yüksek bilgi ve donanım gerektiren görevlere kadınlar seçilmemektedir. Erkek, kadının altında görev yapmak istememekte ve kadından emir almayı kendine ar görmektedir. Özellikle kırsal kesimde kadının hem tarla işçisi hem de ev işçisi olarak çalışması ve böyle bir muamele görmesi onu değersizleştirmektedir. Bu tarz uygulamalar ile değersizmiş gibi görülmesi yüzünden kadın psikolojik bir ezilmişlik yaşamaktadır. Bu durum da kadının toplumsal hayatta özgüveninin olmamasına işaretler.

Endüstri kuruluşlarında çalışan kadınlar ise erkeklerle aynı işi yapmakta ama aynı ücrete tabi tutulmamaktadır. Bu statü ayrımcılığı kültürel bir sorun da teşkil etmektedir. Erkeklerin küçük yaşlardan itibaren kızlardan üstün olduğunun vurgusunun yapılması ve sadece erkeklerin değerliymişçesine hissettirilmesi çalışma hayatında cinsiyet ayrımcılığı sorunlarına sebep olmaktadır. Erkeğin kendini üstün görmesi sonucunda -aldığı eğitimin hiçbir önemi yoktur- kadınlara ikinci sınıf insan muamelesi şeklindeki davranışları kendinde hak olarak görmekte ve kadının iş yerinde hak ettiği statüye çıkmasına karşı olumsuz bir tavır sergilemektedir.

”

Türklerin kadın hükümdarlarına vermiş olduğu değerlere, "hakan" ile birlikte mecliste söz sahibi olan kadın hükümdarlara baktığımızda, günümüzde kadına verilen değer geldiği durum bu ayrımın zihinlere ne zaman yerleştiği hakkında merak konusu uyandırmaktadır.

Siyasi hakların kullanılmasında da sorunlar yaşayan Türk kadını, siyasete yönelik ilgisiz bırakılmış ve bu yüzden kadınların siyasal katılımı düşük düzeylerde seyretmiştir. Diğer konuların temeli olan cinsiyet eşitsizliği bu konuda da kendini göstermiştir. Kadınların siyasal hayat içinde yerinin olmadığı ve siyasetin sadece erkek işi olduğu inancı hâlâ yaygındır. Anadolu'nun birçok yerinde hâlâ kadınların siyasi istekleri erkekler tarafından belirlenip, onların yönlendirmeleri doğrultusunda gerçekleşmektedir. Kadına kendi isteğinin ne olduğu, siyasi görüşünün nasıl bir çerçeve çizdiği sorulmamıştır ve hâlâ da sorulmamaktadır.

Sonuç

Türk kadın haklarının bugün ulaşılmış olduğu noktayı sağlıklı bir şekilde değerlendirmek için Cumhuriyet öncesi gelişmeleri çok iyi irdelemek gerekmektedir. Türk kadınının yaklaşık bin yıl süren ikinci sınıf insan olma muamelesinden kurtarılarak, onun toplum içinde erkekle aynı eşitliğe sahip bir yer alması için somut adımlar atılmaya başlanması yaklaşık bir asırlık bir serüvendir. Türk toplumunun geç olmadan gelişmesinin ve çağdaşlaşmasının önündeki en büyük engelin kadına yönelik olumsuz bir tavır sergileyen cinsiyet ayrımcılığı olduğu gerçeğini fark edilmesiyle birlikte üzerine gidilmeye başlanmıştır. Kadın ile erkek arasındaki biyolojik farklılıkların vurgulandığı cinsiyet kavramı sosyal ve kültürel değerlerin oluşturduğu farkları anlamlandırmada yeterli değildir. Bu yüzden toplumsal cinsiyet kavramı kadın ve erkek arasındaki bir güç ilişkisinden öte, toplumsal ilişkileri çeşitli bağlamlarda etkileyen çok yönlü bir kavramdır. Kadının Balkan savaşları ile başlayan ve Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasında yaptığı büyük katkılar ters yöndeki toplumsal muhalefete karşın cinsel ayrımcılığın son bulmasına, erkeklerle eşit haklara sahip olması konusunda cesur adımlar atılmasına vesile olmuştur. Fakat bugün gelinen durumda kadının ne iş hayatında ne de medeni ve siyasi hakların kullanımında sahip olduğu herhangi bir eşitlikten söz edebiliriz. Özellikle son yıllarda küreselleşmenin olumsuz etkisiyle, siyasal İslam'ın da varlığıyla Türkiye'de yaşayan kadınlar için eşitlik hâlâ ulaşılmayı bekleyen bir hayaldir. Kadınların kamusal mekânlardan mümkün olduğunca dışlanıp kadınlık deneyimlerinin evle sınırlandırılması ve kadının değersiz ilan edilmesi sonucu erkek egemenliğinin gün yüzüne çıkması için en temel koşul sağlanmış olmaktadır. Egemen konumda olup da eleştiriye açık olmayan böyle bir otoritenin tarihsel olarak kendini pek sorgulamadığı ortadadır.

Kendini sorgulamayan bir toplumun da hâkim olduğu bir dünya pek de ideal bir dünya değildir. Bu yüzden üretilen bilginin kadınları göz ardı etmesiyle ne şekilde üretildiğini ve kadın haklarının göz ardı edilmesiyle üretilen bilginin değersizliğini ortaya koymaktadır. Bu yüzden kadınlara verilen en büyük zararlardan biri erkeğin her alanda olduğu gibi bilgi üzerinde de iktidar kurmasıdır. Çünkü bilgiden uzak olmak, yönlendirilmeye yakın olmak demektir.

Kadının çağdaş medeniyetler seviyesine yükseltilmesi için toplumsal gelişmenin ve çağdaşlaşmanın temel gösterge olduğunu vurgulayan Atatürk, ayrımcılığın son bulması için daha radikal adımlar atılması gerektiğini vurgulamıştır. Kadın-erkek eşitliğinin vurgulanması adına sadece hukuksal düzenlemelerin yeterli olmadığı bilinen bir gerçektir. Kadın ve erkeğin eşit konumda bulunabilmesi için siyaset merkezli anlayıştan insan merkezli anlayışa geçmemiz gerekmektedir. Akılcılığı ve bilimi düstur edinen değerlerle birlikte Atatürk'ün Türk halkı için öngördüğü hedefe sıkı sıkıya sarılmak gerekmektedir. Daha çağdaş bir dünya, daha medeni haklar istiyorsak eğer kadınlara verilen değeri arttırmak gerekmektedir. Bilim ışığında parlayan bir kadın fikrinin inkâr edilemez bir değeri vardır. Kadınlar, çağdaş medeniyetler seviyesinde hak ettikleri değere ulaştıklarında, bizler de çağdaş medeniyetler seviyesine yükselmek için en büyük adımı atmış olacağız.

Kaynakça

- Kaymaz, D. D. (2010). *Çağdaş Uygarlığın Mihenk Taşı: Türkiye'de Kadının Toplumsal Yapısı. Atatürk Üniversitesi Tüyük İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi.*
- Keşoğlu, B. T. (2010). *Son Dönemde Osmanlı'da Türk Kimliğinin Oluşturulmasında Kadınlara Biçilen Roller: Milliyetçilik ve Türk Kadını. Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar.*
- Kurnaz, Ş. (1991). *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını. Ankara: T.C Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu.*
- Özaydın, D. D. (tarih yok). *Dünya'da Ve Türkiye'de Kadınların Çalışma Öyküsü. Sasam Enstitüsü-Analiz.*
- Özaydın, D. D. (tarih yok). *Türkiye'de Çalışan Kadın Olmak. Sasam Enstitüsü-Analiz.*
- Sağ, V. (tarih yok). *Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Kadını ve Atatürk. C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi.*
- Şimşek, L. (tarih yok). *Tarih, Toplum, Siyaset, ... Ve Kadın Olmak.*

Günümüz Türkiye'sinde kadınlar medeni hakların kullanımında da sorunlar yaşamaktadır. Medeni hakların tanınmasının üzerinden uzun bir zaman geçmesine rağmen bu konudaki sorunlar hâlâ çözülebilmiş değildir.

”

Türk kadın haklarının bugün ulaşılmış olduğu noktayı sağlıklı bir şekilde değerlendirmek için Cumhuriyet öncesi gelişmeleri çok iyi irdelemek gerekmektedir.

Dilek AKILLIOĞLU

Milli Eğitim Bakanlığı, Zihinsel Engelliler Özel Eğitim Sınıf Öğretmeni.

KADIN VE AİLE

”

En çağdaş örneklerden biri kadın-erkeğin giyim şeklinin bile birbirine benzemeye başlamasıdır. İnsan doğasına aykırı çıkılmayarak yapılan bu girişimler kadın ve erkeğin kimliğinin gelecek şeklini de doğal olarak değiştirmektedir.

Yaşam insanların birçok farklı unsurları ile ilişkilidir. Bu ilişkiler sayesinde yol bulur. Dolayısıyla bir bireyin kimliği pek çok sosyal rolün bir karışımı olarak tanımlanmakta, bazı roller diğer roller ile karşılaştırıldığında daha çok anlam ve önem verildiği görülmektedir (Abrar and Ghouri,) Bu yazıda kısa notlarımızla rollerin tanımlarına ve konulara değineceğiz.

a) Cinsiyet rolü

Cinsiyet, erillik ve dişilik arasında farklılık gösteren özellikler aralığıdır. İlk olarak bu kavram Seksolog John Money tarafından, 1955'te biyolojik cins ile rol olarak cinsiyet arasındaki terminolojik ayrımı belirtilmiştir. Onun çalışmasından önce, gramatik kategoriler dışında birşeyi belirtmek için cinsiyet sözcüğünün kullanımı bulunmamaktadır. Cinsiyet(-sex) kavramı, insanların doğuştan getirmiş oldukları fiziksel ve biyolojik bir özellik olarak tanımlanır ve insanları erkek ve kadın şeklinde iki cinse ayırır. Bu durum bir ayırım olmanın ötesinde canlıların üremesini mümkün kılan bir farklılaşma olarak değerlendirilir (bkz. Kirman, 2011: 68). "Cins", "cinsiyet" ve "toplumsal cinsiyet" gibi kavramlara yüklenen anlam farklılıkları mevcuttur. Bu hususta yapılan değerlendirmelere bakıldığında, batıda ve bizde bazen farklı kavramlara konuyla alakalı benzer anlamlar

yüklendiği görülmektedir. Batılı modeller "sex" ile kişinin biyolojik durumu kadar anatomik özelliklerini, "gender" ile de sosyal ve kültürel rollerin temsilini ifade etmektedirler (Newman, 2002: 353).

"Gender" kelimesini sosyolojiye sokan Ann Oakley, "sex" ile cinsiyeti ifade etmekte ve biyolojik olarak erkeği ve kadını ayırmak için kullanmakta iken, "gender" ile toplumsal cinsiyeti belirtmekte ve erkeklik ile kadınlık arasındaki toplumsal bölünmeye işaret etmektedir. Dolayısıyla burada toplumsal cinsiyet ile esasında kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıkların toplumsal boyutuna dikkat çekilmektedir. Ancak daha sonraki süreçlerde bu kavram, erkekliğin ve kadınlığın kültürel idealleri ile tiplerini de içine alacak kadar genişletilmiştir (Marshall, 1999: 98).

Görüldüğü gibi cinsiyet rolünü ortaya çıkaran etmenlerin başında genlerden gelen yazılımlar vardır. Bunun üzerine eklenecek sosyal – kültürel betimlemelerle de cinsiyet rolü oluşmuştur. Cinsiyet doğuştan gelen bir olgudur. Cinsiyet kimliğini oluşturan özelliklerin çoğu genetikdir. Örneğin; kızların dişilik özellikleri diyebileceğimiz sevimli, sıcakkanlı olma, romantik duygularının baskın olması kalıtım ile gelen özelliklerdir. Son yıllarda yapılan araştırmalarda çıkan ilginç bir sonuca göre kadınlarda yapılan korkusunun genetik olduğuna dair gen bu-

lunmuştur. Hayatında hiç yılan görmemiş bir kadın bile yilandan korkabilmektedir. Tabii bununla birlikte erkeklerinde genlerinden getirdiği sertlik, dik başlılık, heyecanlarına ket vurma gibi farklı, kadının tam tersi özellikleri vardır. Bu araştırmalar kız ve erkeğin bu değişikliklerin onların seçimlerinin çeşitliliğinin değiştiğini göstermektedir. (Kadın Psikolojisi- Nevzat Tarhan, Nesil Yayınları, Mart, 2014) Fakat bireyin çocukluk çağından sonra adım attığı ergenlik çağıyla kız ve erkek çocuklarda oluşan hormonal canlanma sonucunda cinsel dürtüler de ön plana çıkar. Bu dürtülerin ruhsal boyutu da yaş ilerledikçe devam eder. Yani biyolojik unsurların üstüne kültürel doktrinlerin eklenmesi sonucu cinsiyet oluşur. Doğuştan gelen biyolojik farklılıklar kültürel olarak yorumlanıp değerlendirilir. Böylece kadınlar ve erkeklerin hangi davranış ve faaliyetleri yapabileceklerine, hangi haklara ve güce kimin ne derece sahip olduğuna veya sahip olması gerektiğine ilişkin toplumsal beklentiler geliştirilir. İnsanda cinsiyet gelişimi ile ruhsal gelişimin birleşmesi benliğe katkıda bulunulması açısından önemlidir.

b) Toplumun Gösterdiği Cinsiyet Roller

Sosyal öğretiler insan için hep önemli, değişen bir faktör olmuştur. Bu öğretiler neticesinde kadın-erkek rolleri de elbette tartışla gelmiş, adlandırmalara gidilmiştir. Toplumsal kalıp yargılarına göre herhangi bir insanla ilgili beklentilerin neler olacağı doğrudan cinsiyete bağlı olmuştur. Önceden belirlenmiş kurallar ve değerlerle çevrelenip yönlendirilmiştir. Kız ve erkek çocuk farklı cinsiyetçi kodlarla sosyalleşmiş aile, okul, sosyal çevre ve kitle iletişim araçları gibi çocuğun sosyalleşmesinde yer alan tüm kurum ve kişiler çocuğu "biyolojik" cinsiyetine uygun kalıp yargılara göre yetiştirilmiştir. Hem kızlara hem de erkeklere bu roller yaşam boyu hatırlatılarak, bu rollerin yeniden üretilmesi sağlanmıştır. Buna göre erkeklerden güçlü olmaları, ailelerini geçindirmeleri, çevre üzerinde belirli bir etkinlik ve kontrol sağlamları; kadınlardan ise sabırlı, anlayışlı olmaları, evi çekip çevirmeleri, insan ilişkilerini düzenlemeleri beklen gelmiştir.(İmamoğlu,1991:832).

Toplumdaki cinsiyete dayalı bu iş bölümü kadın ve erkeklerin farklı işlevlerinin değil toplumun onlardan beklediği toplumsal cinsiyetin nasıl belirlendiğini işaret etmiştir. Tabii ki gelişen sosyal öğretiler sayesinde toplum, modern hayatta kadın-erkeğin yerini farklılaştırmış, verdiği nitelikleri çeşitli önermelerle giderek geliştirmiştir. Kadın ve erkeğe yüklenen toplumsal roller küreselleşme ve kentleşme

gibi güçlerin etkisiyle büyük bir hızla değişmektedir. Bu değişim ev ve iş yaşamında da rol değişimleri ve uyumlarını beraberinde getirmektedir. (WHO,1998:11; Attanapola, 2004:2302) Bugün ülkemizde kentleşme ve ekonomik gelişmenin doğal bir sonucu olarak yoğun bir şekilde yaşanan sosyal değişim süreci, geleneksel görev dağılımında, kadına ve erkeğe özgü rollere ilişkin ya tutumları değiştirmiş ya da modernleştirmiştir (Başaran, 1984:159)

En çağdaş örneklerden biri kadın- erkeğin giyim şeklinin bile birbirine benzemeye başlamasıdır. İnsan doğasına aykırı çıkmayarak yapılan bu girişimler kadın ve erkeğin kimliğinin gelecek şeklini de doğal olarak değiştirmektedir. Bu değişimde dikkate alınarak en mühim husus kimliklerinin sınırlarını ihlal etmemektir. Erkeğe toplumun verdiği cinsiyet kalıbı haldedir. Fakat kadını koyacağı yeri, sınırı hiçbir zaman net değildir. Sürekli değişen reaksiyona göre konum da değişir.

c) Peki Kadının Toplumdaki Adı Nedir?

Toplumsal rol bireyin yaşamındaki yerini belirlemesi sebebiyle ehemmiyet taşır. Bu rol kişinin diğer insanlarla olan ilişkilerini kapsar, ifade eder. Biraz öncede bahsettiğimiz çocukluktan başlayan roller bütünü büyüdükçe gelişim gösterir. Beklentiler büyür. Rolün dinamik bir kavram olduğunu aslında buradan da anlayabilmemiz mümkündür. Sabit değildir. Ana teması kesin olsa bile kültüren oluşan kısmı değişkendir. Bu sebeple erkeğe ya da kadına rol çizerken kalıplara takılıp kalınması bizce doğru değildir. Toplumda kadın değişkenliğini bilerek hareket ederse her yönden faydalı insanlar elde edecektir. Çünkü mizaca aykırı her değişim ruhsal olarak bireyi, toplumu yaralayabilmektedir.

Şimdi bu noktadan kadın için konulan toplumsal isme değinmeye başlarsak; geleneğinden soyutlanamayan insanın kadına verdiği konumda da geleceğine başvurduğu kabul edilebilir. Yani maddi-manevi değerler kadın üzerinde etkilidir. Erkeklerin ve kadınların pratikleri arasında kurulan farklılıklar toplumsal kabulleri oluşturmuştur. Yani cinsiyetlerin hiyerarşik ilişkisi iktidarı verilerin kalıplarını ortaya çıkarmıştır. Bu kalıplar ışığında her vakit sallanmakta olan kadının toplumsal yerini edinene kadar neler yaşadığına bakarsak köle olarak alınıp satılması, miras hakkının olmaması, halk meclislerinde yer verilmemesi, birçok toplumda fikirlerini beyan etmesinin yasak olması gibi uygulamalar karşımıza çıkar.

”

Toplumdaki cinsiyete dayalı iş bölümü, kadın ve erkeklerin farklı işlevlerinin değil toplumun onlardan beklediği toplumsal cinsiyetin nasıl belirlendiğini işaret etmiştir.

d) Kadın ve Aile

Kadın ve erkeğin cinsiyet rolünü anlayabilmek için onun tarihten intikal eden gelişimlerini bilmek gerekir. Diğer yandan kadın ve erkeğin değişimine ailenin oluşumuna evrensel psikoloji ile baktığımızda; insanlığın ilk dönemlerinde bu değişim oluşmuştur. Çünkü erkek ava çıkıp evini- kadını geçindirmeye çalışmıştır. Bu sırada da kadına düşen geride yaşadığı alan ile ilgili tedbir olması olmuştur. Sosyal rollerde bu şekilde zamanla ortaya çıkmıştır. Aslına bakarsanız ilk dönemlerin fiziksel güç ile paralel olması kadının yer edinirken adaletsizlik yaşamasına neden olmuştur. Erkeğin fiziksel güç ile yemek-barınak- ihtiyaçları karşılaması kadını geride bırakmıştır. Sosyal hayatta erkek ön planda olmuştur. Yaşadığımız çağda ise kaba gücün ve kol kuvvetinin yerini zihinsel güç, bilgi almıştır. Kadında bu şekilde kendini gösterme imkanı bulmuştur. Dünya düzeninde içinde bulunulan yüzyıl hukukun temsil edildiği modeldedir. Bu modelin gereği olarak da cinsiyetin hakimiyeti de biraz da olsa dengelenmiştir. Dengelenen güçlere rağmen bütün toplumlarda doğuştan gelen biyolojik farklılıklar kültürel olarak yorumlanıp değerlendirilmektedir. Böylece kadınlar ve erkeklerin hangi davranış ve faaliyetleri yapabileceklerine, hangi haklara ve güce kimin ne derece sahip olduğuna veya sahip olması gerektiğine ilişkin toplumsal beklentiler geliştirilir.

Bu beklentiler, toplumdaki topluma ve aynı toplum içinde bir toplumsal kesimden diğerine kısmen değişse de özünde ortak noktalar vardır. Bu öz, toplumsal cinsiyet temelli asimetrisinin yani farklılıklar ve eşitsizliklerin varlığıdır. (Ecevit, 2003:83).

Toplumsal cinsiyeti özelde aile içinde ele aldığımızda kadın toplum içinde birey olmak ile birlikte ane-eş, iş kadını olmak gibi birçok zor görevi üstlenmiştir. Bu görevlerin toplumsal boyutu da dönemlere göre farklılık göstermiştir. Geleneksel yapıdaki bir toplumda aile kurumunun içinde kadın çocuğuna bakan evinin hanımı haldedir. Ama daha sonraları kadın ve erkeğe yüklenen toplumsal roller küreselleşme ve kentleşme gibi güçlerin etkisiyle büyük bir hızla değişmiştir. Bu değişim ev ve iş yaşamında da rol değişimleri ve uyumlarını beraberinde getirmiştir. (WHO,1998:11; Attanapola, 2004:2302).

Türkiye'de kentsel çekirdek aile yapısı oluşmaya başlamıştır. Kent ailesi büyük kenti oluşturarak farklılaşmış, uzmanlaşmış ve örgütlenmiş ve değişmiştir. Bu değişimde geleneksel yapı temelinde

korunmuş babanın aile içindeki otoritesi egemenliğini kaybetmemiştir. (Kongar, 1995:434). Ancak bugün ülkemizde kentleşme ve ekonomik gelişmenin doğal bir sonucu olarak yoğun bir şekilde yaşanan sosyal değişme süreci, geleneksel görev dağılımında, kadına ve erkeğe özgü rollere ilişkin ya tutumları değiştirmiş ya da modernleştirmiştir (Başaran, 1984:159). Kıray da (1984:72) bugün kent ailesinde "geleneksel rollerin sonsuz çeşitlendiğini, özellikle kadının rolünün değişmemiş görünse de eskisine oranla farklılaşmış olduğunu" söylemektedir. Bu nedenle kır ve kent ailesinde zaten farklı olan görev dağılımı daha da farklılaşmıştır. Kırdaki geleneksel olarak kadına ait olan ev işleri ve annelik rolü, kentte özellikle çalışma yaşamına katılan kadınların sahip olduğu ailelerde eşler arasında paylaşılmış ve kadının yeni roller alması söz konusu olmuştur (Onat, 1993:23). Buna bağlı olarak da aile içi ilişkiler daha demokratikleşmiş, kadın ve erkek arasında önemli bir rol farklılaşması ortaya çıkmıştır (2001 Yılı Aile Raporu,2002:17). Kadının para kazanma işlevine katılmasıyla geleneksel aile düzeninin dayandığı ayrılmış kadın-erkek rolleri yerini paylaşmaya dayalı cinsiyet rolleri anlayışına bırakmıştır (Fortin, 2005:419). Zaman içinde gözlenen ekonomik gelişmeler, bu tür bir rol paylaşımını hem mümkün hem de zorunlu kılmıştır. Ancak ev işlerinin paylaşımında gözlenen değişim, para kazanma rolünün paylaşımında gözlenenle çok farklıdır. Bunun temelinde ev işlerinde kadınlık ve erkekliğin algılanışına ilişkin toplumsal kalıp yargıların yattığı söylenebilir. Para kazanma işlevine ilişkin kalıp yargılara kıyasla, ev işlerinin paylaşımı işlevine ilişkin kalıp yargılar daha çok direnç göstermektedir (İmamoğlu, 1991:834).

Modern aile yaşamı, kişi açısından aile beklentilerinin arttığı, hayatın çok hızlı yaşandığı ve bu nedenle farklı aile rolleri arasında denge sağlama ihtiyacının bütün aile bireyleri ve özellikle kadınlar tarafından daha yoğun hissedildiği bir dönem olmuştur (Eken, 2006:248, Adak, 2007:137). Ailenin sosyo-ekonomik düzeyinin ve karı ve kocanın eğitim düzeylerinin yükselmesi, anlaşarak evlenmiş olmaları, kadının çalışması ve ortak gelire katkısının artması gibi özellikler gösteren daha modern yapıdaki ailelerde kadın-erkek rollerinin daha eşitlikçi yönde değişmekte olduğu gözlenmektedir. Örneğin, daha modern yapıdaki ailelerde kararların alınışı, eşlerin birbirini desteklemesi, bağımlılık hisleri gibi konularda, geleneksel düzende kadınlar aleyhine gözlenen dengesizliğin, eşler arası eşitliğe dayalı bir dengeye doğru değişmekte olduğu saptanmıştır (İmamoğlu,

Birliğin işareti olan aile kurumunun yapısında, yaşanan çağın göre kadın ve erkek kalıplarında değişim sağlanmalıdır.

1994:34). Aile üyelerinin üstlendikleri rolleri algılama ve ailedeki sorumluluk dağılımı biçimi, cinsiyet, eşlerin eğitim düzeyi, evlilik süresi, aile tipi, aile yaşam dönemi, yerleşim yeri, içinde yaşanılan toplumun örf, adet, moral ilkeleri gibi çeşitli faktörle göre farklılık göstermektedir (2001 Yılı Aile Raporu, 2002:18). Yapılan çalışmalarda kadının eğitim düzeyi, evlilik süresi, kadının çalışma oranı, ailedeki kişi sayısı arttıkça ve kırdan kente gidildikçe sorumluluk dağılımı ve evle ilgili faaliyetlerde işbirliğine doğru bir yönelme olduğu görülmüştür (2001 Yılı Aile Raporu, 2002:18).

Sonuç

Sonuç itibari ile kadın-aile ilişki üzerinden şu öneriler yapılabilir: Birliğin işareti olan aile kurumunun yapısında yaşanılan çağa göre kadın ve erkek kalıplarında değişim sağlanmalıdır. Yeni nesiller eşitliğin gölgesi dahilinde toplumsal rolleri örnek alabilmeli, bir sonraki kuşağa bu şekilde öğretiler aktarabilmelidir. Tüm etkinliklerin cinsiyet ayırmaksızın her birey için eşit olduğu vurgulanarak sorumlulukların paylaşıldığı kitle iletişim araçları ve halk hizmetleri ile çocuklar topluma kazandırılmalıdır. Cinsiyetçi bakış açısının ortadan kalkması için eğitimde eşitlikçi yaklaşım göz önüne alınmalıdır. Eğitimciler ve mesuliyet altındaki sorumlular, yetiştirilen nesil için kadın ve erkek modelini adaletli biçimde hafızalara işlemelidir. Bunu gerek ders etkinlikleri ile gerek sosyal projelerle destekleyerek yapmalıdır. Çünkü en mühim nokta bizce bu kısımdır. Zira toplumsal kabuller nesilden nesle eğitim ve çocukların edindikleri davranış kalıpları ile aktarılmaktadır.

Kaynakça

- 2001 Yılı Aile Raporu, Aile İçi İlişkiler Komisyonu, "3. Ailede Rol ve Sorumluluklar", ed. Çaycıoğlu, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara 2002.
- İMAMOĞLU, E. Olcay, "Aile İçinde Kadın-Erkek Rollerini", c.III, Türk Aile Ansiklopedisi, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara 1991.
- İMAMOĞLU, E. Olcay, "Değişim Sürecinde Aile; Evlilik İlişkileri Bireysel Gelişim ve Demokratik Değerler", Aile Kurultayı, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara 1994.
- TUNÇ, Harun, "Toplumsal Cinsiyet Farklılaşması Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 7 Sayı: 33, s.608-625.
- GÜNİNDİ, Yunus & YAŞA GİREN Songül, "Aile Kavramının Değişim Süreci ve Okul Öncesi Dönemde Ailenin Önemi", Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı 31, s.349-361.

Arş. Gör. Doğan ÇOLAK

Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk
Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü

İLK'LERİN TÜRK KADINLARI

”

İslam öncesi
Türk toplumunda
kadının yeri ve
konumu, çağdaş
Arap ve Fars
kültürlerine göre
kaynalanama-
yacak derecede
gelişmişti.

Acaba ilk icra edeninin kadın olduğu bir meslek var mıdır? Ya da ilk kazananı kadın olan bir yarışma... Bir derneğin, vakfın ya da kurumun ilk başkanı kadın olmuş mudur? Dünyadaki örnekler bir kenara, bugünün Türkiye'sinde bu durum mümkün gibi görünüyor. Eldeki veriler bunun ispatıdır. Fakat eski zamanlar için bunu asla söyleyemeyiz. Ancak bu eskiyi de sınırlandırmak gerekir. Zira İslam öncesi Türk toplumunda kadının yeri ve konumu, çağdaş Arap ve Fars kültürlerine göre kıyaslanamayacak derecede gelişmişti. Kadın toplumun baskısından uzak bir konumdaydı. Dilediğiyle evlenme hakkına sahipti. Evlenme hakkı olduğu gibi boşanma hakkı da vardı. Evin sahibi erkek değil kadındı. Birçok toplumsal faaliyetlerde kadını görmek mümkündü. Değer görürdü. Çağdaş kültürlerin aksine kesinlikle "mal/eşya" muamelesi görmezdi. "Kağan" erkek hükümdar; "hatun" kadın hükümdardı. Hatun, Kağanla birçok yetkiyi ortak kullanırlardı. Sadece "hatun"un idaresinde olan birimler mevcuttu. Karı-kocanın birbiri için eş kelimesini kullanması bu iki cins arasındaki eşitliğin en bariz örneğidir. İslam'la beraber kadının Türk toplumundaki yeri sarsıldı ve dahi geriledi. Kadının durumu ile ilgili yukarıda sıraladığımız cümleler mazide tatlı bir hatıra olarak kaldı. Ancak bu durumun sebebi olarak kesinlikle İslam'ı gösteremeyiz. Bu çok büyük bir gaflet olur.

Bu durumun sebebi olarak İslam'ı gösterenler, İslam hakkında ne kadar yüzeysel bilgiye sahip olduklarını kendi kendilerine ispatlamaktadır. Kur'an ayetleri incelendiğinde, İslam dininin kadına verdiği önem ortaya çıkacaktır. Kadın ile ilgili kafa karıştıran ayetlerin tefsiri için akli kullanmayı kendilerine zul gören sözde din adamlarının yorumları zinhar örnek teşkil etmemelidir. İslam her şeyden önce bir akıl dinidir ve mantık doğrultusunda hareket eder. Hiçbir Kur'an ayetinden kadının şiddete maruz bırakılması gibi bir anlam çıkarılamaz. Kadınların hiçbir değere sahip olmadığı ve sırf kız diye yeni doğan çocukların diri diri gömüldüğü Arap toplumunda, İslam dini ile birlikte kadının kazandığı statü ve değer inkâr edilemez. Peki, İslam öncesi Türk toplumunda kadının değer ve önemi, İslam'ın Türklere nüfuz etmesiyle nasıl oldu da dibe vurdu? Bunun tek cevabı vardır: Yorum! İslam'ın akıl dini olduğunu yukarıda belirtmiştik. Akli ölçüt almayıp akıldan başka ne varsa işin içine katarak dini kendi çıkarları doğrultusunda yorumlayan sözde din âlimlerinin icraatlarından başka bir neden yoktur. Her din, her görev, her kural vb. durumlar art niyetli kişi ya da kişiler tarafından kullanılabilir. Bunlardan din ise en hassas olanıdır. Yani insanın doğuştan gelen tapınma ihtiyacını karşılayan din(ler), aynı zamanda insanların en kolay kandırılacağı, istismar edilebileceği bir

"zaaf"tır. Türk toplumu, İslam ile birlikte dâhil olduğu bu yeni medeniyet çevresinde, ilk zamanlarda art niyetli din adamlarının tuzağına düşmemişse de sonraları bu hengâmeye dâhil olmuş ve bu sınavdan kalmıştır. 20. yüzyıla kadar her dönem bu dersten kalmaya devam eden Türk kültürü ancak bu yüzyılın başlarında sorumlu olduğu dersi geçmeye karar vermiştir. Akabinde de hızlı bir şekilde bunun meyvelerini toplamaya başlamıştır. 20. yüzyıldan itibaren kadınlar yavaş yavaş hak ettiği değeri yeniden kazanmaya başlamıştır. Bu dönemden itibaren kadınlar toplum içerisindeki faaliyetlerine uzun bir aradan sonra geri dönmüştür. Bugün dahi kadına verilen değer yeterli olmadığı, kadının toplum içerisinde yeterince yer almadığı eleştirilerine biz de katılıyoruz. Ancak, eleştirilerimizi yaparken Türk toplumunun maruz kaldığı bu tahrifatı da göz önünde bulundurmak gerekir.

Yazımızın esas konusu Türkiye'de (Osmanlı'nın son dönemlerinden başlayarak) ilklere imza atmış kadınlardır. Buraya kadar anlatmak istediğimiz, ilk kadınların neden bu kadar geç gün yüzüne çıkmasıydı. Tomris Hatun gibi örnekleri bir kenara bırakacak olursak "ilkler" sınıfına dâhil olan ilk Türk kadınının 19. yüzyılın sonlarına denk gelmesi, esasında "kadın konusunda" ne kadar geri kaldığımızın -dünya literatürü ile kıyaslamaya hiç gerek duymadan- bir göstergesidir. Ve dahi, kadın yüzü görmemiş alan, meslek ve kurumların olduğu gerçeğini de vurgulayarak çeşitli kaynaklardan derlediğimiz "İlk'lerin Türk Kadınları" listesini aşağıda veriyoruz:

İlk kadın gazeteci: Selma Rıza Feraceli, ilk Türk kadın gazeteci, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin tek kadın üyesi, Hilal-i Ahmer Cemiyeti genel sekreteri ve aynı zamanda yazardır. 1889 yılında gittiği Paris'te Meşveret Gazetesinde ve Türkçe olarak yayımlanan Şuray-ı Ümmet Gazetesinde çalışarak ilk Türk kadın gazeteci unvanını almıştır.

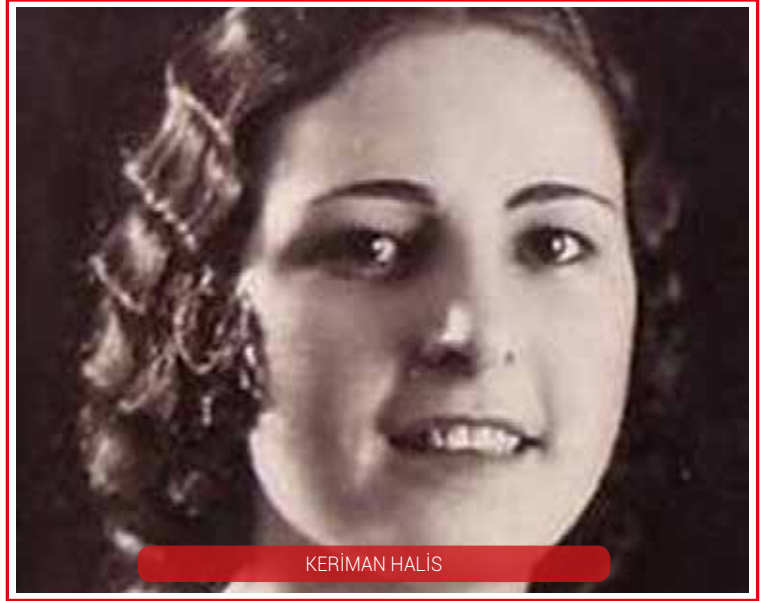
İlk kadın romancı: Fatma Aliye (1892'de ilk romanı yayınlandı).

İlk kadın siyasetçi: Emine Semiye. 1909 Osmanlı Demokrat Fırkası yönetim kuruluna seçildi.

İlk kadın devlet memuru: Bedriye Osman. 1913 yılında telefon idaresinde göreve başladı.

Uçağa binen ilk kadın: Belkis Şevket. 1913 yılında uçağa binen ilk Türk kadın unvanını aldı.

İlk kadın avukat: Süreyya Ağaoğlu (Ahmet Ağaoğlu'nun kızı). 1920'de İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne kaydoldu.

KERİMAN HALİS

İlk kadın tiyatro sanatçısı: Afife Jale. 1920 yılında ilk defa İstanbul'da sahneye çıktı.

İlk kadın heykeltıraş: Sabiha Bengütaş. 1920'de Sanayi-i Nefise Mekteb-i'nin (bugünkü Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi) resim bölümüne girdi. Sanayi-i Nefise Mektebi'nin Resim bölümünde bir yıl okuduktan sonra bölüm değiştirerek, heykel bölümündeki 3 erkek öğrenci arasına ilk kız öğrenci olarak katıldı.

İlk kadın hekim: Dr. Safiye Ali. Almanya'da aldığı tıp eğitiminin ardından ülkemizde hekimliğe başladı (1921).

İlk kadın tıbbiye öğrencileri: 1922 yılında yedi kız öğrenci tıbbiyeye kayıt yaptırdı.

İlk kadın partisi teşebbüsü: 1923 yılında Nezihe Muhittin'in başkanlığında Kadınlar Halk Fırkası'nın kurulması girişiminde bulunuldu. Kadınlara oy hakkı tanımayan Seçim Kanunu gereğince valilikçe partinin kuruluşuna onay verilmediğinden dernekleşmeye gidildi.

İlk kadın sinema oyuncusu: Bedia Muhavvid (Emine Bedia Şekip). İlk rol aldığı film, 1923 yılında Halide Edip Adıvar'ın Ateşten Gömlek romanından sinemaya uyarlanan filmidir.

İlk kadın diş hekimi: 1924 yılında Ferdane Bozdoğan Erberk diş hekimliği eğitimini tamamlayarak diplomasını aldı.

İlk Türkiye güzeli: Feriha Tevfik. 1929 yılında Cumhuriyet Gazetesinin düzenlediği yarışmayla Türkiye'nin ilk güzellik kraliçesi olmuştur.

”

Kur'an ayetleri incelendiğinde, İslam dininin kadına verdiği önem ortaya çıkacaktır.

SABIHA BENGÜTAŞ

”

Kadın ile ilgili kafa karıştırıcı ayetlerin tefsiri için akli kullanmayı kendilerine zul gören sözde din adamlarının yorumlarını zinhar örnek teşkil etmemelidir. İslam her şeyden önce bir akıl dinidir ve mantık doğrultusunda hareket eder. Hiçbir Kur'an ayetinden kadının şiddete maruz bırakılması gibi bir anlam çıkarılamaz.

İlk hemşire: Esmâ Deniz 1924 yılında Amerikan Hastanesi Hemşirelik okulunu bitirmesinin ardından, Amerika'da New York Columbia Üniversitesi, Teachers College'e giden Deniz, 1929 yılında mezun olduktan sonra, bir yıl Amerika'da kalarak çalışmasını ardından yurda dönerek hemşireliğini sürdürdü.

İlk kadın belediye başkanı: Sadiye Ardahan. Artvin-Yusufeli/Kılıçkaya Beldesi'nden seçildi (1930).

İlk dünya güzeli Türk kadını: Keriman Halis. 1932'de Belçika'da düzenlenen dünya güzellik yarışmasında dünya güzeli seçilmiştir.

İlk ehliyetli kadın ve ilk otomobil yarışları şampiyonu: Samiye Morkaya. 1932'de yapılan İstinye Köprüsü ile Zincirlikuyu arasındaki 9,5 kilometrelik parkurdaki yarışı birincilikle bitirdi.

İlk kadın muhtar: Gül Esin. 1933'te Aydın'ın Karpuzlu köyünde yaklaşık 500 oy alarak seçildi.

İlk kadın inşaat mühendisi: Sabiha Güreyman. 1933'te Yüksek Mühendis Mektebi'nden mezun oldu.

İlk kadın polis memuru: Fatma Rabia Efeyurt. 1933 yılında İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nde göreve başlamış.

İlk kadın opera sanatçısı: Semiha Berksoy. 1934 yılında sahneye çıkmış ve birçok ülke ve operada rol almıştır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ilk kadın vekilleri:

5. Dönem seçimleri sonucunda başta Satı Çırpan olmak üzere 17 kadın milletvekili ilk kez meclise girdi (8 Şubat 1935). Bu olayın haricinde, 26 Aralık 1917 tarihinde Türk ve İslam dünyasında ilk defa Şefika Gaspıralı'nın da aralarında bulunduğu 5 Türk kadını Kırım Tatar Milli Meclisine milletvekili olarak dâhil olmuştur.

İlk kadın doğum uzmanı: Dr. Pakize İzzet Tarzi, kadın hastalıkları ve doğum alanında uzmanlık eğitimi tamamladı (1935).

İlk kadın savaş pilotu: Sabiha Gökçen (1936). Gökçen'in bu unvanı dünya çapında da geçerlidir.

İlk kadın Radyo spikeri: Emel Gazimihal. 1937'de Ankara Radyosu'nda göreve başlamıştır.

İlk kadın veteriner: Sabire Aydemir. 1937 yılında Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi'nden mezun olmuştur.

İlk kadın mimar: Mualla Eyüboğlu. 1942 yılında Güzel Sanatlar Akademisi Mimari Bölümü'nden mezun oldu.

İlk kadın profesör: Dr. Fazıla Şevket Giz. 25 Nisan 1944 tarihli kararla kendisine Hayvanat Enstitüsü profesörlüğü verilmiştir.

İlk kadın yönetmen: Cahide Sonku (Cahide Serap). 1949 yılında Fedakâr Ana isimli film çekmiştir.

İlk kadın savaş fotoğrafçısı: Semiha Es. Hürriyet Gazetesi tarafından Kore savaşını görüntülenmesi için görevlendirdi (1950).

İlk akademik kadın fotoğrafçı: Yıldız Moran. 1950-1951 yılları arasında Bloomsbury Teknik Koleji'nde ve 1951-1952 yılları arasında da Ealing Teknik Koleji'nde fotoğrafçılık eğitimi aldı.

İlk kadın dekan: Prof. Dr. Nüzhet Toydemir Gökdoğan. İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi dekanlığına atanmıştır (1954). Gökdoğan, Astronomi Enstitüsü'ne tayin edilen ilk Türk doçenti de olmuştur. İlk kadın Yargıtay üyesi: Melahat Ruacan. Türkiye'de ve dünyada ilk Yargıtay üyesi (1954).

İlk kadın sendika başkanı: Dervişe Koç. 16 Ocak 1955 yılında Tektıda-İş'te (Türkiye Tütün Müskirat Gıda ve Yardımcı İşçileri Sendikası) sendika başkanlığına seçilmiştir.

İlk Danıştay üyesi: Şükran Esmerer. 1957 yılında Danıştay üyeliği için seçilmiş ilk kadındır.

İlk kadın jet pilotu: Leman Altınçekiç. 1958'de jet pilotu brövesini takmıştır. Altınçekiç, NATO kuvvetlerinin de ilk ve uzun zaman boyunca tek kadın jet

pilotu olmuştur.

İlk kadın TV spikeri: Nuran Devres. 31 Ocak 1968'de, TRT'nin Ankara'daki deneme mahiyetindeki ilk televizyon yayınının spikerliğini gerçekleştirmiştir.

İlk kadın bakan: Dr. Türkan Akyol (1971). Akyol aynı zamanda ilk kadın rektördür.

İlk kadın bekçi: Rabia Özbucak. 30 Temmuz 1974 tarihinde Ordu Emniyet Müdürlüğü'nde bekçi muhasipliği kadrosunda göreve başlayan ve 30 yıldır burada görev yapan Özbucak, Türkiye'nin tek bayan bekçisi olma unvanını hala daha sürdürüyor.

İlk kadın senatör ve elçi: Adile Ayda. Türkiye'nin ilk kadın diplomatıdır. 1976-1980 arasında kontenjan senatörü olarak Cumhuriyet Senatosu'nda görev yapmıştır. Ünlü hukukçu Sadri Maksudi'nin kızıdır.

İlk kadın büyükelçi: Filiz Dinçmen. 1982 yılında Hollanda Lahey Büyükelçisi olarak göreve başladı.

İlk FIFA kokartlı kadın hakem: Lale Orta. 1986-2005 yılları arasında futbol hakemi olarak profesyonel ve amatör olarak 1500'ün üzerindeki maçta görev almıştır. Türkiye Profesyonel Birinci, İkinci ve Üçüncü Liginde maç yöneten ilk kadın hakemdir. Profesyonel Birinci Lig seviyesinde Avrupa'da hakem olarak görev yapan ilk kadındır. 1995 yılında,

FATMA ALİYE

SABİHA GÖKÇEN

FIFA tarafından seçilen 27 ülkeden 54 kadın hakem arasına girerek "Dünyanın ilk FIFA kokartlı hakemleri" arasında yer almıştır. Türkiye'nin ilk FIFA kokartlı kadın hakemi olarak 11 yıl Uluslararası hakemlik yapmış ve 150 uluslararası maç yönetmiştir. 2003 yılında, UEFA tarafından Avrupa Kıtasının 17 en iyi hakemi arasına seçilerek "First Class" listesine alınmıştır. 21 Mayıs 2005 tarihinde UEFA Kupası Kadınlar Final Maçını yönetmiştir.

İlk kadın itfaiyeci: Sabiha Yalçın. 1988 yılında İzmit Belediyesi İtfaiye Müdürlüğü'nde itfaiye eri olarak göreve başladı.

İlk kadın makinist: Seher Aksel Aytaç İstanbul Üniversitesi Yıldız Teknik Üniversitesi Demiryolu İnşaat ve İşletmeciliği Meslek Yüksek Okulu Cer bölümünden 1989 yılında mezun olduktan sonra demiryollarında işe başladı.

İlk kadın milli eğitim müdürü: Güler Karakulah. 1990 yılında dönemin Milli Eğitim Bakanı Avni Akyol tarafından İzmir'e atanmıştır.

İlk kadın vali: Lale Aytaman. 1991 yılında Muğla'da göreve başladı.

İlk kadın orkestra şefi: İnci Özdil. 1992-1994 yılları arasında İstanbul Devlet Senfoni Orkestrası'nda şef yardımcılığı yaptı. 1994 yılının Temmuz ayında Kültür Bakanlığı'nca Antalya Oda Orkestrası'na kurucu şef olarak atandı. 1997 yılında Antalya Oda Orkestrası'nı Antalya Devlet Senfoni Orkestrası'na dönüştürdü. İnci Özdil, Cumhuriyet tarihinde bir devlet orkestrası kuran en genç ve ilk bayan olma unvanını da aldı.

İlk kadın bomba imha uzmanı polisi: Tülay Uçar. 1992 yılında polis olan Uçar, 1996 yılında katıldığı

”

Kadınların hiçbir değere sahip olmadığı ve sırf kız diye yeni doğan çocukların diri diri gömüldüğü Arap toplumunda, İslam dini ile birlikte kadının kazandığı statü ve değer inkâr edilemez.

kurs sonucu Türkiye'nin ilk kadın bomba imha uzmanı olmuştur.

İlk kadın başbakan: Tansu Çiller (25 Haziran 1993).

İlk Danıştay Başkanı: Füzuran İkinçioğulları. Danıştay Başkanlığına seçilmiş ilk kadındır (30 Mart 1994).

İlk kadın deniz subayları: 1996 yılında Deniz Harp Okulu'ndan mezun oldu.

İlk kadın belediye otobüsü şoförü: Fatma Kasa-poğlu 2001 yılında Denizli Belediyesinde otobüs şoförü olarak işe başladı.

İlk kadın Genel Yayın Yönetmeni: Nurcan Akad. Birçok gazetede çeşitli görevlerde bulunan Akad 2002 yılında Akşam Gazetesinde genel yayın yönetmeni olarak çalışmaya başlamıştır.

İlk kadın ilçe jandarma komutanı: Kıdemli üsteğmen Songül Yakut (30 Ağustos 2004).

Anayasa Mahkemesi'nin ilk kadın başkanı: Tülay Tuğcu 2005 yılında Anayasa Mahkemesi'nin ilk kadın başkanı seçildi ve dolayısıyla Yüce Divan'ın da ilk kadın başkanı oldu.

İlk kadın dağcı: Bu tarihe kadar birçok kadın dağcıımız vardı ancak 2006 yılında dünyanın en yüksek noktası Everest'te zirveye tırmanan ilk Türk kadın dağcı Eylem Elif Maviş'tir.

İlk kadın müzeci: Seniha Sami. Topkapı Sarayı Müzesi'nin yönetimine atanarak ilk kadın müzecemiz olmuştur.

İlk kadın Özel harekât polisi: Emine Yenikalaycı. Halen görevi devam etmektedir.

Bunların haricinde haklarında açıklayıcı bilgilere ulaşamadığımız diğer isimler ise şunlardır:

İlk kadın sulh hukuk hâkimi: Suat Hilmi Berk (1925).

İlk kadın foto muhabiri: Eleni Küreman (1947).

İlk kadın belediye başkanı: Müfide İlhan (1950).

İlk kadın emniyet müdürü: Feriha Sanerk (1953).

İlk kadın doktor subayı: Dr. Sema Aran (1957).

İlk kadın Adalet Bakanı: Prof. Dr. Aysel Çelikel (2002).

İlk kadın beyin cerrahları: Aysima Altınok ve Yıldız Yalçınlar.

İlk kadın hazine genel müdürü: Aysel Gönül Öymen.

İlk kadın hesap uzmanı: Müşerref Çallılar ve Güzide

Amark.

İlk kadın karakol amiri: Nevlan Kulak.

İlk kadın kaymakam: Özlem Bozkurt.

İlk kadın orman mühendisi: Binnaz Zehra Sert.

İlk kadın petrol mühendisi: Halide Ural Türktan.

İlk kadın savcı: Tüzünkan Koçhisaroğlu.

İlk kadın Sayıştay üyesi: Fehrunisa Etmek.

İlk kadın subay: Ülkü Sema Toksöz.

İlk kadın TBMM başvekili: Neriman Neftçi.

İlk kadın yüksek mimar: Münevver Gözeler.

İlk kadın eczacı: Rukiye Kanat Arran.

İlk kadın öğretmenler: Perihan Ongan ve Rafet Angın.

Kaynakça

ŞAHİN, E., TUNÇ Z., TÖRE R., Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Polis Teşkilatı'nda İlk Kadın Görevliler, Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları, 2010.

<http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?id=4596>

<http://www.kadinhareketidernegi.org.tr/icerik.php?sayfa=13>

http://evrenselgundem.com/haber_detay.asp?id=11341&kategori=1&baslik=%91ilk%92lere-imza-atan-kadınlar.html

<http://www.haberturk.com/galeri/yasam/421716-ilk-lere-imza-atan-kadınlar-8-mart-dunya-kadınlar-gunu-turk-kadını/1/3>

https://tr.wikipedia.org/wiki/Sabiha_Beng%C3%BCta%C5%9F

https://tr.wikipedia.org/wiki/Adile_Ayda

<http://kentvedemiryolu.com/icerik.php?id=479>

<http://www.futbolekonomi.com/index.php/futbol-ekonomi-yazarlari/1888-lale-orta.html>

<http://www.biyografi.info/kisi/inci-ozdil>

1. Konu ile ilgili daha geniş bilgi için yine aynı çalışmada yer alan Atakan Korkmaz tarafından kaleme alınmış "Kadına İslam'dan Bakmanın İmkânı" isimli makaleye bakabilirsiniz.

İslam öncesi Türk toplumunda kadının değer ve önemi, İslam'ın Türklere nüfuz etmesiyle nasıl oldu da dibe vurdu? Bunun tek cevabı vardır: Yorum.

”

İnsanın doğuştan gelen tapınma ihtiyacını karşılayan din(ler), inanç(lar) aynı zamanda insanların en kolay kandırılacağı, istismar edilebileceği bir "zaaf"tır.

Kadınların haklarını gözetmenizi ve bu hususta Allah'tan korkmanızı tavsiye ederim.
Siz kadınları, Allah'ın emaneti olarak aldınız.

Hz. Muhammed (S.A.V.)

Türk kadınlarının en büyük süsü, Türk olmalarıdır.

Lady Mary Wortley Montagu

Yeryüzünde gördüğümüz her şey, kadının eseridir.

Mustafa Kemal Atatürk

Kadın olmasaydı dünyada hayatın neşesi olmazdı.

Mevlâna Celaleddin-i Rûmî (K.S.)

Kadın sefil olursa, elbet alçalır beşer.

Tevfik Fikret

Bir toplumun gelişmesini görmek için, önce o toplumdaki kadınlara bakınız.

Napoleon Bonaparte

A photograph of Devlet Bahçeli, the leader of the Nationalist Movement Party (MHP), in a dark suit and tie, walking through a crowd of people. He is looking down and to his right. The crowd consists of men and women of various ages, some wearing headscarves. The background is slightly blurred, showing more people and trees.

Biliniz ki,
bir ülkenin
gelişmişlik ve
medeniyet ölçüsü
kadınlara yönelik
davranışta
gizlidir.

DEVLET BAHÇELİ
MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ
GENEL BAŞKANI